

magazin istoric

SERIE NOUĂ
IUNIE 1993

magazin istoric

SERIE NOUĂ

Revistă de cultură istorică
Anul XXVII — nr. 6 (315)
Iunie 1993

Director — redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

București, strada Ministerului,
nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul
poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702,
Cod 70100, Telefon: 615.02.00, in-
terioare 406, 917

ECHIPA REDACȚIONALĂ

Secretar general de redacție: Ioana Ursu

Redactori: Florentina Dolghin, Ioan
Lăcustă (responsabil de număr), Dorin
Matei, Doina Pascu, Marian Ștefan

Secretar de redacție: Theodor Lianos

Macheta artistică: arh. Marian Oproiu

Corectura: Georgeta Apreotesei, Constanța
Avram

Dactilo: Floarea Dragne, Tudora Petre

Consilier onorific: Radu Ion Popescu

Editura Presa Națională S.A., director
ing. Stan Pelteacu; director economic Ion
Ciucescu. Revistă tipărită la R.A.I. —
Imprimeria „Coresi” — București, în
secțiile fotoculegere, offset și legătorie

**Cartea dumneavoastră de istorie
în fiecare lună**

SUMAR

Dimensiuni ale spiritului românesc: D. Stăniloae	2
1848. Revoluția română: Silviu Dragomir	3
Moravurile veacului fanariot: P. Cernovodeanu	7
Din vremea lui Cuza Vodă: Th. C. Văcărescu	11
Convorbiri pentru pregătirea păcii (1942-1944): Mihai Antonescu	16
Din istoria S.S.I. Traian Borcescu: Cristian Troncotă	21
La 3 000 km de Nistru: Dumitru Păsat	29
Rhône-Poulenc: Dorin Matei	33
Ioan Hudiță — Pagini de jurnal: Dan Berindei	36
Anii '70. În spațiile ușilor închise, la București și Washington: Joseph F. Harrington, Bruce J. Courtney	45
Animalele în China — simbol și realitate: Danielle Elisseeff	50
De la Reichstag la Bundestag: Dumitru Hîncu	53
Francmasoneria și Revoluția franceză: G.V. Voiculescu	57
1403-1406. În soile la Timur Lenk: Clavijo	61
Cazacii — piraii Mării Negre: Marina A. Tolmaceva	67
Regele Eduard VIII — colaboraționist?: F.S. Ruano	74
Cele două pasiuni ale lui Jefferson: André Castellet	80
Charles și Barbara Jelavich: Paul și Jean Michelson	83
În București, acum 50 ani	86
• Cărți sosite la redacție ...10 • Concursul Magazin istoric, ediția 1993, Autori — cititorii ...27 • Ora școlii ...90 • Istoria și școala ...92 • Curierul Fundației Culturale Magazin Istoric ...93 • Rebus istoric ...94 • Dialog cu cititorii	95

D. STĂNILAOE

Dimensiuni ale spiritului românesc

Balansarea spiritului românesc între Est și Vest, sau componența orientală și occidentală a conținutului ethosului său au ca rezultat un echilibru general al acestui spirit. Acest echilibru se poate constata în toate formele sale de viață și în toate atitudinile lui spirituale.

Nu vrem să spunem prin aceasta că nu găsim un echilibru sufleteș și la unele popoare occidentale sau orientale. Echilibrul lor din punct de vedere formal poate să fie remarcabil; Dar nu ni se pare să fie nota dominantă a lor. În afară de aceea, el e un echilibru în cadrul unui conținut mai restrâns de viață, în cadrul unui conținut restrâns de aspecte și forme ale spiritualității lor.

Față de aspectele și formele de viață generale ale popoarelor, echilibrul fiecărui popor luat în parte se pare că se menține într-o închidere ermetică față de acestea, urmarea fiind rigiditatea și într-un fel lipsa de elasticitate.

Trebuința continuă a poporului român de a se balansa între Est și Vest, de a împăca într-un conținut și într-un mod unitar de viață componentele atât de variate ale Occidentului și Orientului, a făcut ca spiritul românesc să se caracterizeze printr-un echilibru de o maximă amplitudine din punct de vedere al conținutului și de o elasticitate nemaîntâlnită din punct de vedere formal.

Există la mulți occidentali un viu interes pentru conținuturile și formele de viață ale popoarelor orientale și savanții lor sunt în stare să scrie cărți de o mare acribie științifică exterioară despre ele. Totuși, nici membrii de rând, nici savanții occidentali nu pătrund la o înțelegere prin trăire a acelor conținuturi și forme de viață; cunoștința lor despre ele rămâne exterioară, păstrează pentru ei o notă de curiozitate și pitoresc. Când volesc să le interpreteze le răstălmăcesc fără voia lor, sau spun lucruri demne de răs. Iar dacă vor să le imite, devin de-a dreptul caraghioși.

Sau invers: membrii popoarelor orientale (un grec, un rus, ca să nu mai spunem un chinez) pot trăi o viață întreagă în Occident se cunosc însă că nu sunt occidentali. Românii, în schimb, se pot conforma atât de mult Occidentului, încât nu-i mai cunoști că nu sunt occidentali. Ei își pot însuși perfect accentul oricărei limbi străine, precum și modurile de comportare ale occidentalilor. E probabil apoi ca tot acestei posibilități deosebite de a se „conforma” cu Occidentul și Orientul să se datoreze și marea putere de asimilare a limbii române și gramatica sa polivalentă.

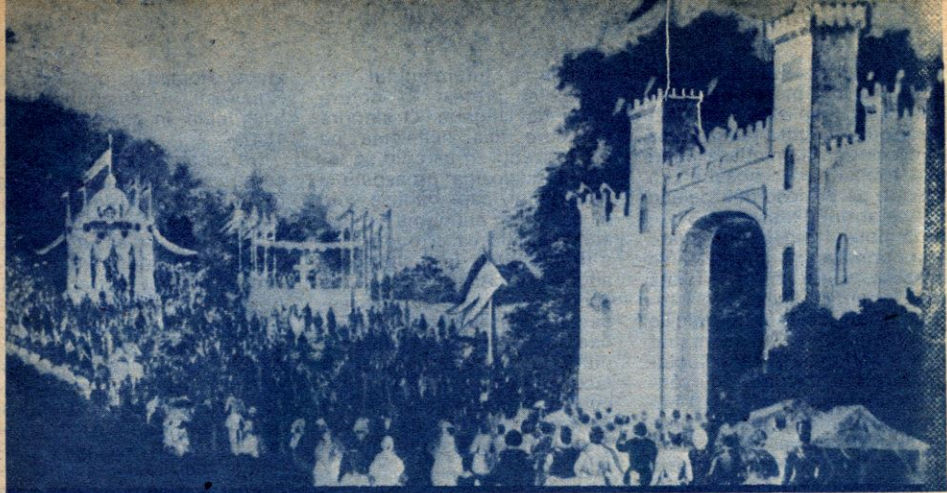
Spiritul românesc, asimilând componente străine atât de multe într-o sinteză deplină sau putându-se conforma cu ușurință unor medii străine, se aseamănă culorii albe în care se sintetizează culorile variate ale spectrului solar, fără să se mai recunoască, dar în care ele se cuprind virtual și din care fiecare iese în relief în mediul propriu ei în care un român se deplasează. E asemenea albului care, neopunându-se ca o culoare parțială uneia sau alteia din celelalte care formează spectrul, poate părea lipsit de culoare sau neutru, dar care în realitate își are individualitatea deosebită de a tuturor altfel de cum sunt deosebite acelea între ele, tocmai prin faptul că le cuprinde în sine pe toate.

Spiritul românesc e, prin această largă sinteză pe care o reprezintă, și definit și indefinit; el are o subtilitate greu de definit, sau formula care-l definește este subtilitatea, ca sinteză a unei mari bogății de elemente variate și chiar contradictorii.

S-ar putea ridica întrebarea: ce legătură este între subtilitate și echilibru? Căci echilibrul pare, dimpotrivă, o persistență într-un plan neinteresant, o evitare a atitudinilor șocante, o preferință pentru o comportare lipsită de noutăți, de accente care atrag o atenție mărită, asupra unui aspect al realității insuficient de remarcat înainte.

Această aparență e produsă de ideea că echilibrul ar proveni dintr-o greutate de a remarca reliefurile mai adânci, mai nuanțate, mai ascunse ale realității. Ea mai provine din ideea că echilibrul ar fi numai un mod de a fi al unei naturi, nu și un act continuu de conștiință și de voință. Dar, echilibrul românesc, deși e și un mod de a fi al spiritului românesc, dobândit prin obișnuința unei balansări neîntrerupte între Est și Vest, impusă prin geografia sa, a fost și este și un act continuu de conștiință și de voință, prin care românul, deși a văzut și vede componentele parțiale cele mai nuanțate ale realității, care se înfățișează captivant atenției sale, sau trezește în ființa sa impulsuri spre una sau alta din aceste componente, întreazărește în sinteza lor un aspect de o atracție superioară și impulsul spre alegerea sintezei îl procură o plăcere sau vine dintr-o plăcere cu mult mai subțire decât îngroșatele plăceri oferite de componentele parțiale ale realității și de pornirile unilaterale ale ființei sale.

Echilibrul românesc nu e un echilibru al mediocrității. Chiar dacă soluția aleasă pare cea mai simplă, cea mai puțin spectaculoasă, simplitatea aceasta cuprinde în ea cumpăna între luarea în considerare a mulțime de posibilități. ■

CAUZA GENERALĂ A ROMÂNILOR

SILVIU DRAGOMIR

La 29 mai 1929, în ședință solemnă, istoricul Silviu Dragomir (1888-1962) își prezenta, conform tradiției, discursul de recepție la Academie, după ce, cu un an mai înainte, la 25 mai 1928, fusese ales membru titular, în cadrul Secțiunii Istorice, în locul rămas vacant prin moartea lui V. Pârvan. Intitulat Un precursor al unității naționale: profesorul ardelean Constantin Romanul Vivu, discursul său solemn era închinat memoriei unui tribun revoluționar de la 1848. Era nu numai o vibrată evocare a unuia dintre revoluționarii români care luptaseră și căzuseră pentru idealurile naționale, ci și expresia uneia dintre direcțiile fundamentale ale cercetărilor lui Silviu Dragomir — istoria revoluției române din Transilvania. Acestei importante teme i-a închinat valoroase volume de documente, studii, monografii ale unor conducători revoluționari, fiind „autorul prin excelență al istoriei revoluției din 1848 în Transilvania” (cf. Enciclopedia istoriografiei românești, București, 1978).

Din acest discurs — publicat în 1929, în volumul LXII al seriei de Discursuri de recepție ale Academiei Române — reproducem câteva fragmente semnificative pentru gândirea și acțiunea revoluționarilor români de la 1848, reflectând caracterul unitar al revoluției și al idealurilor unității naționale afirmate atunci de-o parte și de alta a Carpaților.

În imagine: Adunarea revoluționară a bucureștenilor pe Câmpia Libertății (Filaret) din ziua de 15/27, iunie 1848.

Așa cum rezultă și din studiul lui Silviu Dragomir, la 1848 flacăra idealului național a imprimat acțiunilor revoluționarilor români, de-o parte și de alta a Carpaților, trăsăturile specifice care particularizează evenimentele din urmă cu 145 ani din Moldova, Muntenia și Transilvania în ansamblul mișcărilor revoluționare europene.

„Nu poate fi fericire fără libertate — scria Nicolae Bălcescu la 8 martie 1849 —, nu poate fi libertate fără putere și noi românii nu vom putea fi puternici până când nu ne vom uni cu toții într-unul și același corp politic.

Unimea națională e singurul principiu de viață, singurul principiu de mântuire pentru noi. Telul acesta către care ajintă părinții noștri trebuie să-l avem și noi...”

În urmă cu 145 ani, revoluționarii români au afirmat Europei voința lor de libertate și dreptate socială și națională, de unitate și progres, deschizând calea înfăptuirii marilor acte istorice care au jalonat drumul spre Marea Unire din 1918 — Unirea din 1859, consfințirea Independenței depline în 1877 și proclamarea Regatului în 1881.

În transcrierea textului lui S. Dragomir, am păstrat particularitățile stilistice ale autorului. Pentru cursivitatea lecturii nu am mai marcat prin puncte întreruperile din text. Titlul și intervențiile explicative din paranteze drepte ne aparțin.

I. LĂCUSTĂ

Să-mi fie îngăduit acum să mă întorc la subiectul ce mi l-am ales și să degrop din negura uitării una din cele mai luminoase figuri ale frământărilor noastre din trecut, pe profesorul ardelean Constantin Romanul Vivu. Sub poleiul razelor de soare ale primăverii naționale se trezesc, pare că, la o viață nouă, umbrele mari ale istoriei. Unul câte unul, reînvie apostolii care au semănat ideea națională și răsăr luptătorii cari au fecundat cu sângele lor scump dorința nestinsă pentru unitatea neamului românesc.

Constantin Romanul Vivu a fost o asemenea figură uitată. Istoriografia ardeleană abia dacă a încrestat numele său, care s-a pierdut cu vremele ce au urmat după năpraznica dezlănțuire a dragostei de libertate din anii 1848/49.

Capriciul soartei a vrut însă ca în zilele cele dintâi după unire să găsim în arhive ce au fost închise până acum pentru noi aproape toate actele prefecturii a XII-a, condusă în anii 1848/49 de Constantin Romanul.

Povestind discuțiile care s-au desfășurat în Sibiu, în ajunul adunării de la 3/15 mai 1848, Papiu Ilarian, după ce zugrăvește însuflețirea ce stăpânește inimile tuturor, adaugă un episod foarte caracteristic: „Când se ținea această conferință, intră în mijlocul ei un român necunoscut și abia s-a pus pe scaun și începu îndată a cuvânta cu mare însuflețire, provocându-i pe români să steargă diferența această religioasă și să fie toți una. Acest român era fericitul prefect Constantin Romanul, care atunci se întorsese din România”.

Și din alte izvoare avem informație că profesorul Romanul a sosit la Sibiu în ziua de 8 mai, împreună cu Treboniu Laurian. Conferința fruntașilor români, care se întrunise într-o sală a Consistoriului, pentru a stabili programul adunării naționale, primise cu unanimitate propunerile lui Bărnuțiu. Ele se rezumau în proclamarea națiunii române,

depunerea jurământului național și protest în contra unirii cu Ungaria. O singură întrebare mai neliște pe cei prezenți: în ce chip să înlăture dispoziția proaspătă a guvernului, care dăduse voie a convoca adunarea numai sub condiția ca ortodocșii să o țină la Sibiu, iar uniții să se adune la Blaj. Căzura de acord că nimeni nu va respecta o asemenea măsură, dacă guvernul ar insista să o pună în practică. Atunci se făcu intervenția tânărului necunoscut, despre care Papiu Ilarian ne spune că a fost prefectul Constantin Romanul.

Născut în Pintic, un sat din județul Cojocnei [acum jud. Mureș], așezat nu departe de șoseaua ce duce de la Reghin la Bistrița, el va fi crescut hrănindu-și sufletul cu minunata priveliște a Țibleșului, care se înalță spre cer ca o stâncă uriașă, și respirând aerul proaspăt al livezilor înălțate cu floare, care dau farmec rar acestor margini din câmpia Ardealului.

Numele de Roman îl poartă și azi țărani din satele învecinate Iuda și Dipșa. Paraschiva Romanul, bunica înaltului nostru regent și patriarh [Miron Cristea, întâiul patriarh al României], era, de asemenea, născută în Pintic și înrudită îndeaproape cu profesorul Constantin. Cu 21 de ani fu el înscris, în toamna lui 1842, la seminarul teologic din Blaj. Anii de liceu fură ca un preludeu al vieții sale zbucimute. Constantin Romanul făcu parte din seria de clerici eliminați din seminar în anul 1843 pentru un act de revoltă în contra episcopului Lemenyi, iar când în anul ce urmă se întoarse la Blaj, o boală grea începuse a-i mistui corpul. Apoi, în primăvara anului 1845, ieși de bună voie din seminar.

Pe când ceilalți colegi se înscriseră la academiile de drept din Cluj și Târgu Mureșului [lui C. Roman] nu-i rămânea decât să treacă munții în Principate, unde tinerii ardeleni au găsit și atunci cea mai caldă primire. Astfel a

ajuns Romanul profesor în București, la pensionul Schevitz, cam în toamna anului 1847.

Ne putem imagina procesul ce se va fi petrecut în mintea fostului cleric de la Blaj, după ce a călcat în București lui Vodă Bibescu. Dar nu avem nici o informație cu privire la timpul petrecut aici. Abia târziu, în primăvara anului 1848, aflăm dintr-o scrioare a colegului său, I. Axente Sever, adresată lui Bărnuțiu, ceva despre gândurile care îl munciau. Conduși de cei doi mari dascăli ardeleni, [August] Treboniu Laurian și Ioan Maiorescu, ei urmăreau* cu sârg mișcarea de redeșteptare națională ce se îndrumase pretutindeni.

Îndeosebi Constantin Romanul avu ocazie să facă cunoștința fraților Golești și, după ce se întoarse Bălcescu din Paris, va fi sorbit cu lacrimă verbul său înaripat, care fixa, cu o profetică intuiție, liniile mari ale programului național. Axente descrie în chipul următor această întâlnire: „Un tânăr, Bălcescu, redactorul *Magazinului istoric*, veni nu demult din Paris și aduse mai multe extrase din *Revue des deux Mondes*, le împarte pre la mai mulți. Într-aceasta se cuprind pe scurt cele mai de frunte trăsături din istoria românilor. Tot acolo se zice că «la Dacie est bornée naturellement pour être unie». Eu n-am textul la îndemână, sper că Romanul va aduce o broșură și acolo”.

Articolul despre care se face aici mențiune apăruse, de fapt, în numărul de la 1 ianuarie al revistei franceze, scris de cunoscutul publicist Hyppolite Desprez, care preconiza cu căldură reînființarea vechii Dacie¹. Fraza nu se găsește întocmai în textul francez. Se pare că Axente a citat-o numai din memorie, deoarece broșura a luat-o Romanul să o ducă în Ardeal, ca o nouă evanghelie a naționalității române. Era pentru întâia dată că tinerii noștri ar-

¹ Articolul, intitulat *La Moldo-Valachie et le mouvement roumain*, a apărut la 1 ianuarie 1848; vezi și *Magazin istoric*, nr. 2/1984.

deleni își încingeau sufletul și își adăpau nădejile cu îndemnul generos care venea din Franța. Cu ochii duși în depărtarea zărilor, ei vor fi admirat nobila vervă a lui Bălcescu și în vreme ce ideea integralității naționale se încheaga ca o stâncă în sufletul lor, gândul le zbură spre frații din Ardeal. Dintru început se răspândește zvonul că românii s-ar fi răscolat în Abrud și la Câmpeni, pe urmă, una după alta, soseau și la București știri tot mai lămurite despre primele mișcări ale românilor din Ardeal, despre convocarea adunării naționale și despre lupta împotriva uniunii cu Ungaria. Axente ne povestesc că de nerăbdător era „fratele Roman să știe toate mai deaproape”.

La 1 mai, Constantin Romanul sosi la Brașov, împreună cu alți ardeleni patrioți, care se îndreptau către Blaj. Poliția de frontieră care-i viză pașaportul află că Romanul era de naștere din Ardeal, că a fost dascăl în Muntenia și că, ceea ce este foarte caracteristic, propagă ideea de a restabili imperiul dacilor.

Astfel sosi Constantin Romanul la Sibiu, în ziua de 8 mai 1848, pentru a se arunca în vâltoarea revoluției. El aducea cu sine amintirile unei copilării pline cu mizerii și ale unei tinereți care a fost prea curând osândită a cunoaște realitatea aspră. Dar în deosebire de cei mai mulți dintre contemporanii săi ardeleni, el avu norocul să respire, cațiva ani, și aerul de la București, unde în societatea tinerilor patrioți își lărgi orizontul politic. Deși nu se făcuse cunoscut printr-o activitate pe teren literar, totuși avea să fie în curând apreciat pentru firea sa înflăcărată și pentru curățenia sentimentelor sale naționale. La adunarea de la 3/15 mai a fost ales între membrii Comitetului [național] permanent de sub președinția lui Șaguna și Bănuțiu. Câte visuri nu-și vor fi clădit, în avântul lor tineresc, cei dintâi fruntași ai românilor din Ardeal, care au luat

răspunderea politică în prima fază după emanciparea de sub jugul secular al iobăgiei și cum se vor fi risipit ele, ca niște fantome fugare, după ce s-au ciocnit cu forțele adverse. Chiar delegațiile care au plecat să prezinte rezoluția adunării naționale dietei din Cluj și împăratului de la Viena au încercat cea dintâi deziluzie. Comitetul național aștepta cu înfrigurare rezultatul intervenției ce-o făcuse la guvernarea din Cluj și la dieta feudală a Ardealului, prin cei 100 delegați conduși de episcopii Lemenyi și Șaguna. Dar așteptarea fu zadarnică. Ungurii solidarizați proclamară, la 29 mai, într-o pornire vijelioasă, uniunea Ardealului cu Ungaria și în loc de a vota recunoașterea naționalității române îi contestară și dreptul de a delibera asupra soartei sale, iar guvernul se grăbi a lua măsuri pentru dizolvarea comitetului național, sub cuvânt că numără între membrii săi și funcționari ai unui stat străin, adică pe profesorii Bălășescu¹ și Constantin Romanul.

La sfârșitul lui iunie 1848, Romanul trimitea din Sibiu lui Alecu Golescu o scrisoare în care, ne dezvăluie o bună parte din ideile ce-l frământau și în care se proiectează o lumină neașteptată asupra planurilor ce le făcuse în intimitate generația aceasta de vizionari. Vestea despre revoluția din București și constituirea guvernului provizoriu trezi un entuziasm de nedescris în cercul tinerilor ardeleni și cuvântul aducător de solie răsună limpede în sufletul lor învăluit de primele decepții: „Izbutirea cea norocită ne dete și nouă un nou motiv de viață și ne-am bucurat prea mult”, scrie Romanul și adaugă „acum așteptăm cu nerăbdare să vedem cum va izbuti în Moldova”. Pătrunzând importanța covârșitoare a mișcării revoluționare din ambele Principate pentru evoluția politică a poporului

român, Romanul fixează de pe acum un axiom pe care, după căderea revoluției, îl va repeta cu atâta stăruință și Bălcescu: „După cum stăm noi cești dincoace de Carpați, toată mântuirea românilor atarnă de la unirea și bunăstarea Principatelor”. Cât de simplu era adevărul cel întrevădea limpede tânărul profesor ardelean.

Sub impulsul veștilor de la București, Constantin Romanul așterne pe hârtie următoarea pagină, care ilustrează aventurile largi ale generației tinere din Ardeal în anul 1848: „V-am descris starea noastră, ca să știți cum stăm și cum să vă îndreptați. Să știți că nu stăm așa precum ni se arată dintru-nțai. Să știți și aceea că ni s-au încurcat ițele. Trebuie bine să luăm seama că de nu va lucra tot românul în interesul comun, suntem pierduți, că toate elementele s-au conjurat în contra noastră și toate elementele omogene astăzi umblă să se concentreze. Așa italienii, așa germanii, așa slavenii. Apoi noi de ce să nu o facem aceasta, acum când ni s-a arătat epoca? Toți ne strigă că voim să formăm o Dacie”.

Mărturisirea lui Romanul constituie certificatul de naștere al ideii de unitate politică la românii din Ardeal, abia scăpați de jugul robiei feudale și abia intrați în făgașul luptelor politice moderne. De aceea, înainte de a-și termina scrisoarea, după ce roagă „pe frații de peste Carpați” să-i scrie mai des și să-l informeze despre intențiile lor, revine la ideea sa, formulând-o lapidar: „Și mai repețez încă odată, că deviza noastră să fie formarea Daciei”.

Pentru un asemenea tânăr entuziast, era deci firesc să treacă din nou munții la cea dintâi chemare a prietenilor săi din București. Lacom de muncă, dornic de luptă și gata de jertfă pentru neamul său, Constantin Romanul veni la București în primele zile din iulie 1848 pentru a se pune la dispoziția guvernului

¹ Nicolae (Nifon) Bălășescu (1806-1880), militant revoluționar, membru în Comitetul național permanent.

provizoriu. În 17 iulie scria un mic raport către Bărnăuți și Laurian, satisfăcut de cele văzute în Muntenia, unde se discuta cu aprindere tocmai împroprietărirea țăranului, iar Bălcescu începuse opera de propagandă prin comisarii săi. Romanul fu însărcinat dintru început să facă parte din comitetul presei și să îngrijească corespondența cu ardelenii, iar mai târziu fu trimis de Bălcescu și în provincie pentru propagandă. El chemă din Sibiu pe tovarășii din comitet, pe Buteanu, pe Papiu Ilarian și Alexandru Bătrăneanu, cum și pe [Aron] Pumnul „fiindcă știu că acolo nu mai pot deocamdată mișca nimic și face trebuință și aici”. De asemenea îi da zor lui Laurian să se întoarcă la București. Încât privește pe Bărnăuți, mesajul ce-l trimite prezintă o deosebită importanță. „Am vorbit și despre domnia ta cu mai mulți dintre membrii guvernului, cari, și anume Ștefan Golescu, mi-a zis ca să vă scriu, ca să vii încoace, măcar pe o săptămână, ca să vă înțelegeți și să vă trimiță unde vei putea lucra în cauza generală a românilor. Politica de aici e ca acum toți bărbaiți cu capacitate însemnată să se concentreze aici și să lucreze de aici. Eu încă cuget că au dreptate. Ce zici și d-ta? Mă rog răspunde-mi cât mai curând, că îmi dă zor Șt. Golescu, că ce zici și că scri-su-ți-am?”. El vorbește iarăși de cauza generală a românilor și, de acord cu Golescu, îndeamnă frații din Ardeal să se orienteze după politica din București. În 20 iulie, ascultând pe Câmpul Libertății de la București¹ cuvântarea lui

Ion Brătianu, trimitea o entuziasă dare de seamă *Gazetei [Transilvaniei]* din Brașov, iar câteva zile mai târziu pregătea alt material pentru a-l tipări în jurnalele de peste munți. Dar munca stăruitoare și enervarea continuă în care trăia îi mistură în curând sănătatea. În 25 iulie zăcea bolnav la niște oameni buni, cari îi dederă adăpost. În singurătatea din aceste zile se va fi gândit la modul cum s-ar putea intensifica mijloacele de propagandă și la serviciile pe care le-ar putea aduce el revoluției, ca informator și corespondent cu românii de peste frontieră și ca redactor la gazetele care erau să fie tipărite. De bună seamă că Bălcescu îl va fi ajutat să iasă din strâmtoarea pecuniară în care se afla, inspirându-i și curaj. Nu mult după aceasta, prin august, el pare mai apropiat de binefăcătorul său pe care-l agrăiește „frate Bălcescule”. Însănătoșit, cutreieră acum valea Teleormanului, cu alți trei tineri ardeleni, ca să explice poporului noua constituție. La 10 august, Constantin Romanul iscălea încă rezoluția ce se dăde lui Suleiman pașa, dar la 6 septembrie 1848, cu suflul răvășit de fiorii deznădejdi, el pleca în fruntea convoiului, cu un drapel în mână, ca să ardă *Regulamentul organic*².

După căderea revoluției în București, urma lui Romanul se pierde și el apare din nou pe Câmpia Libertății, de la Blaj, abia către mijlocul lui octombrie. Dacă înfrângerea de pe Dealul Spierei îi va fi risipit nădejile și dacă în refugiu ce-l va fi căutat în munți, întors cu fața spre Ardeal, corpul său firav va fi suferit și puterile i se vor fi istovit, desigur că pe câmpia de la Blaj el își va fi regăsit în curând echilibrul sufleteșc.

- În toamna anului 1848, Ardealul era prins de la un ca-

păt la celălalt de duhul cotropitor al răzmeriței. Suferințele seculare ale poporului românesc se dezlățuiau printr-o izbucnire furtunoasă și ura adunată în suflul bieților iobagi amenința să se reverse iarăși ca un torent de lavă. Meritul Comitetului național care se reconstituie zace tocmai în faptul că a știut să prindă într-un ritm unitar răzvrătirea ce zvăcnea și să îndrume energiile populare răscolite spre o luptă nobilă pentru libertatea națională. Când, pentru a treia oară în cursul aceluiași an, gloatele de români se adunară pe Câmpia Libertății, situația politică se schimbă de o desăvârșire în urma conflictului declarat între dinastia habsburgică și guvernul maghiar. Noul comitet de pacificare pus sub conducerea lui Bărnăuți organiza acum națiunea, împărțind teritoriul locuit de români în 15 prefecturi și numind în fruntea lor pe tinerii cei mai înflăcărați. Romanul sosi tocmai în momentul potrivit pentru a i se acorda conducerea unei prefecturi, a celei de la Reghin și organizarea legiunii a XII-a. Întocmai cum își făuriseră planul din primăvară, lui Axente îi reveni valea Ampoiului, lui Iancu Munții Apuseni, iar lui Romanul regiunea în care s-a născut și a copilărit.

Aici, în ținutul Reghinului, Constantin Romanul a căzut la începutul lui martie 1849 în luptele pentru apărarea drepturilor naționale ale românilor. Și Silviu Dragomir continuă. Va fi avut răgaz să-și recapituleze, sub fulgerarea clipei tragice, viața sa scurtă, goana după libertate, lupta pentru națiune și jertfa unui vis pe care l-a împletit cu toate fibrele inimii sale tinere? Își va mai fi reamintit scurta frază ce o așternuse biruitoare printre slovele scrise pentru Alecu Golescu: „și mai repetez încă odată, că deviza noastră să fie forma-rea Daciei”? ■

¹ La 20 iulie 1848 (stil vechi) a avut loc pe Câmpia Libertății de la Filaret o adunare de protest a populației bucareștene împotriva încălcării teritoriului țării de către armata otomană. Silviu Dragomir reproduce, în notă, și câteva fragmente din relatarea lui C. Romanul Vivu: „Acestă zi de 20 iulie 1848 iar va fi însemnată în Analele românilor cu litere de aur, ca și acelea din 9, 11 și 30 iunie a.c. în cari românii arătând din nou că... își iubesc patria și libertatea ca și străbunii lor, arătând că este [sunt] un popor pașnic, civilizată... și demn de libertatea, după care oftează cu atâta sete de mai multe secole”.

² La 6 septembrie 1848, la București a avut loc o mare demonstrație a populației în sprijinul revoluției. Au fost arse cu acest prilej, în mod simbolic, textul *Regulamentului organic* și *Arhondologia* (condica rangurilor boierești).

DIN CRONICA MORAVURILOR VEACULUI FANARIOT (II)

PAUL CERNOVODEANU

În hotărârea de desfacere a căsătoriei lui Gheorghe din mahalaua bucureșteană Tutueni, a cărui soție se făcuse vinovată de practicarea prostituției, îmbolnăvindu-se și de sifilis, se făcea precizarea că domnia intervenise, la rândul ei, hotărând surghiunirea vinovatei. Acest document din 25 februarie 1739 (Magazin istoric, nr. 5/1993) este interesant deoarece ne arată atitudinea domniei față de flagelul prostituției, probabil devenit destul de grav în acea epocă tulbură de războaie și ocupații străine. Femele găsite vinovate de un atare delict erau surghiunite, în cel mai bun caz izolate pe la mănăstiri, dar cel mai adesea aruncate în temnițe. În acest sens sunt semnificative fragmentele din Cronică anonimă zisă a Ghiculeștilor și cea atribuită lui Enache Kogălniceanu, indicând măsurile severe adoptate de Constantin Mavrocordat în cursul celei de a treia domnii în Moldova (aprilie 1748-20 august 1749).

Pentru Țara Românească nu cunosc astfel de dovezi în cronică, dar este firesc ca domnitorul și colaboratorul apropiat al mitropolitului Neofit să fi adoptat măsuri similare în ambele principate. Astfel, în Cronică anonimă se precizează că, în Moldova, „nu numai că a încetat, din poruncă domnească, vechea deprindere a boierilor de a pune femei la cârciumi și mai ales de a alege pe cele frumoase, pentru ca vinul să se vândă repede dar a scris și ispravnicilor din fiecare ținut, poruncindu-le ca oriunde ar găsi vreo femeie învinuită de curvie mărturisită și mai ales vreuna care ar fi fost ibovnică a vreunui musulman sau creștin, s-o prindă numaidecât și s-o trimită la țasă. Și, într-adevăr, fiind trimise numeroase, asemenea femei, au fost pedepsite cu închisoare îndelungată, pe urmă au fost liberate, dând cheazășie că se vor îndrepta”.

Cronica lui Enache Kogălniceanu oferă încă și mai multe precizări în această privință. Se arată cum domnul a dat poruncă „ca să ridice femeile cele rele din pământul acesta, care sunt fără de bărbați” și să fie închise în chiliele de la „Sfântul Gheorghe la Mitropolie...; [acolo] ele mureau de foame, strigând la oamenii de pe drum să le dea milostenie, căci rămăsese ca vai de ele...; pe care doamna [Ecaterina Rosetti, soția lui C. Mavrocordat] le căuta câte odată, trămțându-le pâine și lumină [lumânări], ca să nu șadă prin întuneric și încă... le trâmțea și câte un cântar, două de in, ca să nu șadă fără treabă”, torcând la furcă, „până când se vor găsi niscavai oameni ca să le cee [în căsătorie]; căci așa hotărâse și domnul, că de se va găsi cineva ca să le mărite și câte se vor mărita, se vor slobozi. Și așa făcea, că pe care le cerea și primia și ea, punea de le cununa și apoi o slobozea”.

Nu știu cât de eficiente s-au dovedit măsurile luate de Mavrocordat, dar soluțiile la care s-a recurs nu aveau cum să îndrepte acest nărav vechi de când lumea.

Boieroaică din Țara Românească (începutul sec. XVIII)

Ibovnica mincinoasă și iubeața jupâneasă

Revenind la condica Mitropoliei, să răsfoim în continuare alte câteva cazuri ce ni s-au părut demne de reținut.

Astfel, mitropolitul Neofit amintește că la 22 noiembrie 1738 s-a înfățișat înaintea sa, „din porunca Măriei Sale prea luminatului și prea înălțatului domnului nostru Io Constandin Nicolae voevod... Radul logofăt de taină” din București „cu Stana ce o au avut posadnică [ibovnică, întreținută] și noi am cercetat pricina ce o avea între dânsii pre amăruntul (care iaste într-această chip). Stana, cu mijlocirea și cu îndemnarea mume-sii, s-au făcut posadnică log[ofăt] Radului (precum nici mumă-sa n-au tăgăduit) cu care au făcut Radul log[ofăt] și doi copii și au murit. Radu log[ofăt] vrând să se desparteze de păcatul acesta al curviei, au hotărât să-i dea ei ce va fi prin puțință ca să se mărite și el să-și ia soție pre lege. Iar [ea] nici într-un chip n-au priimit, zicând că au fost fată curată și o au scricat-o el și cerea au să se cunune cu dânsa, au să o ție posadnică precum și mai-nainte au fost. Dar el o au dovedit precum că ia, până a nu veni în casa lui, au intrat și în grosul (pușcăriu) căpitanului de doboranți pentru curvăsăria ce făcuse cu un neguțătoriu (precum și ia însuși au mărturisit)”, aducând în acest sens și un zapis iscalit de părintii Stanei.

Neofit a trecut la consultarea legislației în vigoare și îndemnat și de rigoarea domnitorului Mavrocordat, a hotărât că „Radul log[ofătul] să fie slobod de acum înainte de către Stana posadnica lui și făcându-i canonul [adică ispășirea] ce-i vom da noi, să-și ia soție cu pravilă pre care va vrea”, răscumpărându-se însă față de fosta lui ibovnică, în afara unui rând de „haine” ce-i dăduse mai dinainte, și cu suma de 30 taleri, „ca să să poată și ea chivernisi și să să mărite după

Sfânta pravilă și ca să scape de păcatul acesta al curviei”.

Așadar, o fostă legătură sentimentală se încheia printr-o banală tranzacție în spirit mercantil, Radul logofătul căpătând chiar și o „carte de judecată...”, ca de acum înainte să fie în pace și nesupărat de către Stana posadnica lui și de către părinții ei.

Dar afacerile de moravuri n-au afectat, cum s-ar părea după cele prezentate de noi până acum, numai lumea rurală sau modestul univers citadin al mărunților târgoveți sau dregători bucureșteni, ci și înalta societate. Scandalul provocat în 1740 de desfacerea căsătoriei dintre marele armaș Constantin Brezoianu și soția sa Maria, născută Filipescu, „căzută în preacurvie”, este revelator.

Totul a început în 1731, când jupâneasa Maria a fost prinsă de soțul ei în flagrant delict de adulter cu un anume Vasilache saigiul. Cu acel prilej, Maria a dat un înscris soțului său, contrasemnat de părinții ei, Grigore Filipescu și Voichița, precum și de boierii Constantin Năsturel, mare paharnic, și Pantazi Primicheriu, mare medelnicer, prin care își recunoștea vina, „căzând” la bărbatul său cu mare rugăciune „ca s-o ierte”, iar dacă se va mai „ispiti a mai face lucruri ca acela, să fie dumnealui volnic cu scrisoarea mea, să-mi facă orice pedeapsă va vrea”.

Dedesubturile sordidei legături sunt scoase la lumină printr-o mărturisire a proxenetei Ilinca Mucioae, făcută la 11 octombrie 1731, la porunca „popei Isaac, de la biserica dumnealui vel dvornic Crețulescul” și înaintea „popei Mihail de la biserica Brezoianului” din mahalaua unde locuia Constantin Brezoianu. Proxenetă a încercat să-și minimizeze culpa, pretextând că ea n-ar fi fost amestecată în mijlocirea vinovatelor întâlniri dintre cocoana Marica și Vasilache saigiul, aruncând vina asupra ginerelei lui, un alt Vasilache, încercând cu un anume Mihalache Gruia și cu

Țărani din Muntenia în straie de vară
(sec. XVIII)

Slamna țiganka, probabil roabă în iatacul boieroaicei. Ilinca Mucioae recunoștea doar că ea știa „când venia Vasilache noaptea și-și lăsa calul la casa ei și el venia până jos la casa pos[telnicului] Constandin și șădea cât îi era voia”. Dar „când au trimis pos[telnicul] Constandin fecior de l-au prins în casa dumnealui [pe Vasilache saigiul], după ce au scăpat [el] de la feciori, au mers în casa ei [a Mucioaei] și i-au zis el cu gura lui ei, cum că l-au prins feciorii pos[telnicului] Constandin și i-au luat inelul din deget și i-au luat și t[a][leri] 15 din buzunar și apoi, după ce s-au dus de la dânsa acasă, au mai trimis cu ginere-său [al Mucioaei] Vasile bani de au împlinit t[a][leri] 50 cu cei t[a][leri] 15 și i-au dat în mână țigăncii Slamnei, [de] i-au dus de i-au dat feciorilor, căci făcuse pace cu ei”.

La rugămintea preotului de la biserica Brezoianu, această declarație a fost scrisă de mâna onorabilului boier Hrizea postelnicul Bălăceanu, deoarece era vecin cu

Mucioaia, femeie neștiutoare de carte, alcătuind actul „după zisa ei” și amestecat fără voie în această degradantă afacere de adulter.

Jupâneasa Marica Brezoianu nu s-a lăsat însă de obiceiurile ei rele și a continuat legătura amoroasă cu Vasilache, încât soțul ei, exasperat de comportarea nedemnei sale consoarte, după câțiva ani s-a înfățișat în fața mitropolitului Neofit, cerând despărțirea. Constantin Brezoianu, acum ajuns mare armaș, a venit, la 3 octombrie 1740, în fața înaltului ierarh, plângându-se de „jupâneasa dumisale Marica Filipescu, pentru că, luându-se amândoi întru căsătorie de june cu fată cu cununie pre lege și pre pravilă, după aceia au căzut dumneaiei în păcatul preacurviei și dumnealui, ca un obraz de cînste, n-au vrut să meargă la judecatorie, ci au pus de au făcut zapis la măsura dumnealui scris de dumnealui pan Constantin Hierăscul (Năsturel) biv vel vist[er], iscălit de dumneaiei și de alte mărturii, obraze de cînste și vrédnice de credință, cum că să va pă-răsi” de asemenea purtări. „Măcar că de când s-au des-

părțit între dumnealor până acum sânt 9 ani (însă fără de carte de despărțea arhierască)” — precizează Neofit — „pentru că răposatii întru H[risto]s frații noștri arhieriei [adică foștii mitropoliți Daniil și Ștefan în perioada 1719-1738] fiind dumnealor [Constantin și Maria Brezoianu] obraze de cînste, n-au vrut să le dea carte de despărțea, socotind doară, cu vrème să vor împăca și cu aceia s-au îndelungat vrème până acum și într-atăta vrème, neputându-se nici într-un chip a să împăca... am despărțit pre mai sus numit fiul nostru sufleteș de către Marica ce au fost soție dumisale și i-am dat dum[nealui] voce ca să să căsătorească și să-și ia altă fămée cu cununie pre lege și pre pravilă, iar dumneei nicidecum nu-i dăm voie ca să să mărite, ca pre o vinovată”.

În privința atribuirii zestre, înaltul prelat a făcut apel la prevederile legilor și la 11 octombrie 1740, după un supliment de anchetă, în cursul căreia s-au adus noi dovezi de vinovăție a Mariei, a dat sentința definitivă, atribuind soțului și zestrea fostei soții, considerată vinovată și sperjură.

Post, metanii și tundere

Până acum am prezentat doar cazuri de divorț din vina soțiilor. Nu doar pentru faptul că adevărul era cu totul altul, dar și pentru a nu cădea în discriminare, vom spune și câteva cazuri în care bărbații se făceau vinovați de diverse încălcări ale bunelor moravuri. Personajele erau recrutate din diverse medii sociale. Iată, de pildă, „cartea de despărțenie” dată în dicasteria Mitropoliei la 5 iunie 1741 „Dimei plăcintariu grecul, că trăindu-i muiarea cea dintâi și copiii, au venit aici în țară de s-au însurat și au luat pe Mariia; apoi, dovădindu-se prin răvașul unor negustori „că tot trăiaște muiarea și copiii”, cei doi au

fost despărțiți, „el să să ducă la muiarea lui și ia să fie slobodă de dănsul”, nu fără a suferi și canon post pe șase luni și „metanii” câte 20 pe zi.

La 26 iunie 1749, mitropolitul Neofit a procedat la tunderea diaconului Vasile de la Jiblea (județul Argeș), deoarece, „fiind însurat acolo, și-a lăsat muiarea lui acolo și au fugit la Carabina sud, Buzău” și s-au însurat de au luat și altă muiare. Și apoi au mersu de au înșălat pre fratele episcop de Buzău și n-au vrut să spue cum că are și altă muiare la Jâmblea (!) și așa l-au hirotonisit diacon. Apoi iarăși s-au sculat și au furat caii cumnatu-său, însă mergând împreună cu cumnatu-său pe un drum și ajungând într-o pădure, au luat caii cumnatu-său cu dănsul, scoțând cuțitul la el. Și pentru aciaste l-am tunsu, căci hirotonisit n-au fost de vrème ce a avut doao muieri”.

Iată acum un caz de adulter, agravat de incest. La 26 septembrie 1743, Neofit dispunea desfacerea căsătoriei dintre Păuna din București și soțul său Aldea, fugit de acasă cu o fată a soției sale. „Și pentru căci din pricina aciaste ei s-au dus de sânt 4 ani nu se știe unde, despre cum au mărturisit oameni din Gurbănești [azi jud. Călărași] și rudele Aldii aceleia...” Păunei, precizează hotărârea instanței, „i-am dat voce să se mărite dupe alt bărbat cu cununie pre lege, dându-i și carte de despărțea, cu capete din Sfânta pravilă cărțile împărătești, cap. 69, titl. 36, unde zice că „cel ce umblă cu muma și cu fata lui vitregă, acela să bate și i să taie nasul”...”.

Un caz insolit ne este relevant de sentința dată de mitropolit la 8 ianuarie 1742. Mirica din mahalaua bucureșteană a Totoescului era slobodă de bărbatul ei Necula, pentru că „luându-se amândoi în căsătorie cu cununie pre lege, fiind el june și ea fată (însă el au fost armean de lege, om strin, și s-au miruit întru creștinătate) și luând-o pre această Mirică, nu

peste multă vreme au început a să apuca de beții și blestămații și a nu căuta de dansa, nici o chivernisia cu cele ce-i trebuia de hrana vieții ei și au fugit de la ia în multe rânduri. Și când au fost în vremea răzmiriții [războiul austro-ruso-turc din 1736-1739], s-au însoțit cu ostași și au mersu cu ei la casa unde șadea, vrând să-i facă mare răutate să o dea ostașilor, și ia, prinzând de veste, au fugit și scăpând dentru acea nevoie ce era să i se întâmple, în urmă s-au jăluit la Măria Sa... Costandin Vodă [Mavrocordat] cu răvaș. Măria Sa, după jalba ei, au trimis de l-au prinsu pre el și l-au trimis în închisoare în ocnă de au șăzut întru acea pedeapsă un an și jumătate. Și după ce au scăpat de la închisoarea ocnei, s-au rugat Mării Sale lui Costandin Vodă cu răvaș, ca să i-o dea iarăși să-i fie famée, să viețuiască cu dansa și o va chivernisi ca pre o soție. El după acéia au locuit cu dansa 2, 3 săptămâni de zile... și iar au fugit de la dansa, lăsând-o pe [la] ușile oamenilor. Văzând ia atăta necaz și atăta nevoie ce au pătimit de la el și nu o chivernisește și au fugit de la ia, au dat iarăși jalbă la Măria Sa Costandin Vodă al doilea rând. Măria Sa, după jalba ei, au orânduit la Sme-

renia noastră ca să cercetăm și să hotărâm fiind judecată bisericască.

Mitropolitul i-a dat Miricăi un soroc de șase luni să-și aștepte bărbatul, dar acesta neîntorcându-se, pe baza mărturiilor depuse de mai multe persoane vrednice de încredere, care au relatat că Necula „au venit cu turci să-i facă răutate și să o ia cu sila să o ducă în țara turcească”. Neofit a dispus desfacerea căsătoriei, dându-i voie Miricăi „să se mărite după alt bărbat”.

Purtări rele se întâmpla să aibe și boierii, așa cum o dovedește actul din 13 august 1739 de despărțire a soților Constantin Băjescu-Merișescu și Marica, născută Coțescu. La 25 mai 1739, femeia a cerut mitropolitului să-i despartă, dar înaltul prelat, luând în considerare poziția lor socială, n-a încuviințat divorțul, sfătuiindu-i să-și dea cărți la mână prin care se obligau să se îndrepte. Dar cale de împăcare n-a existat, căci Constantin Băjescu-Merișescu a căzut și mai rău în patima beției, supunându-și soția unui tratament plin de insulte și brutalități. Din acest motiv, unchiul soției năpăstuite, marele vistiier Grigorie Greceanu, a intervenit pe lângă mitropolit, înfățișându-i dra-

matismul situației. „Aseară viind de la Măria Sa Vodă, am găsit pă copila cumnatei Ancuța plângând — scria marele vistiier la 25 mai 1739 — ... îngrozită de bătaile lui [C. Băjescu-Merișescu] și mi-au răspuns că de să va mai duce la dânsul o va omorâ, ci mai bine zice că să omoară ia singură decât să o omoară iel. Pentru care eu îmi fac da[t]o[r]ia de scriu Sfinției Tale, să mai socotești Sfinția Ta că faptele sânt dovedite, că deaca să îmbată, umblă cu sabiia goală, moarte au făcut beat în zilele Mării Sale Neculae Vodă, în așternut să pișă beat, blestemat de casă iaste... Ci Sfinției Tale mă rog mai bine să-i dai carte la mână ei să fie slobodă despre dânsul, că a mai lăcui amândoi nu să poate și așa o mântuiești Sfinția Ta de moarte și de primejdie”.

După profundă chibzuire, la 13 august 1739, Neofit a dat cartea de despărțire.

După aceasta am și încheiat trecerea în revistă a divorțurilor înscrise în condica Mitropoliei. Măcar parțial, ele ne-au îngăduit o anchetare a moravurilor societății românești de la mijlocul sec. XVIII. O întregire a acestei imagini vom încerca în numărul viitor... ■

(Va urma)

CARTI SOSITE LA REDACTIE

● MANUSCRIPITUM.

Nr. 3-4 (80-81), anul XXI (1990), 336 pp., 150 lei: revista trimestrială — al cărei director fondator a fost D. Panaitescu-Perpessiciu — editată de Ministerul Culturii și Muzeul Literaturii Române, a împlinit 20 ani de apariție. Semnalăm din cuprins: tragedia *Uglenia*, de Radu Stanca, prezentată de Petru Creția; Constantin Noica despre poezia lui Nichita Stănescu; versiunea în limba română, redactată de Mircea Eliade, a unor capitole din *Tratatul de istorie a religiilor*; un document biografic controversat: Ion Budai-Deleanu; un fragment memorialistic Onisifor Ghibu; pagini de jurnal Nichifor Crainic și noi pagini, în traducerea lui Dan Sălușanșchi și cu comentarii acad. Virgil Cândea, dintr-o carte mult așteptată, *Istoria Impe-*

riului Otoman, de Dimitrie Căntemir.

● Acad. Alexandru Bărlădeanu — LA RĂSCRUCE...

Grupul de publicații „Economistul”, 1992, 62 pp., 95 lei: „unele gânduri în ajunul alegerilor” din septembrie 1992, puse sub motto-ul: „Dacă o țară ca România nu reușește să se întrețină pe sine însăși, de vină este clasa politică a acestei țări”.

● Dumitru Botar — ATUNCU LA ROBĂNEȘTI.

Editura Didactică și Pedagogică R.A., București, 1992, 50 pp., 70 lei: o faptă de armă mai puțin cunoscută, săvârșită de ostașii români la 10 noiembrie 1916.

● Vladimir Soloviov — TREI DIALOGURI DESPRE SFÂRȘITUL ISTORIEI UNIVERSALE (traducere și note de Dana Cojo-

caru; studiu introductiv de Ion I. Ianoși).

Editura Humanitas, București, 1992, 175 pp., 390 lei: imetietelor „liniei” existențial-cristine din cugetarea rusă de la sfârșitul veacului trecut și prima jumătate a acestui secol, despre război, progres, sfârșitul istoriei universale și o scurtă povestire despre Antihrist.

● Mihnea Gheorghiu — CELE DOUĂ ROZE. POVESTIRI DUPĂ WILLIAM SHAKESPEARE.

Editura Junior Club, 1992, 158 pp., 320 lei: ilustrate de grațianul Val Munteanu, într-o ediție excepțională, șase povești despre istoria Angliei, adaptate din piesele Marelui Will, cu dorința de a-i apropia de micii cititori de creația dramaturgului englez; prețul foarte mic se explică printr-o subvenție guvernamentală.

DIN VREMEA LUI CUZA VODĂ

TH. C. VĂCĂRESCU

Am văzut în episodul precedent, publicat în nr. 5/1993, al însemnărilor generalului Theodor C. Văcărescu (1842-1913) cu câtă prudență și cu câte măsuri de securitate, pentru a preîntâmpina eventuale incidente sau provocări, s-a pregătit plecarea lui A.I.I. Cuza din țară, în urma abdicării sale după lovitura de forță de la 11 februarie 1866 (Magazin istoric, nr. 9-12/1976, 3-6/1977, 4-6/1978, 5/1991).

Memorialistul — fost în anii 1863-1864 ofițer de stat major și aghiotant domnesc — s-a aflat, atunci, în februarie 1866, printre cei însărcinați cu paza fostului domn al Uniunii pe drumul său spre Predeal.

Amintirile sale au apărut, postum, în revista Viața Românească în anii 1914-1916, de unde am luat și noi fragmentele publicate în nr. 4-7/1988 și 5/1993 ale Magazinului istoric.

Ca și la episoadele precedente, am reprodus selectiv aceste însemnări, transcriind-le conform normelor ortografice actuale.

Pentru cursivitatea lecturii, nu am mai marcat cu trei puncte intreruperile de text, păstrând însă unele particularități stilistice ale autorului.

Intervențiile explicative din paranteze drepte și notele de subsol ne aparțin.

Înainte de a-i da cuvântul memorialistului, mai precizăm că revista noastră pregătește, pentru numerele viitoare, o altă selecție din însemnările lui Th. C. Văcărescu, în care sunt evocate venirea principelui Carol în țară, suirea sa pe tronul României, fapte, întâmplări și oameni din primii săi ani de domnie etc., etc.

Până atunci, să vedem ce s-a mai întâmplat în noaptea de 12 februarie și în dimineața zilei de 13 februarie 1866, când A.I.I. Cuza s-a aflat în trăsura ce l-a dus, în cel mai deplin secret, departe, tot mai departe, de București, capitala statului român modern, la a cărui întemelire și consolidare lucraseră cu neostenită râvnă în cei 7 ani de domnie.

Bucureștii la mijlocul veacului trecut

Revin la călătoria noastră spre Ploiești, în ziua de 13 februarie 1866. Ușurat de teama de a merge în gura lupului, cum se exprimase Grigorescu la auzul canona-dei, care ne îngrijase când abia sosiserăm la Băneasa, deși el încă tot nu era liniștit asupra sfârșitului expedițiunii noastre, fostul deputat liberal al Ploieștilor era însă un agreabil tovarăș de drum, interesant prin întâmplările svânturate, la care luase parte din frageda lui tinerețe, începând de la revoluția din 1848. El intrase pe la 1850 în magistratură, în postul modest de ajutor de grefier, și prin zelul, activitatea și o probitate mai presus de orice bănuială, ajunsese, numai prin practica sa, membru de sedință la Tribunalul de Prahova, post în care îndatoră multă lume și-și creă credincioși amici. Ales de concetățenii săi deputat al orașului Pitești în Divanul ad-hoc, el se alipise cu sufletul și inima de Partidul liberal și avea un cult pentru C.A. Rosetti, reprezentant cel mai activ al acestui partid.

Din conversațiunea mea cu Grigorescu, căutai a completa, mai ales, informațiunile ce posedam asupra impiegaților și a persoanelor notabile din acel județ, care însă nu-mi era cu totul străin, având proprietate într-însul și petrecând la intervale, în timp de aproape 3 ani, ca ofițer, în garnizoana Ploiești. Astfel îmi formai convingerea că nu voi putea menține aproape nici unul din actualii impiegați în funcțiune.

În asemenea convorbiri, timpul trecu repede și la 6 ore seara sosirăm în Ploiești, ținându-se astfel birjarul de cuvânt. De aceea, el având cai așa de buni, hotărârăm cu Grigorescu a-l mai ține câteva zile și a-l avea la dispozițiune, la caz de trebuință.

Mă oprii un moment la domiciliul lui Grigorescu, care îngrijise de o altă trăsură pentru a lăsa timp birjarului, care venise cu noi în 7 ore de la București, să odihnească caii. Într-adevăr, mă urcai acolo în altă trăsură, pe care

ne-o trimisese un prieten discret, dar partizan politic al său, Alecu Gheorghiu, arendaș al apropiatei moșii Cornești și totodată și al pădurii mele de la Mănești. Lăsa pe Grigorescu acasă, mă urcai în trăsură ce el ne puse la dispoziție, înhamată cu 4 cai de bic, pietroși și iuți ca niște zmei și mă dusei direct la prefectură, unde, fiind duminică, afară de santinela de la casierie, abia putui afla un ușier, pe care îl trimisei repede să înștiințeze pe directorul prefecturii, S. Potecă, pe căpitanul Dăscălescu, comandantul escadronului de dorobanți și pe casierul județului, G. Plăvanu, că a sosit la prefectură noul prefect, unde îl așteaptă.

Nu trecu mult timp și sosi mai întâi directorul prefecturii, căruia îi comunicai adresa ce-mi făcuse ministrul de interne, înștiințându-mă că pe ziua de 12 februarie 1866, prin decretul locotenenței domnești, eram numit prefect de Prahova și aveam a mă duce imediat să-mi iau postul în primire. Observasem că, în graba și învâlmășeala plecării, nu mi se dăduse și ordinul ministrului [Consiliului de Miniștri], anunțând prefecturii această numire; însă, cum zisese Grigorescu, lui repede pe directorul S. Potecă, spuiindu-i că această numire se va notifica chiar în seara aceea prefecturii, prin telegraf. Directorul Potecă, cumnat al locotenentului Candiano-Popescu, ofițer de artilerie devotat colonelului Haralamb, avea mai mult simpatii către opoziție, dar, ca funcționar, nu credea prudent a le manifesta pe față.

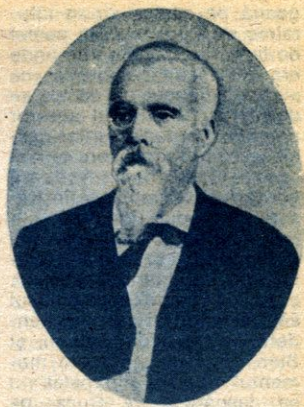
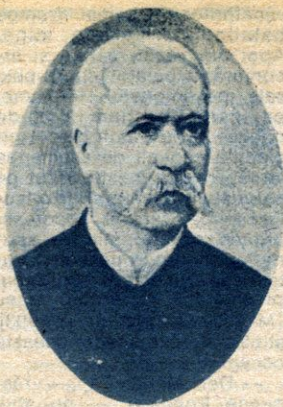
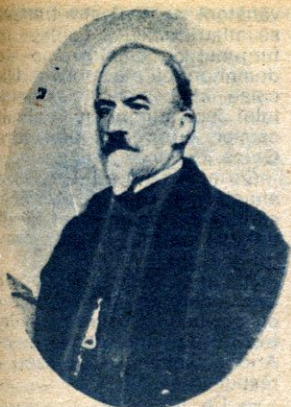
El se mulțumi dar a lua act de comunicarea numirii mele și a contrasemna, ca director, adresa ce trimiteam lui Istrate Negulescu, notificându-i numirea mea și invitându-l a veni la prefectură, a-mi remite cheia casieriei județului, ținută de dânsul, cealaltă fiind ținută de casier. Negulescu avea asemenea a-mi depune orice alte hârtii și dosare confidentiale aflate în

cabinetul său.

În răstimpul acesta sosise și căpitanul Dăscălescu, comandantul escadronului de dorobanți, căruia îi cerui a-mi redacta imediat raport despre repartitia oamenilor și muniției escadronului său. Pe când mă indelecteam repede în aceste lucrări, amicii lui Grigorescu se însărcinaseră a face pe crainicii buneii vestiri a sosirii noului prefect și încetării din funcțiune a regimului căzut.

Sosise și casierul G. Plăvanu cu a doua cheie ce-i încredințase Istrati Negulescu și terminând prin cunoscute procese verbale primirea administrației, plecai cu comandantul escadronului de dorobanți la telegraf. Convenisem la București că ministrul de interne, principele D. Ghica, și cel de rezebl, maiorul Lecca, vor fi în permanență la Consiliul de Miniștri, toată noaptea, spre a fi în comunicare cu mine și a primi raportul așteptat că am luat în mână administrația județului și dacă se săvârșește fără piedică transportul fostului domn până la Predeal.

In conversațiunea ce avui cu miniștrii de interne și rezebl la aparatul telegrafic nefind față decât șeful oficiului, Filionescu, care servea de intermediar, ministrul de interne îmi făcu cunoscut un raport verbal, pe care guvernul îl primise cu câteva ore înainte din partea prefectului poliției, G.M. Ghica, cum că niște agenți ai săi secreți aflaseră că niște indivizi din serviciul personal al lui Liebrecht, fost director al telegrafelor, umblaseră toată ziua să închirieze câteva căruțe de birji din Herasca, spre a se transporta chiar în ziua aceea la Câmpina și a încerca a ademeni pe țărani din Breaza și Comarnic a face o mișcare în favoarea fostului domn, fie în trecerea sa prin aceste comune rurale, fie în Ploiești, ațărând aci poporul la răscoală. Prințul Dimitrie Ghica îmi spuse că a ordonat măsurile necesare spre a dejuca acest plan, și Ploieștii aflân-

Membrii Locotenenței domnești; de la stânga la dreapta: Nicolae Gulescu, Lascar Catargiu, colonelul N. Haralambie

du-se acum cu totul lipsit de trupe permanente și transportul, în starea defectuoasă în care se aflau poștile, fiind imposibil, ordonase, în acord cu ministrul de război, ca pentru a doua zi în zori un număr de 20 căruțe de birji să pornească din Capitală cu o companie de 60 de soldați din Regimentul 7 de linie — guvernul de atunci găsiind efectivul armatei mult mai redus din ceea ce urma să fie în mod normal — care soldați imi vor sta la dispoziție pentru orice eventualitate.

Totodată, ministrul de război îmi recomandă că odată ce fostul domnitor va fi trecut fără stănenire de Breaza și Comarnic, comune cu numeroasă populație rurală, să mă întorc și să aștept în Câmpina comunicarea telegrafică a comisarului I. Fălcoianu despre sosirea lui Cuza în Predeal și pornirea lui spre Brașov, spre a fi astfel în măsură a priveghia din Câmpina cele ce se petrec în Ploiești, unde să pot pleca imediat la caz de trebuință.

Măsura luată de miniștrii de interne și război părându-mi o precauție ce putea fi utilă pentru orice eventualitate, nefiind bine ca un oraș cu situațiunea și populațiunea Ploieștilor să fie cu totul lipsit de trupe, mai rugai pe ambii miniștri a încredința comanda companiei, ce avea să sosească, locotenentului I.

Călinescu din Regimentul 7, fost camarad al meu în școala cadeților din Potsdam și Berlin, desemnând între ofițerii trupelor trimise și pe fratele acestuia, sublocotenentul D. Călinescu, militar hotărât și energic, a cărui cunoscută bravură s-a adevărit și mai mult pe câmpul de bătaie, unde căzu ucis în capul coloanei ce dădea asalt la Grivița.

Apoi maiorul Lecca, ministrul de război, înștiință pe căpitanul Dăscălescu că are a executa, fără cea mai mică șovăire, ordinele ce le va primi în astă-seară de la mine, în privința punerii în mișcare a dorobanților, atât a celor din Ploiești, cât și a celor ce-i vor aduna din Câmpina, Breaza, Comarnic, până în Predeal. Trupa va avea echipamentul și munițiunea de război, din depozitul său de munițiuni; căpitanul va împărți de fiecare om câte 10 cartușe încărcate și în cazul când va primi ordinul meu se va servi de dânsule; ministrul de război termină adăugând că face direct responsabil pe căpitanul Dăscălescu pentru stricta îndeplinire a ordinelor ce-i voi da. După primirea acestor precizuni telegrafice ale ambilor miniștri, plecai la cazarmă cu căpitanul unde acesta luă dispozițiunile necesare, pentru ca oamenii să fie gata de încălecare și le împărți cartușele încărcate.

Apoi, din plutonul de 9 rânduri, oprirăm 10 oameni, care, cu cei 16 ce veneau cu convoiul, ridicau la 26 numărul soldaților, care aveau să escorteze trecerea convoiului prin Ploiești; iar pentru restul plutonului de dorobanți, dădurăm ordin sergentului major să pornească îndată cu el, spre a forma cu plutonul comandat de sublocotenentul Chirițescu, care era în Câmpina, pichetele ce aveau să patruleze șoseaua până la Predeal. Sergentul major urma a fi în Câmpina ceva înainte de 12 ore și să dea raport de la stația telegrafică, împreună cu sublocotenentul Chirițescu, dacă drumul înainte este liber și totul în regulă. Apoi ordonaram ca oamenii destinați pentru escortă în Ploiești să încalece imediat și să ne urmeze pe drumul lăaturalnic care înconjură orașul, ieșind prin bariera Răfovlui și oprind la celălalt cap al orașului, de la bariera București.

Aci oamenii descălecară, așteptând până aproape de orele 12 semnalul convenit că convoiul a trecut de Bărcănești, semnal la care răspunserăm printr-un foc de pușcă la fel, că drumul prin Ploiești este liber. Atunci cele 4 trăsură, care transportau pe fostul domnitor, cu felițele stinse, cu clopotele scoase de la gâtul cailor, porniră în

goană pe același drum lătaralnic și ieșiră la casa poștei de la bariera Dâmbului, unde era gata schimbul de cai, ce aveau a înlocui pe cei ce se deshamau. În timpul acestor pregătiri garda trăsurilor descinse, formând cerc la oarecare distanță. Această gardă fusese împărțită în trăsuri în modul următor:

La cupeul în care se afla domnitorul Cuza, având alături pe căpitanul Costiescu, erau pe capră credinciosul său servitor și vechi intențent al palatului, Gabriel, și Stan Popescu, care din momentul ridicării din palat nu se despărțise de Cuza, pe care, cu toată gravitatea momentană a împrejurărilor, îl făcea să petreacă cu observațiuni sincere și naive. Fostul domnitor cunoștea pe Stan Popescu, căci avusese de mai multe ori privilegiul a-l vedea, în capul tuturor manifestățiunilor patriotice, — ce i se făceau din momentul alegerii sale de domn al ambelor Principate — manifestațiuni făcute de Partidul liberal, care se măgulea că Cuza va guverna numai cu dânsul. Atunci C.A. Rosetti, director al ziarului *Românul*, care făcea parte din deputațiunea trimisă, în urma alegerii de la 24 ianuarie 1859, la Iași, de Camera din București, spre a felicita pe noul domnitor, trimitea din capitala Moldovei depeșă ziarului său spunând cu obișnuit-i patos: „Alesul, căruia națiunea i-a pus pe cap coroanele lui Ștefan și Mihailu, este un domn sublim”.

— Nene Popăscule, — zicea Cuza, cu accentul său moldovenesc — dar ceea ce ai făcut d-voastră e grav, foarte grav!

— Așa e, Măria Ta, — răspundea Popescu — dar n-avem ce face, căci așa voia poporul.

— Dar, — urmă Cuza — eu în cealaltă noapte n-am văzut decât ofițeri și soldați, n-am văzut popor. Am văzut pe Lecca căruia, eu, din locotenent, i-am dat două grade, acel de căpitan și de maior și aveam atâta încredere într-însul, încât i-am dat comanda

vânătorilor, cel mai frumos batalion format de mine. Apoi am văzut, călare și înconjurând palatul cu trupele sale, pe colonelul Haralamb, pe care îl știam om de onoare și nu l-aș fi crezut niciodată capabil de asemenea faptă. În sfârșit, am văzut pe colonelul [Dimitrie] Kretzulescu, pe care îl socoteam prieten devotat mie. Ia spune-mi, nene Popăscule, frațele său, Nicolae Kretzulescu, presidentul guvernului meu [*Magazin istoric*, nr. 2/1993], știu-a el ceva despre această conspirație?

— Del! Măria Ta, — răspundea Popescu — nu știu, dar cred că nu se poate să nu fi știut ceva, de vreme ce n-a luat nici o măsură spre a zădărnici lucrul.

— Ciudate lucruri, nene Popăscule, și care vor uimi lumea, când se va ști cum s-au petrecut.

Se cuvine, dimpotrivă, adevărului istoric rectificare că N. Kretzulescu, șeful ultimului guvern al lui Cuza, fusese arestat în noaptea de 11 februarie, ca și ceilalți miniștri ai lui Cuza, afară de colonelul Solomon, luat, cum am spus, pe chezașie de amicul său, colonelul Haralamb; cum fusese arestat și comandantul Diviziei 2 teritoriale, generalul I. Florescu, și acesta de către cari locotenentul de artilerie Candiano Popescu; cum asemenea fusese arestat și maiorul Slăniceanu, comandantul batalionului de geniu, și alți ofițeri superiori, bănuți de a fi credincioși partizani ai lui Cuza.

În a doua trăsură, un landou cu 4 locuri, se afla comisarul extraordinar Arion, comisarul ad-hoc I. Fălcoianu și cumnatul său, sublocotenentul de artilerie P. Warthiadi; pe capră, ca și pe scaunul dinapoi al landoului, erau 4 soldați de vânători cu armele încărcate. În a treia trăsură; asemenea un landou, se așezaseră căpitanul de vânători A. Lipoianu, locotenentul de vânători Mălinescu și sublocotenentul de artilerie E. Gârleanu; pe capră și pe scaunul dinapoi erau alți 4

vânători; iar în a patra trăsură se aflau ceilalți 8 soldați. În furgonul cu mici bagaje ale domnitorului era lacheul Nicolae, aflat în serviciul palatului încă din timpul căimăcămiei lui vodă Alexandru Ghica.

Comisarul ad-hoc ne anunță, pe Arion și pe mine, care convorbeam încet lângă trăsură, că totul e gata pentru plecare.

În acel moment, vodă Cuza, care se afla în cupeu cu căpitanul Costiescu, îl întreabă cu cine convorbește Arion; căpitanul Costiescu îi răspundea:

— Cu prefectul.

Vodă Cuza, crezând că e fostul său prefect, Negulescu, voi să deschidă geamul spre a-l vorbi. Dar căpitanul Costiescu îi spuse că e noul prefect, T. Văcărescu.

— Acela care a fost ofițerul meu de ordonanță? întreabă Cuza.

— Chiar acela, Măria Ta.

Atunci Vodă Cuza deschise geamul de tot și chemându-mă îmi zise:

— Domnule Văcărescu, îți datoresc o satisfacțiune, pentru o nedreptățe ce ți s-a făcut, când ai demisionat din armată. Mi-ai spus atunci, că în școala în care ai învățat, ai primit principiul că militarul nu trebuie a se amesteca în politică. Văd astăzi căta dreptate aveai. Dacă domnul acesta, — zise el arătând pe Costiescu — ar fi fost pătruns de asemenea principii, n-ar fi fost astăzi lângă mine. Țineam să-ți spun aceasta, — sfârși Cuza dându-mi mâna.

La cuvintele fostului domnitor mă înclinai în tăcere, salutând respectuos.

Atunci își luă locurile toți cei ce însoțeau trăsurile. Eu

¹ În octombrie 1864, nemulțumit de faptul că nu fusese înaintat în grad, Th. C. Văcărescu și-a dat demisia din armată. Intr-un fragment memorialistic publicat în 1892 în *Convorbiri literare*, el nota în legătură cu acest episod: „Țineretea este simțitoare și iute la fire. Nedreptatea ce mi se făcea mi se păru atât de nemeritată și de nesuferită, încât nu stătu la îndoielă a-mi sfărâma mai bine cariera, cu care mă deprinsesem de mic, având pentru dânsa mare tragere de inimă, și îmi dădui demisia din armată”.

mă sui în a doua trăsură cu comisarii, spre a ne comunica mutual instrucțiunile ulterioare, primite de ei în București, de mine în Ploiești. Luminile de la trăsuri fură iar aprinse, clopoțele atârinate de gâtul cailor și surugii încăleacănd o întinseră în goană spre cele „Două Cărciumi”, poștia din urmă înaintea Câmpinei.

Pe drum, îi spusei lui Arion toate cele ce regulasem cu Grigorescu în Ploiești... Arion păru foarte mulțumit, deși bănuitor și dânsul ca și amicul său Grigorescu — nu era încă deplin liniștit de vreo surprindere, ce putuse să puie la cale fostul cărmuitor, în numeroasa populațiune țărănească din Valea Prahovei, în care autorul legii rurale [A.I. Cuza] avea, desigur, îndreptățite simpatii.

(Dar se constată și aci, cum s-a constatat în urmă în diferite împrejurări și mai ales în revolta țărănească din 1907, că chestiunile economice nu se rezolvă numai prin măsuri politice și lovituri de stat, nici chiar în Rusia, ci trebuie reforme sociale adânci și progresive, spre a produce o adevărată îmbunătățire și nu o înrăutățire, pe care un teoretician al socialismului ca Gherea-Dobrogeanu, a putut-o numi „Neoibăgie”).

Ajunșând la bariera Câmpinei, repetăram ca-și în Ploiești semnalele prin focuri de pușcă, anunțând că drumul e liber. La stațiunea telegrafică găsim pe sublocotenentul Chiriteșcu și pe sergentul major, care ne dară raport ca toate pichetele de doroșanți au fost așezate conform ordinelor și că pa-

trulează toată noaptea șoseaua până la Predeal. Din biroul telegrafic din Câmpina, comisarul Arion, Fălcoianu și eu trimisărm o depeșă ministrului de interne la București, iar căpitanul Lipoianu, comandantul escortei, depeșă asemenea ministrului de război că am sosit și pornit fără accident din Câmpina, îndreptându-ne spre Comarnic, fiind anunțați prin patrulă că drumul este liber.

Căpitanul Dăscălescu rămase în Câmpina spre a lua în persoană direcția măsurilor de siguranță spre Breaza și Comarnic. Eu mersei până la această localitate, de unde convoiul putu să-și urmeze drumul fără piedici; astfel mă putui întoarce la Câmpina, spre a primi știri de la Grigorescu că totul e liniștit în Ploiești.

La Câmpina primirăm știre că convoiul sosise între 10-11 dimineața la Predeal, unde se opri la biroul vamal. Ofițerii și soldații nu puteau trece mai departe granița, căci intra pe teritoriul austriac. Apoi, mai erau formalitățile pentru viza pașapoartelor, pentru care se ceruse la București agentului diplomatic imperial a mijloci la Viena ordinele necesare pentru admiterea fostului domnitor Cuza pe teritoriul austriac, mergând la Viena.

La Predeal se petrecu iarăși o scenă pe care mi-o relată comisarul I. Fălcoianu la întoarcerea sa în Câmpina.

Pe când se făceau formalitățile, arătate mai sus, vodă Cuza ceru să se adune vânătorii spre a-și lua rămas bun de la dânsii; ei se înșirară în fața biroului vamal, a căru

ușă rămase deschisă, așa încât se putea vedea înăuntru o cadă populară, reprezentând scena asasinării lui Mihai Viteazul în tabăra de la Turda. Atunci printr-una din acele inspirațiuni ale momentului, de care știa să se folosească adesea fostul domnitor, arătând imaginea, zise soldaților:

— Vedeți voi, cum a fost trădat acest domn, așa m-ați trădat și voi. Să vede Dumnezeu ca într-o zi să spălați această pată de pe steagul vostru, cu sângele vrăjmașilor țării. Rămâneți sănătoși!

După aceasta spuse comisarilor că dorește să pornească mai curând înainte spre Brașov și Viena. Toate măsurile pentru plecare fiind terminate, vodă Cuza se sui în cupeu cu comisarul Arion, și cu caii de poștă pregătiți de Ioan Fălcoianu porni din Predeal și trecu granița, intrând pe teritoriul austriac.

Ofițerii și soldații mai rămaseră în ziua de 14 februarie în Predeal așteptând nerăbdători știri din Brașov. Fălcoianu era grăbit a se întoarce în București, totuși a trebuit să mai rămână până pe la orele 4 după amiază în Predeal, ca să se mai odihnească caii de poștie, cu care avea să se întoarcă. La orele 4 porni din Predeal și sosi în Câmpina noaptea târziu, unde îl așteptau, spre a porni împreună la Ploiești.

Printr-o depeșă, Grigorescu mă înștiința că se aflate trecerea domnitorului Cuza noaptea prin Ploiești, ceea ce, până dimineața, nu știuse nimeni, fiind chiar poliția... ■

Prezentare și selecție:
Ioan LĂCUSTĂ

ARMAND CĂLINESCU — DISCURSURI PARLAMENTARE

Lucrarea Armand Călinescu — Discursuri parlamentare, 1926-1937, vol. I-II, poate fi procurată de la sediul fundației și redacției revistei Magazin istoric, la prețul de 450 lei. Cele două volume reproduc textul ediției din 1938, completată cu numeroase fotografii din colecția domnului arhitect Barbu Călinescu și o Postfață semnată de dr. Cristian Popișteanu.

Lansarea cărții va avea loc în ziua de 21 Iunie, la Librăria „Mihail Sadoveanu”, în prezența fiului marelui om politic român.

1940-1944

MIHAI ANTONESCU

Convorbiri pentru pregătirea păcii

„Nu este ușor să fii ministru al afacerilor străine în împrejurările de azi... Același simțământ mă conduce când vă solicit sprijinul dvs. ... Aș dori să adaog la aceasta încă un lucru. Românii au obiceiul mare și tragic în același timp să-și manifeste, la constituirea și la luarea de inițiative, cele mai mari și bune intenții, pentru ca apoi să se retragă în pasivitate din rândurile colaborării și din cohorțele bunelor intenții...

V-am convocat pentru că, cu toate că războiul nu oferă nici o perspectivă surzătoare de pace, cred că este totuși de datoria mea ca, în împrejurările actuale, să ne gândim la pregătirea întregului material documentar privitor la problemele păcii, care va trebui totuși să vină. Greșala care s-a făcut altădată de țara noastră, de a lăsa în spatele unor delegații numite ad-hoc răspunderea istorică a destinului național, fără material pregătit, fără posibilități de informare, fără documentație care să înlesnească acțiunea și răspunderea, nu o putem repeta.

Sunt o infinitate de probleme, unele care privesc țara și drepturile noastre, altele care privesc ordinea, organizarea Europei, altele de ordin economic și financiar care se pot pune mâine, fie pentru a ne apăra interesele, a ne acoperi contribuțiile de război și a ne apăra drepturile naționale pe plan financiar, fie pentru a prezenta sau participa cu soluțiile noastre la ordinea economică și financiară care va trebui să se așeze în Europa de mâine.

Sunt, în sfârșit, în special, problemele Transilvaniei și ale românilor de dincolo de hotare în genere, pe care trebuie să le studiem din vreme, să pregătim materialul documentar și să-l avem gata întocmit pentru momentul păcii... Pun problema Transilvaniei, văzută nu numai din punctul de vedere al dreptului nostru de populație, ca și a Dobrogei de altfel, dar pun în primul rând problema Transilvaniei... În problema Transilvaniei avem de studiat consecințele actului de la Viena... Prezentarea deci a consecințelor actului de la Viena față de puterile care sunt legate de acest act trebuie să fie pregătită cu tot materialul documentar, nu numai acela care poate oricând să servească pentru înfățișarea problemelor Transilvaniei din punct de vedere dogmatic, din punct de vedere practic și politic. Prezentarea problemelor Transilvaniei trebuie văzută din punct de vedere negativ, sub raportul neajunsuri-

lor și al consecințelor grave ale actului de la Viena.

În această privință, cu sprijinul Ministerului de externe și cu munca d-lui Valer Pop [Magazin istoric, nr. 10/1985] și a comisiei care se ocupă de acest lucru, am întocmit o serie de memorandumuri care au fost deja remise nu numai guvernului Reich-ului, dar și guvernului italian, iar în ultima vreme chiar mai multor cancelarii europene, pentru informația lor...

Pasajele citate mai sus fac parte din cuvântarea rostită de Mihai Antonescu în ziua de 16 iunie 1942, în fața a peste 100 personalități ale vieții politice, culturale și științifice a țării — miniștri, academicieni, universitari, scriitori, diplomați, publiciști, oameni de artă ș.a. — spre a constitui un așa-numit Birou al păcii. Acest organism avea misiunea să pregătească din vreme întreaga documentație necesară prezentării corespunzătoare a României la viitoarea conferință a păcii. În funcție de sarcinile pe care le avea de îndeplinit, Biroul păcii a constituit șapte comisii speciale: istorică; presă și propagandă; etnică, biologică și statistică; politică; juridică; economică; financiară. Pe lângă aceste secțiuni au fost înființate Centrul de studii transilvane — afiliat Universității din Cluj (refugiată atunci la Sibiu) și având ca director pe istoricul Silviu Dragomir, Institutul social Banat, Crișana, Maramureș, cu sediul la Timișoara, iar Oficiul de studii al Ministerului afacerilor străine, în fruntea căruia a fost numit diplomatul Vasile Stoica (Magazin istoric, nr. 12/1992), și-a intensificat mult activitatea. Curând, inițiativele Biroului păcii s-au materializat în studii și lucrări, păstrate și azi în Fondul 71 „Transilvania” din Arhiva Ministerului afacerilor externe. În anii 1942-1944, o serie de teme majore aflate în atenția Biroului păcii au format subiectul unor lucrări și studii publicate sub semnăturile lui Silviu Dragomir, Ion Lușpaș, Petre Nemolanu, Constantin C. Giurescu, Ștefan Mețes, David Prodan ș.a., iar cunoscuta lucrare a lui Gh. I. Brătianu — Marea Neagră — a fost elaborată și concepută sub imperiul aceluiași necesități.

Era o mobilizare de forțe intelectuale rar întâlnită și ea măsoară gravitatea momentului și dramatismul situației prin care trecea țara după trei ani de război. Guvernul mareșalului Antonescu se dovedea conștient de toate aceste împrejurări, care puneau

iară în joc existența statului român la viitoarea alcătuire postbelică. Iar Mihai Antonescu era cel ce încerca să fundamenteze pe argumentele științifice poziția românească în apărarea drepturilor noastre istorice.

Dar spre a afla mai multe amănunte cu privire la rosturile Biroului păcii și ale celorlalte organisme afiliate lui, să-l lăsăm pe inițiatorul său să ne dea informațiile necesare, publicate acum în Magazin istoric pentru prima oară, dar mai ales principiile generale care trebuiau să-l guverneze întreaga activitate. Pentru aceasta vom reproduce ample

fragmente din cele două discursuri rostite în ziua de 16 iunie 1942 în fața membrilor Comisiei I și II. Textele sunt reproduse după stenogramele păstrate la Biblioteca Națională, Fondul „Saint Georges”, pachetul LXXVII, dosar nr. 3 și pachetul LXXII, dosarul nr. 5. Reproducerea lor parțială s-a datorat nu numai exigențelor impuse de spațiul de care dispunem, ci și de faptul că textele prezintă, în multe paragrafe, reluări în formule aproape identice. Întreruperile noastre, urmărind evitarea acestor repetiții, au fost marcate prin trei puncte, iar completările prin paranteze drepte.

I. ARDELEANU

Biroul păcii

Comisia I

București, 16 iunie 1942

Directive și îndrumări

Domnilor miniștri,

Domnilor,

...Noi nu putem, indiferent de revendicările pe care le-am putea valorifica la un moment dat, ținând seama de sfârșitul războiului, să anticipăm asupra acestei soluțiuni,

atunci când Germania însăși n-a făcut-o, adică n-a declarat un statut special în ce privește aceste teritorii. Ceea ce am considerat esențial pentru noi totdeauna, este așezarea neamului nostru pe bază de frontiere etnice și în principal prin restabilirea drepturilor noastre asupra teritoriului Transilvaniei.

Aceasta a fost acțiunea noastră diplomatică de căpe-

tenie și întotdeauna am susținut că problemele din Apus sunt legate de problemele din Răsărit, atât de insolubil, încât România nu poate să formuleze un punct de vedere în problemele Răsăritului, înainte de a cunoaște soluția în problemele Transilvaniei. Pe de altă parte, în problema Răsăritului ne dăm seama că aceasta este o soluție care nu poate să de-

Mihai Antonescu, prof. I. Petrovici, patriarhul Nicolae participând la una din ședințele Colegiului Național Bisericesc

pindă de noi, că ea va face obiectul marelui formule de pace prin care se va soluționa toată problema Rusiei, indiferent de drepturile pe care le-am avea la despăgubiri pentru toate prejudiciile pe care le-a suferit neamul românesc de la 1917 până azi în contra Rusiei. Indiferent de prejudiciile pe care le-a suferit neamul românesc de pe urma ocupației și agresiunii din 1940, ceea ce ne preocupă pe noi era ca să nu facem ca, prin formularea unui punct de vedere politic în această problemă, să pară că înlesnim deschiderea unor ipoteze de satisfacție a României la Răsărit, care să-i poată micșora poziția revendicărilor sale legitime la Apus.

Aceasta a fost marea noastră preocupare de căpetenie, ca să nu ne slăbim poziția în ce privește drepturile asupra Transilvaniei...

Aceștea fiind preocupările — pentru că dvs. constituiți grupul de răspundere în dirijarea acestei acțiuni de informație, de propagandă și de pregătire a materialului documentar — aș voi să vă rog ca fiecare dintre dvs. să-mi facă propuneri concrete asupra problemelor pe care trebuie să le cerceteze Comisia II-a. Am definit Comisia II-a ca o comisie cu preocupări mai mult științifice — dogmatice, de informație, de propagandă și de pregătirea materialului documentar cu acest caracter... Consider că în primul rând sunt o serie de subiecte care se raportă la materii pe care le putem considera ca un fel de permanente, ca un fel de constante ale materialului documentar, care intră în cercetarea oricărei conferințe de pace, anumite probleme fundamentate sau alte probleme de ordin tehnic, care în mod inevitabil trebuie să intre în cercetarea unei conferințe de pace...

lata, de pildă, o serie întreagă de probleme în legătură cu situația istorică, cu drepturile istorice ale neamului românesc, sinteze de prezentare a neamului românesc, a drepturilor lui, de-a

lungul veacurilor: misiunea neamului românesc la Răsărit; misiunea poporului român la gurile Dunării; misiunea poporului român în bazinul dunărean; misiunea poporului român de legătură între Europa centrală și Europa orientală; misiunea poporului român — coroană a Balcanilor. Toate acestea ar fi probleme cu caracter general, la care dvs. ați putea să sugerați teme în raport cu preocupările dvs. directe...

În sfârșit, trebuie să studiem în mod separat și să avem materialul pregătit pentru fiecare din fasciculele de români de peste hotare. Lăsând problema Transilvaniei la o parte, de care mă voi ocupa îndată, cred că trebuie să ne ocupăm în mod special de problema românilor din Balcani, indiferent dacă ne raportăm la grupul din Banatul de vest, la cel din Timoc sau la grupurile românești din Macedonia. Pentru acest material documentar trebuie să adunăm prin toate mijloacele cifre, statistici, date informative, să concentrăm toată acțiunea noastră diplomatică pentru a ne înlesni în această perioadă, unde putem să avem noi izvoare, să adunăm materialul documentar sau să verificăm materialul de care dispunem, pentru că toate aceste probleme ale românilor din Balcani să fie studiate cu toată documentațiunea și cu tot materialul serios din care să putem trage concluziuni politice.

În privința acestor români din Balcani îmi fac datoria să vă spun că de asemenea, guvernul român n-a fixat nici o poziție. Într-un singur memorandum, din 23 aprilie 1941, trimis guvernelor german și italian, am fost siliți să punem problema românilor de peste hotare și să anexăm chiar un material documentar făcut în grabă pentru informarea acestor guverne. Aceasta am făcut-o din cauza următoarelor împrejurări:

La 21 și 22 aprilie 1941, miniștrii noștri de la Sofia și Budapesta ne-au înștiințat prin telegrame precipitate și reiterate că este un proiect

ca la 23 sau la 24 aprilie să aibă loc la Viena o conferință internațională a cărei sarcină să fie stabilirea granițelor din Balcani, în urma dezmembrării statului iugoslav. Aveam chiar unele informații. Ministrul de la Sofia mi-a anunțat că bulgarii se vor întinde pe linia Vardarului și vor ocupa o mare parte din teritoriul iugoslav, că de asemenea, în ce privește pe unguri, ar exista posibilitatea ca aceștia să ocupe Banatul de vest și trupele ungare să poată eventual să meargă chiar mai departe în ocuparea teritoriilor dezmembrate ale statului iugoslav.

În acea împrejurare, am prezentat populația românească din Balcani ca un titlu de preocupare fundamentală pentru guvernul român dintr-un îndoit motiv. Întai, aveam nevoie ca să-mi gădesc prilejul ca să pun întâia oară într-un act diplomatic și în mod oficial problema cererii guvernului român de a se reveni asupra actului de la Viena și întreaga problemă a granițelor neamului românesc și în special a granițelor din Transilvania în al doilea rând, pentru că, firește, o conferință de ordin politic, care să rezolve ordinea teritorială din Balcani, la acea dată putea să constituie o consolidare, o întărire excepțională a Bulgariei și Ungariei, în dauna acesteia [a României], și să constituie prin această soluție de ordin politic o schimbare a echilibrului politic din Balcani.

Pentru ca să ajung ca România să participe la această conferință, deși noi nu eram implicați în conflictul balcanic, și să refuzăm chiar să participăm la războiul împotriva Iugoslaviei — pentru că aveam datoria să folosim orice împrejurare diplomatică pentru a actualiza problema granițelor Transilvaniei și pentru că în același timp trebuia să împiedicăm o soluție, care să apese în mod și mai grav echilibrul regional profund schimbat în 1940, agravat prin împrejurările din Balcani din 1941 — am insistat în mod special asupra

unei revendicări, pe care de altfel neamul românesc putea oricând s-o face, revendicarea de a ocroti soarta românilor din Balcani, așa cum este datoria oricărui popor care stă pe baza principiului național și care consideră că statul național și elementul biologic în formația lui politică constituie o structură sănătoasă și temeinică, la care trebuie să țină...

Atunci când s-a pus problema războiului contra Iugoslaviei, noi am fost înștiințați. Domnul ministru [al Italiei, Pellegrini] Ghigi, a venit la mine, deși nu eram ministru de externe — eram numai ministru de stat, domnul mareșal era ministru de externe interimar — și m-a întrebat care este punctul de vedere românesc și dacă România ar participa la un război împotriva Iugoslaviei? Aveam în acel moment în fața mea tocmai harta cu teritoriul Transilvaniei. Răspunsul meu a fost:

— Domnule ministru, atâta vreme cât acest pumnal stă înfipt încă în spatele României, este greu să privim în fața noastră, indiferent de ce soluție am adopta. Pe de altă parte, poporul român a fost un popor care a avut decența actelor sale internaționale. Într-un moment când trebuia să ne rotunjim granița, care în mod nedrept fusese fixată la nord printr-o exagerare a polonezilor, noi totuși n-am voit să participăm la dezmembrarea Poloniei și am ținut ca poporul român să ofere acest exemplu de etică internațională, de a nu lua din teritoriile aliaților săi de ieri. Cred că nu este demn ca România să aibă o acțiune militară directă împotriva Iugoslaviei, în aceste împrejurări, atunci când alianța noastră cu Iugoslavia abia încetase.

Pe de altă parte, o asemenea participare deschide firește o infinitate de probleme noi și de răspunderi politice și militare; poate fi interpretată ca un act de agresiune, care să aibe și alte consecințe internaționale...

Domnul mareșal [Ion Anto-

nescu] a adăugat la aceste considerații ale mele, pe care și le-a însușit în mare parte, că un asemenea act ar putea să fie considerat ca un pretext de agresiune din partea României; că ținând-seama de apropierea din totdeauna și în mod special de ultimele negocieri și tratatul inițiat cu Iugoslavia, Rusia ar putea să considere actul român ca un act generator de război și să folosească această ocaziune pentru ca să atace România. Domnia sa a arătat că nici Axa n-are nimic de câștigat din această acțiune, fiindcă ar putea să provoace conflictul cu Rusia, în timp ce rămânând în neutralitate, România ar constitui un flanc defensiv care să poată să ferească acțiunea din Balcani de orice fel de consecințe din punct de vedere rusesc.

Acesta a fost punctul de vedere în ce privește problemele noastre în Balcani...

O atenție specială trebuie să dăm problemei Ardealului. Problema Ardealului, în afară de documentarea de care v-am vorbit, cred că trebuie s-o privim din multe puncte de vedere... Să prezentăm echivocul ungar, asupra căruia s-a insistat foarte puțin. Într-un document recent, într-un memorandum pe care domnul mareșal Antonescu l-a remis Führerului Adolf Hitler, eu mi-am făcut mândria și datoria — pentru că am redactat acest memorandum ca ministru al afacerilor străine — să înfățișez toată această problemă a echivocului ungar de-a lungul veacurilor, firește în termeni de sinteză sumară. Ea trebuie să fie reluată și susținută cu toată documentarea și toate consecințele practice, din punct de vedere al experienței pe care ne-o relevă istoria, începând de la însăși dobândirea coroanei Sfântului Ștefan — întreaga politică a echivocului ungar, sub Habsburgi, după Habsburgi, pentru restaurarea Habsburgilor, împotriva Anschlussului, pentru revizuirea tratatelor alături de Axă, și așa mai departe, cu toate datele documentare, pentru ca să înlăturăm această pre-

zență a Ungariei, care, jucând pe amândouă tablourile, își oferă grațios elemente de propagandă, susținând față de lumea anglo-saxonă că este o putere democratică, cu un mare liberalism, la baza ordinii sale economice și că din punct de vedere internațional Ungaria a stat totdeauna alături de puterile democratice, cu aceeași putere și cu aceeași documentare cu care față de Axă susține exact contrariul.

Toate aceste lucruri trebuie să le înfățișăm pentru ca să înlăturăm, prin această acțiune negativă, toate temele de propagandă ungară legate și ele de soluția de reconstrucție europeană sau de experiența politică din bazinul dunărean...

Biroul păcii
Comisiunea II

16 iunie 1942
Ora 12 1/2

Directivele și îndrumările
d-lui profesor
Mihai Antonescu,
vicepreședintele
Consiliului de Miniștri

Domnilor miniștri, domnilor, un dicton bătrân și plin de înțelepciune spunea: *Si vis pacem para bellum* [Dacă vrei pace, pregătește-te de război]. Cred că la acesta, omul modern trebuie să adauge un nou dicton: Dacă vrei să câștigi războiul, trebuie să pregătești pacea.

Problemele păcii, pentru ordinea europeană viitoare și pentru ordinea lumii în genere, vor fi atât de grave și de mari, încât câștigarea războiului, câștigarea păcii, trebuie să fie nu numai o operă militară, ci și o operă de informație și de înfățișare a drepturilor, ca și de afirmare hotărâtă a unor puncte de vedere asupra organizării internaționale.

Desigur, stăm sub semnul formațiunii unor mari conglomerate internaționale și mondiale. Spre deosebire de o altă epocă, în care iluzia voinței naționale intra pe un

principiu de egalitate, experiența ultimilor ani și această încreștare sângeroasă a lumii arată că problema statelor, și a naționalităților chiar, este depășită, că ne aflăm în fața unui conflict al raselor și a unei ordini de echilibru între continente.

Soluțiile păcii vor fi date deci pe aceste baze. Contribuția la ele a României nu poate să fie desigur de proporțiile pe care le comandă ordinea mondială actuală marilor conglomerate, marilor state. Consider însă că în această frământare avem și noi datorii noastre, și față de noi înșine și față de alții, în special față de Europa...

Conferința de pace de mâine găsește ordinea europeană și angajamentele internaționale într-o stare cu totul nouă. Lupta și asociațiile dintre beligeranți sunt încă de pe acum atât de relative, și paradoxale unele; reconstrucția de mâine a lumii cere o strădanie de coordonare așa de deosebită de ostilitatea, de antagonismul funciar al beligeranților de azi, încât cu siguranță se va naște la conferința de pace o problemă de adevărată chimie mondială. În retorta acestei conferințe vor arde, vor fierbe, nu numai drepturile, tratatele și lucrurile prestabilite prin ordinea care leagă pe unii dintre reprezentanții statelor, dar vor fi acolo adevărate lupte de ordin spiritual sau de ordin practic pe baza cărora va trebui să se așeze continentul și lumea de mâine. Pentru ca să ne înfățișăm la această conferință cu mândrie, sau cel puțin cu liniștea datoriei împlinite, noi trebuie să cercetăm toate ipotezele și toate problemele care, legate de destinul românesc, se pot deduce înaintea conferinței de pace...

De aceea, cu toate că în împrejurările de azi nu se poate vorbi de o perspectivă de pace care să-mi legitimeze formal această inițiativă, cu toate că soluțiile păcii sunt încă amorse, chiar pentru cei mai însemnați dintre beligeranții acestui război, am considerat de datoria

mea ca să vă rog să sprijiniți inițiativa Ministerului afacerilor străine la stabilirea, la întocmirea și la prezentarea materialului documentar, prin care să înfățișăm constanțele, permanențele interesului național românesc, și anumite probleme cu valoare istorică sau cu caracter de continuitate obligatorie și de forță obligatorie pentru oricare și orcând... De aceea, aș dori ca astăzi chiar, să adoptăm o soluție de principiu asupra căreia într-o conferință cu dl. ministru [Ion] Petrovici, dl. profesor Gheorghe Brătianu, dl. profesor [Constantin C.] Giurescu și dl. profesor [Ioan] Lupaș, am avut deja prilejul să discut unele aspecte ale acestei colaborări. Astăzi chiar să adoptăm acest principiu al coordonării obligatorii...

Pentru a izbuti ca din prioritate să trecem într-o fază constructivă și să lăsăm bunele intenții, care nu au lipsit în țara noastră, ca să rodească de îndată, ci nu cum au făcut altă dată, propun ca chiar azi cei prezenți să ne împărțim în șapte secții: secția istorică, secția de presă și propagandă, secția etnică și statistică, secția politică, secția juridică, secția economică și secția financiară... Fiecare secție își va întocmi un program de activitate, cu persoanele care colaborează, cu lucrările sau activitatea pe care vor să o desfășoare, cu termenele în care vor să aducă contribuția lor.

Domnilor, nu pentru a ofensa pe aceia dintre dvs. cari au patriotismul drept cel mai mare tezaur, care să le justifice și sensul și activitatea vieții, dar pentru că doresc să știți că nu vreau să ne pierdem vremea, că vreau ca această activitate să reușească și să reușească repede, vă anunț că nu crut absolut nimic — oricât m-ar turbura prezența ministrului de finanțe, pe care tocmai de aceea l-am adus aici, ca să ne ajute; și chiar dacă se turbura, să ne înțeleagă — nu voi cruta nimic pentru ca dvs. să aveți la îndemână pentru lucrările dvs., sau pentru lu-

crările colaboratorilor dvs., cea mai dreaptă cinstire a vremii închinată acestei activități, și mai ales cea mai mare siguranță a dreptului pe care îl avem noi de a vă cere respectarea angajamentului luat...

Noi avem datoria să nu mai pierdem vremea. De aceea vă rog ca împărțirea în secții și înscrierea în secții să o facem chiar azi...

Domnilor, urmează să facem repartizarea pe secțiuni.

I. *Secțiunea istorică*: 1. prof. I. Petrovici, ministrul culturii naționale; 2. prof. Gh. Brătianu; 3. Cosma Aurel; 4. Dumitrescu Vladimir; 5. Fotino Gheorghe; 6. Giurescu Constantin; 7. Lupaș Ion; 8. Măncușea Ștefan; 9. Mihăilescu Vintilă; 10. Nistor Ion; 11. Păcleșeanu Zenovie; 12. Pastia F., colonel; 13. Papacostea Victor.

II. *Secțiunea de presă și propagandă*: 1. Prof. Al. Marcu, subsecretar de stat al propagandei naționale; 2. Bădăuț Alexandru; 3. Blaga Lucian; 4. Bobeș Tita; 5. Bornemiza Sebastian; 6. Chinezcu Ion; 7. Ciurezu D.; 8. Coculescu Gheorghe; 9. Cocea Ion; 10. Cosma Aurel; 11. Dianu Romulus; 12. Gociman Aurel; 13. Grigorescu Mircea; 14. Moldoveanu Petre; 15. Nedelcu Gheorghe; 16. Păcleșeanu Zenovie; 17. Popescu Spineni Ilie; 18. Rădulescu Ilie; 19. Șeicar Pămlil; 20. Simionescu Ion; 21. Smochină Nichita; 22. Vintilescu I.; 23. Vulcan C.

III. *Secțiunea etnică, biologică și statistică*: 1. Dragomir Silviu; 2. Golopenția Anton; 3. Manuilă Sabin; 4. Mehedintzi Simion; 5. Mihailă Vintilă; 6. Papahagi Tache; 7. Păcleșeanu Zenovie; 8. Smochină Nichita; 9. Someșan Laurian; 10. Valer Pop; 11. Vuia Romulus.

IV. *Secțiunea politică*: 1. Antonescu Eftimie; 2. Antonescu Ervin; 3. Barbu Gheorghe; 4. Budișteanu Radu; 5. Coculescu Gheorghe; 6. Crutescu Gheorghe; 7. Cosma Aurel; 8. Dașcovici Nicolae; 9. Davidescu Gheorghe; 10. Dianu Romulus; 11. Fotino

(Continuare în p. 44)

Din istoria S.S.I.

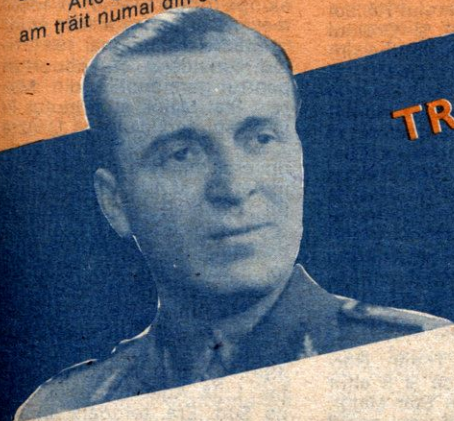
„Subsemnatul Borcescu C. Traian de ani 66, fost pensionar militar cu gradul de locotenent-colonel în rezervă, cu domiciliul în București, strada Cobălcescu nr. 22, raionul 16 Februarie, cu respect vă aduc la cunoștință cazul meu, cu rugămintea de a aprecia situația și a mă ajuta în sensul de a mi se reda pensia.

În urma condamnării pe care am avut-o de detențiune grea pe viață, pentru activitatea mea desfășurată în timpul războiului la Serviciul Special de Informații de pe lângă Președinția Consiliului de Miniștri, pedeapsă redusă în ianuarie 1963 la 25 ani, din care am executat aproape 16 ani, statul nostru democrat apreciind că sunt un cetățean ce nu mai pot fi considerat periculos societății, m-a grațiat de restul pedepsei și acum 7 luni (13 aprilie 1964) m-a pus în libertate, fapt pentru care sunt adânc recunoscător, putând în această situație să-mi dau seama și mai bine de clasele noastre muncitoare în toate domeniile de activitate pentru realizarea acestui scop mare, înfăptuirea societății socialiste.

Într-adevăr, azi sunt un om liber și mă bucur de acest drept de viață, în așa fel ca folos că boala de care sufăr și îndeosebi bătrânețea, nu-mi permit să mai muncesc, așa după cum aș dori, iar din puținul care-l câștig, abia pot face față nevoilor absolut strict necesare pentru: hrană, regia locuinței și foarte puțin pentru îmbrăcăminte, sănătatea rămânând pe al doilea plan, deși ea este aceea care mă chinuie cel mai mult.

Alte surse de venit nu am, fiind un om sărac atât personal, cât și după soție; toată viața mea am trăit numai din soldă¹.

TRAIAN BORCESCU — RISCURILE JOCULUI DUBLU CRISTIAN TRONCOTĂ

Așa își începea, la sfârșitul anului 1964, fostul adjunct al lui Eugen Cristescu (Magazin istoric, nr. 6-9/1992) memoriul adresat conducerii superioare a fostului P.C.R. Documentul — în care Traian Borcescu își povestește pe larg activitatea la S.S.I.¹ — se află în Arhiva Istorică a Bibliotecii Academiei Române și ne-a fost semnalat și pus la dispoziție cu deosebită amabilitate de domnul Gheorghe Neacșu, căruii îl mulțumim, încă o dată, și pe această cale. Datelor din documentul menționat le-am adăugat altele

obținute din diverse fonduri arhivistice (cităm, cu titlu de exemplu, Președinția Consiliului de Miniștri, pe lângă care funcționa și Serviciul Special de Informații, Ministerul de Război, Ministerul Afacerilor Străine, Ministerul Propagandei) și din discuțiile pe care le-am purtat cu Traian Borcescu, azi în vârstă de 93 ani, dar perfect lucid și cu o memorie care se vede că a fost îndelung exercată.

Tare greu trebuie să îi fi fost celui care cunoscuse multe dintre secretele statului român în intervalul 1941-1945, care jucase un anume rol la 23 august 1944, pentru care primise calde mulțumiri și atrăgătoare promisiuni neonorate mai târziu, încât să ajungă să scrie un astfel de text.

¹ Revista *Magazin istoric* a publicat până acum mai multe articole despre istoria serviciilor secrete române: nr. 1,2/1982; 6,9/1984; 11,12/1985; 8/1986; 2/1987; 8/1989; 11/1990; 1-7,10/1991; 3,5-9,12/1992; 2/1993.

O frumoasă carieră militară

Traian Borcescu s-a născut la 22 noiembrie 1899, în comuna Cireșani, județul Buzău. Tatăl său, Constantin, s-a ocupat cu agricultura, viticultura, negoțul cu cereale și închirieri de case. În memoriul amintit, din 1964, Traian Borcescu spunea despre el „[nu avea] decât 3 clase primare, n-a putut face nimic”. Mama, Sultana, era țărăncă, din comuna Tomșani, județul Prahova. Locuia într-o casă cu cinci camere din orașul Ploiești, pe strada Primăverii nr. 3. Nici unul dintre ei nu a făcut politică. Mama i-a murit în anul 1925, iar tatăl în 1929. Au fost șapte frați, șase băieți și o soră. Un frate, Mihai, a fost dat dispărut pe front în anul 1943. Reintors acasă, după război, a absolvit A.S.E.-ul. Un alt frate al său, Constantin, s-a înscris, după 23 august 1944 în P.C.R.

Între anii 1912-1916 — potrivit propriilor lui afirmații — a urmat gimnaziul la Liceul „Sfinții Petru și Pavel” din Ploiești. Clasa a V-a a urmat-o în 1917 la Liceul militar din Iași, unde a fost coleg cu Corneliu Z. Codreanu, iar clasele a VI-a și a VII-a, în 1924-1925, la Liceul „Dr. Meșotă” din Brașov. Clasa a VIII-a și baccalaureatul le-a susținut, în 1926, la același liceu din Ploiești. Între 1917-1919 a urmat Școala militară de infanterie, la Botoșani și București. În 1919 era sublocotenent, repartizat Regimentului 7 infanterie Ploiești. A urmat o frumoasă carieră militară¹. La 20 mai

1927, se căsătorise la Ploiești cu Sevasta Popescu, fiică de țărăn înstărit, din comuna Urlești-Măruntăș, județul Prahova. Au o fiică: Elisabeta Eugenia.

La 1 octombrie 1938 a fost mutat la Marele Stat Major, în cadrul Secției II, principalul compartiment cu sarcini informative și contrainformative al armatei, la „biroul de contrainformații în armată, având problema contraspiionajului”. Ulterior, a fost înaintat la gradul de maior, iar la 1 aprilie 1941, la cel de locotenent-colonel. La 1 mai 1941 a fost mutat la Ministerul de Război și detașat la Serviciul Special de Informații.

Pentru activitatea desfășurată în cadrul armatei, fusese decorat astfel: în 1920 „Crucea comemorativă a Războiului 1916-1918”, pentru activitatea desfășurată la spitalul militar din Vaslui în 1928 Medalia „Victoria Marelui Război pentru civilizație” și Ordinul „Coroana României”, mai întâi în gradul de cavalier și apoi în gradul de ofițer; în 1939 Ordinul „Steaua României” în gradul de cavalier. În perioada cât a lucrat la S.S.I. a mai primit, în 1943 Ordinul „Steaua României” în grad de ofițer cu spade, „Semnul onorific pentru serviciu militar de 25 de ani” și „Vulturul german” cu spade.

Informatorul „D.T.”

Aducerea lui Traian Borcescu la S.S.I., ca și a altor ofițeri din Marele Stat Major, se făcuse în baza unui acord încheiat între Ion Antonescu și Eugen Cristescu. Pentru a accepta funcția de director al

S.S.I.-ului², Cristescu prezenta șefului statului o serie de condiții — ne spune fratele lui Eugen, Gheorghe Cristescu —, între care trecerea Serviciului la Cabinetul militar al lui Antonescu, legalizarea funcționării sale și întărirea lui cu ofițeri din M.St.M. Gheorghe Cristescu vorbește chiar de o întrevvedere Horia Sima-Eugen Cristescu, în prezența lui Ion Antonescu, care le-a cerut să se impace, lucru acceptat, formal, de Horia Sima. Prin aducerea unui mare număr de ofițeri, Eugen Cristescu urmărea blocarea accesului legionarilor în structura informativă și contrainformativă a statului român, lucru care i-a reușit pe deplin.

Cum a ajuns la S.S.I. ne povestește Traian Borcescu în memoriul din 1964: „...am ajuns, pur și simplu, printr-o întâmplare, așa cum putea să ajungă oricare altul în locul meu”. De fapt, n-a fost chiar o întâmplare: „În mai 1941, fiind considerat ca inoportun pentru germanofiliile din Marele Stat Major, sunt mutat în interesul serviciului la Divizia 7, dar am fost reținut de conducerea militară de atunci și mutat în M.A.N. (Secretariatul General) și detașat la S.S.I. (Președinția Consiliului de Miniștri)”. O mână de ajutor a dat și un fost coleg de liceu, locotenent-colonelul Constantin Rădulescu-Șița, pe atunci șeful secretariatului S.S.I. Între 1 mai și 15 iunie 1941, a lucrat în cadrul Secției I, la Agenția Frontului de Sud. Era, totodată, director de studii la școala S.S.I.³, în care calitate se ocupa de rezolvarea problemelor administrative, întocmirea programă analitică, stabilirea titlurilor cursurilor, controla desfășurarea programului, evi-

¹ Din toamna anului 1920 și până la 1 iulie 1921 a urmat Școala specială de infanterie de la Sf. Gheorghe, revenind la regimentul său, în octombrie 1921 a fost mutat instructor și profesor la Școala de subofițeri infanterie din Brașov. A fost avansat locotenent la 1 aprilie 1923, iar la 1 octombrie 1925 revenea la Regimentul 7 infanterie. La 1 septembrie 1927 era detașat la Cartierul Diviziei 13 infanterie Ploiești, până la 1 octombrie 1928, când revine la același regiment. La 10 mai 1928, fusese avansat la gradul de căpitan. Din 1931 până la 1 aprilie 1932 a fost ofițer stagiar la Regimentul 19 obuziere Ploiești, până la

1 iulie 1932, tot ca stagiar, la Centrul de instrucție al aviației de pe aerodromul Pipera, între 1.07-1.08, la Școala de tragere și bombardament a aviației și la centrul hidroaviatic Mamaia. De la 1 octombrie 1932 și până la 1 noiembrie 1934 a urmat cursurile Școlii Superioare de Război, din București. Revenit pentru un an de zile la Regimentul 7 infanterie, a fost detașat în 1935 ca ofițer stagiar la Marele Stat Major. După ce primește brevetul de ofițer de stat major, este numit șef al birourilor II și IV din statul major al Diviziei 13 infanterie Ploiești.

² După arestarea lui Mărușov, la conducerea S.S.I. a trecut colonelul Nicolaid, un prieten al marelui. Curând însă a fost înlocuit, fără să fie numit oficial, cu colonelul Ghiță Ștefanescu, caruia i-a succedat Eugen Cristescu.

³ Erau, de fapt, trei școli: una care pregătea cadre pentru serviciu, alta pentru Direcția Generală a Poliției și alta pentru Inspectoratul General al Jandarmeriei. Aveau același program.

dența prezenței la cursuri atât a elevilor, cât și a profesorilor, centraliza caracterizările și notele elevilor. Această școală — care, potrivit lui Traian Borcescu, a dat o singură promoție, în 1941 — nu trebuie confundată cu o alta, aflată tot sub conducerea Secției I, înființată în 1944, în cooperare cu germanii și care avea ca scop pregătirea unor agenți ce urmau să rămână în spatele trupelor sovietice, aflate în ofensivă pe teritoriul României¹.

De la 15 iunie până la 15 noiembrie 1941, Traian Borcescu a fost șef de birou la Secretariatul general al S.S.I. În noiembrie 1941 „primesc în cadrul S.S.I.-ului Secția de contrainformații, care se ocupa cu problemele interne de stat. Această secție fusese condusă de directorul Becescu Florin (Georgescu în conspirativ), însă înlocuit, deoarece fusese identificat ca fiind stipendiat de germani și primise în ajun de numirea mea, chiar un autoturism cadou”.

Secția de contrainformații a S.S.I. căpătase o amploare deosebită după reorganizarea făcută de Moruzov în 1933-1934. Atunci au fost detașate o serie de cadre militare din armată la S.S.I. Dispunând acum de suficienți oameni, Moruzov a înființat o secție specială de contrainformații, a cărei conducere i-a încredințat-o lui Niki Ștefănescu. După cum spunea Gheorghe Cristescu, „era „ofensivă” contrainformativă necesită și de cerințele expansiunii informative generale, dar și de nevoile specifice interne ale statului român, cu Garda de Fier în continuă creștere. De aci înainte, Secția contrainformații a Serviciului Secret preia pe cont propriu majoritatea atribuțiilor Siguranței, organizându-se spre a putea face față tuturor cerințelor ca: contraspojan, curente subversive, supravegherea legațiilor și a celorlalte misiuni diplomatice (atașați militari,

navali, aeronautici, comerciali, culturali, de presă etc.), supravegherea marilor hoteluri, localuri, baruri și alte locuri de întâlnire ale flotanților sau localnicilor străini. Avea numeroase echipe de filaj — pe specialități — precum și grupe organizate pentru înțelegerea legăturilor cu numeroși informatori”.

Sarcinile sporiseră până în 1941, după cum rezultă dintr-o măturie a lui Traian Borcescu: „Secția de contrainformații organiza întreaga activitate contrainformativă pe întreg teritoriul țării. Se ocupa cu strângerea informațiilor din cercul partidelor politice în legătură cu războiul, urmărea activitatea legionară și comunistă, minoritățile conlocuitoare care făceau agitație iredentistă sau șovină, problemele economice și cele militare, adică starea de spirit din rândurile armatei... Întocmeam zilnic un buletin politic ce era trimis după avizul lui Eugen Cristescu la Președinția Consiliului de Miniștri, Departamentele interesate și uneori la Ministerul de Război. Întocmeam de două ori pe lună un buletin contrainformativ și păstram contact cu Prefectura Poliției Capitalei, Inspectoratul General al Jandarmeriei, Legiunea de Jandarmi C.F.R., obținând de la acestea toate datele de pe întreg teritoriul țării cu privire la latura contrainformativă. Păstram legătura cu Ministerul de Război-Cabinet, Secretariatul general și Marele Stat Major, Secția a II-a pentru a obține toate ordinele, instrucțiunile, circularele date unităților militare în scopul de a urmări latura contrainformativă în rândurile armatei”.

Sigur că pentru realizarea acestor obiective, S.S.I.-ul nu folosea doar cele mai ortodoxe metode. Se apela și atunci la interceptarea convorbirilor, chiar dacă nu apărușeră rafinamentele de azi. Iată ce declara Traian Borcescu în legătură cu acest aspect: „D.T.” nu este propriu-zis un informator, ci sunt niște domnișoare sau doamne de la Societatea de

Telefoane sau de la Centrala Președinției, care serveau legături telefonice rapide S.S.I.-ului cu autoritățile sau cu provincia. Telefonista de la Președinția Consiliului de Miniștri anunța plecările sau sosirile fostului Mareșal de la Președinție la Predeal sau la Vilă. Doamnele sau domnișoarele de la Societatea de Telefoane, în număr de 4-5 persoane, se ocupau și cu interceptările telefonice locale (din București), așa că pentru păstrarea strictă a acestui secret profesional li se servea o diurnă de 1000-1500 lei lunar. În total, erau trecute cu 6-8000 lei lunar”.

„Câțiva funcționari de valoare”

De ce l-a numit Eugen Cristescu în fruntea unuia dintre cele mai importante compartimente ale Serviciului aflăm dintr-o Notă din 20 iunie 1949: „În acest post [șef de birou la Secretariatul general] lucrează în apropierea lui Cristescu și devine omul lui de casă. În primăvara anului 1942 i se încredințează conducerea Secției de contrainformații a S.S.I.-ului [atunci s-a definitivat numirea lui pe post, în cadrul unei restructurări de anvergură a Serviciului]. Motivele care l-au determinat pe Cristescu să ia o astfel de decizie se bazează pe faptul că Borcescu era un om inteligent și dispunea de o pregătire militară deasupra mediei, fiind, de formație ofițer de stat major brevetat. Avusese o carieră militară destul de frumoasă, în care parvenise fără sprijinul unor rude sau relații de familie — așa cum erau parveniți majoritatea ofițerilor — ci prin propria sa străduință și mai cu seamă stăruință”.

Evident, numirea nu i-a adus numai simpatii. Existau deja tensiuni între foștii angajați ai S.S.I. și noile cadre venite din armată. Iată de ce măturile care ne-au rămas despre Traian Borcescu — semnate, dar mai ales anonime — sunt contradictorii. Ne vom folosi de ele, ca și de

¹ Anul trecut, revista *Tinerama* a publicat măturia unui fost absolvent al cursului.

afirmațiile făcute de Borcescu, în diverse momente, despre același episod, în încercarea de a-l creiona un portret. Am văzut că aprecierile oficiale îi erau favorabile. Să mai adăugăm o caracterizare făcută în februarie 1949, când era deja arestat: „în toată viața sa, Borcescu s-a condus după o singură indicație, aceea de a fi de partea armatei. Fără a fi militáros sub aspectul negativ de cazarmă, Borcescu era un militar convins și permanent în modul cum a putut, greșit sau potrivit, să înțeleagă lucrurile, a căutat să fie de partea armatei”. Iată însă că altcineva spunea că după preluarea funcției de șef al Secției a II-a contrainformații, Borcescu a impus personalului civil un regim cazon, afirmație contrazisă de majoritatea celor care l-au cunoscut. Spusele lor au fost sintetizate de organele de anchetă în iunie 1949, care au avut grija să includă tot ce putea fi mai rău: „În anul 1941 a fost numit de Cristescu ca șef al Secției contrainformații din S.S.I. tocmai fiindcă părea cel mai inofensiv dintre ofițerii Serviciului. Întrucât nu cunoștea mecanismul de funcționare al contrainformațiilor și pentru ca ajungând să îl cunoască să nu aibe inițiative și veleități periculoase, Cristescu i-a dat ca ajutori — în calitate de subșefi ai Secției — pe Guță Petrovici, ruda sa, și pe Mihalcea, care însă nu s-a interesat de calitatea sa de subșef al Secției, mărghindându-se a conduce grupa politică, a cărei șefie îi fusese încredințată suplimentar, fiind luată lui N. Stănescu [Magazin istoric, nr. 1-6/1991]. Prin structura sa sufletească, Borcescu nu era un om de afirmații categorice și de credințe afirmate cu curaj, preferând oricărei atitudini tari cuvântul insinuat, șoptit la urechea șefului său ierarhic. Datorită acestei structuri, funcționarea Secției contrainformații s-a resimțit.

Secția a II-a era cea mai importantă unitate a S.S.I.-ului. Datorită lipsei de dărze-nie și de curaj a lui Bor-

cescu, era aproape ultima la protocol sau la avantajele pe care serviciul le creia funcționarilor săi (diurne, trimiteri de curieri externi, împărțirea de alimente sau obiecte raționalizate, repartizarea de mașini etc.). De unde înainte funcționarii Secției se bucurau — pe bună dreptate, datorită faptului că lor li se cerea cel mai mare efort — de cel mai mare prestigiu în Serviciu, iar șeful Secției trecea înaintea tuturor, în special la primirea în audiență de servicii, deoarece avea totdeauna comunicări mai urgente și mai importante de făcut șefului Serviciului decât ceilalți șefi de Secții, sub Borcescu Secția a II-a contrainformații nu mai avea în interiorul Serviciului aceeași prețuire, cu toate că efortarea și randamentul funcționarilor săi erau mult mai importante decât la alte secții... Tot datorită acestei lipse de fermite, Borcescu a putut fi influențat de funcționarii din Secția sa a căror orientare personală nu era conformă mentalității antonesciene și care au putut astfel exercita o acțiune frenatorie. Fără a avea o orientare politică proprie, în cadrul căreia să nu admită ororile rasiale, Borcescu nu era totuși un antisemit, așa după cum nu era nici filosemit. Pe evrei nu-i detesta, dar nici sentimente favorabile nu le purta, după cum este de menționat că, fiind în general milos, nu putea admite în sinea sa tratamentul barbar la care unii evrei erau supuși.

Cât privește raporturile sale cu germanii, probabil că datorită instrucțiunilor ce le primise de la Eugen Cristescu, nu era în tovărășia lor, cu excepția unor mese oficiale la care trebuia să ia parte, ceea ce se determinase pe ofițerii filogermani din serviciu, ca Micandru¹ și

Proca², să-l acuze în convorbiri particulare că este ostil național-socialismului și Reich-ului.

De altfel, fără a avea în această privință o atitudine ostilă, care ar fi implicat o fermite de caracter pe care nu o poseda, Borcescu, iarăși conform instrucțiunilor primite de la Cristescu, organizase, împreună cu șeful de grupă N. Petrascu și cu știința lui Petrovici și a lui Stănescu, o evidență urmărind stabilirea românilor care se manifestau față de filogermani sau care aduceau servicii informative germanilor [...]

Subalternii săi, nu numai cei cu care lucra mai des, erau în mod intuitiv conștienți de scăderile sale, ceea ce îi diminuă considerabil prestigiul și deși uneori încerca a simula atitudini energice, convocând conferințe la care amenința pe cei lăsați în muncă, toți își dădeau seama că o asemenea atitudine nu va fi în stare să o ducă până la capăt. Sub conducerea sa, funcționarii Secției contrainformații care obișnuiau să munească, muneau, iar care erau leneși continuau să lenevească, cu toate că în ce îl privea personal, era muncitor, fiind printre primii care venea la serviciu, plecând ultimul [...].

Cât privește randamentul Secției contrainformații, acesta era asigurat de câțiva funcționari de valoare, care duceau întreaga muncă, așa încât produsul Secției sale nu a avut de suferit prea mult de pe urma lipsurilor sale personale.

Cristescu la S.S.I., se creează o secție specială, numită Secția a III-a „G”, care trebuia să țină legătura cu Abwehr-ul, singurul serviciu de informații german cu care S.S.I. avea aprobare să aibă contacte oficiale, dar limitate strict la domeniul militar. Ionescu Micandru devine șeful respectivei Secții.

² Spre deosebire de Micandru, lt. col. Alexandru Proca vorbea perfect limba germană, mama sa fiind de origine germană. Fusese mai mulți ani ajutor de atașat militar la Berlin și era un pronazist convins. La 16 septembrie 1942 a fost numit șeful Secției a V-a contrasabotaj, însărcinată cu paza zonelor petrolifere, a Cazanelor și a altor puncte strategice. Tot el ținea legătura cu Legația germană, în special cu generalul Gerstenberg.

Am avut cuvântul domnului preșident

Mărturisim că nu ne-am putut reprimă plăcerea de a cita copii din acest document. Și credem că autorii informărilor pe baza cărora s-a făcut respectiva sinteză trebuie căutați printre cei „câțiva funcționari de valoare”. Să nu fim cumva greșit înțelegi, nu vrem să îi luăm apărarea lui Traian Borcescu. Trebuie să spunem că atunci când a fost încolțit, după prima arestare, din 1945, a dat declarații contradictorii, a negat totul, a aruncat vina asupra lui Lissievici și Siminel², s-a revoltat — într-o scrisoare trimisă lui Emil Bodnăraș — că „Siminel Victor care înainte de 23 august a stat la Joia, pregătind, în baza ordinului 9053 sau 8953 — nu-l știu precis — pe rezidenții și spionii pentru Transnistria și Basarabia — vine la 26-28 august în București, este numit șef al S.S.I.-ului și pus pentru avansare la gradul de general ca răsplată la contribuția S.S.I.-ului la 23 august și zilele următoare, cu toate că era opera mea personală din anii 1942-1943 și 1944. După 6 martie 1945 obține de la dl. general Susaikov — pentru aceleași motive — o decorație... El este liber și eu cu detențiune pe viață”. În aceeași scrisoare către Emil Bodnăraș, Traian Borcescu spunea: „Eu am avut cuvântul d-lui preșident Dr. Petru Groza, la 6 martie, 1945, că voi fi avansat la gradul de general și onorat fiindcă cunoaște apor-

tul meu modest alături de domnia sa. Apoi cuvântul d-lui ministru Bodnăraș Emil la prima eliberare (23-XII-1945) că nu are nimic să-mi impute și că este posibil să mă folosească. Apoi cu ocazia procesului lui Lucrețiu Pătrășcanu (1954) [*Magazin istoric*, nr. 7-12/1991, 1-3/1992], cuvântul d-lui ministru de Interne că situația mea este f. bună”. A rămas doar cu promisiunea. Traian Borcescu a avut față de fostul său șef, Eugen Cristescu, o atitudine oscilantă. Este adevărat că a știut unde s-a aflat acesta, începând din seara de 23 august 1944 și nu l-a trădat. A ținut legătura cu el telefonic, încă vreo câteva zile. Într-o primă declarație, în timpul anchetei, spunea: „Îi raportam lui Eugen Cristescu că faptul a reușit, noul guvern s-a constituit, mareșalul este arestat la Palatul cu Mihai Antonescu, iar el tot credea că nu vom avea forțe suficiente să dezarmăm pe germani. Îmi era ciudă că nu se pune la dispoziția Palatului și am rămas surprins când am auzit că a fugit cu generalul Tobescu din Jandarmerie”.

În legătură cu masacrul de la Iași³, rechizitoriul nr. 20 din Dosarul 5260/1947-Cabinetul Criminalilor de război reproduce următorul fragment din declarația dată de Traian Borcescu la 10 noiembrie 1945: „Nu am văzut buletinele informative întocmite de Eugen Cristescu, care se afla la Iași și trimitea aceste buletine direct mareșalului Ion Antonescu la Piatra Neamț, iar un exemplar la București, direct lui Mihai Antonescu. Secretarul meu Radu Silvestru, care făcea și el parte din Eșalonul I Operativ, mi-a spus că aceste note informative s-au trimis lui Ion Antonescu în zilele masacrului de la Iași, de către Eugen Cristescu, care se afla la Iași, împreună cu tot Eșalonul în

acele zile. În chestiunea masacrului de la Iași am mai văzut un album de fotografii în dreptul cărora erau făcute note explicative asupra întâmplărilor de acolo, album întocmit de către Florin [Becescu] Georgescu care redactase notele, și de către Gheorghe Cristescu, fratele lui Eugen Cristescu, care luase fotografiile... În notele explicative se justifica masacrul prin acela că evreii, ajutați de către elemente de partizani sovietici, au atacat cu focuri de armă trupele germane și române, în trecere spre front [...]. Se indică drept executanți ai masacrului elemente din S.S.-ul german, poliție și trupă românească. În ce privește prepararea masacrelor de la Iași, mai precizez că conducătorii centrului de informații, din Serviciul Special din Iași, erau maiorii Balotescu Gheorghe și Tulbure Emil, și care au lucrat împreună cu Eșalonul Operativ la pregătirea și săvârșirea pogromului”.

Ce a fost la Iași?

Sigur, despre pogromul de la Iași s-a scris și se va mai scrie. Considerăm util să facem loc și declarației pe care o dădea, la 4 iulie 1947⁴, fostul director al S.S.I. în legătură cu evenimentele de la Iași, din iunie 1941: „În afacerea de la Iași au avut amestec cele trei servicii clandestine [germane] și nu

¹ Locotenent-colonel Ion Lissievici a fost numit, odată cu Traian Borcescu, șef al Secției I-a Informații din S.S.I. După intrarea României în război, în iunie 1941, s-a constituit, din cadrul S.S.I., un Eșalon Operativ, care a însoțit Marele Cartier General al Armatei române; în fruntea lui a fost numit Lissievici. Între 19 septembrie-24 decembrie 1944 a fost director al S.S.I.

² Colonelul Victor Siminel a fost numit, după plecarea colonelului Ivanovici ca atașat militar la Paris, în 1941, subșef al S.S.I. La numirea lui Lissievici în fruntea Eșalonului Operativ, a preluat și Secția Informații. Între 28 august și 19 septembrie a fost director al S.S.I.

³ Atât declarația lui Borcescu, cât și cea a lui Eugen Cristescu au fost reproduse și de Matatias Carp, în *Cartea Neagră*, vol. II, pp. 41-42, respectiv 46-52.

⁴ În *Cartea Neagră*, vol. II, p. 50, acest din urmă pasaj este complet modificat: „În ce privește pregătirea și regizarea masacrelor de la Iași, bănuiesc că au fost opera Eșalonului I Operativ, întrucât Eugen Cristescu, când s-a întors la București, mi-a spus: «faptele mari care le-am făcut în Moldova, le-am făcut în colaborare cu Marele Cartier General, Secția a II-a și anume cu colonelul Dinulescu Radu și lt. colonelul Petrescu Gheorghe»”.

⁵ În *Cartea Neagră*, vol. II, p. 41, nu se menționează data la care Eugen Cristescu a făcut respectiva declarație, plasată înaintea celei date de Traian Borcescu la 10 noiembrie 1945 — când fostul său șef se afla la Moscova, pentru anchetă —, sub presiune și amenințare. De semnalat și faptul că anchetatorii nu au considerat necesar să îi confrunte pe cei doi.

a putut avea nici un amestec Abwehr-ul, pe baza documentărilor și preciziunilor ce le voi da". Eugen Cristescu ordonase, după 15 iulie 1941, când ajunsese cu Eșalonul Operativ la Iași, o anchetă. În iunie 1946 aflase că dosarul respectiv nu mai exista în arhiva Serviciului. Deci, făcea apel la memorie pentru a reconstitui faptele și afirma „că germanii au aranjat o provocare la Chestura Poliției Iași din preajma căreia s-a tras cu armele asupra trupelor din organizația Todt, care se găseau în mare număr în Iași și deși acestea nu avuseseră nici un rănit au procedat apoi la dezlănțuirea masacrelor. Deci așa-zisa rebeliune a evreilor de la Chestura Poliției Iași trebuie înțeleasă sub concepția reală de provocare, care s-a făcut de către elemente germane și române, din serviciile clandestine germane de informații: Gestapo, S.D. și Geheimpolizei... Ancheta a mai stabilit că grupa română era formată dintr-o serie de vechi elemente antisemite din Iași, agenți în serviciile clandestine de informații germane; această grupă era condusă de un oarecare Marinescu, iar ei s-au servit de arme germane pentru a face provocări. Dosarul anchetei informative mai conținea și alte nume germane și române, amestecate în provocarea de la Iași. Am întreprins o acțiune de urmărire a românilor culpabili, constatând însă că fugiseră în Germania cu concursul germanilor și bându-l că maiorul Gregori și căpitanul Rochseheid au avut și ei amestec în afacerea Iașilor, am stăruit și obținut expulzarea lor din țară". Apoi, Eugen Cristescu demonstrează, pe ore și zile, faptul că nici un element al Eșalonului Operativ, respectiv al S.S.I., nu s-a aflat angrenat în acțiunea din Iași. Abia la 30 iunie 1941 a primit Mihalcea ordin să plece la Iași pentru a începe ancheta; personalul S.S.I. nu putea pătrunde în zonele militare fără autorizația Marelui Cartier General. Primul care a ajuns la Iași a fost Petro-

vici, la 1 iulie. Primele rezultate arătau că „autoritățile române au fost depășite de germani și nu au putut stăpâni situația. De altfel, nici măsurile de prevedere nu au fost luate...". Lipsa oricărui organ S.S.I. în Iași sau stație radio a Serviciului au făcut să afle de masacrul de la colonelul Dinulescu, șeful Secției II din Marele Cartier General. În legătură cu „conferința” pe care directorul S.S.I.-ului a ținut-o cu Canaris la Iași sau Piatra Neamț înainte de masacrul, Eugen Cristescu preciza că abia la 10 iulie 1941, deci după masacrul aflându-se lângă Roman, a fost anunțat telefonic de colonelul Siminel că amiralul Canaris sosise la București și și-a exprimat dorința de a-l vedea. „Este o regulă de protocol, strict respectată în uzanțele internaționale ale șefilor serviciilor de informații, că nu pot pași unui pe tărâmul altora fără a vizita pe șeful serviciului de informații al statului respectiv și a-i comunica scopul venirii în țară”. Cum avionul lui Canaris nu putea ateriza pe aerodromul din Roman, el s-a dus direct la Iași. Locotenent-colonelul Micandru și maiorul Stransky¹ s-au dus cu o mașină la Iași, l-au întâlnit pe Canaris și s-au întors la Roman. „În ceea ce privește afirmația că amiralul Canaris ar fi venit să vadă opera agenților lui Himmler, am dat mai sus lămuririle din care rezultă că între aceștia doi și între serviciile lor era o mare diferență de structură, metode de lucru și obiective urmărite și o mare luptă, ceea ce nu poate confirma bănuiala că acesta ar fi venit să vadă opera agenților lui

Himmler”. Deci, spunea în concluzie Eugen Cristescu, nu s-a întâlnit cu Canaris, acesta a venit după săvârșirea masacrului, Stransky și Micandru nu s-au aflat într-o pădure de lângă Iași de unde s-a condusă masacrul, la Iași nu se afla vreun contingent S.S.I., ci forțe ale Direcției Generale a Poliției care urmau să ocupe polițiile din Basarabia, iar cei care au dat informații false „nu se puteau pronunța în chestiuni care nu sunt de domeniul lor, de înțelegerea lor și de faptul că nu au fost la eșalon, că nu au fost la Iași nici înainte, nici după petrecerea faptelor și nici nu au avut însărcinarea să facă vreă informație sau cercetare în această afacere, astfel și afirmațiile lor sunt simple versiuni, intrigi, acte de răz-bunare între agenți”². ■

(Va urma)

² Și totuși, Tribunalul Poporului care judeca pe „criminalii de război” trebuiau să găsească vinovați și în cadrul S.S.I.-ului. Și i-a găsit. Ei au fost: Florin Becescu (Georgescu), mort în împrejurări neelucidate, în aprilie 1945, maiorul Emil Tulbure, mort în iulie 1941, în urma unui atac de cord, maiorul Gheorghe Balotescu, fugit în Germania odată cu trupele germane, după 23 august 1944, și Gheorghe Cristescu, condamnat în contumacie, căci în perioada procesului (1947-1948) se afla ascuns. O situație ciudată o constituie și cazul lui Ionescu Micandru. Trei documente elaborate în 1947 de S.S.I. (o declarație, un memoriu și o notă de investigații) îi demonstrează nevinovăția, dar ele nu au fost incluse în dosarul de anchetă. De altfel, însuși autorul *Cărții Negre*, Matias Carp, animat de dorința sinceră de a afla adevărul, nota: „reconstituirea pregătirii pogromului de la Iași nu se poate face decât pe temeiul declarațiilor sau mărturiilor adunate de organele de instrucție. Acestea sunt și ele deficiente, pentru că lipsesc complet mărturiile germane și cele ale românilor decedați. Lipsesc mărturia generalului von Schobert, comandantul armatei a XI-a germane, lipsește cea a generalilor von Hauffe și Gerstenberg, conducătorii misiunii militare în România, cea a generalului von Salmuth, comandantul Corpului XXX german, cea a generalului von Roetung, comandantul Diviziei 198 germane, a colonelului Alexander von Stransky, a căpitanului Hoffman, comandantul garnizoanei germane Iași și peste toate lipsește mărturia baronului Manfred von Killinger, ministrul Germaniei la București”.

¹ Maiorul Herman von Stransky, conspirativ „Sandu”, era omul de legătură al Abwehr-ului cu S.S.I. Avea o legitimație și pe numele Alexandru Stavrescu. Vorbea foarte bine românește, pentru că lucrase multă vreme la întreprinderile forestiere „Goetz” din Munții Buzăului, desigur nu numai de dragul aerului curat. Era originar din Viena, locuia la Breslau, era căsătorit cu o româncă de origine germană, din Galați, și aveau un fiu, Bert, sublocotenent în armata germană.

AUTORI — CITITORII

Etapa B

Și de data aceasta, stimați cititori, ne-ați făcut să vă simțim alături de noi, confirmându-ne că legăturile dumneavoastră cu revista, cu redacția noastră, sunt generatoare de noi și noi bucurase surprize.

Felul cum ați răspuns invitației noastre de a fi autori concursului Magazin istoric, ediția 1993, constituie o emoționantă confirmare a faptului că marea dv. dragoste pentru istorie, prețurile și atașamentul cu care ne onorați constituie adevărată sevă vie a Magazinului istoric, izvorul datător de viață care asigură existența revistei, în pofida dificultăților de tot felul cu care ne confruntăm lună de lună, număr de număr.

În numărul 3/1993, după cum știți, revista noastră a inaugurat un concurs într-o formulă organizatorică nouă, în dorința — exprimată și de numeroșii cititori — de a diversifica modalitățile de prezentare a concursurilor Magazin istoric.

Am organizat astfel, un concurs al cititorilor care au devenit atât autorii întrebărilor cât și concurenții în aflarea răspunsurilor corecte.

Concursul se desfășoară în două etape: A — în care au fost formulate întrebările de către cititorii-autori — și, respectiv B — în care sunt publicate întrebările și se primesc răspunsurile de la cititorii-participanți.

Pentru etapa A, termenul de expediere a întrebărilor formulate de cititorii noștri pe baza numerelor de revistă apărute în anii 1990, 1991, 1992 și nr. 1-3/1993 a fost de 15 aprilie 1993. Au sosit pe adresa concursului un număr de 253 buletine de participare, respectiv formulare cu întrebări la care au fost atașate cuvenitele taloane. Nu au fost luate în considerare 12 scrisori care nu au avut taloanele de concurs, după cum de la acei cititori care au trimis mai multe întrebări, dar un singur talon, nu a fost reținută decât o singură întrebare.

Se cuvine să remarcăm seriozitatea, competența și ingeniozitatea cu care participanții la concursul nostru au formulat întrebările, diversitatea tematică abordată — toate reflectând interesul și atașamentul pentru revistă, pentru concursurile Magazin istoric. Într-o ediție viitoare a Poștei concursului vom reproduce unele dintre opiniile cititorilor-autori, precum și alte considerente pe marginea participării

lor la actuala ediție. Autorii sunt cititori statornici ai revistei, de cele mai felurite vârste și profesii, atât din țară cât și din străinătate (Germania), după cum o oglindesc și fiecare dintre cele trei serii de întrebări.

Mulțumim tuturor celor care s-au ostenit pentru a formula și a ne trimite întrebări și felicităm pentru reușita lor. Neputând publica totuși toate întrebările primite, am operat o selecție, impusă, de altfel, tot de dv., stimați cititori-autori. Marea majoritate a întrebărilor au abordat subiecte de istorie românească, cu precădere cele privind trecutul luptei pentru unitate națională, pentru realizarea Marii Uniri, de la a cărei înfăptuire se împlinesc în acest an șapte decenii și jumătate.

Am avut, totodată, bucuria și surpriza să constatăm că unele întrebări au... mai mulți autori. Chiar dacă ele nu au fost formulate ca atare, se referă la același articol de revistă și au aceeași temă. Le-am unificat, menționându-le — cum este și firesc — ca autori pe toți cei care au abordat subiectul respectiv.

După cum se poate constata, unii cititori-autori și-au formulat întrebările propunând trei variante de răspuns, dintre care — evident — doar una este exactă și, ca atare, pe lista cu răspunsuri în dreptul numărului întrebării respective va fi menționată litera variantei de răspuns considerată corectă.

Mai menționăm că în cazul unor întrebări am operat unele intervenții, din considerente strict publicistice și pentru a realiza o anumită unitate de prezentare a concursului.

Înainte de prima serie de întrebări, câteva precizări organizatorice privind această a doua etapă, B:

- Actuala etapă B a concursului este alcătuită din trei serii de câte 10 întrebări, care vor fi publicate în nr. 6,7,8/1993 ale revistei noastre.

- Răspunsurile, scrise, pe o singură față a unei foi de hârtie, vor fi trimise, toate împreună cu cele trei taloane B, nr. 1,2,3 pe adresa Revista Magazin istoric, CP — 1 — 702, București, cu mențiunea Concursul Autori-cititori B.

- Termenul ultim de expediere a plicurilor cu răspunsurile și cu cele trei taloane este de 25 septembrie 1993, data poștei.

- Nu se iau în considerare

rectificările ulterioare.

- Desemnarea câștigătorilor se va face prin tragere la sorți. Reamintim că se vor efectua două trageri la sorți. La prima tragere, categoria A, participă toți concurenții care au trimis întrebări și vor fi desemnați cei 15 câștigători ai celor 15 premii în valoare de 2 000 lei fiecare. La a doua tragere la sorți, categoria B, participă toți concurenții care au dat răspunsuri exacte la toate cele 30 întrebări ale concursului și care au atașat taloanele corespunzătoare. Concurenții care trimis mai multe seturi de taloane participă cu un număr corespunzător de buletine de concurs la tragerea la sorți.

- Tragerile la sorți categoriile A și B se vor efectua în aceeași zi și vor fi publice, data și locul urmând a fi anunțate din timp în paginile revistei, precum și prin presă și radio.

- Etapa B a Concursului Autori-cititori este prevăzută cu următoarele premii:

Premiul I — 10 000 lei

Premiul II — 7 500 lei

Premiul III — 5 000 lei

Premiile IV-XIII — 10 abonamente pe un an la Magazin istoric

(ianuarie-decembrie 1994)

Premiile XIV-XXIII — 10 abonamente pe 6 luni la Magazin istoric (ianuarie-iunie 1994)

Așteptăm, de asemenea, sponsorii pentru cele două etape A și B ale Concursului Autori-cititori, care au astfel posibilitatea să-și prezinte activitatea, produsele și reușitele lor unor cercuri largi de cititori.

Și acum iată primele 10 întrebări ale seriei I din cea de-a doua etapă, B, a concursului.

Vă dorim mult succes în dezlegarea lor.

AUTORI
B
CITITORII

PRIMA SERIE DE ÎNTREBĂRI

1. Cărula dintre acești istorici îi aparține afirmația: „O nație ce nu-și cunoaște istoria seamănă ființelor lipsite de memoria celor trecute?”

- a. Al. Papiu-Illarian
b. Gh. Șincai
c. I. Pușcariu

Autor: **Denisa-Mihaela JAI**, elevă, Ploiești

2. Cu ce prilej releva Duiliu Zamfirescu, în 1909, cele două mari virtuți sufletești — conservatorismul cel mai ireductibil și sensul de orientare extraordinar — virtuți fundamentale latine ale strămoșilor noștri?

Autori: **Dumitru CIORAN**, maior (r), Baia Mare; **Mircea VIOREANU**, referent în cadrul Gărzii financiare, Slobozia; **Anton VOICU**, pensionar, București; **Dorina NEGREA**, economistă pensionară, Medias.

3. În urma combinării felurilor de acțiuni — presiuni, șantaj, mituiri, falsuri ș.a. — ambasadorul habsburg la Poartă, von Thught, raporta că Poarta a acceptat să „cedeze Prea Înaltei Curți [de la

Viena] o bucată din Moldova”, consemnând, astfel, anexarea Bucovinei la Austria.

Din ce dată era acest raport?

Autor: **Ioan OVESEA**, maestru S.C. „Roman S.A.”, Brașov.

4. Cum îl numeau pe principele Țării Românești, Petru Cercel, regele, regina și regina-mamă, Caterina de Medici, când acesta a sosit, în 1579, la Curtea Franței?

Autori: **Eugeniu HĂNESCU**, învățător emerit pensionar, sat Șopteriu, jud. Bistrița Năsăud; **Violeta SIMION**, profesor, Buzău.

5. La 10 august 1941, ziarul **Timpul** saluta astfel apariția unei importante opere de istorie literară: „Este cea mai vastă și cea mai impunătoare dintre lucrările de specialitate apărute până acum. Imensa arenă în care sunt resuscitate chipuri și cariere de scriitori, curente și cenacluri artistice, semnificații și îndreptare de arte... reprezintă nu numai un moment ci și un monument literar”.

Indicați autorul și titlul lucrării.

Autori: **Orestea Melania SLAVU**, Ioan SLAVU, pensionari, Deva.

6. Printre deputații Sfatului Țării din Chișinău, care au votat Unirea Basarabiei cu România la 27 martie 1918, s-a aflat și o femeie, „prima și ultima deputată a țării”, după cum a numit-o Al. Marghiloman.

Precizați numele ei.

Autori: **Mihaela DEMIAN**,

contabilă, com. Budești, jud. Maramureș; **Petre OLTEANU**, București; **Antoniu T. LUPU**, învățător, com. Baia de Arieș, jud. Alba; **Tamara FERARU**, pensionară, București.

7. În anul 1571 a avut loc vestita bătălie navală de la Lepanto, unde flota creștină (venețiano-spaniolă) a obținut o strălucită victorie asupra flotei otomane.

Cine a fost comandantul flotei creștine?

Autor: **Constantin BALA**, inginer, Ploiești.

8. Care era motto-ul dat de **Dimitrie Cantemir** la scrierea sa **Hronicul vechimei a Romano-Moldo-Vlahilor**?

Autor: **Traian D. GHINESCU**, învățător, pensionar, Ploiești

9. În Proclamația către țară rostită la posturile de radio în seara zilei de 23 august 1944, regele Mihai declara: „În ceasul cel mai greu al istoriei noastre am socotit, în deplină înțelegere cu poporul meu, că nu este decât o singură cale pentru salvarea țării de la o catastrofă totală...”

Care era această singură cale?

Autori: **Constantin NICULESCU**, pensionar, Craiova; **Ion I. MĂNESCU**, inginer pensionar, Râmnicu Vâlcea.

10. Câte piese aflate acum la Muzeul național Cotroceni au aparținut mănăstirii și Palatului Cotroceni?

Autor: **Diamanta NISTOR**, învățătoare pensionară, com. Pătârlagele, sat. Valea Muncelului, jud. Buzău.

TALON DE PARTICIPARE

TALON DE PARTICIPARE

TALON DE PARTICIPARE

TALON DE PARTICIPARE

TALON DE PARTICIPARE

TALON DE PARTICIPARE

CITITORII SCRIBU ISTORIE

Am publicat, în anii de după Revoluția din decembrie 1989, pagini de istorie până atunci interzise, deși ele erau încă vii în amintirea celor care le trăiseră. Între acestea, se află și cele referitoare la soarta românilor în campania din Est din timpul celui de-al doilea război mondial, cu momente de eroism și jertfă, dar și de suferințe și umilințe, de durată și neputință.

Am publicat și vom mai publica, desigur, din cronica acelor ani însângerați, care au marcat destinul atâtor și atâtor participanți la război, cu răsfărângeri dureroase, deseori, și asupra urmașilor. Dl. dr. Corneliu Tamaș, din Râmnicu Vâlcea, ne trimite un astfel de document memorialistic inedit, datorat unui supraviețuitor al calvarului ostașilor români căzuți prizonieri la sovietici, în urma grelelor bătălii de la cotul Donului din a doua parte a anului 1942 (Magazin istoric, nr. 11/1992, 1, 2/1993).

Sunt însemnările veteranului Dumitru Păsat, comandant (cu gradul de căpitan) al unei companii din Batalionul 991 Independent care, în încheierea de la cotul Donului, a căzut prizonier, în decembrie 1942, împreună cu unitatea sa. Alături de alți camarazi, de la soldați până la ofițeri superiori și generali, a urmat drumurile grele ale prizonieratului, fiind în cele din urmă deținut în Lagărul 74 Carnachi. După revenirea din captivitate, a fost epurat din rândurile armatei (pentru că participase la campania din Est), lucrând ca hamal în portul Constanța și sobar în Râmnicu Vâlcea. Ulterior a fost reincadrat, fiind avansat până la gradul de colonel.

Să urmărim câteva fragmente din însemnările sale din prizonierat.

PE DRUMUL CALVARULUI

Am ajuns [în noaptea de 21/22 decembrie 1942], la Punctul de comandă al Diviziei a 6-a [în satul Golovski].

Era acolo un mare număr de ofițeri veniți de la mai multe unități vecine diviziei. Cu trupa și ofițerii ocupaseră o poziție în jurul satului, în formă de arici. Ne găseam înconjurați din toate părțile și infanteria inamică strângea cercul. Am rezistat și aici cca două ore.

Sub comandamentul Diviziei se găsea un beci mare, care ne-a primit pe toți, cei prinși în acel cerc. Din partea noastră, nimeni nu mai trăgea. Inamicul și-a dat seama de prada bogată și de valoarea celor ce eram în beciul acela și așteptau să ieșim afară cu mâinile ridicate sau cu steagul alb. Au înconjurat casa și au început să tragă cu arme, mitraliere și puști anticar. Zburau geamurile, giurgiuvelele se prefăceau în țândări, cădea molozul din tavane, dându-mi impresia unui cutremur. La un moment dat, s-a făcut liniște în jurul casei, nu se mai trăgea, dar se auzeau voci și se săpau gropi în care să se pună troții, ca să ne arunce în aer pe toți.

Generalii Mazarini și Lască întreabau de un căpitan de jandarmi de origine din Basarabia, care să iasă afară și să spună inamicului că acolo sunt doi generali și mulți ofițeri superiori și că ne predăm fără condiții. Căpitanul nu se afla acolo, probabil că o întinsese. Generalii rugau pe ofițerii care știau rusește să iasă unul afară din adăpost, ca să se ducă la ruși să le spună să trimită un ofițer căruia să ne predăm. Nimeni nu s-a oferit să facă acest lucru. Văd însă lângă mine un ofițer, ce grad însă nu știu, care era cu o treaptă mai sus ca mine și de el se rezema ușa sau chepengul beciului, că saltă capacul dându-l peste cap și iese afară cu mâinile în sus. Am așteptat câteva secunde și, neauzind nici un foc de armă, m-am convins că nimeni n-a tras în el. Atunci am strigat — D-le general, a ieșit un ofițer și acum ies și eu. — Cine ești d-ta? întreabă generalul Lască, și-i spun numele. Am părăsit și eu adăpostul, cu mâinile în sus și m-am dus lângă primul care ieșise.

Acolo, era un singur soldat, un uzbek cu ochii încrucișați care mi-a făcut semn să lepăd porthartul, pistolul, binoclul și cureaua

La 3 000 km de Nistru

de la pantalonii. Acum țineam pantalonii cu mâna ca să nu-mi cadă. După mine au ieșit toți ce se găseau în beci, unul după altul și ne-am predat unui simplu soldat, nu unui ofițer cum se cădea și cum cereau cei doi generali. După ce aruncam actele, binoclurile, portharturile, care zăceau grămadă în fața noastră, treceam mai departe și ne așezam pe patru rânduri, așa cum cereau ei.

Iată-mă împreună cu atâția alții căzut prizonier. Eram un om mort. Se strânseseră în jurul nostru mai mulți soldați și gradați inamici, unii din ei îmbrăcați în hălate albe și pe schiuri. Ne-au cerut imediat ceasurile și stilourile, după care, în coloană câte unul, pe o potecă strămtă, am fost duși într-o casă cu două camere și o mică salită. Eu am dat ceasul, un Anker, imediat ce mi l-a cerut, pentru a nu avea neplăceri. Ne-au băgat în cele două camere unde nu era nici un fel de mobilier. În camera în care am intrat eu, era o măsuță la mijloc. M-am băgat imediat sub masă, singurul loc pe care l-am găsit neocupat. A venit un ofițer rus și a luat pe generalul Lascăr să vorbească la megafon, mai bine zis să dea ordin celor câtorva grupulețe izolate de soldați de ai noștri să înceteze lupta. Soldații ruși care aflaseră unde suntem adunați veneau pe rând și ne jefuiau de tot ce aveam de preț. Căutau ceasornice și stilouri, inele și mașinca (brichete). Căutau pe fiecare în buzunare și chiar în sân, punându-ne să lăsăm pantalonii jos. Când nu au mai găsit nimic, au început să ne descalțe. Cine avea cizme, bilgheri în special, era imediat descalțat de ele și de ciorapi. Dacă i se potriveau sau chiar dacă erau și mai largi, le încălța spunând satisfăcut „harașo”, „spasiva”, iar deposedatul rămânea să încălțe bocancii lui prăpădiți și obielele murdare.

În fața mea îl vedeam pe colonelul Cernăianu. Nu vorbea cu nimeni, se gândea unde nu știu. Am auzit în acest timp vorbindu-se rusește și niște soldați însoțeau pe un ofițer tânăr, îmbrăcat în halat alb, având la petiție niște dreptunghiuri mici de email, așa cum văzusem și la ofițerul rus prins de Străoanu. Era un lt. major comandant companiei de pistolari care ne încercuise. El era eroul din satul Golovski, care făcuse prizonieri comandamentele aproape întregi ale Div. 5 și 6 și un număr de peste 300 ofițeri. Era un om slab și mititel, bun pentru a fi pus jocheu. Prin tâlmaci, el ne-a spus cum a acționat de ne-a prins și s-a mirat cum n-am încercat o spărtură prin cerc la căderea serii, căci tancurile aveau combustibilul consumat și ele nu atacau noaptea. Mi-a venit rău la auzul acestor cuvinte și cred că la mulți ca mine, când auzeam cele spuse de ofițerul rus.

După ce ofițerul a terminat ce avea de spus îl aud pe Cernăianu: — Felicitările mele, d-le lt. major. Fericit Stalin că are asemenea oameni ca d-ta. O să câștigați răz-

boiul repede și o să stăpâniți lumea că meritați, sunteți cei mai viteji dintre viteji. D-ta o să ajungi repede un mare general. Ofițerul a cerut să i se traducă cele spuse de col. Cernăianu.

Ochii ofițerului rus sticleau de bucurie și întindea mâna col. Cernăianu și-i mulțumește pentru cele spuse. N-a mai rămas la noi, a plecat urmat de garda lui.

Din soldații care-l însoțiseră pe ofițerul rus, unul a rămas în urmă și s-a apropiat de col. Cernăianu. Pusese ochii pe bilgherii lui noi, frumoși și foarte bine lustruiți, cu cremă maron. Soldatul rus îi face semn să se descalțe, în timp ce el își desfăcea șiretul de la bocanci, albiți pe de lături și la vârf de apă și zăpadă. Nu-i venea să creadă colonelului Cernăianu că are să rămână fără cizme. Nu ar fi crezut niciodată că va încălța o pereche de bocanci de trupă și își va înveli picioarele cu obielele unui soldat rus. Fiindcă ezita să-și scoată cizmele și ciorapii, soldatul rus s-a răstit la el așa de tare, că nu știa cum să le scoată mai repede, deși se ruga de el să i le lase că este om bătrân și că trebuie să meargă pe jos. Soldatul rus și-a trăs pe picioare ciorapii de lână moi și călduroși și cizmele care-i veneau destul de bine, iar col. Cernăianu, care-l ridicase în slava cerului pe ofițerul de mai înainte, înfășura pe picior o obială murdară și mirositoare de atâta transpirație și încălța un bocanc strămt și murdar, blestemând în același timp neamul acesta de sălbatici și de necivilizați.

Se luminase bine de ziua și era în 23.XII.1942. Au intrat peste noi uzbeki, cu ochii cruciș și ne-au scos imediat afară, repezindu-ne și câte un pat de armă, însoțit de obișnuitele lor injurături. La ieșire am văzut două putini pline cu grâu, și repede am băgat în buzunari câteva mâini de grâu din fugă, căci mă împingeau cei din spate. Aceste boabe de grâu le-am mâncat în ziua aceea, absolut nimic altceva. Ne-au scos la marginea satului lângă un drum care era străbătut de sănii. Alături era un grup de soldați români, peste două mii de oameni și ei strânsi unul în altul ca să se încălzească și fumau din țigările care le mai rămăseseră. Cei care își cunoșteau comandantii îi strigau pe nume și plângeau nenorocirea amândurora. După ce ne-am depărtat de acest grup de soldați români, am fost puși pe patru rânduri și ne-au dat direcția de marș. După circa 500 m în urma noastră, încolonați câte patru, au pornit cei circa 2 000 soldați români. La un moment dat, această coloană de oameni triști, nemâncați, obosiți și înghețați, ne-au ajuns din urmă și am format o singură coloană. Cum mergeam așa cu mâinile încrucișate ca să le încălzesc un pic, deși aveam o pereche de mănuși de piele captușite, un soldat din escorta noastră se repedea la mine și mi le trage din mână, le îmbracă el și-și vede de treabă. Pe lângă că eram îmbrăcat sumar, mi s-au luat acum și

mănușile, care de bine de rău mă apărau contra frigului.

Eram în a șaptea sau a opta noapte de mers continuu pe ger, pe viscol și prin nămeți. De data aceasta mergeam pe o șosea pietruită și fără zăpadă pe ea. Era o șosea principală, fiindcă treceau printr-un sat mare, ale cărui case se întindeau pe dreapta și pe stânga șoselei. Tot timpul ofițerii mergeau în capul coloanei. Eu țineam pe lângă mine un soldat basarabeu de origine care se numea Lescenco. Coloana întreagă este oprită și capul coloanei se găsea chiar în fața unei clădiri mari, lângă șosea. În fundul curții se aflau alte clădiri. Am dedus că acolo era un mare colhoz. În curte, pe alei erau multe autocamioane și tancuri — probabil o unitate care cantona, noaptea aceea acolo, urmând ca în ziua următoare să-și continue drumul spre front.

Escortele care ne însoțiseră până aici au intrat în curte. Chem pe Lescenco lângă mine și-i spun să stea în marginea șoselei și să asculte orice vorbă rusească, de la santi-nelele cari vor veni din curte. Lescenco face întocmai cum îi spusese, stătea în marginea coloanei și bătea din picioare și mâini ca să se încălzească. Cel mai mare în grad ca ofițer în această coloană era col. Cernăianu care de abia își ținea picioarele în bocancii strâmți și înghețați.

Cam după douăzeci de minute, apare pe poartă un călăreț urmat de patru soldați care vorbeau răstit între ei. Călărețul a luat-o înainte și cu patru soldați de escortă au trecut unul pe dreapta și pe stânga coloanei, iar doi s-au dus către coada coloanei. S-a dat ordin de pornire iar eu l-am chemat pe Lescenco să-mi spună ce anume a auzit. Lescenco vine lângă mine și-mi spune: — D-le căpitan, va fi rău, curând, foarte curând, vom fi împușcați. Este vorba să ne ducă vreo 3 km și acolo vor pune mitralierele pe noi și ne vor secera ca pe grâu. Nu-mi venea să cred că eu am auzit așa ceva și din nou spun lui Lescenco că poate a auzit greșit, căci dacă era să ne împuște o făceau imediat ce ne-au prins. Lescenco a început să se închine și jura pe mormântul mamei lui, că așa a auzit. Mă duc și-i raportez colonelului Cernăianu cele auzite de Lescenco. Col. Cernăianu mi-a dat ordin să-l prezint pe soldat. Lescenco a spus și col. Cernăianu aceleași cuvinte ca și mie. La auzul acestor cuvinte 90 la sută dintre ofițeri au dispărut, s-au strecurat printre soldați la coada coloanei, iar o parte din ei și-au scos tresele de pe umăr. Au mai rămas puțini, în capul coloanei, în frunte cu col. Cernăianu, care a spus că este o rușine pentru cei care s-au ascuns tocmai la coada coloanei, până aci am venit în frunte, tot în frunte trebuie să mergă de aici înainte.

[După mai multe zile de marș chinuitor, prizonierii fac un popas în curtea unui colhoz părăsit.]

es în curte și mă îndreptam spre marginea gardului. În drumul meu trec pe lângă un ofițer rus, cu grad mic, că era tânăr, tocmai când oprișe un ofițer prizonier și-l buzunărea. Prizonierul se cam opunea, nu vrea să se lase buzunărit. Rusul era însă beat, duhnea a votcă. Lângă el mai avea o față de pernă, în care mai avea lucruri luate de la prizonieri. Îi spun prizonierului să se lase că tot nu are ce să mai ia. Ofițerul rus mă ia pe mine, de la care a luat o oglindă și un pieptene, după care a luat pe altul la rând. Întâlnesc un maior rus foarte bine îmbrăcat, păslari, pantaloni, pufoaică și pe deasupra cojoc. Îi dau bună ziua și-l arăt pe jefuitor care își făcea meseria. Pune mâna pe mine și-mi spune — dai! — să merg. M-a împins înainte și el în dosul meu pe ocolite, am ajuns în spatele tâlharului. Mie mi-a făcut un pic de vânt. M-a dat la o parte iar el a dat cu tocul revolverului în capul hoțului, strigându-i în același timp să ridice mâinile în sus. Hoțul surprins când a văzut cine l-a lovit, a ridicat mâinile în sus. Maiorul i-a luat pistolul și a dat ordin să ridice fața de pernă cu lucrurile jefuite și l-a dus cu pistolul în spate până la o clădire. După puțin timp s-a strigat în românește că cine a fost buzunărit să meargă să-și recunoască lucrurile și să le ia înapoi. M-am dus și eu și mi-am luat lucrurile mele.

În după amiaza zilei de 31 decembrie 1942, cu tot zgomotul pe care-l făcea trenul nostru, auzeam zgomot de motoare de avion, iar printre ferestrele zăbrelite ale vagonului vedeam localități dese, cum nu mai văzusem până aici. Ne apropiam de Moscova. Trenul nostru a intrat în una din gările orașului, oprind în jurul orelor 19-19.30 pe linia întâia. Orașul era luminat de becuri puternice, deci rușii nu se mai temeau de bombardamentul aviației germane, luminile nefiind camuflate. Am primit ordin să coborâm cu gamelă, lingură și bidonul de apă, în vagon va rămâne unul din cei mai slăbiți dintre noi.

În front de patru, am pornit printre căpițe de zăpadă, înalte cât căpițele de fân de la noi. După circa 50 m ne-a băgat pe toți într-o sală mare, frumos luminată. Sala avea mese acoperite cu mușama cu desene pătrate ca tabla de șah, fiind curățenice ca în farmacie, cald și plăcut, să tot stai. Am completat mesele, așezându-ne câte 20 la o masă. A apărut o femeie îmbrăcată militar. Era tânără și excepțional de frumoasă, urmată de alte fete îmbrăcate în șorțuri albe. Femeia militar avea părul blond ascuns sub căciulă. Avea gradul de colonel și era medic, era înaltă și subțire ca o balerină. Nu ne privea ca dușmani, ci cu ochii unui medic și căuta să ne încurajeze, spunându-ne că războiul se va termina în curând și crede că în vara anului 1943 se va face pace și vom fi acasă. Veți merge într-un lagăr de ofițeri și

acolo veți fi tratați conform legilor internaționale. Ni s-a dat câte o bucată de pâine neagră de câte 600 gr. și un polonic de supă de circa un litru. Supra era cu macaroane, foi de dafin și piper și avea în ea o bucată de carne, de circa 20-30 grame. Am mâncat cu lăcomie și am putut să ne luăm și apă de la robinet. Apoi ni s-a adus și împărțit câte un polonic de casă cu mei. Am mâncat cașă, care avea un gust greu de ulei rânced, și pentru prima oară am simțit stomacul plin.

Căpitanul. Bucșe care știa perfect limba rusă, i-a mulțumit în numele tuturor, frumoasei doctorițe. La plecarea din sala de masă, frumoasa doctoriță ne-a dat șase bucati de lumânări și câteva chibrituri ca să le aprindem și să întâmpinăm anul nou, când tunurile din Moscova vor vesti acest lucru. Unul din noi la auzirea primei lovituri de tun a aprins lumânarea și ne-am revăzut la față. Plângeam toți, cu gândurile acasă.

Trenul s-a pus apoi în mișcare și am mers timp de șapte zile și șapte nopți. Numai ziua

mai simțeam păduchii care ne mâncau grozav.

Ne-am deșteptat pe un ger și viscol mare. Vântul suiera puternic ducând fulgi de zăpadă cu viteză mare înspre vest, era crivățul. Am felicitat pe toți cu numele de Vasile, arându-le sănătate și reîntoarcere grabnică în țară. Pe la jumătatea zilei primim și porția de pesmeți, ca a doua zi să primim pe lângă pesmet și o mică scrumbie sărată, „silotca”. Eu am găsit în ea și un bob de piper pe care l-am strâns în dinți, parfumându-mi gura. După pește urma chinul setei, dar o mâncam, nu ne puteam abține.

În ziua de 6 ianuarie 1943 ne-a coborât jos din vagoane. Eram complet înghețat, deoarece dormisem la ușa vagonului unde era un curent grozav. Eram bucuroși cu toții că am ajuns, după 11 nopți și zile, lipsiți de apă și hrană, în afara de pesmet. Eram la 3 000 km de Nistru, pe paralela Finlandei, sau la 300 km de Moscova. ■

Colonel (r) Dumitru PĂSAT

COPERTELE

① „Într-o după-amiază spre seară, David s-a sculat de pe pat; și pe când se plimba pe acoperișul casei împărătești, a zărit de acolo o femeie care se scălda și care era foarte frumoasă la chip.

David a întrebat cine este femeia aceasta și i-au spus: «Este Bat-Șeba, fata lui Eliam, nevasta lui Urie, Hetitul».

Și David a trimis niște oameni s-o aducă...”

Astfel începe, în a doua **Carte a lui Samuel (Vechiul Testament)**, povestea de dragoste a regelui David cu frumoasa Bat-Șeba.

Împletindu-se cu istoria încă din imemorabile vremuri biblice, iubirea a înflăcărat destine, a umanizat legende și face să vibreze și acum pagina de cronică. **David și Bat-Șeba**, pictură de Lucas Cranach cel Bătrân (**Cele două pasiuni ale președintelui Jefferson**, p. 80)

② Cazacii zaporojeni scriu o scrisoare sultanului turc, subiectul unui tablou de I. Repin, din 1880. Viziunea romantică asupra cazacilor este evidentă aici: zaporojenii sunt oameni liberi, vajnici luptători pravoslavnici contra turcului — figurile lor îți inspiră aproape simpatie —, care nu se tem de nimeni (**Cazacii — piraii Mării Negre**, p. 67)

④ Arta medievală chineză — unică și inegalabilă — este ilustrată și de această capodoperă a picturii, în lac pe lemn, datând din sec. V-VI (**Animalele în China, — simbol și realitate**, p. 50)

PLANSELE

①②③④ Documente fotografice care văd acum pentru prima dată lumina tiparului, evocând momente și personalități din viața academică românească în deceniul patru al acestui veac:

1) Dr. C. Angelescu deschizând lucrările Comitetului internațional de științe istorice; 2) Pictorul Gh. Petrașcu, rostindu-și discursul de recepție; 3) Andrei Rădulescu evocându-l pe M. Kogălniceanu (în prim plan, Iuliu Maniu); 4) I. Simionescu vorbind cu același prilej; 5) O comunicare susținută de renumitul bizantinolog francez Ch. Diehl; 6) În timpul decernării „Premiului pentru virtute, Mavrogheni”; 7) D. Caracostea prezentând o comunicare despre Eminescu; 8) În timpul unei ședințe solemne, vorbește filosoful Ion Petrovici. (Fotografii inedite păstrate în colecțiile Bibliotecii Naționale, selectate cu ajutorul d-nei Ana Pleșia)

Album istoric
Fotocronică academică inedită

Doctorița în-
vață o tânără
pacientă să fo-
losească medi-
camentul Azma-
cort

RHÔNE

POULENC

CĂLĂTORIE ÎNTR-O LUME NECUNOSCUTĂ

Pentru a reuși într-un univers concurențial, este nevoie de oameni mai bine calificați, mai bine organizați, dar și mai bine motivați. Ceea ce implică un anume tip de management care dă un sens efortului fiecăruia și favorizează inițiativa.

Iată de ce fiecare entitate, fiecare responsabil trebuie să-și desfășoare, în domeniul său, cât mai bine activitatea, să se concentreze asupra factorilor-cheie ai succesului care îi sunt proprii, să adopte organizarea cea mai potrivită.

Organizarea și stilul de conducere trebuie, la toate nivelurile, să privilegieze inițiativa și responsabilitatea, să permită dezvoltarea spiritului de întreprindere. Pentru aceasta,

fiecare trebuie să aibă o viziune globală a strategiei Grupului, cât și a unității în care lucrează. Proiectele lansate de Rhône-Poulenc precizează clar obiectivele tehnice și economice care trebuie atinse, specifice fiecărei unități care participă la realizarea lor, permițând astfel fiecăruia să își aprecieze propria contribuție.

Iată câteva dintre secretele reușitelor de până acum ale Grupului Rhône-Poulenc. Unele dintre acestea, din domeniul medicofarmaceutic, vi le-am prezentat și noi. Continuăm în episodul de față cu cele din domeniul antibioticilor și al medicamentelor destinate combaterii unor afecțiuni respiratorii de origine alergică.

Lupta rămâne deschisă

Cu cele câteva zeci de mii de pacienți în fiecare an și o rată a mortalității de 10% dintre cazuri, țările dezvoltate plătesc un greu tribut septicemiilor, pneumoniilor grave, endocarditelor și altor infecții datorate stafilococilor și streptococilor. Și aceasta în ciuda tuturor antibioticelor existente deja pe piață. Rămâne deci o necesitate continuă descoperirea de noi produse mai eficiente.

Ultima descoperire a cercetătorilor lui *Rhône-Poulenc Rorer* de la Laboratoarele din Vitry poartă încă doar un număr de înregistrare: R.P. 59500. Este rezultatul a cinci ani de cercetări asupra a mai mult de 500 molecule, din care au fost selecționate două, care, prin combinare, dau un nou antibiotic cu proprietăți deosebite. Spre deosebire de produsele din aceeași familie, R.P. 59500 este complet solubil în apă, deci ușor injectabil, ceea ce îi deschide largi posibilități de utilizare în sectorul spitalicesc, unde sunt tratate cazurile cele mai grave de infecții bacteriene (90% dintre acești pacienți ajung la serviciul de reanimare).

Studiată multă vreme in vitro, activitatea lui R.P. 59500 asupra bacteriilor nu mai trebuia demonstrată. El a trecut cu succes și testele efectuate pe animale (în conformitate cu normele comunității internaționale) și faza I-a a testelor clinice (toleranța la voluntari umani, conform protocoalelor aprobate de către comitetele de etică profesională). În aprilie 1991, R.P. 59500 a abordat faza II a testelor, înaintea punerii sale pe piață, prevăzută în Franța pentru 1994, pentru 1995 în Europa și Japonia și pentru 1996 în Statele Unite.

Numeroși cercetători străini au apreciat că prin acest nou produs, Grupul *Rhône-Poulenc Rorer* a luat avans de o lungime - ca să folosim un termen sportiv - față de concurenții săi. De altfel, *Rhône-Poulenc Rorer* are o bogată tradiție în domeniu. A fost primul care a obținut, în Eu-

ropa ocupată de naziști în timpul celui de al doilea război mondial, penicilina, iar de la sfârșitul anilor '50 a produs numeroase antibiotice, precum streptomycină, spiramicină sau pristinamicină. Această importanță activitate a sectorului Sănătate al Grupului *Rhône-Poulenc* (20% din cifra sa de afaceri) se înscrie într-o vastă piață, ce crește mereu. Și asta pentru că problemele legate de bacterii sunt departe de a fi soluționate. Unele dintre ele au devenit rezistente la produsele existente; și-au făcut apariția altele noi, fără a mai pune la socoteală că tehnicile medicale și chirurgicale actuale favorizează contaminarea. Lupta dintre bacterii și cercetători rămâne deschisă.

Mama este de vină

La fel cum rămâne deschisă și lupta contra afecțiunilor respiratorii, multe dintre ele de origine alergică. Una dintre cele mai răspândite și care afectează grav pe pacienți rămâne astmul. Cercetările asupra originii acestei boli au progresat mult. Cercetători de la Oxford au descoperit că gena care provoacă astmul, guturaiul de fân și alte maladii de origine alergică, este activă doar când provine de la mamă. În cazul în care noul născut o moștenește de la tată, sunt mult mai mici șansele de a se îmbolnăvi. Aceste descoperiri explică observațiile făcute anterior că acei copii ale căror mame suferă de astm prezintă un risc mai mare de a dezvolta boala respectivă decât cei ai căror tați au fost bolnavi. În general, riscul apariției unei alergii este mai mare în cazul în care mama este alergică, decât în cazul unui tată alergic.

Explicația pare să fie dată de un mecanism numit matricea genomică, ce face ca unele gene să fie eliminate înaintea nașterii. Majoritatea celulelor din corp conțin două copii ale genelor, una moștenită de la tată, alta de la mamă. Deseori, cele două copii acționează reciproc, dar uneori doar o copie este necesară și cealaltă poate

fi eliminată. În cazul alergiilor, copia masculină este, se pare, eliminată - dintr-un motiv pe care nu îl cunoaștem -, în vreme ce copia maternă determină predispoziția copilului pentru astm sau guturai de fân.

Moștenirea pe cale maternă a alergiilor s-ar putea datora influenței pe care mama o exercită asupra sistemului imunitar al copilului în perioada dezvoltării intrauterine, prin anticorpii pe care îi produce sau substanțele din mănăcarea pe care o consumă. După naștere, copilul primește, prin laptele matern, o mare parte din anticorpii, celulele albe și substanțele din dieta mamei. Acești factori pot cauza schimbări ale sistemului imunitar al copilului cu implicații asupra riscului de a dezvolta alergii în timpul vieții adulte. Cei doi cercetători de la Oxford - dr. Bill Cookson și dr. Julian Hopkin - mai arată că genele care controlează creșterea placentei, cea care hrănește fătul și îi asigură oxigenul necesar, provin mai ales de la tată, în vreme ce genele care controlează creșterea fătului vin de la mamă. Or, sugerează cei doi cercetători, prezența unei gene provocatoare de alergii în placentă ar putea să nu îi convină acesteia, care o elimină. Alergiile care sunt moștenite de la tată au la bază gene dintr-un alt cromozom. În cercetările lor, efectuate la Spitalul John Radcliffe, din Oxford, cei doi au studiat 723 pacienți dintre care 459 sufereau de astm și guturai de fân. A rezultat că 125 dintre frații și surorile afectate de alergii moșteniseră gena respectivă de la mamă, iar 78 nu.

Lider mondial în terapia astmului

În ciuda progreselor realizate de medicină, 5-10% dintre adulți și 10-20% dintre copii sunt afectați de astm. Boala provoacă încă numeroase de-

cese - numărul lor este chiar în creștere -, în ciuda îmbunătățirii mijloacelor terapeutice, ceea ce demonstrează că acestea nu au atins încă nivelul de eficiență dorit. Se estimează că piața mondială a medicamentelor pentru tratarea astmului va crește de la 4 miliarde dolari în 1990, la 20 miliarde în anul 2000, iar cea a medicamentelor pentru alergii respiratorii și rinite de la 1,8 miliarde, la 3,6 miliarde dolari, în același interval de timp.

În ultimii ani s-a pus un accent tot mai mare pe controlarea inflamației bronșice prin aerul respirat ca o metodă de stăpânire cu succes a astmului. Ceea ce a condus la o sporire substanțială a tratamentelor pe bază de steroizi bronșici inhalati, în Special în Marea Britanie, Europa de Nord și, mai recent, în S.U.A. Aici, vânzarea steroizilor administrați sub formă de aerosol a crescut de patru ori, față de agonistii beta-2-adrenergici. O statistică zonală arată că în Europa de Vest steroizii aerosoli dețin 38% din preferințele terapeutice, cu tendința de creștere rapidă. În S.U.A. doar 31%, căci predomină încă stimulanzii beta-2, dar preferința pentru steroizii aerosoli este în creștere rapidă. Iar în Japonia, aceștia dețin doar 20%, căci se preferă tratamentele cu cât mai puține efecte secundare și profilaxia prin tablete.

O atenție deosebită se acordă și mecanismelor de propulsare a aerosolilor. Considerente de ordin ecologic au dus la crearea unui nou propulsor cu pulbere uscată, care protejează stratul de ozon. Aceasta în condițiile în care freonul utilizat în scopuri farmaceutice nu reprezintă decât 0,5% din totalul consumat în lume.

Rhône-Poulenc Rorer a alocat 150 milioane dolari pentru găsirea unor noi terapii în domeniul astmului, alergiilor respiratorii și rinitelor. S-au

pus la punct mai multe strategii. Pe termen scurt, se va continua vânzarea produselor *Azmacort* și *Nasacort* în S.U.A. și *Slo-Bid* în S.U.A. și Japonia. *Nasacort* va fi lansat și în Canada, iar *Bastel* în Europa și S.U.A. Care sunt caracteristicile acestor medicamente?

Azmacort (triamcinolon acetimid) este un steroid inhalat oral. Este vândut în S.U.A. Din 1991, deține 49% din piața

R.P. 59500 va putea fi utilizat, cu mult succes, în spitale

americană, realizând cea mai rapidă creștere a vânzărilor cunoscută de un medicament din categoria sa. Per total, vânzările din anul 1991 au crescut cu 136% atingând 90 milioane dolari. *Slo-Bid* / *Slo-Phyllin* (teofilina) este un bronhodilatator folosit în tratamentul astmului, larg utilizat în S.U.A., Canada și Japonia.

Nasacort (triamcinolon acetimid) este primul steroid cu administrare nazală cu o singură utilizare pe zi, pentru rinitele alergice sezoniere și cronice. Între avantajele: este suficientă o singură doză zilnică, acțiunea se instalează rapid, iritația nazală este minimă și are un sistem unic de administrare. A fost lansat în S.U.A. în august 1991 și până la sfârșitul anului obținuse 10% din piață.

Bastel (ebastine) urmează să fie lansat. Este un antihistaminic puternic, ce nu induce efecte sedative, folosit în trata-

rea rinitelor alergice, a urticărilor acute și cronice. Este recomandat și pentru adulți și pentru copii. Este destinat pieței europene și nord-americane.

Se urmărește, în cazul acestor medicamente, realizarea unor noi dozimetre, care să răspundă cererilor pieței. La centrul *Rhône-Poulenc Rorer* de la Dagenham, Marea Britanie, s-a pus la punct un inhalator cu pulbere uscată, care oferă o mai bună inhalare a produsului, de-a lungul a mai multor inspirații.

Pline de promisiuni sunt și cercetările întreprinse în trei noi direcții: inhibitorul fosfodiesterazei de tip 4 (PDE IV) și antagonistii leukotrienelor D4 și B4. Cele mai avansate sunt cercetările privind antagonistul leukotrienei D4, foarte puternic, administrabil pe cale orală. Leukotriena D4 provoacă bronhoconstricție și inflamații. Produsul, aflat în faza II a testelor clinice, s-a dovedit eficient în tratarea pacienților cu astm. Antagonistul leukotrienei B4 - care provoacă aceleași efecte ca și leukotriena D4 - se află în faza testelor preclinice.

În sfârșit, inhibitorul fosfodiesterazei de tip 4 reprezintă o abordare complet nouă a tratamentului astmului. Produsul este un puternic inhibitor al unei enzime implicate în procesul inflamator al plămânului. Se combină astfel activitatea bronhodilatatoare cu cea antiinflamatorie.

Cercetările asupra acestor produse sunt încă la început și este greu de speculat asupra eficacității lor. Dar sunt noutăți clare în tratamentul alergiilor și ele pot reprezenta străpungeri importante, care să plaseze *Rhône-Poulenc Rorer* drept lider mondial în terapia astmului. ■

(Va urma)

Dorin MATEI

Un fruntaș național-țărănist depune mărturie în fața istoriei

• Maniu crede că nemții sunt încă destul de tari • Mareșalul e îngrijorat, dar n-are curajul • Supărări cu piciorul stâng • Știrbei pleacă în străinătate cu acordul lui Antonescu • Hitler și colegul său Stalin = greșeala enormă din 1939 • Puțini comuniști nu sunt agenți ai Siguranței • Bunul simț al doamnei general • Hitler a pierdut războiul de când l-a început • Dr. Lupu vede o singură soluție: înlăturarea lui Antonescu • Lagărul și geamantanul • Ce profesori pot face politică și ce fel de politică

IOAN HUDIȚĂ: PAGINI DE JURNAL

Ioan Hudiță s-a născut la 1/13 august 1896, la Bogdănești, în județul Suceava. Tatăl său, Vasile Hudiță, era învățător, iar mama sa, Maria, fiică de învățător. După absolvirea școlii din comuna natală, a urmat cursurile gimnaziului din Fălticeni și apoi pe acelea ale Liceului Național din Iași. În timpul primului război mondial, deși mobilizat pe front, a reușit totuși, cu stăruință, să-și încheie studiile universitare, obținând, în octombrie 1918, licența în drept, apoi licența în geografie și, în iulie 1919, licența în literă și filosofie, specialitatea istorie. A funcționat ca profesor, la Liceul „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Chișinău, în anii școlari 1919-1920 și 1920-1921.

În decembrie 1919, prin concurs, a obținut o bursă a Casei Școalelor pentru a-și pregăti un doctorat peste hotare. A plecat la Paris, unde, începând din toamna anului 1921 și până în 1927, când și-a susținut teza, și-a pregătit un doctorat de stat. Teza principală poartă titlul *Histoire des relations diplomatiques entre la France et la Principauté de Transylvanie au XVII-e siècle*, iar cea complementară: *Répertoire des documents concernant les relations politiques entre la France et la Principauté de Transylvanie au XVII-e siècle*. Teza a fost întocmită sub îndrumarea renumitului Charles Seignobos, iar comisia de doctorat a prezidat-o Emil Bourgeois. Hudiță a obținut cali-

ficativul „très honorable”, iar tezele sale au fost publicate la Paris, în anii 1926 și 1927.

Reintors în țară, începând cu 1 ianuarie 1928, a fost numit conferențiar de istorie diplomatică la Universitatea din Iași, post pe care l-a ocupat până în toamna anului 1935. În 1930 și 1931 a concurat pentru ocuparea catedrei de istorie modernă și contemporană de la Universitatea din Iași, în concurență cu Andrei Oțetea, fără ca, în acel an, vreunul din cei doi concurenți să obțină postul. Până la urmă, acesta va fi ocupat de Andrei Oțetea. Mutat din toamna anului 1933 la București, I. Hudiță a continuat să predea la Iași încă doi ani, în paralel cu activitatea politică pe care a început să o desfășoare în fostul județ Baia și în Camera deputaților. Din 1931, el aderase, pentru a face politică militantă, la Partidul Țărănesc al doctorului Nicolae Lupu, iar din 1932 a fost ales în mod repetat ca deputat. Începând din toamna anului 1935 și până în 1938, a funcționat la Academia de înalte studii industriale și comerciale din București, deținând tot o conferință de istorie diplomatică, desfășurată în timpul dictaturii regale, datorită poziției opoziționiste a celui care o susținea. În toamna lui 1939 a reușit, totuși, să fie numit la nou-inființata Școală de arhivistă, unde a funcționat ca profesor până în anul 1941.

Din toamna 1941, Ioan Hudiță a fost inca-

drat la Facultatea de litere și filosofie în calitate de conferențiar de istorie diplomatică. A și fost, după multe complicații, așa cum se va vedea și din cuprinsul paginilor de jurnal pe care le publicăm începând cu acest număr, titularizat ca profesor, în februarie 1944.

Între timp, începând din februarie 1934, Partidul Tărănesc al d-rului N. Lupu fuzionase cu Partidul Național-Tărănesc. Rămânând în relații foarte bune cu dr. N. Lupu, I. Hudiță s-a apropiat foarte mult de Iuliu Maniu și, totodată, s-a găsit într-o evidentă stare de tensiune cu grupul de fruntași național-tărăniști care s-au alăturat lui Carol II (Armand Călinescu, M. Ghelmegeanu, M. Ralea, P. Andrei ș.a.).

Pe poziție de opoziție, ca fruntaș național-tărănist, s-a găsit și față de regimul legionar și politica germanofilă a generalului și apoi mareșalului Ion Antonescu. Fiind secretar general adjunct al Partidului Național-Tărănesc (secretar general era Ghiță Pop), care, potrivit unui „compromis istoric” realizat cu generalul Antonescu, în primăvara anului 1941, și-a desfășurat mai de parte activitatea, dar numai la nivelul conducerii, întrerupând-o pe cea publică, Ioan Hudiță, ca membru al Biroului Comitetului Executiv al P.N.T., l-a secundat pe Maniu în cursul anilor de război în toate acțiunile in-

treprinse de acesta. În casa sa, de altfel, la 20 iunie 1944, s-a și semnat actul de constituire al Blocului Național Democrat, alcătuit pe baza unei platforme antifasciste, general-democratice, din Partidul Național-Tărănesc, Partidul Național Liberal, Partidul Social Democrat și Partidul Comunist din România. După răsturnarea, la 23 august 1944, a regimului Antonescu, păstrându-și funcțiile de secretar general adjunct, I. Hudiță s-a implicat în activitatea partidului său, până la dizolvarea acestuia. În anii 1944 și 1945, a fost ministru al agriculturii în cel de al doilea guvern Sănătescu și în cabinetul condus de generalul N. Rădescu. În toamna 1946, a fost ales deputat, în ciuda acțiunilor de fals electoral ce fuseseră desfășurate de forțele de stânga conduse de comuniști.

La 15 septembrie 1947 a fost eliminat din învățământ, iar la 1 octombrie 1947 a fost arestat. Fără a fi judecat, a fost deținut timp de opt ani și două luni, în mod succesiv, la Văcărești, Craiova, iar din 1950 la Sighet, cu întreg lotul foștilor demnitari. A fost eliberat la 22 decembrie 1955, dar în toamna lui 1961 a fost din nou arestat și supus cercetărilor până în iulie 1962, când a fost eliberat, fără a fi fost supus vreunui proces. Între timp, după reîntoarcerea sa de la Sighet, la 1 februarie 1956, fusese încadrat ca cercetător principal la Institutul de istorie „Nicolae

Un grup de fruntași ai P.N.T. În rândul din față (de la stânga la dreapta): Costache Lupu, V. Madgearu, I. Hudiță (x), dr. N. Lupu și M. Ghelmegeanu

longa", unde a funcționat până în vara anului 1959, când a fost pensionat. Ioan Hudîță a încetat din viață la 21 martie 1982, la 85 ani.

Ca pensionar, a continuat să lucreze peste două decenii pe tărâm științific, preocupându-l aspectele de politică externă ale domniei lui Al. I. Cuza și mai ales politica puterilor garante față de Principatele Unite. De altfel, în 1941 publicase un volum — Franța și Cuza Vodă. Lovitura de stat proiectată în 1863 — consacrat aceleiași problematice. În paralel, timp de decenii, Ioan Hudîță a ținut un jurnal de însemnări zilnice, manuscris care cuprinde mii de pagini. A fost redactat cu multă minuție, zi de zi, reprezentând o oglindă de extrem interes a cotidianului, datorat firește și inteligenței și spiritului analitic al autorului. Evident că aceste însemnări zilnice, ca toate lucrările de acest fel, reflectă pe autorul lor, concepțiile și opiniile, interesele și în primul rând propria-l persoană, aflată neconștient în centrul relațiilor.

Autorul rândurilor de față — timp de aproape o jumătate de veac, studentul și apoi ginerele istoricului și omului politic — s-a străduit să dea cea mai nimerită utilizare acestui izvor de întreaga însemnată. A fost însă necesar să fie eliminate din cuprinsul paginilor reținute pentru acest prim serial: notațiile reprezentând rezumarea zilnică a

știrilor transmise de posturile de radio străine, cele referitoare la relații cu persoane lipsite de însemnată, ca și unele adjectivale considerate inoportune de către fiicele lui Ioan Hudîță (respectiv, soția și cumnata mea), eliminarea lor neafectând însă cu nimic poziția autorului față de o problemă sau alta. Toate aceste eliminări le-am semnalat prin trei puncte.

Primele patru episoade cuprind intervalul unei luni — 10 ianuarie-9 februarie 1944. În ele se reflectă situația României, amenințată de invazia sovietică și având totodată teritoriul înțesat de trupe germane. Activitatea și opiniile conducerii Partidului Național-Tărănesc (și în primul rând ale lui Iuliu Maniu), pregătirea misiunii prințului Barbu Știrbei (Magazin istoric, nr. 8-10/1991), poziția mareșalului Ion Antonescu și a lui Mihai Antonescu (inclusiv conținutul unor audiențe ale autorului la cei doi conducători ai României din acea vreme), problema personală, dar imbrăcând și o evidentă coloratură politică, a semnării de către mareșal a decretului de titularizare ca profesor de istorie diplomatică a lui I. Hudîță și atmosfera ce domnea în acele zile în diverse medii politice și culturale, toate se regăsesc în paginile Jurnalului care vor fi reproduse în paginile Magazinului istoric.

Dan BERINDEI

1944

Luni, 10 ianuar. S-a întors Maniu în dimineața aceasta. Iau dejunul eu, el și cu Ionel Pop, la Capșa. Maniu nu se simte prea bine. Îl necăjește mereu piciorul stâng, cu tot tratamentul îndelungat la care a fost supus, la Sibiu, la doctorul Sturza¹, prietenul său. L-am pus în curent cu situația militară de pe frontul rus și cu marea îngrijorare a militarilor noștri despre soarta trupelor române din Crimeea și Cotelul Niprului! Maniu vede situația aproape la fel ca și generalul [Gabriel] Negrei, în sensul că nemții sunt încă destul de tari pentru a mai rezista un an, doi, iar anglo-americanii încă nepregătiți pentru a se măsura cu ei. În privința unei păci separate, anglo-germane, el o consideră „cu totul exclusă”. Londra a anunțat în cursul dimineții că la Verona are loc în prezent procesul

lui Ciano și al celorlalți frunțași fasciști, cari, în iulie, anul trecut, au votat contra lui Mussolini. Maniu crede că Ciano va fi condamnat la moarte!

Seara, radio. Ciano și alți patru frunțași fasciști au fost condamnați la moarte. Rămâne de văzut dacă nu vor fi grațiați de Mussolini. Londra crede că ei vor fi executați. Luptele din regiunea Recița-Vinița au luat, în ultimele 48 de ore, o întorsătură f. gravă pentru nemți. Presa germană e alarmată de noua situație și susține că Germania va pune totul în joc pentru a împiedica ruperea frontului în această regiune. În timpul acesta, aviația anglo-americană își continuă activitatea ei distrugătoare asupra Germaniei și Italiei de Nord.

Marti, 11 ianuar. A sosit în cursul nopții și Lupu², de la

² Dr. Nicolae Lupu (1876-1946), medic și om politic, membru al Partidului Național Liberal (din 1907), președinte al Partidului Tărănesc (1924-1926), la care aderase în 1918. În 1926, după fuziunea formațiunii

Arsura. Ca membru în Congresul bisericesc, el are acum mult de furcă cu alegerile de episcopi; sunt vreo patru eparhii vacante. Îl văd patru momente, pe la ora 10, însă nu putem vorbi mai nimic, biroul și sufrageria lui fiind pline de preoți și candidați la episcopie. Ne vom vedea mâine la dejun, la Mihai Popovici³, unde va fi și Maniu. E vorba să vină și Mihaelache⁴. După masă lucrez pentru curs, iar seara, radio. Ciano și ceilalți patru au fost executați prin împușcare, în dimineața aceasta...

sale politice cu Partidul Național, a devenit vicepreședinte al noului partid ce va purta numele de Partidul Național-Tărănesc. În 1927 a părăsit acest partid, formând un nou partid țărănesc; în 1934 a revenit în cadrul P.N.T., din care s-a desprins din nou în 1946, formând Partidul Tărănesc-Democrat.

³ Mihai Popovici, om politic, publicist, frunțas al Partidului Național, membru al Consiliului Dirigent din Transilvania, ministru în mai multe guverne național-țărănesti și unul din frunțașii conducerii P.N.T.

⁴ Ion Mihaelache (1882-1965), om politic, în acea vreme vicepreședinte al Partidului Național-Tărănesc.

¹ Doctorul Marius Sturza, medic balneolog, profesor universitar.

Miercuri, 12 ianuar. După ora de curs trec pe la Hulubei¹ să văd dacă n-are vreo știre în legătură cu semnarea decretului meu. Nu știe nimic, însă nu e convins că Antonescu îl va semna, „ca legalist ce este”! Hulubei consideră situația militară de pe frontul rus drept f. gravă. El are informații că și Antonescu „e realmente îngrijorat, dar că n-are curajul să se despartă de nemți”. Înainte de Anul Nou, Mihai Antonescu i-a spus lui Hulubei că nici el nu mai vede posibilă o victorie germană, dar e sigur că se va ajunge „la o pace de compromis, pentru a se putea salva Europa de bolșevism”! I-am răspuns lui Hulubei că se va convinge f. curând cât de mult se înșală... lă!

La 12 ajung la Popovici, unde găsesc și pe Mihalache. Maniu, Lupu și Ghiță Pop² au sosit după o jumătate de oră. Ținem o ședință de birou de-o oră. După rapoartele lui Ghiță Pop și al meu, referitor la organizațiile noastre județene, s-a trecut la analiza situației externe. Mihalache spune că a cerut de două zile audiență lui Antonescu, dar n-a primit nici un răspuns. Impresia lui este că Antonescu se ferește să mai dea ochii cu el, dată fiind „situația militară dezastruoasă de pe front”. Mihalache pare orientat în fine, destul de bine, în problema externă. Prăbușirea Italiei și înfrângerile germane de pe frontul rus i-au zdruncinat complet încrederea oarbă care o avea în aprecierile lui Antonescu. Cu ocazia Sfântului Ioan, el a fost vizitat de I.C. Petrescu³, subsecretarul de stat la învățământ, care i-a spus că și Mihai Antonescu „nu mai crede în victoria nemților, dar că o pace separată an-

glo-germană e mereu posibilă”. Mihalache i-a răspuns că până la Conferința de la Teheran credea și el posibilă o astfel de pace separată, însă că de-atunci încoace s-a convins și el că așa ceva nu mai este posibil. L-am felicitat pe Mihalache pentru ralierea lui la vederile biroului.

Lupu și Popovici au ridicat chestiunea atitudinii noastre față de Antonescu. Lupu e aproape sigur că trupele noastre nu se mai pot trage din Crimeea și din regiunea Kerchi. El conștientizează că „să facă ceva, împreună cu Dinu Brătianu, fie pe lângă rege, fie direct pe lângă mareșal, pentru a se pune capăt războiului cât timp rușii n-au dat peste cap frontul german”. Popovici și Mihalache sunt de aceeași părere. Popovici susține pe Lupu și pentru motivul că el e convins că Turcia nu va intra în război nici de partea nemților și nici a anglo-americanilor. El se bazează pe ceea ce-i spune mereu Tanröer⁴ că țara lui va rămâne neutră, indiferent de presiunile care se fac asupra ei „de ambele tabere”. Ghiță Pop reia teoria lui Negrei că războiul ar mai putea dura un an, poate chiar doi, întrucât nemții sunt încă f. tari, iar anglo-americanii nu se pot măsura cu ei. El e de părere că frontul german, „chiar dacă se scurtează”, e încă destul de puternic pentru a rezista rușilor și a împiedica pătrunderea lor pe teritoriul nostru. Maniu și cu mine îl combatem energic, susținând amândoi că ceea ce se întâmplă în momentul de față în regiunea Jitomir-Vinița trebuie să ne dea serios de gândit, întrucât nemții înșiși sunt f. îngrijorați de perspectiva spargerii frontului. În cazul acesta, toată aripa dreaptă a frontului german, de la Kiev până la Marea Neagră, ar fi amenințată cu încercuirea. „Să nu uităm lecția de la Stalingrad și minciunile gogonate ale propagandei germane care respingea cu aroganță toate știrile

Moscovei privitoare la starea jalnică a trupelor germane — am spus eu; astăzi situația e la fel: nemții dezminț mereu, în timp ce rușii se apropie de frontiera polonă și română”.

„Tare mă tem, zice Mihalache, că dl. Hudică are dreptate și noi continuăm să dormim pe urechea că nemții sunt invincibili”. Maniu pune în curentul biroului cu discuțiile sale cu Știrbei⁵, referitoare la plecarea acestuia în străinătate, în înțelegere cu Antonescu. După ultimele lui informații, Maniu spune că și mareșalul începe a fi serios îngrijorat de slăbiciunea nemților, dar că el mai speră totuși într-o pace separată germano-engleză. „Când se va convinge, nenorocitul de el, continuă Maniu, că și această iluzie se va prăbuși, atunci e de așteptat din partea lui să devină mai rezonabil și să ne putem înțelege cu el; vă pot spune un singur lucru, cu condiția să păstrați cea mai perfectă discreție, că Știrbei a obținut deja o aprobare de principiu, din partea lui Antonescu, de plecare la Ankara și de-acolo, mai departe; rămâne de fixat numai data plecării, pe care eu o doresc cât mai repede”.

Cu aceasta s-a terminat discuția și-am trecut la masă...

Joi, 13 ianuar. După ora de curs plec cu Constantinescu-lăși⁶ la Mihai Popovici să-și încaseze ajutorul pe luna ianuar. De data aceasta, Popovici a fost politicos cu el. L-am întrebat cum vede el și prietenii săi situația din Rusia și ce cred ei despre scopurile Moscovei în legătură cu Polonia și România. Constantinescu i-a răspuns f. bine că „deocamdată nu știe nimeni ceva precis asupra scopurilor Moscovei față de acești doi vecini”, pentru că presa sovietică tace și refuză să intre în polemici cu cea germană. „Pentru un moment, continuă el, ziarele

¹ Horia Hulubei (1896-1972), fizician, profesor universitar, membru al Academiei Române, în acea vreme rector al Universității București.

² Ghiță Pop, fruntaș al Partidului Național-Tărănesc; după asasinarea lui Virgil Madgearu (noiembrie 1940), a fost ales secretar general al P.N.T.

³ I.C. Petrescu (1892-1967), pedagog, profesor universitar, membru al P.N.T.

⁴ Supfi Tanröer, ministru plenipotențiar al Turciei la București.

⁵ Barbu Știrbei, om politic, nepot al domnitorului Barbu Știrbei.

⁶ Petre Constantinescu-lăși (1892-1977), istoric, profesor universitar, membru al partidului comunist încă de la crearea acestuia.

germane atribuie Sovietelor tot felul de preocupări imperialiste, în scopul vădit de a slăbi alianța lor cu anglo-americii; desigur, între Polonia și Uniunea Sovietică există vechi neînțelegeri teritoriale pe care le exploatează azi propaganda germană; cât despre raporturile ei cu România poziția partidului nostru este cunoscută atât în privința Basarabiei cât și a Bucovinei de Nord, regiuni românești vechi asupra cărora Sovietele nu au nici un drept; partidul nostru speră că ele vor renunța la pretențiile lor, de îndată ce un guvern democratic român va da asigurări Moscovei că țara noastră e decisă să păstreze bune raporturi și să nu facă parte din blocuri ostile ei". „Dacă partidul d-ștră, i-a răspuns Popovici, va face o declarație precisă în acest sens, atunci el poate conta oricând pe colaborarea noastră care urmăm aceași politică față de Uniunea Sovietică". L-am felicitat pe Popovici pentru această declarație, care confirmă tot ce-am spus eu, mereu, de ani de zile, atât lui Constantinescu-lăși cât și prietenilor săi.

În ce privește situația militară de pe front, Constantinescu se teme de o eventuală înțelegere anglo-germană pe spatele rușilor. „Victoriile armatei sovietice, zice el, au alarmat burghezia engleză, care, totdeauna, de altfel, a căutat o înțelegere cu Hitler pe care l-a și ajutat, în scopul de-a canaliza imperialismul german spre Răsărit". L-am arătat că se înșală, deoarece astăzi nu mai este nici un englez care să accepte o înțelegere cu un bandit ca Hitler. „Mai curând se poate Hitler înțelege cu colegul său Stalin, tot așa de bandit ca și el", zice în glumă Popovici. Constantinescu e convins că Stalin nu mai poate repeta „greșeala enormă din 1939". În drumul spre casă, Constantinescu m-a rugat să-i găsesc un ajutor de câteva mii de lei pentru el personal, întrucât n-are haine și nici un radio bun să poată asculta posturile străine. L-am promis să

mă ocup de cazul său...

Vineri, 14 ianuar. Vorbec la telefon cu Capverde¹. Nici un răspuns de la Președinție în legătură cu decretul meu. Să așteptăm. Plec la 10 cu Maniu la Buftea, dar nu rămânem la dejun, deoarece el ia masa la Dinu Brătianu. Știrbei ne confirmă știrea că, în adevăr, Antonescu nu se opune în principiu la plecarea lui la Ankara și eventual și la Cairo, pentru a sonda pe anglo-americani asupra intențiilor lor față de noi, „însă nu se știe clar ce se va întâmpla pe frontul de răsărit". După Știrbei, situația pe frontul rus e f. gravă pentru nemți, lucru pe care-l recunoaște și Antonescu. „Într-o săptămână, două, i-a spus Antonescu, nu este exclusă o nouă retragere germană, pe Bug și Berezina, pentru a scurta frontul, părăsind definitiv linia Niprului, mult prea lungă". „Ce ne facem atunci cu trupele noastre din Crimeea?", l-a întrebat Știrbei. „Ele se vor retrage pe Bug pentru apărarea Odesei și Transnistriei, unde vor rămâne până ce Germania va lămurii raporturile ei cu Anglia", i-a răspuns Antonescu.

Acesta i-a spus în continuare că „retragerea trupelor germane nu e motivată de considerații militare, ci numai de considerații politice, Hitler fiind convins că numai așa poate speria burghezia engleză, să stea de vorbă cu el, ea neputând admite întinderea bolșevismului asupra Europei". Din modul cum a prezentat Știrbei conversația lui cu Antonescu, am înțeles că și el e convins că o înțelegere anglo-germană este încă posibilă din cauza primejdiei bolșevice. Maniu și cu mine i-am arătat din nou pentru ce Antonescu se înșală amar de tot în această chestiune, în care suntem amândoi convinși că nici Hitler nu crede. „În orice caz, în două, trei săptămâni vom fi lămuți definitiv dacă acest lucru e posibil, ne-a răspuns Știrbei, căci până atunci vom

ști precis dacă Hitler mai are vreo șansă de înțelegere cu Anglia". N-am mai insistat, întrucât Știrbei este un mare încăpățânat, cam plin de sine și nu-i place să fie contrazis. „Faceți cum credeți, i-a spus Maniu, eu unul vă spun că pierdem timpul degeaba, deoarece Anglia nu se va despărți niciodată de Statele Unite, oricât s-ar teme ea de Rusia Sovietică".

Ne-am despărțit de Știrbei într-o atmosferă cam rece. „E f. greu de lucrat cu oameni increzuți cari nu cunosc problemele externe și le judecă după capul și interesele lor", mi-a spus Maniu, profund decepționat de conversația cu Știrbei. „Nu trebuie să fiți surprinși, i-am răspuns eu, teama de bolșevism e așa de mare, mai ales la acei cari au ceva avere, încât judecata lor e deformată și nu mai văd realitatea; vedeți cât avem de furcă și cu unii dintre prietenii noștri de partid". Maniu a oftat adânc, în sens că mă înțelege perfect, dar a preferat să tacă. L-am lăsat la Dinu Brătianu, iar eu m-am dus acasă...

Sâmbătă, 15 ianuar. Dejun la Capșa cu Maniu, Ionel Pop, Negrei, Mihai Popovici, Ghiță Pop, A. Leucăuță², Ilie Lazăr³ și Sachi Boilă⁴. Lupu e mereu ocupat cu alegerile de episcopi. Se discută mult noua temă a propagandei germane; retragerea pe frontul rus pentru a putea ajunge la o înțelegere cu Anglia, speriată de prea marea victorie a Sovietelor. Mihai Popovici și Ghiță Pop se arată dispuși să ia în serios problema unei păci separate, anglo-germană, lucru care-l irită pe Maniu destul de mult. El îi repede pur și simplu, spunându-le să înceteze „cu astfel de fantezii copilărești". Negrei susține că înțelegerea

² Aurel Leucăuță, jurist, secretar al Consiliului Național Român din Transilvania, fruntaș al Partidului Național și apoi al P.N.T., deputat (1928-1930 și 1932-1933).

³ Ilie Lazăr, avocat, fruntaș al P.N.T.

⁴ Zaharia sau Zachi Boilă, directorul oficiului național-tărănesc România nouă, fruntaș al P.N.T., nepot al lui I. Maniu.

¹ Funcționar la Ministerul educației naționale.

anglo-germană e posibilă, însă numai cu condiția retragerii lui Hitler de la conducerea țării, iar cât despre înfrângerea nemților pe frontul rus, el e convins că ea n-are nimic politic la baza ei, ei fiind bătuți pur și simplu și siliti să scurteze frontul. Această e și convingerea mea și a lui Maniu. Negreii dă mare importanță ofensivei rușești din sectorul nordic, unde, probabil, rușii urmăresc eliberarea Leningradului. În ce privește frontul din Italia, Negreii bănuiește o debarcare apropiată în regiunea Romei a anglo-americanilor, bazat pe faptul că ei bombardează în ultimul timp, fără întrerupere, Cetatea eternă și împrejmirile ei...

Duminică, 16 ianuar. Văd în cursul dimineții pe d-rul Angelescu¹, pe care-l găsec singur. E f. îngrijorat de situația de pe frontul rus. El nu mai vede nici o scăpare pentru armata noastră din Crimeea și critică pe Antonescu cu aceeași asprime ca și noi pentru că nu retrage armata pe Nistru și nu pune capăt războiului. E tot așa de convins ca și mine că este exclusă orice pace separată anglo-germană, cât timp nu se retrage Hitler. Se exprimă în termeni cei mai elogiși la adresa lui Maniu și nu vede altă soluție decât un guvern de uniune națională sub președinția acestuia. Critică în termeni vehemenți pe Tătaru², pe care-l consideră mai vinovat de situația de azi decât chiar Carol al 2-lea, pentru a-l fi acoperit și ajutat „în politica lui criminală”. Angelescu e fericit că Dinu Brătianu se înțelege atât de bine cu Maniu, „mare patriot, cap luminat, singurul care mai poate salva țara de la dezastru care ne amenință”. Mă felicită că sunt „colaboratorul unui astfel de om, pro-

vidențial”. Prin dărnicia lui de complimente la adresa noastră, bietul Angelescu speră să i se ierte tot sprijinul care l-a dat și el, atâta timp, ticălosului de Carol, făcând parte din guvernele lui Tătaru și acceptând postul de consilier regal până la detronarea lui [Carol II].

Seara, la 7, ne ducem la familia Tudor Ionescu³. E prezentă și d-na Șteflea. Soțul ei⁴ este în inspecție pe front; a plecat ieri noapte. Ieri dimineața el a avut o lungă conferință cu Antonescu și cu mulți colegi din [Marele] Stat Major. D-na Șteflea nu știe ce-au discutat și nici ce măsuri s-au luat. Ea a înțeles însă de la soțul ei că situația militară e f. serioasă pe frontul rus și că el speră într-o înțelegere apropiată anglo-germană pentru „a se face zid comun contra bolșevismului”. I-am explicat pentru ce această ultimă invenție a propagandei germane e absurdă, întrucât ea urmărește să găsească o explicație onorabilă pentru înfrângerea continuă a armatei germane. „Antonescu susține în ultimul timp, i-am spus eu, că nemții se retrag mereu, nu pentru că sunt bătuți, ci pentru a speria pe englezi cu primejdia bolșevizării Europei, în cazul prăbușirii frontului german”. „Această explicație e pur și simplu ridicolă, mi-a răspuns d-na Șteflea; mă întreb cum poate un om serios să creadă așa prostii!” Am felicitat-o pentru bunul ei simț, asigurând-o că i-am spus purul adevăr, fără să-i pot preciza sursa informației mele. Ionescu Tudor, care a asistat la discuția noastră, de obicei rezervat, a fost nevoit să recunoască și el că „în adevăr situația devine îngrijorătoare dacă la conducerea statului se află oameni atât de naivi”. „Fii sigur, dragul meu, i-a răspuns d-na Șteflea, că Ilie al meu nu poate fi prost și cu astfel de

naivități”. „Ar fi de dorit, i-am spus eu, și de aceea aștept cu nerăbdare să văd ce va zice el despre această explicație a înfrângerii germane, când va reveni în Capitală”.

Am ascultat apoi împreună, la radio Londra, Berlin și Moscova, știrile despre mersul războiului pe diferitele fronturi... D-na Șteflea și Ionescu T. sunt amândoi furioși pe americani pentru ajutoarele masive date rușilor, fără care, aceștia n-ar fi putut rezista.

Luni, 17 ianuar. Lucrez la Biblioteca Academiei toată dimineața. Vorbesc într-o pauză cu Al. Elian⁵ și cu Damian Bogdan⁶. Mă surprinde faptul că și ei cunosc teza lui Antonescu privitoare la înfrângerea armatei germane pe frontul rus. I întreb de unde știau ei acest lucru. „De la generalul [Radu R.] Rosetti”⁷, mi-a răspuns Elian. Însă nici el și nici Bogdan nu iau în serios această explicație. Le-am explicat și lor, în câteva cuvinte, absurditatea acestei teze și am făcut haz de halul în care au ajuns bieții nemți...

Marți, 18 ianuar. S-au terminat alegerile de episcopi, așa că azi e liber în fine și Lupu. Maniu e plecat din nou la Sibiu, pentru a-și continua tratamentul cu piciorul. Iau dejunul cu Lupu, la familia Răutu⁸. Pe la ora 12 am stat de vorbă, la Răutu, cu baronul Neuman, marele patron al industriei de stofe de la Arad. Răutu funcționează în calitate de comisar al guvernului pe lângă societatea lui Neuman. Am profitat de ocazie, ca să-l rog pe Neuman dacă nu poate da un ajutor lui Constantinescu-Iași. A acceptat imediat, dând dispoziții lui Răutu să treacă mâine dimineața la 9 pe la delegatul

¹ Dr. Constantin Angelescu (1869-1947), fruntaș al Partidului Național Liberal, în mai multe rânduri ministru al educației naționale.

² Gheorghe Tătaru (1886-1957), fruntaș al Partidului Național Liberal, în mai multe rânduri prim-ministru și ministru, viceprim-ministru și ministru de externe în perioada 1945-1947 (vezi și *Magazin istoric*, nr. 1/1993).

³ Theodor V. Ionescu, profesor universitar de fizică, membru al Academiei Române.

⁴ Generalul Ilie Șteflea (1888-1946); despre viața și cariera sa, vezi *Magazin istoric*, nr. 8/1979 și 1/1991.

⁵ Alexandru Elian, istoric, bizantinolog, profesor universitar, membru corespondent al Academiei Române.

⁶ Damian P. Bogdan, istoric, slavist, profesor universitar.

⁷ Generalul istoric Radu R. Rosetti (1877-1949), membru al Academiei Române (*Magazin istoric*, nr. 11, 12/1986, 1-3/1987, 10-12/1989, 1-3/1990).

⁸ Mihai Răutu, avocat, membru al P.N.T.

întreprinderii de la București, Beilis, și să ia 20 000 lei. „Îi dau acest ajutor, a spus Neuman, nu pentru că e comunist, ci numai pentru calitatea lui de intelectual, căci față de mișcarea lui nu am decât dispreț; de altfel, de la acești oameni nu te poți aștepta la nici o recunoștință”. „Cred, am adăugat eu, că el e dintre puținii comuniști sinceri și care nu e agent al Siguranței”.

Am schimbat apoi câteva cuvinte despre politica externă. Ca evreu, el detestă pe Hitler și nu are decât dispreț față de mișcarea lui. E convins că Germania va pierde războiul „poate chiar anul acesta”, iar cât despre primejdia bolșevizării Europei, el o consideră „o simplă bazazonie hitleristă”. Suntem amândoi de acord că anglo-americanii, la sfârșitul războiului, vor fi destul de tari pentru a sili Sovietele să stea liniștite între frontierele lor și să nu umble după noi cuceriri. Neuman a plecat pe la 12.30.

La unu și ceva a sosit Lupu, însoțit de fratele său, Costache. Răutu l-a oprit și pe el la masă. Cu alegerile lui de episcopi, Lupu nu mai e în curent cu situația politică de aproape 10 zile. Afară de la noi că rușii au dezlănțuit o nouă ofensivă de mari proporții și-n sectorul nordic, probabil pentru eliberarea Leningradului. Face mare haz de teoria lui Antonescu că nemții se retrag pentru a speria pe englezi. „Și-a găsit în englezi, zice el, oamenii cari să se sperie de victoriile rusești; Hitler și Antonescu trebuie să fie curat nebuni ca să creadă așa ceva; de când nemții au bombardat Londra și le-au cauzat atâtea stricăciuni, fără să mai vorbesc de pierderile lor navale de pe urma submarinelor germane, englezii au atâtea ură în contra lor, încât sunt convins că ar fi fericiți să-i vadă pe ruși cucerind toată Germania și s-o stăpânească 10,20 de ani”.

L-am felicitat pe Lupu pentru logica raționamentului său. Cu instinctul său puternic, el

reușește să găsească o orientare justă chiar și atunci când îi lipsesc informațiile necesare. Pentru el, „Hitler a pierdut războiul de când l-a început și și-a legat soarta de imbecilul de Mussolini și de imperialiștii japonezi. În ce ne privește pe noi, continuă Lupu, eu nu văd decât o soluție, înlăturarea lui Antonescu prin orice mijloc și aceasta cât mai repede posibil”. Răutu și soția sa se uită cam speriați la Lupu, dar nu îndrăznesc să-l contrazică, mai ales că eu apar punctul său de vedere, susținând că așa vede situația și Maniu și orice român cu simțul realității.

Seara, radio. Rușii avansează vertiginos în sectorul Leningrad. Lupte mari pe restul frontului, în regiunea Pripet și Nicopol, mai ales. La Kerchi, trupele noastre luptă din greu.

Miercuri, 19 ianuar. După ora de curs, plec cu Constantinescu-Iași, la Răutu, care-i dă cei 20 000 lei de la Neuman. Constantinescu continuă să se teamă de o pace separată anglo-germană, pe spatele Sovietelor. Nu știu dacă crede sincer acest lucru, ori e o tactică, adoptând o teză comodă care nu-l pune rău cu regimul lui Antonescu, atât pe el cât și pe prietenii lui. Metoda aceasta o mai folosesc și alții, șireți, în special preținși intelectuali iepuri de două hotare. I-am repetat lui Constantinescu ceea ce spun la toți, că o înțelegere anglo-germană, separată, este o simplă gogoriță a propagandei hitleriste. El e fericit însă pentru ajutorul care l-a primit și ne asigură, pe Răutu și mai ales pe mine, de recunoștința lui eternă...

Joi, 20 ianuar. După ora de curs, trec pe la minister să văd ce mai este cu decretul meu. Încă nimic. Drăgănes-

cu¹ îmi spune că de la Președinție i s-au cerut acum trei zile, lui Petrovici², la telefon, unele explicații în legătură cu dosarul meu, dar că el nu știe ce-a răspuns el. Capverde nu cunoaște nici el răspunsul telefonice al ministrului. Încep să fiu îngrijorat. Nu pot întreba pe Petrovici, căci el lipsește azi de la minister. La ora 6 îmi telefonează Hulubei să trec imediat pe la Rectorat pentru a-mi citi adresa Președinției prin care anunță Universitatea că Antonescu a refuzat să-mi semneze decretul de titularizare. Am primit atâtea lovituri în viață și mi s-au făcut atâtea nedreptăți, încât una în plus nu mai contează! Când am ajuns la Hulubei, am găsit și pe Ionescu Tudor și pe Grigore Popa³, primul, cu probleme de economat, al doilea cu chestiuni de facultate, fiind decan la Medicină. S-au mirat toți trei de sângele rece cu care am primit vestea citind rezoluția mareșalului pusă pe decretul meu. Am citit-o cu gals tare, ca s-o audă și Popa și Ionescu. Ei au comentat-o primii, găsind-o amândoi mai mult decât absurdă, ea fiind pur și simplu ilegală. Respingerea decretului îmi dă dreptul să fac un proces din moment ce toate formele legale sunt îndeplinite. Hulubei e de părerea lor, cu atât mai mult cu cât nesemnarea decretului reprezintă „O știrbire a autonomiei universitare”, zice el. „La adresa Președinției, continuă Hulubei, eu voi răspunde chiar mâine în scris, că nesemnarea decretului este o ilegalitate și-n același timp și-o gravă atingere a autono-

¹ Funcționar la Ministerul educației naționale.

² Ioan Petrovici (1882-1972), filosof, profesor universitar, membru al Academiei Române, ministrul culturii naționale și al cultelor.

³ Grigore Popa (1892-1948), medic, profesor universitar, membru corespicient al Academiei Române.

miei universitare, lucru pe care eu ca rector nu-l pot admite; argumentarea marelui că Hudiță face politică nu stă în picioare; drepturile lui în învățământ, e una, iar politica lui e cu totul alta; statul are la dispoziție alte mijloace de, a-l sancționa pentru politica lui ilegală; nu poate fi sancționat pentru ea cu măsuri privind situația lui în învățământ; dacă nu i se semnează decretul, eu voi demisiona pe această chestiune".

Popa l-a felicitat pentru atitudinea pe care vrea s-o ia, întrucât „este perfect logică”, însă el crede că nu este cazul de-a provoca un scandal, care nu este nici în interesul Universității și nici al meu personal. „Cea mai bună soluție, continuă el, este să-l vezi mai întâi pe Mihai Antonescu, ca șef de guvern, să-i explici poziția delicată în care se pune mareșalul dacă perseverează în hotărârea lui, să-i atragi atenția asupra consecințelor, un proces zgomotos pe care îl va pierde sigur, demisia ta de la Rectorat și probabil și a lui Petrovici, întrucât nici el nu poate admite încălcarea autonomiei universitare; paralel cu demersul tău, eu sunt de părere că și amicul Hudiță ar trebui să ceară audiență atât lui Ică cât și mareșalului pentru a le explica poziția sa; în felul acesta, i se face un serviciu și mareșalului care, desigur, așa cum este el obișnuit să ia măsuri pripite, nu s-a gândit la toate aceste consecințe; în orice caz, în locul tău și al lui Hudiță, eu așa aș proceda”.

Ionescu T. a susținut cu tărie că propunerea lui Popa este cea mai bună. Hulubei a acceptat-o. Ca unul care sunt în cauză, am găsit această soluție ca cea mai potrivită, cu atât mai mult cu cât n-am niciun interes să se facă scandal în jurul titularizării mele și să mă văd angajat într-un proces cu Președinția

Consiliului. „De altfel, a spus Popa, prietenul nostru Hudiță a obținut astăzi un mare succes moral care-i va servi enorm în cariera lui politică, un adevărat certificat de bună purtare civică, de la șeful dictaturii militare de azi, care recunoaște public opoziția lui dărză față de ea; orice intelectual român ar fi mândru să poată avea un astfel de certificat!” „Acum îmi dau seama, a spus râzând Hulubei, că mareșalul este cel mai bun prieten al amicului Hudiță, din moment ce i-a dat un așa certificat de bună purtare civică”...

Hulubei mi-a dat acasă adresa Președinției pentru a o copia și să i-o duc mâine dimineață la Rectorat, la ora 9. După ce i-am citit-o Mili-căi¹ și fetelor noastre², interesant că și ele au făcut aceeași remarcă, exact ca și Gr. Popa, că „rezoluția mareșalului reprezintă o mare onoare pentru mine”. Le-am răspuns că în regimul de azi „astfel de onoruri pot fi prefața unei trimiteri în lagăr”. „Cu atât mai bine, a spus Milica, în felul acesta va vedea toată lumea că respectă regimul de azi libertatea și dreptatea cetățenilor”. „Toate f. bune, i-am spus eu, însă n-ar fi rău ca mâine dimineață să-mi pregătești o valiză cu lucrurile necesare unui lagăr”.

Am copiat apoi pentru jurnalul meu adresa Președinției:

*Președinția Consiliului de Miniștri
Direcția Relații cu Departamentele*

București, 20 ianuar

1944

Confidențial

Domnule Rector,

Conform dispoziției domnului mareșal Antonescu, avem onoarea a vă ruga să

binevoiți a lua la cunoștință de următoarea rezoluție privitoare la numirea domnului Ion Hudiță ca profesor la Facultatea de litere din București: „Decretul care mi se propune este o primă de încurajare care se dă celor care calcă legile de ordine în stat. Statul era pe punctul să se prăbușească și din cauza anarhiei în care fusese aruncat și tineretul, de dezordinea politică care domnea și, în unele cazuri, și de morala care stăpânea corpul profesoral și Universitatea. Pentru a pune capăt sistemului care a turburat statul, de la sat până la Universitate, am interzis acțiunile politice și am prevăzut sancțiuni în contra acelor care se abat. Mulți au suferit de asprimea acestor legi, pe care, nu cu inimă ușoară am fost silit să le fac, fiind cerute de imensa majoritate a acestei țări. Dovada o face faptul că țara a aplaudat la luarea acestor măsuri și nu a murmurat. Dovada este făcută mai ales de faptul că țara a intrat în ordine. Unul dintre puținii cari au sfidat cu îndrăzneală aceste legi este domnul Hudiță. Dacă aș trece justiției dosarul d-sale, ar ajunge la pușcărie, nu la catedră. Dl. Hudiță a avut de ales între catedră și politică. A ales și una și alta. Pentru ordinea în stat, aceasta nu se poate deocamdată. Oamenii conștienți nu pot face în aceste timpuri decât o singură politică, aceea națională. Azi nu mai putem fi împărțiți între naționaliști, țărăniști, cuziști, codreniști, comuniști etc. Astăzi trebuie să fim toți români și numai români. O singură ideologie, aceea a muncii nu a luptei de dezbinare între frați. Este regretabil că dl. Hudiță nu a înțeles acest imperativ suprem pe care nația l-a impus de la rege la soldat, de la profesor la elev, de la țăran la orășean. Pentru un principiu elementar de dreptate, nu pot

¹ Emilia Hudiță (1900-1989), soția lui I. Hudiță.

² Ioana (n. 1922) și Teodora-Ana (n. 1928), fiicele lui I. Hudiță.

răspăti pe dl. Hudiță pentru că are curajul ca, la adăpostul a doi oameni pe care știe că-i stimez pentru serviciile aduse în trecut statului, să facă ceea ce face, pe când alți colegi sau elevi ai d-sale au mers la temniță sau la lagăr pentru greșeli similare.

Secretariatul va comunica rezoluția d-lui Petrovici și Universității¹.

Primiți, vă rugăm, d-le rector, asigurarea deosebitei noastre considerațiuni.

Secretar general
ss Ion A. Rădulescu

Subdirector general
Gr. A. Bassarabescu

Deci, după Antonescu, profesorii pot face politică alături de el, făcând parte din guvern, ca Petrovici, Mihai Antonescu, Fișescu² de la Drept, Aleseanu², guvernatorul Transnistriei, Bagdasar³, administratorul Casei Școalelor, I.C. Petrescu, subsecretar de stat la învățământ etc., etc. sau ca Gh. Brătianu, care-i susține politica lui externă, însă eu, care fac politică alături de Maniu și Lupu și nu-i admit politica lui de dictatură, nu am acest drept! Unde-i logica lui? Aștept să-l văd pe el și pe lă pentru a-l întreba acest lucru. Vorbește de dezordine și anarhie în țară, făcând aluzie la tineretul legionar și la profesorii cari au sprijinit această mișcare. Ce legătură este între politica mea corectă, deschisă, în slujba democrației și-a națiunii și cea a foștilor săi colaboratori și prieteni, legionarii, cari au conspirat în contra lui și l-au atacat cu armele, căutând să facă jocul nemților în detrimentul intereselor țării? E tot una, d-le Antonescu?... ■

(Va urma)

¹ Ioan Fișescu, jurist, profesor universitar, ministru la departamentul economiei naționale.

² Gheorghe Alexianu, profesor universitar, guvernator al Transnistriei.

³ Nicolae Bagdasar, filosof, profesor universitar.

MIHAI ANTONESCU

(Urmare din p. 20)

Gheorghe; 12. Grigorescu Mircea; 13. Grigorescu Horia; 14. Ilcuș Petre; 15. Lecca Gheorghe; 16. Lușoșanu Ion; 17. Meitani Gheorghe; 18. Meitani Radu; 19. Neguș Aurel; 20. Niculescu Buzestî; 21. Niculescu Eugen; 22. Oțeleșanu Alexandru; 23. Papacosteia Petre; 24. Pop Valer; 25. Rădulescu Ilie; 26. Sofronie Gheorghe; 27. Șeicar Pămil; 28. Vântu G.I.; 29. Veniamin Virgil; 30. Vlădescu Ovidiu.

V. Secțiunea juridică: 1. Antonescu Eftimie; 2. Antonescu Ervin; 3. Costin Alexandru; 4. Fișescu Ion; 5. Gerota D.D.; 6. Meitani Radu; 7. Nedelcu Gheorghe; 8. Oțeleșanu Alexandru; 9. Popescu Spineni Ilie; 10. Sofronie Gheorghe; 11. Mardare Socrate, colonel; 12. Veniamin Virgil; 13. Vulcan C.; 14. Vântu G.I.; 15. Vlădescu Ovidiu.

VI. Secțiunea economică: 1. Ing. C. Bușilă, ministrul lucrărilor publice; 2. Antipa Grigore; 3. Antonescu Eftimie; 4. Bădulescu Victor; 5. Bulgaru Valeriu; 6. Christu I.; 7. Cornățeanu N.; 8. Gerota D.D.; 9. Gociman Aurel; 10. Hanganu Mihail; 11. Ionescu Sisești Gheorghe; 12. Lapedatu Ion; 13. Leon Gheorghe; 14. Nasta M.; 15. Sterian Paul; 16. Strat Gheorghe.

VII. Secțiunea financiară: 1. General N. Stoescu, ministrul finanțelor; 2. Mircea Vlădescu, subsecretar de stat la Ministerul finanțelor; 3. Bădulescu Victor; 4. Lapedatu Ion; 5. Nasta M.; 6. Leon Gh.

Secțiunea politică și Secțiunea juridică se vor întruni joi, 18 iunie, ora 11, la Președinția Consiliului; Secțiunea economică se va întruni joi, 18 iunie, ora 21, la Ministerul afacerilor străine; Secțiunea financiară se va întruni joi, 18 iunie, ora 19, la Ministerul finanțelor.

Sedința se ridică la ora 14.45.

stenografi: D. Fierăescu, N. Dumitrescu ■

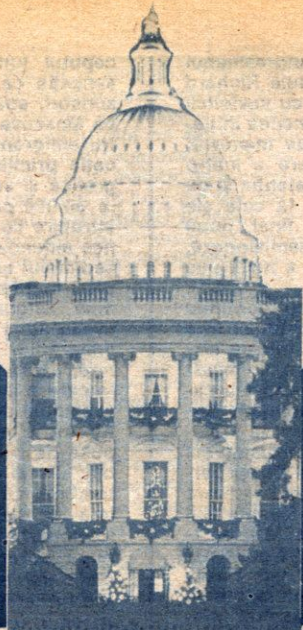
CLIO ANUNTA

VERONESE

În luna iunie 1989 a început prima fază a operației de restaurare a *Nunții din Cana*, pictură semnată de Paolo Veronese (1528-1588). Ea s-a încheiat la începutul anului 1991, după cum aflăm din revista *L'Express*. Tabloul a fost debarasat de adăugările ulterioare, menite să acopere distrugerile provocate de curgea timpului sau de acțiunea oamenilor. În cea de a doua fază a restaurării pictura urmează să fie acoperită cu un vernis protector, conceput în așa fel încât să permită intervenții ulterioare ale restauratorilor. Operația se execută sub ochii celor 15 000 vizitatori care trec zilnic prin Muzeul Luvr, pentru a admira cea mai mare pânză pe care acesta o adăpostește: 7 m pe 10 m. Cheltuielile foarte mari pentru restaurare au fost suportate de firma multinațională - originară britanică -, Imperial Chemical Industries. Să mai adăugăm că în timpul restaurării a ieșit la iveală capul unui călugăr, pictat pe o bucată de pânză și lipit ulterior. S-ar putea să fie vorba despre portretul starețului de la San Giorgio, ales în 1564, și adăugat după ce tabloul era deja instalat pe perete.

Istoria acestei pânze a fost foarte agitată. Smulșă de Napoleon în timpul campaniei sale din Italia de pe zidul rectoriului mănăstirii San Giorgio-Maggiore - pentru care fusese pictată în 1562-1563 - nu a fost restituită după căderea Imperiului. Franța a trimis în schimb un tablou semnat de Le Brun. Pentru a fi transportată, *Nunta din Cana* a fost pur și simplu tăiată în două. În timpul războiului franco-prusian din 1870, a fost evacuată în portul Brest de pe malul Atlanticului, iar în vremea celui de-al doilea război mondial a călătorit prin toată țara, din castel în castel, pentru a scăpa de jaful nazist.

D.M.

Anii '70

**ÎN SPATELE UȘILOR ÎNCHISE,
LA BUCUREȘTI ȘI WASHINGTON**

JOSEPH F. HARRINGTON,

BRUCE J. COURTNEY

Amendamentul inițiat de congresmenul Jackson l-a infuriat pe președintele Richard Nixon. Acesta dorea să trateze cu sovieticii în problema dezarmării și o asemenea inițiativă îi bloca orice posibilitate de manevră. Curând însă, dezvoltarea pe care a luat-o „afacerea Watergate” l-a abătut atenția și de la problemele dezarmării și de la cele ale comerțului internațional. Iar în final, după cum se știe, el a fost silit să demisioneze, căpătând în schimb garanția de a nu fi pus sub acuzare.

În vremea aceasta, Ceaușescu continua organizarea țării, a partidului comunist și a tuturor sectoarelor vieții sociale într-un sistem al piramidei puterii totalitare. În acest sistem se încadra și „politica de rotire a cadrelor”. În martie 1974, într-o ședință a Comitetului Central, a hotărât înlocuirea Președintelui permanent, până atunci organul cel mai puternic al partidului, cu un Birou permanent — format din cinci membri —, care nu mai era responsabil în fața Comitetului Central. Totodată, Ion Gheorghe Maurer — cel care dăduse un fel de distincție guvernărilor lui Dej și Ceaușescu, dar în fața căruia ultimul suferea, potrivit confesiunii făcute de Corneliu Bogdan, de „un complex de inferioritate” — a fost schimbat din funcția de prim-ministru.

După demisia lui Nixon, noul președinte, Gerald Ford, s-a întâlnit cu ambasadorul sovietic la Washington, Anatoli Dobrânin. Acesta l-a asigurat că Moscova putea garanta verbal emigrarea a 55 000 evrei în fiecare an, dar nu se putea angaja și în scris. La 20 septembrie 1974, Ford l-a informat pe congresmenul Jackson despre promisiunea lui Dobrânin. Jackson a cerut un act scris. În luna care a urmat, președintele, secretarul de stat, ambasadorul și congresmenul au încercat să ajungă la un compromis. La în-

ceputul lunii octombrie, Kissinger a avut senzația că au reușit. Printr-un schimb de scrisori, sovieticii l-au asigurat pe Jackson, că Moscova nu va reintroduce obligația pentru emigranți de a plăti o sumă pentru educația primită, nu va face discriminări geografice și va permite plecarea evreilor până la 60 000 pe an. Jackson a acceptat, într-o întrunire cu Ford, în Salonul Oval, să modifice amendamentul său spre a-i permite președintelui să acorde U.R.S.S. clauza națiunii celei mai favorizate pentru 18 luni, dacă primea asigurări din partea sovieticilor că aveau să-și schimbe atitudinea în problema emigrărilor. Numai că, imediat după întrunire, Jackson a ținut o conferință de presă, la care a anunțat că el a înțeles că vor emigra anual din U.R.S.S. 60 000 evrei. Furia lui Kissinger era motivată, căci convenția impusă de ruși cerea să nu se facă nimic public și mai ales cifra emigranților. La 26 octombrie, Gromăko l-a trimis o notă particulară lui Kissinger, în care îl acuză de „distorsionarea poziției sovietice” și afirma că după părerea lui, numărul solicitărilor de emigrare era în scădere, nu în creștere. Eforturile Administrației de a realiza destinderea în relațiile cu U.R.S.S. au primit încă o lovitură din partea senatorului democrat Adlai Stevenson, care a cerut limitarea creditelor acordate țărilor comuniste. Deși această măsură lovea și în interesele României, Ceaușescu a profitat din plin de eșecul negocierilor sovieto-americane. Să vedem cum, făcând în continuare apel la cartea istoricilor americani Joseph F. Harrington și Bruce J. Courtney, *Tweaking the Nose of the Russians: Fifty Years of American-Romanian Relations. 1940-1990* (Cuprindându-i de nas pe ruși: 50 ani de relații americano-române. 1940-1990).

Moscova trece înaintea Bucureștilui

Bogdan s-a zbatut în continuare pentru ca România să obțină clauza națiunii celei mai favorizate. A reușit să stabilească contacte chiar și cu cei mai conservatori congresmeni, dar nu și cu influenta confederație sindicală AFL-CIO. Aceasta devenise principalul oponent și dorea să se mențină taxele discriminatorii asupra exporturilor românești. Diferențele de taxe vamale între produsele venite din țări care beneficiau de clauză și cele exportate de țările lipsite de ea sporiseră foarte mult; în 1973, în cazul primelor, încălțăminte

era taxată cu 5%, pentru țările fără clauză cu 20%; în cazul produselor din lână, diferența era de 60% (respectiv 15% și 75%). Eforturile lui Bogdan erau sprijinite de David Rockefeller, Walter Mondale și Edward Brooke. Rockefeller declara în *New York Times* că a fost foarte încântat de vizita sa în România. Peste patru zile, senatorii Mondale și Brooke au inițiat o nouă lege, care îl autoriza pe președinte să negocieze un acord comercial prin care se acorda clauza și României. Totuși, Bogdan știa că erau puține șanse ca legea să treacă. Așa încât a elaborat o nouă cale de atac. A cerut o întrevedere cu Kissinger, pentru a discuta un acord

comercial pe termen lung. Un asemenea acord convenea foarte mult oamenilor de afaceri occidentali, pentru că era un semnal că ambele țări erau hotărâte să respecte relațiile comerciale și existau garanții legale pentru a face afaceri cu monopoliurile de stat din țările comuniste. Iar pentru acestea din urmă, acordurile comerciale pe termen lung ofereau avantajul de a se ajusta foarte bine cu planurile cincinale.

Nu dispunem de documente despre întrevederea dintre Kissinger și Bogdan. Judecând după faptul că un asemenea acord s-a încheiat între cele două țări abia în 1976, putem presupune că Kissinger i-a spus lui Bogdan

că nu era momentul atunci să se încheie separat cu România un astfel de act.

Interesul senatorului Mondale de a promova comerțul cu România era dictat și de dorința lui Control Data Corporation — care și avea sediul în statul său, Minnesota — de a pătrunde pe piața românească. La 4 aprilie 1973, reprezentanții corporației și cei ai Ministerului construcțiilor de mașini din România au semnat la București acordul pentru realizarea unui *joint-venture* (societate mixtă). În iulie 1973, noua firmă, RomControl Data, a primit și binecuvântarea lui Ceaușescu. Scopul întreprinderii era construirea și echiparea unei fabrici pentru producerea de echipamente periferice și de procesare, cât și pentru producerea și vânzarea de hardware. În octombrie 1974, fabrica a început să producă.

La 5 aprilie, România a semnat un acord și cu firma General Tire, care urma să construiască o fabrică de anvelope radiale, în valoare de 75 milioane dolari, la Florești, în județul Prahova.

La 10 aprilie 1973, Nixon a trimis Congresului pachetul de legi privind comerțul. Acesta și Amendamentul Jackson puneau practic capăt dorinței României de a obține, în mod separat, clauza. Termenii deveneau aceiași și pentru Moscova și pentru București. Totuși, România nu era amenințată de conexiunea făcută între comerț și problema liberei emigrări. Bucureștiul le permitea evreilor să plece. De fapt, politica guvernului român chiar stărnise supărarea șef rabinului Moses Rosen, care se opunea emigrării evreilor. Potrivit viitorului ambasador S.U.A. la București, Harry Barnes jr., Rosen afirma că „cultura evreiască era într-un serios pericol de dispariție datorită proporțiilor emigrației” (interviu acordat de ambasador autorilor, la 19 iulie 1987).

În consecință deci, România trebuia să aștepte până după votarea întregii le-

gislații și abia apoi putea solicita acordarea clauzei. Nici proiectul Mondale și Brooks, nici eforturile lui Bogdan nu au putut promova cauza românească înainte de scurgerea celor 18 luni, cât s-a dezbătut pachetul avansat de președinte, interval în care discuția s-a focalizat în primul rând pe capacitatea Moscovei de a primi clauza, celelalte țări comuniste fiind tratate în bloc.

Amendamentul Jackson l-a infuriat teribil pe Nixon. El dorea să poată trata cu sovieticii și era conștient că Moscova nu putea permite minorităților să emigreze decât dacă „schimbă sistemul [politic]”. Se temea că amendamentul „punea în pericol posibilitatea de a ajunge la dezarmare” cu sovieticii.

La 10 mai 1973, Leonard Meeker, ambasadorul S.U.A. la București, și-a prezentat demisia. Înlocuitorul lui, Harry Barnes jr., urma să sosească la post abia peste 10 luni. Ceaușescu a luat hotărârea să dialogheze direct cu Washingtonul. Încă de la începutul anului, Nixon indicase că dacă președintele român dorea să viziteze Statele Unite, el va fi binevenit. În vară, Ceaușescu i-a notificat omologului său american faptul că dorea să îl întâlnească chiar la Casa Albă.

Un dezastru evitat

La 6 octombrie, forțele siriene și egiptene au atacat Israelul. Deși războiul a dus la amânarea discuțiilor din Congres pe marginea legislației privind acordarea clauzei țărilor din est, Ceaușescu a găsit ocazia să își îmbunătățească imaginea în S.U.A. Spre deosebire de ceilalți membri ai Tratatului de la Varșovia, România și-a declarat neutralitatea față de conflict. Corneliu Bogdan a subliniat acest lucru la Washington, astfel încât la 12 octombrie Kissinger i-a cerut generalului Haig, înlocuitorul lui Haldeman ca șef al personalului la Casa Albă, să găsească o dată potrivită pentru

vizita lui Ceaușescu. Ținând cont de faptul că scandalul Watergate afectase și Casa Albă, este de înțeles de ce i-a trebuit lui Haig aproape o lună ca să obțină acordul președintelui pentru data vizitei. La începutul lui noiembrie, Nixon l-a invitat pe Ceaușescu să vină pe 4 decembrie 1973. Președintele român dorea să obțină clauza și un acord comercial pe termen lung.

La data fixată, Ceaușescu sosea la Washington. Continuând tradiția începută la vizita din 1969, cei doi lideri și soțiile lor au schimbat cadourile. Ceaușescu a oferit un serviciu de ceaai din porțelan, fabricat în România, iar Nixon un serviciu de lingurițe Tiffany. În timpul vizitei, congresmenul Peter Frelinghuysen a afirmat în Camera Reprezentanților că „România era îndreptățită” să beneficieze de clauză. Corneliu Bogdan a aranjat o întâlnire între Ceaușescu și senatorul Jackson la Blair House — reședința rezervată șefilor de stat aflați în vizită oficială în capitala americană. Ambasadorul l-a sfătuit să nu „se angajeze în discuții asupra unor probleme minore, precum vizele”. Totuși, președintele român nu i-a ascultat sfatul și, cum povestea Bogdan după aceea, întâlnirea „n-a decurs prea bine”. Ceaușescu „avea o prea mare încredere în Nixon și nu asculta pe cei care îi spuneau că Nixon se afla în pericol să fie pus sub acuzare [de Congres]”. Prima zi a vizitei s-a încheiat cu un dineu oficial la Casa Albă.

A doua zi, cei doi președinți s-au întâlnit, la ora 11 dimineața, la Casa Albă, unde au semnat o serie de documente. Apoi, Ceaușescu a mers pe Capitol Hill și a vorbit în fața congresmenilor, pledând pentru acordarea clauzei. După masa de prânz, Ceaușescu s-a întâlnit cu ziaristii la National Press Club, informându-i că a primit asigurări de sprijin din partea mai multor congresmeni, cât și a președintelui. Întrebat dacă a discutat și cu senato-

rul Jackson, Ceaușescu a răspuns afirmativ și a încercat să treacă la alt subiect. Dar cum ziaristii au insistat, el le-a răspuns în mod retoric: „Ce ați spune dumneavoastră și poporul american, dacă alte țări ar introduce amendamente la legile lor oare ar condiționa relațiile lor cu Statele Unite de rezolvarea unor probleme interne ale S.U.A.?” Președintele român și-a petrecut restul zilei întâlnindu-se cu reprezentanții ai unor importante firme americane, precum General Electric, Singer Sewing Machine, International Telephone and Telegraph, Pratt Whitney, Manufacturers Hanover Trust. Seara, el a oferit o recepție la Ambasada română. Recepția era gata-gata să se transforme într-un dezastru. La întâlnirea din 4 decembrie, președintele Nixon acceptase invitația la Ambasada română pentru seara următoare. Dar, nu se știe cum — probabil că cineva din cadrul Ambasadei fie nu a înțeles corect, fie a trimis un mesaj greșit —, recepția a fost anulată. Altcineva și-a dat seama de greșeală și românii au solicitat sprijinul Departamentului de Stat pentru a recupera timpul pierdut. La Casa Albă se știa că „Protocolul se dă peste cap ca să îi ajute pe români să încropească o recepție. Participanții vor fi probabil șefii misiunilor diplomatice. Recepția va începe probabil la ora 6 p.m., șefii misiunilor diplomatice urmând să seosească primii, iar ceilalți oaspeți speciali la 6.30 p.m.” Președintele Nixon urma să seosească la 6.30 p.m. Ultimele două zile ale vizitei, Ceaușescu le-a petrecut întâlnindu-se cu oameni de afaceri din Carolina de Nord, Ohio, Connecticut și New York. La 7 decembrie el s-a reîntors la București.

Relațiile româno-americane au continuat fără poticneli, dar și fără rezultate deosebite. La 14 martie 1974, ambasadorul Harry Barnes jr. s-a prezentat la post. La 12 aprilie a sosit la București și secretarul Departamentului

de Comerț, Dent, care conducea delegația americană la prima reuniune a Comisiei economice româno-americane. Ambele delegații au căzut de acord să fixeze un nivel de 1 miliard dolari pentru comerțul bilateral, până în 1980, convenind că în absența clauzei aveau puține lucruri de negociat.

Conștienți că discuțiile din Congres privind condiționarea acordării clauzei de politica de emigrări intraseră într-un impas, Ceaușescu și Bogdan au hotărât să reia problema clauzei pentru România. La sfârșitul lunii mai, ambasadorul român a luat masa cu Mike Dunn, asistentul secretarului de la Comerț pentru probleme internaționale, reamintindu-i cât de importantă era clauza pentru România. Câteva zile mai târziu, Claude Brineger, ministrul Transporturilor, a vizitat Bucureștiul și s-a întâlnit cu Ceaușescu. Președintele a insistat asupra importanței clauzei pentru extinderea relațiilor comerciale dintre cele două țări.

Totuși, începuseră să circule o serie de povești neplăcute despre România. În iulie, s-a prezentat în Subcomitetul pentru Europa al Comitetului Camerei Reprezentanților pentru relațiile externe un document al Departamentului de Stat din care rezulta că prețul unei vize de ieșire echivala cu 300 dolari, iar Direcția pașapoarte solicita în plus 50 dolari S.U.A. Ceea ce se ridica mari probleme românilor; pentru că, potrivit legii, nu aveau voie să dețină valută.

În sfârșit, clauza!

La 9 august 1974, Richard Nixon își prezenta demisia. I-a urmat Gerald Ford, până atunci vicepreședinte. În Congres au sporit animozitățile la adresa Uniunii Sovietice, ceea ce îndepărta șansele trecerii prin legislativ a pachetului de legi privind condițiile comerțului Est-Vest. Ceaușescu și Bogdan s-au alarmat tot mai mult. Ambasadorul României la Washington l-a vizitat, la

27 august, pe noul președinte, fiind însoțit și de un „trimis special” al lui Ceaușescu, Vasile Pungan. Ford a acceptat invitația lui Ceaușescu de a vizita Bucureștiul și i-a asigurat pe cei doi că și el dorea să sporească și să se îmbunătățească relațiile dintre cele două țări.

Pentru o vreme, cuvintele lui Ford au fost suficiente. Totuși, prin noiembrie, Ceaușescu a simțit nevoia unor noi asigurări. Pentru a-l liniști, Kissinger a vizitat România pe 3 și 4 noiembrie. El a declarat presei că era încrezător că după aprobarea legislației privind comerțul, România avea să primească dorita clauză.

La 20 decembrie 1974, Congresul american adopta, după numeroase discuții și amendamente, pachetul legislativ, rebotezat Legea comerțului. La 10 ianuarie 1975, Moscova notifica Washingtonului că nu putea accepta prevederile noii legi — în special amendamentul Jackson-Vanik — și deci respingea acordul comercial din 1972. Din acel moment, România avea din nou cale liberă ca să încerce să obțină clauza. Tot ce avea de făcut era să încheie o înțelegere bilaterală cu Washingtonul și apoi, să îndeplinească cerințele amendamentului Jackson-Vanik. A doua zi după ce Moscova și-a făcut cunoscută poziția, ministrul de externe român, George Macovescu, l-a invitat la el pe ambasadorul american, Harry Barnes Jr. Macovescu dorea să știe dacă Statele Unite erau gata să negocieze problema clauzei.

Barnes a răspuns pozitiv și a doua zi au început discuțiile. Ele se duceau în paralel, atât cu ministrul comerțului exterior, cât și la Ministerul de externe, pentru problema emigrării. Deși au durat două luni, nu s-a pus nici o clipă problema rezultatului final. Chiar dacă anumite practici ale Bucureștiului iritau Washingtonul. Astfel, în iarna 1974-1975, Statele Unite „stopaseră” exportul de cereale în Portugalia. Răspunzând

cererii portugheze, Ceaușescu aprobă exportul a 175 000 tone metrice cereale, importate anterior din S.U.A. Gestul avea semnificație exclusiv politică — dorința lui de a-și îmbunătăți relațiile cu Europa de Vest —, căci câștigul economic era minim. Departamentul de Stat notificase lui Barnes că România nu mai putea cumpăra cereale din Statele Unite fără aprobarea guvernului, până ce nu se rezolva problema portugheză. Dar cu asta episodul luase sfârșit.

Principala problemă a constituit-o obținerea unei garanții din partea României că nu va practica o politică de dumping. Destul de dificile au fost și discuțiile privind emigrarea. Bucureștiul nu dorea să renunțe la controlul asupra unei probleme atât de fierbinți. În jurul datei de 18 martie, negocierile privind clauza se încheiaseră practic, nu însă și cele privind emigrarea. La 2 aprilie, ambasadorul Barnes și Ion Pătan, ministrul comerțului exterior și cooperării economice internaționale, au semnat un acord comercial pe trei ani, care prevedea acordarea reciprocă a clauzei. La jumătatea lunii aprilie, s-a ajuns și la o formulă de rezolvare a problemei emigrării, prin care Ceaușescu se angaja verbal în fața președintelui Ford ca România să „contribuie la soluționarea problemelor umanitare pe baza încrederii reciproce și a bunăvoinței”. Cum România refuza să dea o garanție scrisă că va respecta dreptul de emigrare, președintele devenea singura garanție pe baza căreia se putea acorda clauza. La 24 aprilie, Gerald Ford a înaintat Congresului o proclamație privind extinderea clauzei și României, textul acordului comercial semnat la 2 aprilie și un Ordin al Executivului prin care se garanta respectarea de către România a dreptului de liberă emigrare. Formula era extrem de importantă, căci ordinul nu putea fi dezbătut de Congres; dar acesta putea refuza reînnoirea lui anuală. În cursul

dezbaterilor privind acordul comercial, reprezentanții corporațiilor au fost aproape unanimi în a susține acordarea clauzei României. În favoarea acordării s-au pronunțat și B'nai B'rith Internațional și Barbu Niculescu, de la Liga Românilor Liberi. S-au opus însă reprezentanții AFL-CIO, cei din industria materialelor de construcții. Între opozanți se afla și reverendul Florian Găldău, de la Comitetul româno-american pentru ajutorarea refugiaților, care s-a folosit de prilejul pentru a obține ușurarea emigrării evreilor din România. Avea să revină, aproape de fiecare dată, în următorii 12 ani. Alături de el s-au aflat reprezentanții ai organizațiilor ungurești. Majoritatea celor audiați au fost în favoarea acordării clauzei. Dar unii kongresmeni nu au ratat prilejul de a hărțui Administrația. Astfel, William Archer, din Texas, l-a încolțit pe Arthur Hartman, de la Departamentul de Stat, aflat într-o poziție delicată, căci nu putea recunoaște în public faptul că România nu acordase garanții scrise că își va modifica politica de emigrări. Bogdan s-a alarmat și i-a solicitat o întrevvedere vicepreședintelui Nelson Rockefeller, la 14 mai, pentru a afla punctul de vedere al Administrației. Rockefeller a căutat să îl liniștească pe Bogdan că, în ciuda criticilor care s-au făcut auzite, Congresul avea să aprobe documentele respective. Totuși, Corneliu Bogdan i-a cerut lui Ceaușescu să îi solicite președintelui o întrevvedere personală. La 4 iunie 1975, Ford și-a dat acordul. Ceaușescu vizita America de Sud și urma să facă o escală de două ore la Washington, pe drumul de întoarcere spre casă. Și Ceaușescu împărtășea temerile lui Bogdan.

Întâlnirea celor doi președinți nu s-a bucurat de atenția presei, Ford i-a indicat lui Ceaușescu că, pentru a influența pozitiv Congresul, trebuia să mărească numărul evreilor cărora li se permitea să emigreze. În mai, emigraseră 46 evrei, în iunie au ple-

cat 199, iar în iulie 403. Totuși, senatorul ultra-conservator Jesse Helms era de părere că „între lucrurile pe care ni le vând românii nu se află vreunul fără de care să nu ne putem descurca... Adevarul gol-goluț este că România este disperată să obțină acest acord și noi trebuie să o ținem cu picioarele pe jar pentru a obține concesiile în domeniul drepturilor omului”. În fapt, prin cuvintele sale, senatorul rezuma evoluția ulterioară a raporturilor româno-americane. În următorii zece ani, problema emigrării avea să treacă pe locul doi, iar criteriul de bază invocat pentru acordarea clauzei avea să fie modul cum România respecta drepturile omului.

La 25 iulie, Senatul a aprobat, cu 88 voturi pentru și două contra, tratatul comercial cu România. La 28 iulie, cu 355 voturi pentru și 41 contra, și Camera Reprezentanților își dădea acordul. ■

(Va urma)

**Introducere
și versiune românească:
Cristian POPIȘTEANU
și Dorin MATEI**

● A apărut și s-a pus în vânzare Primul Caiet Magazin istoric. În paginile sale — documente și fotografii unicate privind cele din urmă zile ale mareșalului Ion Antonescu, „Judecarea” și execuția sa.

● De la punctul de difuzare de la redacția noastră, puteți procura Caietul Magazin istoric nr. 1 — Ultimele zile ale mareșalului Ion Antonescu. Prețul — 75 lei.

● Am primit, de asemenea, un nou stoc de exemplare din Magazin istoric, nr. 1/1993, număr pe care mulți cititori ne-au scris că nu și l-au putut procura la vremea respectivă.

Animale - reprezentate artistic - ce au făcut dintotdeauna parte din viața cotidiană: rața și gâsca (detaliu dintr-un paravan); bivolul (ceramică) și, în p. 51: câinele (lut ars), calul (bronz) și căprioara (email cloazonat)

ANIMALELE ÎN CHINA —

SIMBOL ȘI REALITATE

DANIELLE ELISSEEFF

Dintotdeauna, animalul a făcut parte din viața omului, fie ca sursă de hrană, fie pentru muncile domestice, fie, mult mai târziu, ca însoțitor. Danielle Elisseeff, reputată specialistă în istoria Chinei, evocă semnificația legăturilor cu lumea animalelor în marea țară asiatică, într-un articol pe care îl reproducem — într-o formă prescurtată — cu subtilurile redacției noastre, din revista franceză *Historia*, nr. 536 — august 1991.

Greierașul din dreptul inimii

În China, oamenii s-au aplecat cu interes, cu bunăvoință și uneori cu invidie asupra animalelor, acești ciudați tovarăși de viață, considerați în același timp inferiori, dar și dotați cu puteri misterioase.

Să luăm o creatură în aparență neînsemnată, cum ar fi viermișorul lacom, care mănca tone de frunze de dud, sfârșind prin a se îmbrăca într-un cocon, format dintr-un singur fir moale și călduros. Chinezii au observat viermele de mătase și i-au admirat măiestria încă din neolitic. Ca și grecii, probabil, care știau să producă mătasea „sălbatică”, desfăcând coconii. Dar chinezii au continuat observația și, mai mult, au devenit elevii acestei ființe, pentru a-i fura secretele. Oare ceea ce făcuse un vierme omul nu putea face?

Chinezii au dezvoltat deci creșterea viermilor de mătase și au ajuns să găsească soluția: dacă aruncau coconii în apă clocotită, sacrificând ocupații lor înainte de a deveni fluturi, se putea găsi capătul firului, așa cum fusese el produs de vierme; nu mai rămânea decât să fie depănat. Se obținea astfel un fir continuu și suplu, pe care este suficient să-l torci, să-l răsucești împreună cu altele, pentru a realiza un material deopotrivă suplu și solid, respectiv materia de bază pentru somptuoasele brocarturi, ce au contribuit atât de mult la faima Chinei.

Chinezii au acordat o asemenea importanță acestei descoperiri, încât în epoca Shang (1711-1066 î.e.n.) au sculptat-o în jad. Astfel, de la ou la crisalidă, viermișorul a ajuns subiect sculptural, încărcat cu sen-

suri magice, fără îndoială, fiind inserat în anumite piese de mobilier funerar. Iar mătasea, produs animal tratat și transformat de om, a devenit un simbol al civilizației.

Dincolo de simbolistică însă, animalele, în China, ca peste tot, îi hrănesc pe oameni, îi transportă, lucrează pentru ei, le dau materie primă pentru îmbrăcăminte și obiecte uzuale. Ele joacă, de asemenea, rolul de însoțitori credincioși și discreți. Nimic mai banal deci.

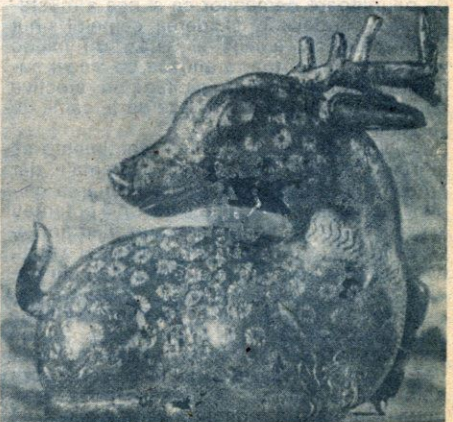
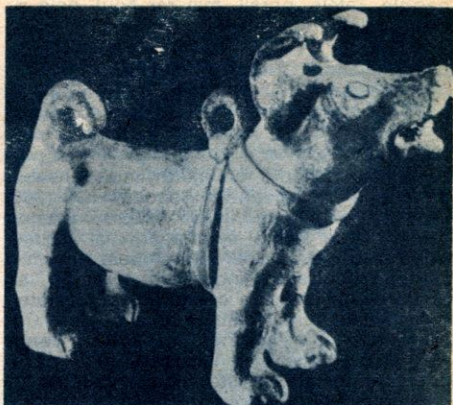
Animalul de însoțire cel mai răspândit în China nu este nici pisica, nici câinele, ci gândacul de bucătărie, libarca ori șvabul, pe care noi îi alungăm cu scârbă, dar cărora unii istorici de artă cred că le pot identifica profilul pe bronzurile de sacrificiu din mileniul II î.e.n. De asemenea, greierele, care învie în sezonul cald și care apare în mormintele chinezești sub forma unei plăcuțe de jad așezate în gura morților: de fapt, un simbol al renașterii; emoționantul greier, pe care picturile din epoca Tang (sec. VII-VIII) îl reprezintă adesea, prins de tinere femei fermecătoare, plecate cu coșuri în mâini, în vesele plimbări estivale. Tot un prieten al omului este și greierele de casă, pe care, cel puțin din sec. XV, acesta îl păstra în pufoaica sa, într-un dovie mic uscat, în dreptul inimii. Copiii îl scoteau din când în când, ținându-l cu grijă între degete.

Între ființele însoțitoare trebuie amintit peștiișorul cel roșu din vasul de porțelan sau cel din bazinul cu apă din grădină. Aceste animale întrețin, de fapt, puține legături cu omul, însă conferă casei o mare parte din farmecul ei: mișcarea, o mișcare subtilă, ce distrează, fără să deranjeze.

Cine dispune de timp poate crește și o pasăre cântătoare, după tradiție, într-o colivie de bambus sau de porțelan. Aici intervine noțiunea de dresaj. O pasăre cântătoare cere un antrenament continuu: printr-un ușor balans al stîngheii pe care stă, trebuie să o învățăm să-și exerseze mușchii, să-și asigure echilibrul, apoi să o plimbăm, să o distrăm, pentru a evita melancolia captivității, să o ducem în păduri, să fie împreună cu suratele ei.

În sfârșit, se poate obține o muzică neașteptată de la creaturi cu voce monotonă, cum ar fi porumbeii. Și astăzi, locuitorii Beijingului le prind acestor păsări la coadă mici tuburi ce fluieră în vânt; un zbor de porumbel, de pe un acoperiș pe altul, devine astfel un mijloc de a face cerurile să cânte, iar învățații, prin tradiție, caută în acest fenomen doar semne filosofice.

Dar să lăsăm distracțiile și să revenim la esențial: supraviețuirea. Totul se mănâncă în China, de la înotătoarea rechinului la creierul maimuței, deși înțelepții și săracii țin — din convingere sau de nevoie — un regim vegetarian. Muritorii de rând practică un regim dietetic, în care animalul domestic ocupă un loc important: găinile pe care gospodina le hrănește în curte, împreună cu

gâștele, rațele, porcii, mai rar boul, oaia și chiar câinele.

Vis împărătesc cu cai și rândunici

Animalul asigură un ajutor indispensabil în muncă. Cel puțin din epoca Han (206 î.e.n.-220 e.n.), pictorii știu că profilul unui bivol într-un câmp evocă, prin el însuși, truda unei vieți. Bivoli întrușează promisiunea recoltelor, îndărijirea țăranilor și răbdarea nesfârșită a creaturilor exploatare.

Animalele sunt încărcate de simboluri. Cu toate că, din vremea dinastiei Tang (618-907), chinezii construiseră mari nave intercontinentale, în morminte, mișcarea și călătoria sunt reprezentate cel mai adesea prin cai și cămile. În plus, calul era protectorul indispensabil al civilizației, al patriei chineze.

De la descoperirea, în 1969, a celebrului „cal zburător” din bronz de la Wuwei, în Gansu, povestirile din textele istorice au o nouă semnificație. Cu o copită sprijinită pe o rândunică, superbul obiect semnifică luarea galopului. Este, de fapt, un vis împărătesc și o necesitate militară, deopotrivă: motorul armatelor chineze, în fața șarjelor rapide ale cavaleriei nomade, la granițele lumii chineze. Erau cai extrem de scumpi, mult mai ieftin decât vigurosii ponei locali, și se cumpărau la Ferghana, în Uzbekistanul de azi. Mătasea, colții de elefant, cornul rinocerului, pielea de marochinărie, uleiul de balenă, chihlimbarul sunt numai câteva dintre „serviciile” pe care omul le pretinde, în China, de la animal.

A spune că, în simbolistica animalieră chineză, câinele joacă un rol central ar părea mai mult decât o necuviință. Toate aparențele sunt împotriva lui: ca și pisica ori pasărea, el este scos în afara legii, în 1950 autoritățile sanitare declarând prezența sa la fel de dăunătoare oamenilor ca și cea a muștelor sau gândacilor. Uciderea câinelui unui vecin detestat rămâne și astăzi un mijloc violent, subtil și foarte eficace de a lăsa suferință; asta înseamnă că legături afective apropiate, în China ca și în alte părți, câinii de stăpâni lor.

Nu vom ști dacă astfel de sentimente se infiripau cândva între oameni și animale, dar arheologia, după ce a revelat prețurile câinilor de vânatoare — pe care unii potențiali îi „îmbrăcau” în coliere de aur și argint — dezvăluie și alte raporturi, mult mai vechi: aceștia tind să-i dea câinelui puteri de natură religioasă sau magică.

În epoca Shang, toate mormintele regale sau aristocratice cuprindeau cel puțin un câine: așezat sub sarcofag, singur ori însoțit de un om, el asigura în viața cealaltă paza defunctului, așa cum îi păzea cândva casa, mărind pentru a îndepărta vagabonzii. Căi-

nele mărâia și pentru a alunga spiritele telurice: o cercetare recentă a scos la lumină temeliile unui palat Shang, lungi de vreo douăzeci de metri. În fața clădirii, pe toată lungimea, erau aliniate scheletele a opt câini îngropați în poziția așezat, având fața spre construcție. Erau îngropați astfel, vii sau omorâți pe loc, așa cum se făcea și cu tinerii sau copiii; unii ca și ceilalți transmiteau ceea ce era mai bun în ei înșiși; copiii dădeau zidurilor de cetăți robustețea răsuflării lor; câinii scrutau cu ochii lor adâncimile pământului.

În textele din vremea Regatelor Combătătoare (403-221 î.e.n.) găsim menționați urși dansând după pasul răsucit al șamanilor, învârtind cornul abundenței sau antrenând funcționarii într-o muzică dezlanțuită, fiare săltărețe care se luptă la nesfârșit, cerbi cu coarne uriașe, considerate de magicieni ca ajungând în lumea cealaltă.

Bursucul lacom și rața mandarin

Învățații au considerat de datoria lor, încă de la începutul erei noastre, să organizeze animalele, ca și restul creației, după o schemă coerentă: cele „iraționale”, cărora nu li se mai înțelegeau sensurile magice, și animalele nobile, care întregeau repertoriul poetului, poezia servind la exprimarea ideilor politice sau a sentimentelor elegiace.

Erau acceptate astfel rața mandarin, simbol al dragostei conjugale, gășca sălbatică, al cărei zbor melancolic este sinonim cu despărțirea sau cu ambiția decepționată, barza cenușie, ale cărei aripi imense anunțau fericirea, iepurele, atât de prolific încât roade din lună leacul nemuririi, vulpea vicleană, imagine tradițională a farmecelor femeiești.

Dar învățații, având o slăbiciune pentru construcțiile spiritului, au inventat și unicornul (inorogul), rar și prețios, fără îndoială o metamorfoză a rinocerului, și au dezvoltat cu predilecție mitul dragonului. Elefanții, rinoceri, șerpi, bovine, cerbi, păsări moțate cu gheare oțelite, toate acestea și chiar anumite motive ce imitau pielea crocodilului dezvăluiau vechea putere a naturii sălbatice, căreia omul a știut să-i asimileze forța.

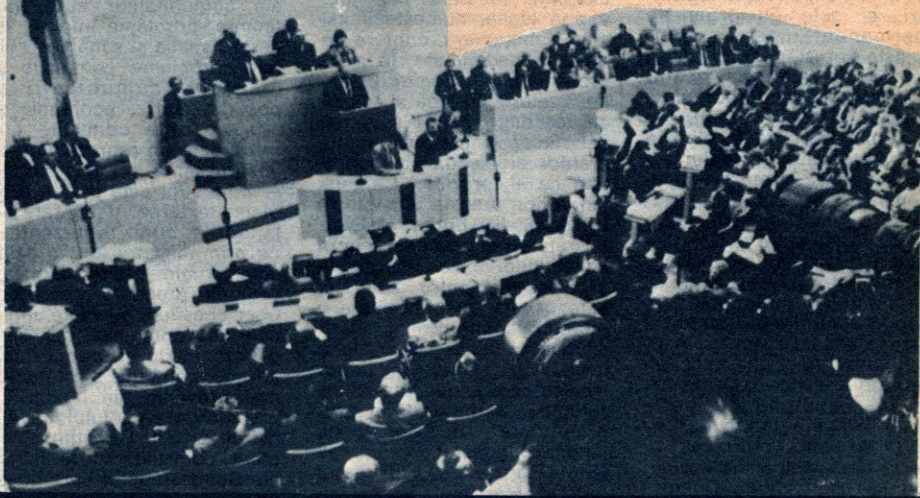
Dragonul nu există în natură. Este o creație pură a spiritului, dar săpăturile arheologice sugerează două origini posibile ale acestei ciudate întrușipări, ce pot uneori să se combine. Prima ține de domeniul picturii: imaginea lui se poate descifra în diverse motive trasate pe ceramica neolitică, pornind de la tema șarpelui cu picioare și cap de om sau de la un pește căruia i se lipește un cap de mamifer.

A doua ne conduce la lucrătorii în jad din China de nord, la sfârșitul neoliticului și în

(Continuare în p. 56)

Practica constituțională a Germaniei post-belice se sprijină pe doi piloni fundamentali: pe de o parte, parlamentarismul, pe de alta, federalismul. Și era firesc ca „părinții Constituției” să fi plecat de la acest principiu, de nenumărate ori confirmat de atunci, întrucât Germania este un stat compus din landuri cu particularități regionale și cu tradiții istorice diferite, pe care le reafirmă cu vigoare ori de câte ori socotesc că este necesar.

DE LA REICHSTAG LA BUNDESTAG (III)

DUMITRU HÎNCU

Bundesratul — în permanentă reinnoire

Bavaria se consideră, de pildă, un *stat liber* (*Freistaat*) în sânul federației, iar locuitorii Hamburgului sau ai Bremenului — pentru a ne mărgini numai la aceste exemple — își concep landul doar ca un apendice al orașului lor, care a fost multe secole *oraș liber*. De altfel, după cel de-al doilea război mondial, traumatizați de experiența încă

proaspătă a dictaturii naziste, Aliații au încurajat și ei renașterea tendințelor regionaliste, în dorința de a evita concentrarea întregii puteri în mâinile unui cancelar cu atribuții nelimitate. Dar — cum remarcă istoricul francez Alfred Grosser, excelent cunoscător al istoriei germane, în *L'Allemagne en Occident*, Paris, Editura Fayard, 1985 — federalismul s-a dovedit a fi nu o frână în crearea unui stat german puternic, ci, dimpotrivă, o părghie

esențială pentru construirea acestuia. Căci instituind un organism special pentru reprezentarea tuturor landurilor la opera legislativă și administrarea Republicii federale, Constituția din 1949 a permis antrenarea tuturor competențelor și a întregii experiențe politice din stat în beneficiul cauzei comune. Organismul care constituie puntea de legătură între statul federal și landuri este Bundesratul.

Acesta este alcătuit din membri ai guvernelor diferi-

telor landuri, deci prim-miniștrii și miniștrii, iar în cazul orașelor-stat primari și senatori. Ca atare, dacă un ministru al unui land își pierde această demnitate — prin remanierea Cabinetului, demisie sau în urma unui scrutin electoral —, el decade automat și din calitatea de membru al Bundesratului. Membrii Bundesratului nu sunt aleși, ci numiți de guvernele landurilor. De aici rezultă și o altă specificitate a Bundesratului; el nu cunoaște legislații, ci este un organism „permanent”, ce se reînnoiește totuși neconștient, în funcție de alegerile pentru parlamentele landurilor, care determină și constituirea unor noi guverne locale. La dezbaterile Bundesratului pot participa însă și reprezentanți ai miniștrilor landurilor mandatați de aceștia; regulamentul de funcționare al Bundesratului nu face nici o discriminare între unii și alții.

Numărul voturilor de care dispun landurile în Bundesrat depinde de mărimea populației lor, dar nici un land nu are mai puțin de trei voturi. Landurile cu peste două milioane de locuitori au parte de patru voturi; cele cu peste șase milioane de locuitori au cinci voturi. Componența delegațiilor trimise de landuri în Bundesrat variază în funcție de ordinea sa de zi. Primii miniștrii participă mai ales când sunt în discuție probleme politice importante. Întrucât este socotit a reprezenta interesele landului în totalitatea acestuia, un membru al Bundesratului nu poate vota altfel decât stabilește delegația din care face parte, ce se consultă înaintea fiecărei votări și exprimă printr-un singur component opinia tuturor.

Bundesratul din vremea Imperiului era obligatoriu prezidat de cancelar; în timpul Republicii de la Weimar, Reichsratul era condus de un ministru al guvernului central. Astăzi, președinții Bundesratului sunt aleși pe un an. Și, deși regulamentul de funcționare permite realegerea președintelui, înțelegerea

intervenită la conferința primilor miniștrii ai landurilor de la Königstein, din august 1950, a statuat principiul rotației acestei demnități, spre a se evita intervenția unor eventuale jocuri politice. Președintele Bundesratului convoacă sesiunile acestuia, pregătește ședințele și le conduce. El reprezintă Republica federală în afacerile Bundesratului și preia atribuțiile președintelui federal când acesta este împiedicat să le exercite, în care caz promulgă legile, numește și revocă funcționarii, conferă ordine și medalii etc. În afara președintelui, membrii Bundesratului aleg însă și trei vicepreședinți, care-l ajută pe cel dintâi la conducerea lucrărilor și alcătuiesc, împreună cu el, prezidiul Camerei landurilor. Acesta alcătuiește proiectul de buget al Bundesratului și decide asupra chestiunilor sale interne în problemele pentru care nu este nevoie de o hotărâre a plenului adunării.

Element inedit, fiecare land își delegă și câte un împuternicit care joacă, într-un fel, rolul de „ambasador în propria-i țară”, nu numai pe lângă Bundesrat, ci și pe lângă Bundestag și guvernul federal. Mai mult, acești împuterniciți întrețin legături și cu ambasadele străine sau cu diferite organizații internaționale și sunt considerați la Bonn ca interlocutori de mare însemnătate, fiind ochii și urechile guvernelor lor regionale. Împreună, ei alcătuiesc comitetul consultativ permanent al Bundesratului, care îndeplinește o misiune oarecum similară cu aceea a Altestenratului de pe lângă Bundestag. Comitetul se întrunește o dată pe săptămână, după ședința guvernului federal, când șeful biroului cancelarului federal sau ministrul de stat de pe lângă cancelar îi informează pe împuterniciți asupra hotărârilor luate de guvernul central. În felul acesta, comitetul consultativ permanent asigură o legătură operativă între Bundesrat și guvernul de la Bonn.

Litigiul de organism? Niciodată!

Obiectul dezbaterilor Camerei landurilor poate fi desprins din înșesi denumirile comisiilor sale de lucru care, ca în orice parlament, supun plenului recomandări pentru deciziile ce urmează a fi luate. Așadar, Bundesratul are comisii pentru: agricultură, muncă și politică socială, probleme externe, probleme ale comunităților europene, finanțe, probleme interne, tineret, familie și sănătate, cultură, probleme comunale și locuințe, comunicații și poșta, apărare, economie și altele. Toate comisiile cuprind câte un reprezentant al fiecărui land; în unele din ele — cum sunt cele pentru probleme externe și apărare — landurile sunt reprezentate de prim-miniștrii lor, în celelalte de miniștrii de resort. În vederea pregătirii dezbaterii unor chestiuni cu vaste implicații sau complexe, consiliile organizează și subcomisii ad-hoc, compuse din funcționari proveniți din landuri.

Conform articolului 77, alineatul 2 din Constituție, în afara comisiilor propriu-zise ale Bundestagului și Bundesratului, există și una de mediere, alcătuită din câte 11 membri ai fiecărei camere și ale cărei lucrări nu sunt publice: comisia de mediere este comună, prevăzută pentru cazuri excepționale — ca de pildă în timp de război — și chemată să joace rolul unui „parlament de criză”. Președinte al acestei din urmă comisii trebuie să fie președintele Bundestagului, iar vicepreședinte un membru al Bundesratului.

În ședințe plenare, acesta din urmă se întrunește, o dată la două-trei săptămâni, în zilele de vineri. La cererea expresă a unui land sau a guvernului federal ședințele plenare pot fi însă programate și în afara datelor anterioare anunțate. Ele au loc în sala de ședințe a parlamentului din Bonn, dar în câteva rânduri Bundesratul s-a în-

trunit și la Berlin. Lucrările sunt publice și, de obicei, urmăriți de mulți curioși interesați de derularea lor și de rezultatele scrutinurilor. Ședințele Bundesratului sunt totdeauna la obiect, iar discuțiile sunt purtate, de obicei, calm, fără patimă, și doar în foarte rare cazuri s-a întâmplat ca aceste întruniri în plen să se transforme în dispute „parlamentare”, iar argumentele și contraargumentele să fie avansate pe un ton mai aprins. Hotărârile odată adoptate sunt comunicate, chiar în aceeași zi, celorlalte organisme interesate: președintele federal, cancelarul federal sau altor foruri, sub forma unor „notificări” solemne.

De altfel, miniștrii federali participă regulat la ședințele plenare ale Bundesratului în care sunt discutate chestiuni de resortul lor, în schimb cancelarii federali doar arareori. Pentru ca un ministru federal să fie, însă, invitat în mod formal la o ședință este nevoie de o hotărâre a Bundesratului. Până acum, nu s-a întâmplat, totuși, niciodată ca Bundestagul să „citeze” un ministru. Cu atât mai mult, cu cât membrii guvernului federal își iau pre-

cauțiunea ca înaintea ședințelor Bundesratului să se intereseze la secretariatul acestuia dacă prezența lor sau a unui secretar de stat ar fi de dorit. Iar, la rândul lui, dacă Bundesratul consideră că e nevoie ca unul sau mai mulți miniștri să ia parte la lucrările sale, el are totdeauna grijă s-o anunțe din timp guvernului federal.

Acesta din urmă este, de altminteri, obligat prin Constituție (art. 53, paragraful 3) să informeze cu regularitate Bundesratul despre afacerile curente. Este un drept de care Bundestagul, de pildă, nu beneficiază sub această formă și care îngăduie Bundesratului să-și facă o idee exactă asupra întregului mers al politicii guvernamentale. În practică, guvernul transmite informațiile sale prin intermediul comisiilor Bundesratului. Ministrul de externe, de exemplu, ia parte mai la toate ședințele comisiei respective, pe care o ține la curent cu situația politică pe glob. Și la fel se întâmplă și cu problemele privitoare la apărarea națională, dar mai puțin frecvent în cazul miniștrilor de specialitate care își înfățișează concepțiile și planurile lor mai ales la începuturile

legislaturilor. Dacă guvernul federal și-ar încălca însă obligația de informare a Bundesratului, acesta s-ar putea adresa Curții constituționale, invocând un „litigiu de organism”, ceea ce nu s-a întâmplat însă niciodată.

Pe de altă parte, membrii Bundesratului și substitutorii lor sunt îndreptățiți să participe la toate ședințele Bundestagului. Ba mai mult, au chiar dreptul să ia cuvântul în afara listei de vorbitori întocmite în prealabil și oricând o cer. În cazul unor ședințe importante ale Bundestagului, reprezentanții landurilor urmăresc lucrările de pe banca Bundesratului, aflată în stânga locului rezervat președintelui federal. În același timp, reprezentanții Bundesratului pot lua parte și la ședințele comisiilor Bundestagului. În schimb, oficial, reprezentanții ai Bundestagului n-ar putea participa la lucrările Bundesratului; în realitate însă nimeni nu s-ar gândi să le-o interzică; cu atât mai mult cu cât asemenea situații nu sunt deloc frecvente. Și tot relația Bundestag-Bundesrat a suscitat, e adevărat numai în planul teoriei dreptului constituțional, și întrebară: un membru al Bun-

În p. 53:4 octombrie 1990. Cancelarul Kohl anunță în Bundestag unificarea celor două state germane.

Bonn: Intrarea în noua clădire a Bundestagului

desratului poate deveni și membru al Bundestagului? Această situație se poate ivi, bunăoară, atunci când primul ministru al unui land — așa-dar membru de drept al Bundesratului — este ales în Bundestag sau când, dimpotrivă, un membru al Bundestagului este numit în guvernul unui land ori membru sau supleant în Bundesrat. După cum ne informează dr. Gebhard Ziller, autorul unei interesante lucrări despre teoria și practica Bundesratului (Düsseldorf, Droste Verlag, 1982), majoritatea juriștilor care au analizat problema au conchis că este vorba despre o incompatibilitate, iar comisia juridică a Bundesratului a stabilit că actul fundamental al Republicii Federale Germania interzice implicit o asemenea dublă apartenență.

O nouă Germanie

Nici o evocare a istoriei și a caracteristicilor definitorii ale parlamentarismului german nu se poate încheia însă, firește, fără a aminti, fie și succint, de memorabila ședință a Bundestagului din 4 octombrie 1990, ținută în vechia clădire a Reichstagului berlinez. La parterul neîncăpător al acestuia — deși modele fotolii fuseseră înlocuite prin scaune mai strâmte — și într-o parte a tribunelor destinate publicului, alături

de cei 569 membri ai Bundestagului, au luat loc atunci și 144 deputați din cele cinci noi landuri răsăritene. Și împreună, ei au decis unificarea celor două state germane postbelice într-o singură țară, cu 16 landuri, 78,5 milioane locuitori și o suprafață de 357 000 kilometri pătrați.

În perspectiva pe care ne-o deschide acum depărtarea treptată în timp a evenimentului, în prim planul acestuia se impune semnificația uriașei discuții publice ce l-a precedat și însoțit. Într-adevăr, germanul obișnuit, germanul de toată mâna, a ținut să-și facă auzit glasul, să-și exprime opinia cu o vigoare și amplitudine nicidecum cunoscute înainte. Motivul? Unificarea a însemnat pentru germani o nouă și mare ocazie de a se confrunța cu trecutul și cu percepția lor despre acel trecut. Această stare de spirit a fost, ni se pare, foarte exact exprimată, de pildă, de Hans August Winkler, un istoric ce a studiat emanciparea burgheziei germane și dezbaterile asupra unificării germane din secolul XIX și care, răspunzând unei anchete întreprinse de bine cunoscuta și influentă revistă *Die Zeit*, a scris: „În nici o altă țară europeană scepticismul față de statul-națiune nu este acum atât de mare ca în Germania. Cauza este evidentă: nicăieri altundeva sta-

tul-națiune n-a eșuat atât de înfricoșător. Statul național german, Reichul întemeiat în 1871 de Bismarck, s-a distruș pe sine însuși înainte ca — datorită celui de-al doilea război mondial pe care l-a declanșat — el să fi fost ocupat de învingători și dezmembrat. Naufragiul exterior din 1945 a fost precedat, cu douăsprezece ani înainte, de naufragiul interior”.

Dar a mai existat, indubitabil, și un alt sentiment. Care a și prevalat. Acela că noua structură a Germaniei putea fi benefică nu numai pentru ea, ci și pentru întreaga Europă. El a fost expresiv formulat de Hans Telschik, fostul consilier diplomatic al cancelarului Kohl, care — într-un articol cu titlul „De la piticul politic la puterea mondială” — a scris: „Germania unită nu va fi o putere mondială, tot așa cum nici Republica Federală nu a fost «un pitic politic». Dar e limpede că această nouă Germanie capătă o nouă calitate și o nouă pondere în viața politică internațională. Fapt ce nu se întemeiază doar pe dimensiunea și puterea recent dobândite, ci și pe speranțele considerabile modificate pe care și le pun în noi importanți parteneri ce ne vâd, mult mai mult decât în trecut, asumându-ne responsabilități internaționale și dând dovadă de solidaritate”.

ANIMALELE ÎN CHINA — SIMBOL ȘI REALITATE

(Urmare din p. 52)

epoca dinastiei Shang. Ca punct de plecare, luăm o mică piatră de jad (cel mult 10 cm), care cu timpul, prin modificări succesive, devine din vierme dragon. Îl regăsim la YinXu, în mormântul unei regine-șaman, regina Fu Hao (sec. XI î.e.n.).

Dragonul este și un simbol cosmogonic. Poate fi aflat, de exemplu, într-un mozaic, executat din pietricele așezate cu grijă în pământ, un fel de pavaj, alături de mort. Dragonul este orientat către răsărit; un tigru, aplecat de cealaltă parte a defunctului, întrușipează apusul. Se naște astfel asociația tigru-om-dragon (omul = centru, la jumătatea traseului solar).

Dragonul creează lumea; el este natura, benefică și malefică, puternică, protectoare și în același timp înspăimântătoare. El domină întreaga creație și ia locul până și „păsării roșii”, phoenix, simbolul soarelui la zenit.

Altă figură fabuloasă, monstruoasă și în cele din urmă binefăcătoare: *taoti*, adică „bursucul lacom”: un cap de animal fără maxilarul inferior, care „își devorează prada, dar nu o înghite”. Motivul a făcut să curgă tot atâtă cerneară cât motivul dragonului, în vâtașii cuplând, în general, cele două motive. Astăzi știm că, și pentru *taoti*, trebuie să ne întoarcem în neolitic (2500 î.e.n.), la vărsarea fluviului Yangzi, în celebra stațiune arheologică de la Liangzhu.

În românește de
Mihai POPESCU

Francmasoneria și Revoluția franceză

GELU VOICAN VOICULESCU

In „Secolul luminilor” francmasoneria¹ invadase societatea franceză, pătrunzând succesiv la diverse niveluri: nobilime, armată, parlament, cler, burghezie, oameni de literă, meseriași etc. Influența ei devenise considerabilă: în 1780 existau 72 de loji în regimente, iar 26 de loji erau conduse de preoți catolici. În 1789, înainte de Revoluție, funcționau 800 de loji dependente de „Marele Orient” și 170 de loji de „Marea Lojă”.

După Revoluție, numărul lojilor s-a împuținat simțitor. Puternicul cataclism social din 1789 îi va împrăstia care încotro pe numeroșii adepți. Unii vor fi suprimați de noua instalație a masonului dr. Guillotin. Alții vor trage sforile: Bailly, Talleyrand, Brissot, La Fayette, Condorcet,

Marat. (Apartenența lui Mirabeau la francmasonerie rămâne controversată.) În schimb, nici Camille Desmoulins, nici Danton, nici Robespierre nu au fost masoni. Dintre nobili, ducele de Luxembourg și La Fayette vor pleca în exil. Ducele de Chartres, Philippe d'Orléans, apoi Philippe Egalité demisionează din funcția de *mare maestru*, la 5 ianuarie 1793. În *Journal de Paris*, din 22 februarie 1793, el va căuta să se justifice, arătând că îndrăgise francmasoneria pentru că îi oferea într-un fel imaginea Egalității și Fraternității; apreciasse Parlamentul, pentru că îi oferea un anume chip al Libertății. Acum părăsise aparența pentru realitate... Într-o Republică, considera el, nu mai e cazul să existe adunări secrete și organizații de tipul francmasoneriei. Subterfugii inutile. Va fi decapitat, șase luni mai târziu.

La 13 mai 1793, „Marele Orient” și-a ținut ultima șe-

dință. În anul 1794 au mai avut loc sporadic reuniuni ale lojilor din provincie, de pildă cea din Toulouse. Despre Ordinul francmasoneriei nu se va mai vorbi câțiva ani.

Problema influenței francmasoneriei asupra pregătirii și gestației Revoluției franceze a stârnit aprige și pasionate controverse. Incontestabil, idealurile filosofilor liber-cugetători — libertate, fraternitate, egalitate în drepturi — erau și ale masoneriei. În numele lor s-a venit în ajutorul răsculaților din America. Toți artizanii independenței Statelor Unite au fost francmasoni: Washington, Franklin, La Fayette, Rochambeau etc. La aceleași idealuri aspirând și Revoluția, era firesc, într-un fel, să fie considerată drept opera francmasoneriei.

In 1791, teza este lansată de abatele Lefranc în *Vălu ridicat de către curioși sau secretul Revoluției dezvăluit de Francmasonerie*.

¹ Magazin istoric, nr. 5-7/1992.

În imagini: Directoratul — probabil epoca celor mai feroce moravuri din istoria Franței, cum o dovedesc și ilustrațiile la acest articol — a fost și el, parțial, „urzeala” francmasoneriei.

Abatele Barruel¹ a publicat la

¹ Augustin Barruel (1741-1820), fiul unui nobil, iezuit. Om de litere contrarevoluționar, abatele Barruel se remarcă drept unul dintre cei mai aprigi polemisti ai epocii. Frecventând un colegiu iezuit, intră în noviciatul „Companiei lui Isus” în octombrie 1756. După expulzarea iezuiților din Franța, în 1764, pleacă să-și continue studiile în Boemia, unde va fi hirotonit preot.

Revine în Franța, la Avignon, chiar după desființarea Ordinului iezuiților de către Papa Clement XIV, în 1773. Intrând în rândurile clerului obișnuit, va polemiza cu enciclopediștii și cu filosofilor timpului, inclusiv abatele Soulaie, considerat eretic și nelegiuit.

Teza despre responsabilitatea filosofilor pentru toate relele abătute asupra Franței va fi reluată și în lucrarea *Patriotul adevărat sau discurs despre realele cauze ale revoluției actuale*, apărută în 1789.

Director al publicației antiacobine *Jurnalul eclesiastic*, pe care-l va scrie aproape în întregime, până în august 1792, când va fi suprimat, Barruel se va refugia în Anglia, unde va sta până în 1802. Aici va scrie celebrele *Memoarii pentru a servi la istoria iacobinismului*, în 5 volume (1797-1798).

Deși fost mason, el combate cu patimă întreg ordinul masonic, comitând însă numeroase confuzii și excesive erori, cu toate că fusese avizat asupra unora dintre ele.

Având o consecvență fluctuantă, după Concordatul din 1801, face propagandă ca preoții emigrați să revină în Franța, deși înaintea fusese un adversar înverșunat al jurământului clerului pe Constituția civilă.

În 1800 a publicat o lucrare despre atitudinea consecventă a clerului francez față de credință și Evanghelie, dar în 1803 scrie *Despre papă și drepturile religioase cu prilejul Concordatului*, în care atacă vechiul spirit galican, recomandând supunerea catolicilor față de Roma. Numit canonic

Londra, în 1797-1798, *Memoarii pentru a servi la istoria iacobinismului*, în care se străduia să dovedească originea Revoluției în conspirația republicanilor, necredincioșilor, francmasonilor și iluminaților. Pătimaș și părtinitor, Barruel fusese el însuși un familiar al lojilor, în anii '80 inițindu-se până la gradul de maestru. Cunoscând destul de bine masoneria regulată, o va incrimina pe cea zisă neregulată: deoparte, înaltele grade al masoneriei templiere și ocultiste (de rit scoțian), iar pe de altă, „Marele Orient” federat, sub înaltul patronaj al ducelui de Orléans — Philippe Egalité. De altfel, Barruel a fost reprezentantul clerului în Adunarea Națională.

În 1797, ministrul lutheran Jean Auguste Stark, demnitar al „Strictei Observanțe (Respectări)” în Germania, îi va atrage atenția, în mai multe rânduri, că a făcut su-părătoare confuzii între masoni și „Iluminații din Bavaria” ai lui Weishaupt, care vi-

onorific la Notre-Dame de Paris, publică în 1814 un tratat îndreptat împotriva votului universal. În octombrie 1815 se reintegrează în *Societatea lui Isus* — ordinul iezuiților, reconstituit la Paris.

Polemist neostenit, în ciuda sinuozităților de opinie, va alimenta cronicile contrarevoluționare până în 1818. Moare la Paris, la 5 octombrie 1820.

zau scopuri politice diferite de cele inițiatice ale francmasoneriei, dar asta în Germania, nu în Franța. De asemenea, că a făcut confuzia între iacobini și martinisti sau alți masoni teosofi ori ocultști, care de fapt fuseseră potrivnici proiectului revoluționar.

Desigur, Barruel nu s-a mărginit numai la aceste aprecieri eronate, ci a denunțat ambiguitatea misterele masonice, evidențiind pericolele ce derivă din statutul de „societăți secrete”, pretabil la orice uzurpare a calității membrilor săi, la orice deturnare de țeluri și la orice abateri, prin mărirea bine disimulată de către factori ierarhici superiori. În general, Barruel a accentuat faptul că specificul esoteric și inițiatice al masoneriei poate concura și chiar contracara tradiția apostolică și bisericească.

Această versiune „conspiraționistă”, mult vehiculată în secolul XIX, mai ales de adversarii masoneriei, s-a dovedit a fi totuși o afabulație.

Joseph de Maistre a scris, în 1800, o carte întreagă pentru a replica „memoariilor” lui Barruel. El face diferența între vinovăția anumitor francmasoni și culpabilizarea organizației ca atare, în legătură cu Revoluția franceză.

Încă din 1793, baronul Vignet des Etoles arăta într-un memoriu că vechea francmasonerie nu avea nimic comun cu Revoluția franceză. Studii mai documentate și mai aprofundate au condus la concluzii mult mai nuanțate în raport cu teza propriu-zisă a conjurației, care până la urmă a și fost abandonată. Francmasoneria a fost intr-adevăr unul din receptaculele din care s-au distilat fermentii ideologici, care alături de alți factori au provocat marea răbufnire din 1789. Toată această ecloziune subversivă a generat însă un proces care a scăpat de sub control, declanșând ravagiile și excesele cunoscute.

Tema conspirației este azi respinsă până și de adversarii francmasoneriei. De pildă, Augustin Cochin¹ sau Ber-

nard Fay², chiar dacă admit

(sintagma îi aparține) în mișcarea ideilor care a precedat Revoluția.

Fiind mobilizat în 1914, rănit de mai multe ori, moare comandându-și compania în atacul de la Hardecourt, la 8 iulie 1916.

Cu excepția articolelor publicate în presă și a câtorva broșuri, apărute între 1902-1913, printre care *Campania electorală din 1789 în Burgundia*, 1904, *Criza istoriei revoluționare, Taine și dl. Aulard* (1909) o polemică acerbă cu Aulard — un apologet al iacobinilor, și *Cum au fost aleși deputații în statele generale*, 1912, principalele opere ale lui Cochin sunt postume, editarea lor fiind datorată griii colaboratorului său apropiat, Charles Charpentier, precum și a abatelui Ackermann și a lui Michael de Bouard, care i-au reunit lucrările neterminate în următoarele cărți: *Societățile de gândire* și *Democrația. Studiul de istorie revoluționară* (1921); *Revoluția și libera cugetare* — socializarea gândirii (1750-89); — socializarea persoanei (1789-92); — socializarea bunurilor (1792-94) (1924). Singura operă terminată găsită în manuscrisele sale a fost: *Societățile de gândire și Revoluția în Bretania*, 2 vol., (1925). I s-au mai tipărit volumele: *Actele guvernului revoluționar*, 3 vol., (1922, 1934, 1935); *Asupra politicii economice a guvernului revoluționar* (1933); *Abstracțiuni revoluționare și realism catolic* (1935) — o schiță filosofică definitivă pentru poziția lui Augustin Cochin; *Rezumatul principalelor operațiuni ale guvernului revoluționar* (1936). Corespondența de război i-a fost grupată în volumul *Capitanul Augustin Cochin* (1917).

² Bernard Fay (1893-1978). Născut la Paris, fiul unui notar, în urma absolvirii Facultății de litere a Universității din Paris, Bernard Fay va deveni în curând un cunoscut om de litere contrarevoluționar și istoric.

Reformat militar, va participa la primul război mondial, în cadrul armatei Crucii Roșii franceze.

În 1920, își ia diploma de *Master of arts* la Harvard University, unde obținuse în 1919 o bursă Victor Chapman. Până în 1923 predă la Universitatea Columbia și la cea din statul Iowa. Devenind în 1924 *doctor ès lettres* al Universității din Paris, cu teza *Spiritul revoluționar în Franța și Statele Unite la sfârșitul secolului al XVIII-lea*, ajunge profesor titular la Facultatea de litere a Universității din Clermont Ferrand, unde va preda până în 1933. (În 1925 își publică teza în ed. Champion, iar în 1927, la New York, îi apare ediția americană.)

În această perioadă îi apar următoarele cărți: *Bibliografia critică a operelor franceze referitoare la Statele Unite, 1770-1800*, ed. Champion, 1925; *Panorama literaturii franceze contemporane*, ed. Kra, 1925 (ed. a II-a în 1929, reediție adăugită în 1935, versiunea americană în ed. Little Brown, Boston, în 1927, versiunea cehă, la Praga, în 1929); *Faceți jocurile*, ed. Grasset, 1926 (ediția americană în 1927).

Efectuând numeroase vizite în America, publică mai multe lucrări în engleză: *Note asupra presei americane la sfârșitul secolului al XVIII-lea*, ed. Grolier Club, New York, 1927; *Experimental american*, ed. Hartcourt Brace, New York, 1928; *Franklin, apostolul timpurilor moderne*, ed. Little Brown, Boston, 1929 (versiunea franceză intitulată *Benjamin Franklin, burghez din America*, a apărut în 3 volume, în ed. Calman Lévy, 1930-1931); *George Washington, aristocratul republican*, ed. Houghton, Boston, 1931 (versiunea franceză intitulată *George Washington, gentilom*, a apărut în ed. Grasset, 1931).

Colaborează la prestigioase reviste literare franceze și anglo-americane.

Din 1933 obține o catedră la *Collège de France*, publicând apoi următoarele cărți: *Francmasoneria și revoluția intelectuală a secolului al XVIII-lea* (1935); *Omul, măsura isto-*

¹ Provenit dintr-o familie de notabili, Augustin Cochin (1876-1916) va învăța la Colegiul din Paris, obținând o licență în filosofie. În 1897 va intra primul la *Ecole des Chartes*, devenind un remarcabil istoric, arhivist și paleograf, specializat însă în perioada Revoluției. Studiind situația protestanților din Provence și influența lor în epoca Frondei, atenția i-a fost atrasă de puterea pe care o pot dobândi organizațiile de adești coaliți. În acest fel a ajuns la problema masoneriei din secolul XVIII, ceea ce l-a făcut să opteze pentru obiectivul viitoarelor sale studii, consacrate grupărilor ce au pregătît și condus Revoluția. Lucrările sale se vor axa asupra rolului a celor *sociétés de pensée*

răspunderea morală a francmasoneriei, care prin răspândirea ideilor progresiste a sporit frământările până la destabilizare, consideră că masonii au pregătit revoluția, nu în calitate de inițiali, ci mai degrabă ca oameni ai secolului XVIII, răvășiți de derutantele curente moderniste, supuși împreună cu alții îndocrinării enciclopediști.

Gaston Martin (francmason), în cartea *Francmasoneria franceză și pregătirea Revoluției*, arată în mod foarte nuanțat că propaganda neînțetată a masoneriei, agitând ideile filosofice franceze la modă, a pregătit de fapt, într-o oarecare măsură, spiritele pentru reformele indispensabile, care s-ar fi putut

riei. *Căutarea timpului* (1939); *Civilizația americană* (1939); *Boosevelt și America* sa (1939). Din literatura americană a tradus cărțile lui Gertrude Steine: *Americani din America*, ed. Stock, 1933; *Autobiografia lui Alice Toklas*, ed. N.R.F., 1934. După începutul celui de-al doilea război mondial, în timpul ocupației Franței, devine conducătorul *Adunării naționale*. I se încredințează funcția de director al *Comitetului anti-iudeo-masonic*, ale cărui birouri se vor instala chiar în fostul sediu al *Marelui Orient al Franței*, desființat de maresăul Pétain. Între 1941-1944 va conduce publicația *Documente masonice*, asistat de Robert Valléry Radot și Jean Marquès-Rivière. Tot în aceeași epocă va scrie *Istoria Franței de la origini până în zilele noastre*, 2 vol., (1942-43), pentru elevii celui de-al doilea ciclu primar, precum și *Agonia împăratului* (1943).

După Eliberare, este arestat în august 1944, în biroul său de la *Biblioteca Națională*. Judecat în decembrie 1946, este condamnat la muncă silnică pe viață pentru colaboraționism. Schimbând mai multe închisori, reușește să evadeze în septembrie 1951, refugiindu-se în Elveția, unde se stabilește la Friburg.

În 1952 publică amintiri din detenție: — *Despre temnița acestei lumi*. *Jurnal, rugăciuni, gânduri, 1944-52*. Mai târziu, sub pseudonimul *Du Croquet de l'Esq*, va publica următoarele cărți: *Cugetări, maxime, apoteogme* (1954); *Ludovic al XVI-lea sau sfârșitul unei lumi* (1955); *Marea revoluție* (1959); *Școala imprecției sau profetii catolici din ultimul secol - 1850-1950* (1961, închinată lui Louis Veuillot, Léon Bloy și Georges Bernanos); *Aventura colonială* (1962); *Nașterea unui monstru, opinia publică* (1965); *Prețioșii* (1966, tratând asupra prietenilor sale literare); *Războiul celor trei nebuni, Hitler, Stalin, Roosevelt* (1969); *Biserica lui Iuda?* (1970); *Jean-Jacques Rousseau sau visul vieții* (1974); *Rivarol și Revoluția* (1978).

Moare totuși la Paris, la 31 decembrie 1978.

face pe cale pașnică, dacă nu ar fi existat rigida intransigență a privilegiatilor nesăbuiți, ce au avut inconștiența să nu perceapă la timp imperatiile epocii.

Pe fondul unor nemulțumiri cumplite, al unor interese acute și al unor patimi irepresibile, ideile corosive ale „secolului luminilor” au amorsat izbucnirea unei erupții revoluționare, la originile căreia nu a fost nici francmasoneria, nici filosofia.

Ideile filosofice, departe de a fi motorul transformărilor sociale, nu constituie decât emergența „curenților psihici” din adâncuri, de o origine obscură — rezultantă a unor cauze mai secrete.

Depășind dogma marxistă a primatului economic, accesul la putere al burgheziei trebuie privit doar ca o consecință în domeniul economico-social.

Clasa burgheză a încarnat curentul revoluționar, adecund și făcând inteligibil ceea ce era în stadiul subteran, nediferențiat și neformulat al instinctului „popular”. Poporul ca atare, prin plasticitatea sa, devenea foarte ușor receptiv la orice sugestionări, pe care speculația „intelectuală” a burgheziei le putea sistematiza.

În fond, voința fanatică a revoluționarilor s-a încrâncenat să recupereze „starea naturală”, pe care Diderot a lăsat-o ca pe o abstracție rece lui Jean-Jacques Rousseau, care cu sensibilitatea sa elegiacă a preschimbat-o în „beție fatală”... Dar sentimentalismul subversiv al lui Rousseau și nici nihilismul *avant la lettre*, insidios și distructiv al lui Weishaupt, n-au avut nimic comun cu francmasoneria. ■

Exclusivitate

ARHIVELE BASTILIEI... LA PETERSBURG

JACQUES DE LAUNAY

La 14 iulie 1789, după ce l-au ucis pe guvernator și pe ofițerul de jandarmi, revoluționarii francezi au intrat în număr masiv în fortăreața Bastiliei. S-au urcat la etaj și au jefuit arhivele și birourile.

Ivan Simolin, ambasadorul Rusiei la Paris, însoțit de un atașat de legatie, Pierre Lubrovski, se afla la fața locului, pentru a-și întocmi raportul către țarina Ecaterina II. El a văzut astfel hârtii zburând pe ferestre și împrăștiindu-se pe străzile din vecinătate, dar mai ales a văzut cum cei prezenți întâmplător alergau să le ia, după care le citeau cu aviditate prin cârjumele din apropiere.

Asistând la „spectacol”, Simolin l-a îndemnat pe Lubrovski: „Cumpărați tot ce puteți și aduceți-mi la ambasadă”.

Recolta a fost pozitivă. Ambasadorul a adunat astfel tot ce era prețios, apoi a făcut pachete cu destinația St. Petersburg. Totul a ajuns intact în capitala Rusiei.

În anul 1805, țarul Alexandru I a poruncit să se regrupeze toate documentele și să se depună arhivele Bastiliei în Palatul Ermitaj, unde se află și astăzi.

Franzezii nu s-au mai preocupat decât foarte târziu de documentele dispărute. Abia la 27 februarie 1798 au decis să le reunească în Biblioteca Arsenalului, iar clasificarea lor a început în mod serios abia în anul 1840.

„Stocul” de la St. Petersburg este, evident, extrem de important. Odată cu anul 1920, Arsenalul, care deține o copie a acestui stoc, dispune de o clasificare generală.

1403-1406.

ÎN SOLIE LA TIMUR LENK

CLAVIJO

Unul dintre clișeele cu care abordăm Evul Mediu este că în lipsa presel, telegrafului, televiziunii, trenului și a avionului, oamenii trăiau izolați, fără să aibă habar ce se întâmplă în lume. Desigur că veștile, ca și oamenii, circulau foarte greu. Dar cititorii Magazinului istoric (nr. 4/ 1988) au putut afla că, de exemplu, un meșter francez aflat la Curtea lui Genghis Han primea totuși, deși cu întârziere de câteva luni, vești de la frațele său, care avea o prăvălie la Paris. Și textul lui Clavijo stă mărturie că, deși cu mari greutate de ordin tehnic, oamenii și veștile circulau și în Evul Mediu.

Ne-am oprit în numărul trecut cu relatarea ambasadului regelui spaniol în momentul când se apropia de Tabriz. Orașul era nodul comercial al Persiei, unde soseau drumul asiatic și cel ce venea din porturile Mării Negre, prin Asia Mică. Acolo l-au întâlnit pe cel mai mare dintre fiii lui Timur. Și-au continuat călătoria până la Teheran și mai departe, pe drumul caravanelor. Ceea ce l-a impresionat cel mai mult pe Clavijo a fost sistemul de stații de poștă, întreținut de stat. Șeful unei stații de poștă avea o asemenea autoritate, încât putea impune chiar și fiului lui Timur să cedeze calul pe care călărea,

dacă o ștafetă avea nevoie de el. Ajunși la Samarkand, călătorii noștri — reamintim cititorului că ambasada era compusă din șambelanul regelui, Clavijo, călugărul Alfonso Paez și Gomez de Salazar, membru al gărzii regale, care a murit la Nişapur, pe drumul de întoarcere — au rămas trei luni.

Au plecat din Samarkand la sfârșitul lui noiembrie 1404. Au revenit la Tabriz pe altă rută, dar au fost siliți să rămână în oraș șase luni, căci după moartea lui Timur, petrecută în februarie 1405, în timpul campaniei contra Chinei, a izbucnit războiul civil între urmași. În sfârșit, la 27 august au părăsit Tabrizul. La 17 septembrie erau la Trebizonda. După o călătorie pe Marea Neagră de 25 zile, au ajuns la Constantinopol, iar la 3 ianuarie 1406 la Genova. La 1 martie soseau în Spania. Nu știm ce l-a raportat Clavijo lui Henri III în privința soliei. Putem presupune că erau aprecieri nefavorabile la adresa situației Imperiului bizantin și a Constantinopolului. După moartea regelui, în 1407, Clavijo s-a retras de la curte. A fost îngropat în 1412, la mănăstirea San Francisco din Madrid. De la el ne-a rămas însă singura relatare a unui european despre Timur Lenk și curtea sa.

Un bătrân infirm

Joi [21 august 1404] am ajuns pe malul stâng al Oxusului, pe care l-am traversat. Pentru a trece de pe un mal pe altul, se folosec bacuri. Dar nimeni nu poate merge din provincia Samarkand în ținuturile de la sud de râu, decât cu învoire specială și țidulă. El trebuie să spună când a venit și unde urmează să se ducă. O asemenea țidulă este necesară chiar și pentru locuitorii liberi din Samarkand. Pe de altă parte, orice persoană care dorește să treacă râul pentru a merge în provincia Samarkand, o

poate face nestânjenită. Toate bacurile au gărzi, puse acolo din porunca lui Timur. Adevăratul motiv pentru care au fost puși acei oșteni de pază este că el a adus la Samarkand, în urma războaielor, o mare mulțime de oameni pentru a popula provincia. Porunca dată este că nici unul să nu scape de aici și să se întoarcă în locurile de unde a fost adus. Într-adevăr, pe când călătoream prin Persia și Horasan, ne-am întâlnit adesea cu slujitorii trimiși de Timur, care căutau și adunau pe toți cei ce, pierzându-și părinții, erau orfani, fără casă, cât și pe acei bărbați și acele femei care, lipsiți de

adăpost, vagabondau sau nu aveau mijloace de existență. Toți acești oameni erau adunați la un loc de către slujitorii și, cu forța, nu prin voința lor, erau trimiși spre ținutul Samarkand pentru a mări populația acestuia. La trecerea prin satele înșirate de-a lungul drumului, erau hrăniți de căpetenia locală, potrivit poruncii lui Timur. Ni s-a spus că astfel populația ținutului Samarkand a sporit, ajungând să numere 100 000 suflete sau poate mai mult.

În inima înălțimilor inconjurătoare, se află un sat; locul este cunoscut drept Porțile de Fier. Pe toată lungimea lanțului de munți nu există

altă cale de trecere, în afară de aceasta. Doar pe acolo pot trece toți cei ce călătoresc spre Samarkand. Timur este singurul stăpân al acestor Porți de Fier. Din vâmile impuse tuturor negustorilor care merg din India spre Samarkand și mai departe, statul strânge venituri frumoase. După cum se știe bine, Timur este și stăpânul celorlalte Porți de Fier celebre, aflate lângă Derbend [la vest de Marea Caspică], ce închid ținuturile tătarăști [la nord] și nu sunt departe de orașul Caffa [în Crimeea]. Așa încât cei ce ar veni dinspre ținuturile tătarăști spre Persia trebuie să treacă prin acele Porți de Fier ale Derbendului, tot așa cum cei care merg la Samarkand trebuie să treacă prin Porțile de Fier la care ajunsesem și noi.

Luni, 8 septembrie, am pășit grădina unde fuseserăm găzduiți și, după ce am traversat câmpia, am ajuns în orașul Samarkand. Este alcătuit din case cu grădini, despărțite prin străzi și piețe unde se vând tot felul de lucruri. Pe la 9 dimineața am sosit la o mare grădină, în care se afla un palat. Acolo își avea Timur reședința și, așa cum se va vedea, ea se afla la oarecare distanță de oraș. Am mers la o anumită casă construită lângă palat. Acolo au venit doi dintre dregători și ne-au spus să le dăm lor darurile și cadourile pentru înălțimea sa, urmând să le aranjeze într-un mod potrivit. Alți slujitori ne-au luat în grijă. Ne-au condus — susținându-ne de subțiori — spre o poartă largă foarte înaltă, frumos împodobită cu faianță de culoare aurie și albastră. În fața porții stăteau ușierii imperiali, înarmați cu buzdugane, astfel încât nimeni să nu îndrăznească să se apropie de poartă. Dar acolo se adunase deja o mare mulțime, dornică să ne vadă.

Cum am intrat, primul lucru pe care l-am zărit au fost șase elefanți mari, fiecare purtând în spate un castel mic din lemn, cu două stindarde. În castele se găseau

slujitori, care puneau elefanții să facă diferite mișcări pentru a ne distra pe când treceam pe acolo. Am mers mai departe și am dat în curând de oameni încărcăți cu darurile noastre, pe care le purtau pe brațe. Noi, solii, am trecut înaintea lor. Au venit în întâmpinarea noastră câte doi dintre nobilii care erau pe lângă Timur și ei ne-au sprijinit de subțiori, după cum am arătat mai înainte. Se afla acolo și acel tătar pe care Timur îl trimisese [de lângă Ankara] la regele Castilei. Apariția lui a stărnit multă veselie printre ai săi, căci el era îmbrăcat de noi după felul și moda unui senior din Spania. Ne-au condus așa până la locul unde un mare dregător al curții, un om foarte bătrân, ședea pe o estradă înălțată. Era nepotul lui Timur, fiul soarei lui, și noi toți ne-am plecat în fața lui. Am trecut mai departe, până am ajuns în fața altei estrade, unde am găsit așezați mai mulți prinți tineri, cărora, de asemenea, ne-am înclinat. În acel loc ne-au cerut scrisoarea către Timur, pe care o aduceam din partea stăpânului nostru, regele Spaniei. I-au dat-o unuia dintre acei prinți, care era, după cum au spus ei, [Halil Sultan] fiul prințului Miran Șah, cel mai mare fecior al lui Timur [pe care îl văzuseră la Sultaniyah]. Prinții, trei la număr, s-au ridicat în picioare și luând cu ei scrisoarea noastră, au dus-o înălțimii sale. Ni s-a spus să îi urmărim.

L-am găsit pe Timur așezat sub ceea ce ar putea fi numit un portal. În spate se afla un palat foarte frumos. Stătea pe o estradă înălțată, în fața căreia se găsea o fântână ce zvârlea spre cer o coloană de apă; în bazinul fântânii pluteau mere roșii. Înălțimea sa ședea pe un soi de saltea acoperită cu mătase brodată și se sprijinea într-un cot, pe niște perne rotunde. Era îmbrăcat într-un halat de mătase simplă, fără broderii, iar

Stampă aflată la Bibliothèque Nationale din Paris, care îl înfățișează pe Timur Lenk la vânătoare

pe cap purta o pălărie înaltă, albă, în vârful căreia se găsea un rubin înconjurat cu perle și pietre prețioase. De îndată ce am ajuns în preajma Înălțimii sale, i-am făcut plecăciune, punând genunchiul drept pe pământ și încrucisându-ne brațele pe piept. Am făcut un pas și iar ne-am plecat și iar am repetat gestul, dar de data asta am îngenucheat și am rămas așa. Apoi, Timur a poruncit să ne ridicăm și să ne apropiem. Nobilii care ne susținuseră până atunci ne-au părăsit, căci nu îndrăzneau să se apropie mai mult de Înălțimea sa.

Protocol diplomatic

În preajma lui Timur erau trei nobili, marii șambelani ai Înălțimii sale, și numele lor, după cum am aflat mai târziu, erau Șah Melik Mirza, Burunday Mirza și Nur ad Din Mirza. Ei s-au apropiat de noi și luându-ne pe fiecare de mână, ne-au dus chiar până în fața locului unde ședea Timur. Acolo, din nou, ne-au pus să îngenuchem. Înălțimea sa ne-a poruncit să ne ridicăm și să ne apropiem, ca să ne poată vedea mai bine, căci îi slăbise vederea. Într-adevăr, era așa de infirm și de bătrân, încât pleoapele i se prăbușeau peste ochi și abia le putea ridica. Am remarcat că Înălțimea sa nu ne-a dat niciodată mâna să i-o sărutăm, căci la ei nu există un asemenea obicei. Nimeni nu ar săruta mâna vreunui mare nobil, căci așa ceva ar fi considerat aici neobișnuit. Apoi, Timur ne-a întrebat despre sănătatea regelui, stăpânul nostru, astfel: „Ce face fiul meu, regele vostru? Cum îi mai merge? Este sănătos?”. Noi am răspuns cum se cuvenea și apoi am înfățișat pe larg mesajul soliei noastre. Înălțimea sa a ascultat cu multă atenție tot ceea ce i-am spus. Când am terminat, Timur s-a întors și a început să discute cu unii dintre marii nobili care erau așezați la picioa-

rele sale. După cum ne-au spus ei mai târziu, unul dintre personaje era fiul lui Toktamış, ultimul han al tătarilor, altul era descendentul aceluia [Ceagatay] Han, care stăpânise mai de mult peste ținutul Samarkand, iar alții erau prinți de sânge sau granzi, toți din familia Înălțimii sale. Întorcându-se către ei, Timur a spus: „Iată-i pe solii pe care fiul meu, regele Spaniei, i-a trimis la mine. Într-adevăr, el este cel mai mare dintre toți regii francilor care domnesc în acel colț îndepărtat de lume, unde supușii săi sunt o nație mare și vestită. Îi voi trimite regelui Spaniei, fiul meu, un mesaj de bunăvoință. Desigur că ar fi fost înedajuns să îmi fi trimis solii săi doar o scrisoare și fără daruri sau cadouri. Mi-e destul să știu că este sănătos și bine și nu voi cere niciodată vreun dar de la el”. Scrisoarea pe care stăpânul nostru, regele Castiliei, o expediasă prin noi, era ținută în fața ochilor Înălțimii sale de către unul dintre nepoții săi și [Fray Alfonso] a înaintat împreună cu dragomanul, care a cerut învoirea să o citească. Timur a luat scrisoarea din mâna nepotului său, dar după ce a deschis-o, a spus că dorește să fie citită mai târziu. Ne-am ridicat din nou în picioare și ne-am condus să ședem pe o estradă joasă, aflată în partea dreaptă față de locul unde trona Timur. Nobilii ne-au așezat pe un loc mai jos decât cel ocupat de solul lui Ceais Han, împăratul Cataiului [Chinei]. Acela venise la Timur să-i ceară tributul datorat stăpânului său, pe care i-l plătea an de an. Observând că noi, solii spanioli, primisem un loc mai jos decât al trimisului împăratului chinez, Înălțimea sa a poruncit să fim puși mai sus și acel trimis mai jos. Deci, abia ne așezasem, când unul dintre nobili s-a apropiat și adresându-se celui din Catai, a spus cu voce tare că Înălțimea sa l-a trimis să îi anunțe că solii regelui Spaniei, prietenul bun și fiul lui Timur, trebuie desigur să ocupe un loc mai sus decât

el, trimisul unui hoț și al unui om rău, dușmanul lui Timur. Și dacă Dumnezeu ar fi dorit-o, el, Timur, ar fi avut grijă și ar fi aranjat demult lucrurile astfel încât niciodată nu ar mai fi îndrăznit vreun chinez să vină cu asemenea solie. Așa s-a făcut că tot timpul mai târziu, la sărbătorile și festivitățile la care înălțimea sa ne-a invitat, a poruncit întotdeauna ca noi să ocupăm locul aflat mai sus.

Greșeala bietului dragoman

Când am terminat de mâncat, au început să aducă darurile noastre, care, așa cum am arătat mai înainte, erau astfel aranjate încât să poată fi prezentate în fața lui Timur. Erau atât darurile din partea regelui Castiliei, cât și cele pe care le trimisese sultanul Egiptului. Când s-au sfârșit, noi, solii, am fost luați în grijă de către dregători și aduși înapoi la casa noastră.

Lunea următoare, adică la 15 septembrie, Timur a părăsit palatul, mutându-se într-altul, un loc de o mare frumusețe, unde, înaintea porții de intrare, se afla un mare portal, construit cu deosebită grijă din cărămidă ornamentată cu faianță de culoare aurului și albastră.

În acea zi de luni a poruncit să se organizeze o mare petrecere, la care am fost invitați toți trei solii, împreună cu mulți oameni și femei, dintre cei care erau rudele înălțimii sale, cât și alții. Grădina în care a avut loc serbarea era foarte mare și se aflau plantați acolo mulți pomi roditori și arbori, care să dea umbră. Printre ei treceau alei și cărări, mărginite de garduri de lemn, de-a lungul cărora oaspeții se pot plimba. Prin toată grădina fuseseră ridicate pavilioane de tapiserii colorate. În centrul grădinii se înălța un palat foarte frumos, având planul de forma unei cruci. Interiorul era extrem de bogat mobilat, cu obiecte atârinate pe pereți. În centrul palatului, în fața ușii care ducea la dormi-

toare, se găseau două mese din aur, cu patru picioare, făcute din câte o singură bucată de metal. Pe una dintre mese se aflau șapte ploști din aur; două dintre ele erau ornamentate pe dinafară cu perle mari și smaralde și turcoaze, încastrate în metal, în vreme ce la gură se afla un rubin. Alături de cele șapte ploști se găseau șase cupe de formă rotundă, din aur.

Noi, solii, fuseserăm invitați să luăm parte, dar când au venit să ne caute, dragomanul nostru fiind prezent, am zăbovit o vreme, așteptându-l să se întoarcă. Când am ajuns la palat, înălțimea sa mâncase deja și ne-a trimis vorbă cum că data viitoare când aveam să mai fim chemați la o petrecere, trebuia să venim degrabă și să nu întârziem din cauza absenței unui dragoman. Doar de acea dată avea să treacă cu vederea întârzierea noastră, căci, după cum a spus înălțimea sa, pregătise acel banchet special pentru noi, ca să ne arate curtea și palatul său. Timur a fost foarte aspru cu acei nobili, pentru că noi, solii, ajunseserăm prea târziu. Drept urmare, nobilii au trimis după bietul dragoman, căruia, mâniași foarte, i-au grăit astfel: „De ce nu erai gata, în preajma solilor francilor? Greșeala este că ai fost absent și ca să te pedepsim, poruncim să-ți fie străpuns acum nasul și să-ți treacă o sfoară prin gaură, de care să fi purtat prin tabără, un avertisment pentru toți”. De îndată ce au spus asta, mai mulți oameni l-au înșfăcat și erau gata-gata să-i străpungă nasul, când a intervenit acel nobil de la curte care venise după noi și ne condusese, cu mare întârziere, în prezența înălțimii sale, implorându-i pe ceilalți să arate îndurare și să ierte greșeala celui dragoman. Până la urmă au fost de acord și astfel el a scăpat de năpasta ce era cât pe ce să se abată asupra lui. Mai apoi, Timur ne-a trimis vorbă că dorea, deși lipsisem, datorită nenorocului, de la banchetul lui, să fim totuși părtași și să

ne veselim, așa că ne trimitea cinci oi și două vase mari cu vin. La ospăț fuseseră prezenți, ni s-a spus, mulți nobili și dregători și multă altă lume. Datorită absenței noastre, nu am putut vedea acel palat, camerele particulare și marea grădină unde fusese organizată serbarea. Dar mulți dintre oamenii noștri au fost admiși mai târziu în palat, permițându-li-se să-i admire măreția.

Judecata lui Timur

În lunea următoare, 22 septembrie, Timur, părăsind palatul său de la Dilkuș, s-a mutat într-altul, care, asemenea primului, se afla într-o mare grădină. Era înconjurată de un zid înalt, cu patru laturi și la fiecare dintre cele patru colțuri se afla un turn rotund, foarte înalt. Grădina avea în centru un palat mare, cu planul de forma unei cruci. Un rezervor de apă foarte mare fusese săpat în fața lui. Palatul, cu grădina lui întinsă, era cel mai frumos dintre toate cele pe care le-am vizitat și cel mai sumptuos ornăt cu ceramică de culoare aurie și albastră. Toate palatele, împreună cu grădinile ce le înconjură, sunt situate în afara actualului oraș Samarkand.

Mai încolo se întinde marea câmpie prin care curge râul [Zarafșan]. Timur poruncise să se ridice acolo corturi unde puteau veni și soțiile lui, căci hotărâse adunarea lui Hoorde, care mai înainte și până atunci fusese plecată pe pășunile de dincolo de zonele cu grădini din jurul orașului. Toată Horda urma acum să se strângă, fiecare clan ocupându-și locul său anume. I-am văzut ridicându-și corturile, însoțiți de femeile lor. Lucrul acesta se făcea pentru ca toți [ceagataii] să aibă partea lor la serbările ce urmau să se țină pentru cinstirea unor căsătorii princiere. Potrivit obiceiului lor, de îndată ce tabăra înălțimii sale era fixată, toți membrii Hoordei știau exact unde își avea fiecare locul.

De la cel mai mare până la cel mai umil, fiecare om își știa locul și îl ocupa în cea mai deplină ordine. Astfel, în următoarele trei-patru zile am văzut aproximativ 20 000 corturi ridicate pe alei și în fiecare zi seoseau mai multe clanuri din ținuturile înconjurătoare. I-am văzut pe casapi și bucătari cum treceau printre corturi, vânzând carne friptă și fiartă, în vreme ce alții ofereau orz și fructe. Brutarii, cu cuptoarele încinse, frământau aluatul și pregăteau pâini pentru vânzare. Astfel, fiecare meșteșug necesar putea fi întâlnit undeva în cuprinsul taberei și fiecare negot se găsea pe ulița acordată. Și multe alte lucruri puteau fi întâlnite, căci se găseau acolo băi și băieși. Ei își ridicaseră corturile lor și construiseră lângă ele cabine din lemn în care erau căzi metalice, cu apă caldă, încălzită în căldări pe care, împreună cu toate cele necesare meșteșugului lor, le aveau acolo. Astfel, toate erau orânduite și fiecare om cunoștea deinaute locul unde să se ducă.

Mai mult, pentru a celebra ziua nunții regale, înălțimea sa dăduse poruncă prin tot orașul Samarkand că toți cei ce se îndeletniceau cu negotul, adică cei ce vindeau stofe și cei ce vindeau podoabe, împreună cu negustorii ambulanți și negustorii de măruntișuri, ca și bucătarii, măcelarii, brutarii, croitorii și cizmarii, pe scurt toți meșteșugarii ce locuiau în Capitală, să poftescă pe câmpiile unde-și avea tabăra Marea Hoardă. Trebuia să aducă cu ei și corturile și să-și vândă fiecare marfa. S-a mai poruncit ca fiecare gildă și breaslă să aranjeze un loc unde să-și înfățișeze îndemânarea pentru plăcerea spectatorilor. Nu puteau să se întoarcă la casele lor din Samarkand până ce nu primeau învoirea și aprobarea înălțimii sale. Astfel că toți meșteșugarii și negustorii au plecat din oraș în tabără, aducându-și cu ei bunurile și mărfurile spre vânzare. Fiecărei ghilde și bresle i s-a acordat o uliță, unde membrii respec-

tivi își arătau meșteșugul, într-o perfectă ordine.

În zonele unde erau străși negustori și în alte puncte centrale, Timur poruncise să se ridice eșafode. Iar crainicii anunțaseră că intrucât intenția lui era ca toată lumea să se bucure și să se veselească la acea sărbătoare a lui, vroia să dea și un exemplu și un avertisment celor ce l-au jignit și au făcut fapte rele, executându-i în public pe criminali. Primul dintre aceștia era primarul din Samarkand, un om pe nume Dina, cel mai mare personaj din cuprinsul imperiului său. Mai înainte, când Timur pornise în expediție, adică acum șase ani și 11 luni, el fusese numit guvernator al Samarkandului. Dar înălțimea sa aflată că îi trădase încrederea pe care i-o acordase, folosindu-se de dregătorie pentru a oprima poporul. De aceea, a poruncit ca Dina să fie adus înaintea sa și după judecată numaidecât a fost luat și spânzurat de îndată. Toată averea pe care o strânșese pe nedrept a revenit statului. De curând, Timur condamnase la moarte pe unii Casapi prinși că vindeau carnea prea scump. De îndată ce sosise din ultima lui campanie, poruncise să se aplice pedepse unor cizmarii și celor care vânduseră sandale și altele, cât și să fie confiscate câștigurile lor necurate. Dar pedepsele și amenziile i-au făcut pe negustori să se teamă că totul fusese făcut pentru a-i jefui mai bine.

Epilog

Vineri, 1 noiembrie, ne-am dus să ne prezentăm în fața înălțimii sale, sperând că ne va da învoială să pornim în călătoria de întoarcere acasă. L-am găsit în palatul de lângă moschee, care fusese reconstruit potrivit poruncii sale. Am rămas acolo, așteptându-l de dimineață de vreme până la prânz. Atunci, înălțimea sa a apărut dintr-un cort și s-a așezat pe o estradă aflată în curte. S-au adus cârnuri și fructe din

abundență, din care toți cei prezenți s-au înfruptat. Dar când masa s-a terminat, înălțimea sa a trimis să ni se spună să mergem acasă, rugându-ne să îl scuzăm că nu ne putea primi în audiență de rămas bun, căci avea multe treburi. A doua zi, sâmbătă, ne-am dus din nou să o așteptăm pe înălțimea sa, așa cum ni se spusese să facem, dar nu a ieșit din cort. Se spunea că ar fi fost bolnav. Am așteptat acolo până după-amiază, sperând că avea să vină la locul lui din curte. Unul dintre cei trei mari șambelani, care făceau parte din Consiliul său privat, a venit, spunându-ne să ne întoarcem la locuințele noastre, căci înălțimea sa nu putea să ne primească. Și ne-am întors de unde am venit.

La acea dată, Timur era deja foarte bolnav și toată lumea de la curtea sa, bărbați și femei, erau foarte îngrijorați. Cei trei mari șambelani, care conduceau afacerile țării, făcând parte din Consiliul privat, abia știau cum să se comporte. Drept urmare, nu ni s-a dat voie să plecăm și ni s-a spus să stăm liniștiți la locuințele noastre până aveau să trimită ei după noi. Și cum așteptam, nemăîndrăznind să ne ducem singuri în fața lui, unul dintre ceagatai a venit și ne-a spus că marii șambelani, vorbind ca din partea lui Timur, au trimis să fim înștiințați că trebuie să fim gata de îndată să pornim în călătoria de întoarcere. Urma să o facem — ne-au spus ei — chiar a doua zi, la răsăritul soarelui, pornind împreună cu solul sultanului Egiptului și cu cel din Turcia. Am aflat că [un anume nobil tătar, numit] Carno Tuman Uglan, era pus să ne însoțească până la Tabriz. El urma să se îngrijească să primim hrană pe drum și cai de schimb. Când ajungeam la Tabriz, prințul Omar, nepotul înălțimii sale, urma să ne primească și să ne trimită mai departe, fiecare sol, spre țara sa. De îndată ce am primit mesajul adus de ceagatai, am protestat că, intrucât înălțimea sa

încă nu ne acordase permisiunea să plecăm, nici nu ne dăduse vreun răspuns la mesajul pe care i-l adusesem de la stăpânul nostru, regele Castiliei, nu puteam și nu doream să plecăm de acolo. Ceagataiul ne-a răspuns din scurt că ar fi mai bine să nu mai spunem nimic, pentru că totul fusese aranjat de marii șambelani. Cel mai bine era să facem pregătirile pentru călătorie, așa cum, ne-a spus el, ceilalți soli se grăbeau să o facă. Totuși, noi ne-am dus la palat și am cerut să-i vedem pe marii șambelani. Ne-au primit și le-am reamintit cât de categoric a fost înălțimea sa joia trecută, când ne-a poruncit să ne reîntoarcem să îl vedem. Drept răspuns, marii șambelani ne-au spus că nu puteam obține o audiență la înălțimea sa și nici nu puteam rămâne pe mai departe la

curte. Trebuia să grăbim plecarea noastră și să pornim exact cum ne spusese ceagataiul trimis de ei. Erau obligați să procedeze așa pentru că înălțimea sa se afla într-o stare de mare slăbiciune, pierzându-și deja puțința de a vorbi; putea fi chiar în pragul morții, după cum preziceau doctorii. Ne-au spus clar că graba lor era determinată de faptul că, pentru binele nostru, trebuia să ne găsim departe, înainte ca vestea morții lui să fie făcută publică și mai ales, înainte ca ea să ajungă în provinciile pe unde urma să călătorim. Cât privește răspunsul la scrisoarea regelui nostru către înălțimea sa, era treaba de care se ocupa în întregime nobilul tătar pe care îl trimiteau să ne însoțească și călăuzească.

Astfel, lucrurile au rămas nehotărâte de luni [4] până joi 18 noiembrie, când marii

șambelani l-au trimis din nou pe ceagatai. El ne aducea, de astă dată, patru salveconducte și porunci către patru orașe importante, pe unde urma să trecem, care cereau ca la sosirea noastră să fim asigurați cu cai odihniți, care să ne ducă mai departe. Ceagataiul ne-a mai spus că, potrivit poruncilor clare ale marilor șambelani, urma să plecăm chiar a doua zi, dimineața. În aceeași zi ne-au luat din locuințele noastre și ne-au dus într-o grădină din afara orașului, unde ni s-a alăturat și solul sultanului din Cairo. Urma să ne însoțească și solul turc. Am rămas în acea tabără marți, miercuri, joi și vineri, 21 noiembrie. Atunci s-a adunat, în sfârșit, toată lumea și am pornit spre Samarkand. ■

**Prezentare și
versiune românească
Dorin MATEI**

SINGURUL PROFIT — APARIȚIA REVISTEI!

Cavalcada prețurilor continuă, stimați cititori!

După cum ați putut constata, încercând să facem față repetatelor creșteri ale costurilor de producție pentru tipărirea *Magazinului istoric*, am fost nevoiți să recurgem la periodic creșteri ale costului revistei, creșteri care însă nu acoperă prețul de cost per exemplar al publicației. Am făcut-o conștienți că o revistă de istorie nu poate, în actualele condiții, să aducă vreun profit; dar ea este importantă pentru zeci și zeci, chiar sute de mii de cititori care solicită lună de lună *Magazinul istoric*. Vi-l oferim la prețuri mai mult decât rezonabile, în comparație cu alte publicații, cărți, ca să nu mai vorbim de produsele de larg consum, sau de alte prețuri.

Ne bucură faptul că în acest efort al nostru sunteți alături de noi, că ne înțelegeți și ne sprijiniți, încurajându-ne prin gândurile foarte des trimise de dvs. pe adresa redacției. Iată câteva dintre acestea, venite de la pasionați și statornici cititori ai *Magazinului istoric*.

Mircea Vioreanu, referent la Garda financiară, din Slobozia: „Vă admir mult pentru ceea ce faceți și cred că, chiar dacă prețul revistei va crește poate de n ori, nu veți da

faliment, deoarece toți pasionații de istorie vă vor susține”. ● *Const. Gh. Beldie*, pensionar, din Bacău: „Deși prețul revistei e cam pipărat, nu voi renunța s-o cumpăr, până voi închide ochii”. ● *Costică Velev*, din București: „Nu cred că ar trebui să vă faceți probleme cu prețul revistei, pentru că suntem mulți iubitori de istorie adevărată și trebuie să vă susținem măcar pe această cale”.

● *Titiana și Sterian Stegaru*, din Galați: „Deși suntem pensionari, continuăm, să ne completăm colecția *Magazin istoric*, pe care o avem de la începuturile ei, din aprilie 1967. Chiar dacă prețurile cresc de la perioadă la perioadă”.

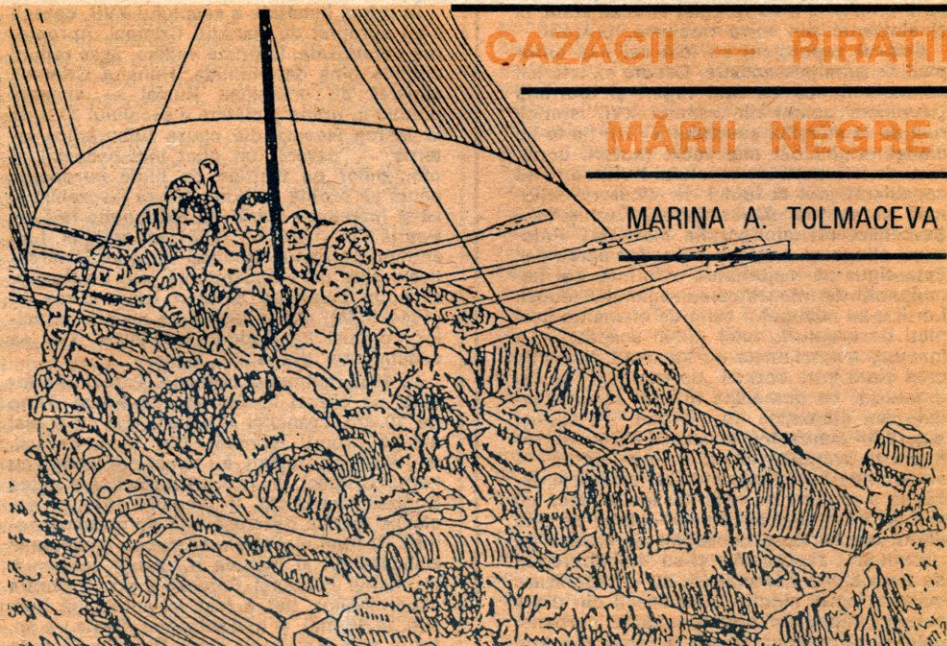
Vă mulțumim, stimați cititori pentru încrederea cu care sunteți alături de noi și vă asigurăm, la rândul nostru, că ne vom strădui să vă oferim în continuare cartea dvs. preferată de istorie, lună de lună, la un preț accesibil, neurmărind vreun profit, conștienți că, inclusiv în timpurile tranziției, istoria rămâne cea dintâi carte a națiunii; carte scrisă de noi cu deplină obiectivitate.

Tuturor celor ce ne-au scris, redacția și Fundația Culturală *Magazin Istoric* le adresează rugămintea de a continua să atragă noi cititori și de a ne sprijini financiar, prin donații.

CAZACII — PIRAȚII

MĂRII NEGRE

MARINA A. TOLMACEVA

... cu cale este și noaă a pomeni de vremurile lor, ales povestea lui Hmil hatmanului căzăcescu, de la care vremi (ah!) s-au început și răul nostru, în care până astăzi ne aflăm cu acesta pământu la cumplite vremi și Dumnezeu știe de nu și peste veacul nostru trăitoare.

Așa începea Miron Costin capitoul XVII al Letopisetului Țării Moldovei de la Aron vodă incoace. După patru secole și jumătate de la prima lor atestare, cazacii și-au făcut reapariția pe malurile Nistrului. Am considerat, de aceea, necesar să precedem articolul doamnei Marina A. Tolmaceva — pe care îl preluăm într-o formă condensată, cu titlul și subtitlurile redacției noastre, din revista americană East European Quarterly — de o prezentare a cazacilor, evident punând un accent mai mare pe grupurile căzăcești mai apropiate de istoria noastră. De altfel, despre contactele românești cu cazacii, revista Magazin istoric speră să vă poată oferi, în numerele viitoare, pagini interesante.

În literatura rusă, ucraineană și sovietică — dar și în cea occidentală, la Alexandre Dumas, de exemplu — cazacii au fost adesea prezenți. Printre autorii care i-au zugrăvit în opera lor se numără Dobroliubov, Cernășevski, Șevcenko, Tolstoi, Șolohov, Șukșin, Pasternak. Termenul cazac este de origine turcă și era deja folosit în secolul XI de cumani. El desemna grupuri de oameni, uneori triburi întregi, care se plasau în afara

formațiunilor politice stabile, nomazi care trăiau din furturi și tâlhării. În secolul XV, la marginea hanatelor tătărăști de pe Volga apăreau „cazacii Hoardei”. O asemenea grupare a prădat în 1469 Podolia, aflăm de la cronicarul polon Długosz. În 1517, ambasadorul împăratului habsburg Maximilian, în drum spre Moscova, semna și el asemenea „cazacii”, instalați pe Volga, la granița hanatului de Kazan.

La începutul secolului XVI sunt menționați în documentele polone și ruse „cazacii de Azov” și „cazacii de Cetatea Albă (Akkerman)”. Erău grupuri desprinse din Marea și Mica Hoardă a nogailor. De altfel, până spre sfârșitul secolului XVI, documentele otomane foloseau termenul „cazac” pentru a desemna atât pe acești tătări, cât și pe cazacii creștini, de care ne vom ocupa în continuare. Dar trebuie să spunem mai întâi că termenul „cazac” apare la cronicarul otoman Mustafa Ali, în același secol, și pentru a desemna unități trimise din Moldova și Țara Românească, în Transilvania, la 1566, după cum tot „cazacii” numesc documentele otomane și anumite formațiuni militare polone.

De la sfârșitul secolului XV apar și primii cazacii creștini. Atunci începe procesul de părăsire a pământurilor de către țărani — din cauza fiscalității, a regimului impus de Lituania în Ucraina —, care se retrag spre cursul inferior al Niprului. Dar nu numai țăr-

ranii ucraineni s-au refugiat în acea zonă, ci și elemente din mica nobilime, orașeni.

Cazacii zaporojeni au fost cel mai apropiat de granițele noastre. Despre ei, istoricii au scris fie că au fost fugari și răzvrătiți (cronicarii poloni din secolul XVI, istoricii ruși de la sfârșitul secolului XVIII), fie le-au căutat origini cât mai vechi (autorii ucraineni de la jumătatea secolului XVII) sau i-au considerat eroi ai luptei de eliberare națională și socială (Dobroliubov, Cernișevski, Șevcenko, ori istoriografia marxistă). Polemica atinge și originea cazacilor ucraineni. Este sigur că majoritatea o formau cei nemulțumiți de intensificarea regimului feudal. Lor li s-au adăugat o serie de elemente dornice de aventură, mici nobili scăpați. La început, documentele nu au făcut distincție prea clară între cazacii „de frontieră” — cei organizați pe domeniile marilor familii feudale din stărostiile de margine —, supuși autorității stăroștilor, și cazacii care s-au refugiat la pragurile Niprului — za poroje — acolo unde fluviul, câzând prin cataracte, alcătula o regiune de bălți, cu insule mici, cu stuf — întemeind acea seci, cetate, pe una dintre insule. Spre deosebire de cazacii de „frontieră”, zaporojenii și-au stabilit reguli de conviețuire comunitară, cu o organizare militară foarte strictă. Cum acești din urmă cazaci scăpau de sub ascultarea coroanei polone, autoritatea regală a făcut repetate eforturi să îi aducă la ordine. O primă tentativă este atribuită regelui Ștefan Bathory (1575-1587), care în 1583 ar fi încercat să îi înregistreze.

Principalele lor ocupații erau pescuitul, vânătoarea, albinăritul și, desigur, brigandajul. Documente din secolul XVII ne vorbesc despre nivelul scăzut al dezvoltării meșteșugurilor, atât la ei, cât și la cazacii de pe Don. De agricultură au început să se ocupe abia în secolul XVIII, când rosturile lor militare se redusese considerabil. Din insulele lor pierdute printre apele Niprului și stuf, zaporojenii atacau și pe musulmani, dar și teritoriile creștine. Moldova celei de a doua jumătăți a secolului XVI a „beneficiat” din plin de asemenea „vizite”, pretendenții la tronul ei găind oricând în zaporojeni oameni gata să îi ajute. La 1596 deja, seimul polon îi declara primejdie de stat. A intervenit și problema religioasă, care a complicat lucrurile. În 1569, la Lublin, se introdusese principiul egalității între confesiuni și al egalității bisericii catolice cu cea ortodoxă. Evident însă, catolicii nu au respectat acordul punând biserica ortodoxă într-o situație de inferioritate. În 1596, sub regele Sigismund, o parte a bisericii ortodoxe din Ucraina s-a unit cu Roma. Mulți clerici ruteni au trecut în sfera de influență a catolicismului, în frunte cu mitropolitul Fotie. Căzăcimie zaporojeană, care nu dăduse până atunci prea mare atenție problemei religioase, a trecut în masă în frăția ortodoxă de la Kiev, întemeiată în 1615.

În prima jumătate a secolului XVII, cazacii s-au apropiat de Hanatul Crimeei. Apropierea paradoxală, la prima vedere, avea rațiuni politice bine determinate. Hanatul Crimeei, eliberat de presiunea Rusiei — absentă practic în prima jumătate a secolului XVII de la Marea Neagră din cauza tulburărilor interne —, devenit un aliat indispensabil al otomanilor pe teatrele de luptă europene, căuta să profite de conjunctura favorabilă și să-și mărească marja de autonomie față de Poartă. În 1624 și 1628, zaporojenii l-au sprîjinii pe hanul Mehmed Giray III în tentativele sale de independență față de Poartă. O nouă încercare a făcut Islam Giray III (1644-1654), strâns legată de revolta cazacilor conduși de Bogdan Hmelnicki. Dar să vedem cum s-a ajuns acolo.

În 1636, hatmanul coroanei Potocki i-a înfrânt pe cazaci la Cerkasi, pe Nipru. Timp de 10 ani, cazacilor li s-a interzis să-și mai aleagă proprii hatmani. Din 1644, cazacii, mai ales zaporojenii, au reluat contactele cu hanul Crimeei. În fruntea cazacilor a ajuns Bogdan Hmelnicki. În ianuarie 1648, el declanșa revolta deschisă față de coroana polonă. O lună mai târziu se ducea personal la Bahçesaray și încheia o alianță cu hanul. Hatmanul coroanei Potocki a pornit contra zaporojenilor, dar a fost înfrânt lângă Korsun, la 16 mai, și luat prizonier. Peste un an, tot în mai, Hmelnicki ataca Polonia. Victoria de la Zborov, în august 1649, ar fi putut fi decisivă dacă hanul tătar nu l-ar fi silit să trateze cu noul rege polon, Ian Cazimir. Tratatul încheiat reprezenta un compromis între revendicările cazacilor și concesiunile acordate de rege. În scurt timp, magnații poloni l-au silit pe rege să adopte o politică mai dură față de cazaci. Simțind că se apropia o nouă confruntare, Hmelnicki a adresat sultanului otoman o scrisoare prin care se recunoștea supus al lui. În decembrie 1650, sultanul îi răspundea, acceptând să acorde protecția sa cazacilor. În martie 1651, Hmelnicki primea și un caftan, care nu l-a fost însă de prea mare folos, căci în iunie același an suferea o grea înfrângere din partea armatei polone, deși hanul tătar fusese alături de el. În septembrie se încheia un nou tratat cu Polonia, prin care se restabliea suveranitatea acesteia asupra Ucrainei. În toamna anului 1652, prevăzând o nouă expediție polonă, Hmelnicki trimitea cereri de ajutor și la Moscova și la Istanbul, promițând și unora și altora să li se supună, în schimbul ajutorului contra regelui polon. Acesta îl ataca din nou în iulie 1653. În octombrie, zaporojenii și tătarii încercau armata polonă la Swaniec. Vestea că Rusia a acceptat cererea de ajutor în schimbul alipirii Ucrainei a ajuns în tabăra beligeranților la începutul lui noiembrie. Drept urmare, la 5 decembrie, hanul și regele Poloniei semnau o alianță contra cazacilor și a Rusiei. La 8 ianuarie 1654, Rada de la Pereiaslavl hotărâse unirea Ucrainei cu Rusia. Dar Bogdan, fidel politici

sale de echilibru, nu a rupt legăturile cu Poarta. În schimb, raporturile de alianță cu Hanatul luau sfârșit definitiv. În 1657, Bogdan Hmelnicki a murit, o dată cu el luând sfârșit și perioada de glorie a cazacilor zaporojeni.

Prin armistițiul de la Andrusovo, din 1667, încheiat între Rusia și Polonia, Ucraina de la răsărit de Nipru, plus Kievul, reveneau țarului. În 1672, a izbucnit un conflict între doi hatmani zaporojeni: Hanenko și Doroșenko, primul susținut de poloni, celălalt de otomani. Prin pacea din 1672, otomanii primeau din partea Poloniei și restul de Ucraină pe care îl mai păstrasera, lucru reconfirmat în 1676. O parte a cazacilor care nu-și mai găseau rostul au migrat spre Don și spre Volga. Tot acum, la sfârșitul secolului XVIII, intervine și episodul stăpânirii lui Duca Vodă (între 1681-1683) în ceea ce unii au numit „Ucraina moldovenească”, dintre Nistru și Nipru. La 1699, rușii au desființat sistemul înregistrării cazacilor ucraineni. Ei aveau să mai joace un rol în vremea hatmanului Mazepa, în timpul expediției regelui Suediei, Carol XII, în Rusia. Mazepa a optat pentru tabăra suedeză. Dar la Poltava, în 1709, Petru cel Mare a înfrânt trupele lui Carol XII și ale lui Mazepa. Armata lui Petru a distrus Staraja Seci, iar Mazepa s-a refugiat pe teritoriul Moldovei, unde a și murit. Un cartier al Galațiului de azi îl poartă numele. La sfârșit atunci ultima încercare de constituire a unui „stat căzăcesc” sau Ucraina, cum i s-a spus mai târziu. După 1734, instituția hatmanatului ucrainean era desființată, căci însăși importanța militară a cazacilor ucraineni dispăruse. Să mai spunem că ultimul hatman a fost un moldovean, Dănilă Apostol. Treptat, cazacii ucraineni au fost integrați în unitățile de husari.

Linia căzăcească a Rusiei a avut ca punct de pornire cazacii de pe Don și Volga. Cauzele care au dus la apariția lor sunt aceleași ca și în cazul celor din Ucraina. La jumătatea secolului al XVI-lea, linia căzăcească, întinsă de la Nipru până la Iaik (Ural) se afla în inima teatrului de luptă care opunea, de o parte, Polonia (dornică deocamdată să păstreze o minimă înțelegere cu Poarta), Rusia (aflată în plină expansiune spre sud) și Iranul Safavid, iar de cealaltă parte Imperiul otoman și Hanatul Crimeei. Încă de la sfârșitul secolului XV și la începutul celui următor, otomanii instalaseră puternice fortărețe la Oceaov (Ozû), Kahotovka (Djankerman) — care închideau estuarul Niprului —, Cetatea-Albă (Akkerman) și Chilla (Kili), care controlau Nistrul inferior și vărsarea Dunării. Hanatul Crimeei controla Caffa (Kefe) și Azov (Azak) la gura Donului. În felul acesta, otomanii le interziceau rușilor accesul la Marea Neagră. Doar cazacii de pe Don puteau pătrunde aici, de unde și rolul lor, până la sfârșitul secolului XVII. Cetatea Azovului prezenta o importanță vitală pentru Imperiul otoman: era un avanpost față de stepele

pontice și un cap de linie al vechiului drum caravanier al mătăsii care, prin Astrahan, ajungea în Turkestan. Orice amenințare asupra Azovului se repercuta imediat asupra situației alimentare de la Istanbul, fortăreața fiind situată într-o importantă regiune agricolă. În plus, pe drumurile militare ce legau Azovul și Caffa de Derbent (fînt din istmul caucazian, de pe țărmul Mării Caspice), prin Kabarda și Daghestan, otomanii puteau să atace din nord pe dușmanii lor safavizi. La rândul ei, Rusia, care în 1552 a cucerit Kazanul, iar în 1556 Astrahanul — cheia bazinului Volgăi de Jos, care oferea accesul către Caucazul Oriental și Turkestan — dorea să păstreze deschis drumul comercial al Caspicii, care-i oferea acces spre bogatele piețe iranene. Pentru aceasta, trebuia să își stabilească o bază în locul cel mai vulnerabil al respectivei rute, în Kabarda — zona nordică a câmpiei caucaziene, între Kubanul superior și Sundja, vecină cu ținuturile locuite de oseji, cecenii și ingușii — și la confluența Sundjei cu Terekul.

Una dintre primele mențiuni despre cazacii de pe Don datează din primăvara lui 1521, când hanul tătar Mehmed Giray I îi scria sultanului otoman, printre altele, că în apropierea teritoriilor sale, pe locurile nogailor, s-a instalat o bandă (taife) de cazaci, care îl păneau amenințatori toate mișcările. Pe la 1570, cazacii de pe Don constituiau o comunitate organizată căreia țarul Ivan IV i se adresa solicitându-i serviciile. Un an mai târziu, se încheiase un acord formal, reînnoit în 1584 și 1592, prin care Moscova urma să trimită praf de pușcă, plumb și bani, iar cazacii se angajau să salveze pe creștinii capturați de tătari. Dar câțiva ani mai târziu, sub presiunea autorităților rușești, nemulțumite că atacau fără discriminare și pe creștini și pe musulmani, o parte dintre cazacii de pe Don și Volga au migrat spre Siberia — un cazac, Ermak Timofeev, a condus, la 1580, prima expediție rusă în Siberia —, spre Uralii meridionali — cazacii de pe Iaik au fost dispersați după revolta lui Emelian Pugaciov (1773-1775) — și spre nordul Caucazului. Aici au constituit două comunități importante: cazacii de Terek și cei de Greben. La început, locuitorii Kabardiei i-au primit cu bucurie, ca un sprijin contra nogailor, dar și a cecenilor și osetinilor, care respingeau pretențiile de stăpâni ale prinților kabardani. Primele comunități căzăcești s-au fixat în jurul estuarului râului Terek. În vreme ce cazacii de Terek primeau printre ei și necreștinii, cei de Greben nu acceptau decât creștinii. Spre deosebire de cazacii de pe Don, cei de Terek, căsătorii cu femei cecene, au învățat de la acestea agricultura. De la circasieni au moștenit frumosa tunică strânsă pe talie cu o curea de piele și care mergea până la genunchi, cercheza. Treptat însă, pe măsură ce autoritatea țaristă și-a întărit controlul asupra liniei căzăcești, și conflictele cazacilor cu popula-

țiile locale s-au întesit.

Dar în secolul XVI, linia căzăcească, de la Don la Terek, a fost extrem de activă, mai ales între 1578-1605, când, profitând și de lungul război otomano-safavid (*Magazin istoric*, nr. 2/1984), Rusia a încercat să cucerască, fără succes, Caucazul. Astfel, cazacii de pe Don au fost implicați în conflictul care l-a opus pe Sa'adet — pretendent la titlul de han, pe care l-au sprijinit — și Islam Giray (1584-1588), primul han complet supus voinei Porții, după cum l-au dat ajutor și altui pretendent, sprijinit de Rusia, în 1587, Murat Giray. Împreună cu cazacii de Terek și Greben, au hărțuit permanent linia de comunicații Azov-Derbent, astfel încât în 1593 un sol otoman aducea țarului un mesaj din partea sultanului, cerându-i să-i oprească. Bineînțeles că țarul răspundea că el nu avea nici o autoritate asupra acelor cazaci, care erau oameni liberi. La începutul secolului XVII, în perioada de război civil pe care a cunoscut-o Rusia și care a luat sfârșit cu instalarea Romanovilor, cazacii au manifestat tot mai multă independență. La 1604, voievozii de Terek scriau la Moscova că „oamenii din Terek nu-l mai ascultă și că domnește acolo, din cauza bandiților și a cazacilor, o mare anarhie”. De altfel, în Caucaz Rusia avea să repara abia peste aproape un secol.

Și relațiile cazacilor de pe Don cu primul Romanov au fost tensionate, chiar dacă Moscova a reluat subvențiile de grâne din 1623. În 1630, patriarhul rus l-a excomunicat și ruptura a durat până în 1633, când țarul a avut din nou nevoie de el contra Poloniei. În 1637, cazacii de pe Don au atacat și cucerit Azovul. Sultanul Murad IV, angajat într-un conflict cu Iranul safavid, nu a putut să reacționeze imediat. Dar cum Moscova, care nu dorea atunci o confruntare cu Poarta, a refuzat să îl susțină, în 1642 au trebuit să se retragă. În a doua jumătate a secolului XVII, are loc revolta cazacilor de pe Volga, conduși de Stepan Razin. După înfrângerea ei, în 1671, autoritățile au luat măsuri speciale pentru a-și întări controlul asupra cazacilor, inclusiv a celor de pe Don. Spre deosebire de cazacii zaporojeni, cei de pe Don și din alte zone și-au menținut utilitatea militară,

dar organizarea lor a suferit importante modificări în secolul XVIII. Treptat, comandanții încep să fie numiți, sistemul ierarhic se aliniază tot mai mult celui din cavaleria imperială rusă. La mijlocul secolului devine obișnuită să se acorde hatmanilor cazacilor de pe Don gradul de general în armata rusă. În 1798, țarul Pavel I l-a recunoscut pe toți ofițerii cazaci ca ofițeri ai armatei imperiale, asimilându-i implicit nobilimii ruse. În secolul XIX s-au luat noi măsuri pentru integrarea cazacilor în sistemul imperial rusesc. La jumătatea secolului existau 10 oștiri căzăcești, răspândite în toată Rusia. Îndeplineau rolul de unități auxiliare și apărau frontiera. În a doua jumătate a secolului trecut, datorită evoluției artei militare, cazacii s-au transformat tot mai mult în unități de poliție și jandarmerie, fiind folosiți în principal contra dușmanilor din interior al regimului țarist.

În februarie 1917 însă, unitățile de cazaci au refuzat să atace populația revoltată din Petrograd. După izbucnirea revoluției conduse de Lenin, cea mai mare parte a cazacilor a trecut de partea albgardiștilor. Cazacii au constituit apoi un factor de neliniște pentru noua putere sovietică. După 1930, ei s-au opus colectivizării. În martie 1936, ziarul *Pravda* publica o scrisoare trimisă de cazaci lui Stalin, în care i se plâneau de tratamentul la care fuseseră supuși. La 20 aprilie același an, se publica o Hotărâre a Comitetului Executiv Central al P.C.U.S. prin care o serie de divizii de cavalerie erau rebotezate cu nume căzăcești și se anula toate restricțiile care li se aplicaseră până atunci în executarea serviciului militar în cadrul forțelor armate sovietice. În timpul celui de al doilea război mondial, unitățile de cavalerie căzăcești au fost reorganizate de sovietici și folosite din plin pe front. În același timp însă, unități de cazaci au luptat și alături de trupele germane. O parte dintre acești cazaci (170 000), care s-au predat britanicilor, au fost dați de aceștia, în mai 1945, sovieticilor. În sfârșit, să mai amintim că în 1953, georgianului Stalin l-a urmat, ca premier al guvernului U.R.S.S., un cazac din Urali, Malenkov.

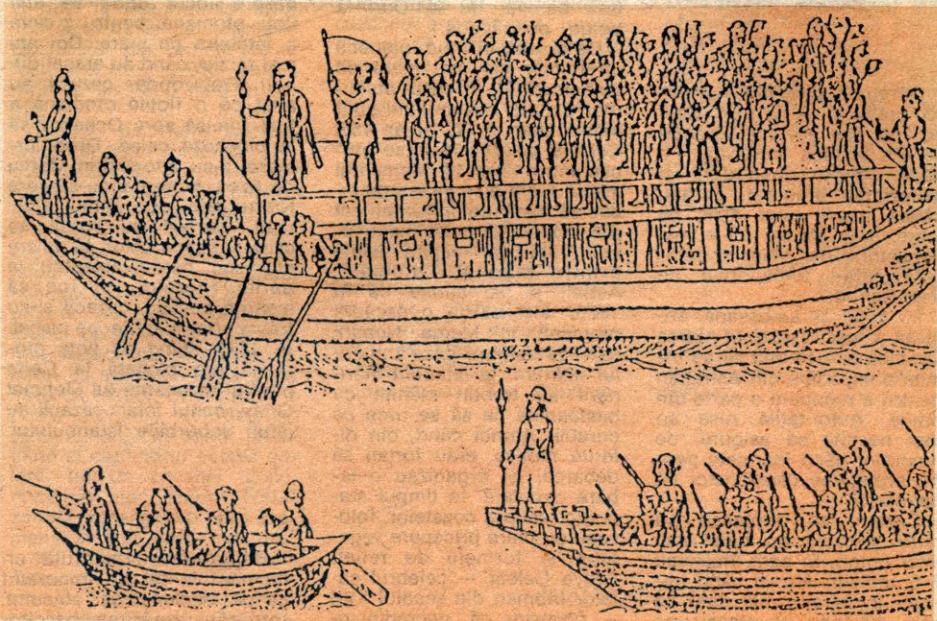
O adunătură de oameni

Raidurile căzăcești în Marea Neagră puteau avea ca obiectiv o simplă recunoaștere de luptă sau o expediție de jaf. Cele mai multe dintre acțiunile, de recunoaștere erau declanșate la cererea regelui Poloniei sau a țarului Rusiei. În schimb, deseori atacurile asupra corăbiilor otomane și tătare, cât și a

asezărilor din Marea Neagră și de Azov nu aveau aprobarea Poloniei, în primul rând, pentru că atrăgeau replica fermă a sultanului. La fel, atacurile contra Iranului safavid puneau în pericol comerțul european în zonă și stânjeneau relațiile diplomatice cu safavizii, dușmanii de moarte ai otomanilor. Poruncile de oprire a unor asemenea raiduri erau respectate de pătura de sus a cazacilor, dar nu și de membrii mai să-

raci ai comunității căzăcești. În plus, cazacilor de pe Don le era interzis, până în 1695, să lucreze pământul. Prada de război reprezenta deci pentru ei o sursă majoră de venituri.

Raidurile erau efectuate adesea în cooperare: cazacii de pe Don alături de cei zaporojeni sau de cei kievieni. După anul 1620, orientarea spre vest a cazacilor de pe Nipru a făcut să fie mai des angajați în războaiele con-

Ambarcațiuni ale țarului, trimise să reprime mișcarea lui Razin

În p. 67: Stepan Razin pe Volga

duse de Polonia și aliații ei, astfel încât și-au redus participarea la expedițiile inițiate de cazacii de pe Don. În 1632 s-a încheiat o înțelegere de ajutorare reciprocă între cazacii de pe Don și cei zaporojeni. Aceștia din urmă se alăturau adesea cazacilor de pe Donul superior care acționau — alături de cazacii de pe laik și cei din zona Terek — în Marea Caspică. Este greu de stabilit ponderea relativă a zaporojenilor și a cazacilor de pe Don. Unii istorici socotesc numărul expedițiilor comune pe care le-au întreprins în secolul XVII contra otomanilor și a tătarilor la peste 20, considerând că mare parte din faima zaporojenilor s-ar fi datorat, de fapt, celor de pe Don. Se pare că o parte din mister se datorează chiar cazacilor de pe Don, care vroiau să se pună astfel la adăpost de Moscova. Astfel, ei i-au acuzat în fața țarului Mihail Feodorovici (1613-1645) pe zaporojeni că au avut inițiativa expediției din 1637 contra

Azovului. La fel, atunci când cazacii de pe Don au atacat o flotă otomană care se îndrepta spre Azov, unul dintre atacatori, luat prizonier, a declarat că totul fusese pus la cale de către regele polon. În schimb, în 1601, ambasadorul Poloniei la Poartă, Piasocziński, scuzându-se pentru raidurile zaporojenilor, afirma că acei cazaci acționau independent de voința Poloniei, fiind o adunătură de oameni, mai ales muscali. În 1640, o corabie otomană, ce transporta pe ambasadorul polon care se reîntorcea din imperiu, a fost atacată de cazacii zaporojeni. Luat prizonier, un cazac a spus că raidul fusese organizat fără știința atamanilor. Iar în vara anului 1647, 37 de săici au plecat pe Don spre Marea Neagră. Fiecare ducea câte 60-70 cazaci și „oameni liberi”, dar fără atamani și locuitorii lor, obligați să respecte ucazul țarului care le interzicea „să supere pe locuitorii din părțile turcești”.

O unitate căzăcească de

raid — *vataga* — era condusă de un lider ales, *ataman*, care avea, când numărul participanților era mai mare, doi locotenenți, *esaul*. Unitățile mai mici aveau în frunte un *sotnik* (comandantul unei sute) sau un *piatdesiatnik* (comandantul a 50), numiți de *ataman*.

Scopul declarat al celor mai multe expediții era culegerea de informații despre preconizate campanii otomane și tătare. Concret, asta însemna raiduri în așezările de pe coasta Azovului și de pe cea de nord a Mării Negre, pentru a captura „limbi”. Normal, toată prada pe care o întâlneau — cai, oi, mărfuri etc. — o luau cu ei. Raidurile mai îndepărtate — spre Dunăre (Chilia, Cetatea Albă, Ismail, Varna) și pe litoralul asiatic (suburbiile Istanbulului, Trebizonda, Samsun, chiar țărmul caucazian) — aveau clare scopuri economice.

Dispăreau cât ai clipi din ochi

O regulă specifică frontierei creștine — să nu-i ataci pe ruși sau alți coreligionari — era adesea încălcată. Pe uscat, multe gospodării și proprietăți boierești puteau cădea pradă unei razii; pe mare, erau atacați nu numai negustorii, dar chiar și corăbiile care-i transportau pe ambasadori.

În 1569 o ambasadă engleză a fost atacată în Marea Caspică și a trebuit să se trimită o expediție din Astrahan pentru a recupera o parte din pradă. Autoritățile ruse au fost nevoite să asigure, de timpuriu, găzdi înarmate pentru protejarea caravelor de negustori.

Cazacii se deplasau pe râuri și fluviu cu bărci mai mici (lotci), în care încăpeau 5-6 oameni. Atunci când treceau în bărcile mai mari cu care navigau și atacau pe mare (șăici) scufundau lotcile în lagunele de lângă estuarul Niprului; la revenirea din expediție, recuperau lotcile și scufundau șăicile. Șaica naviga pe vreme frumoasă cu o velă, iar pe furtună cu ajutorul vâslelor (câte doi oameni la o vâslă), reușind să fie mai iute ca o galără otomană. Pe vreme frumoasă, o singură șaică putea înfrunta o galără, dar pe furtună nici 20 nu reușeau să îi vină de hac. Echipajul unei șaici număra între 50-70 oameni, împărțiți în vâslași și luptători. Armamentul individual era format dintr-o sabie și două arme de foc. Apar menționate și sulite și lănci. Bărcile puteau transporta și două tunuri ușoare.

Calendarul atacurilor căzăcești este extrem de variat. În 1606, gurile Dunării au fost atacate în timpul verii; în 1609, toamna. În 1614 au întreruns un prim atac primăvara și au revenit în vară. În 1616 și 1617, cazacii de pe Don au atacat coasta Asiei Mici toamna, dar în 1618, 1621 și 1623 au făcut-o primăvara, iar în 1620, 1624, 1635 și 1637, vara. În 1667, cazacii lui Stepan Razin și-au

tras bărcile, de la Don la Volga, pe zăpadă.

De obicei, un raid includea un număr cât mai mare de ambarcațiuni. În cazul atacurilor asupra Istanbulului sunt menționate și 80, chiar 150. Cel mai adesea însă, se grupau între 12 și 40. Momentul atacului era ales în așa fel încât să aibă de înfruntat cât mai puține forțe ale inamicului. Atacul lor inspira teamă printre marinarii otomani. Astfel, ni se spune că în 1620, deși exista o escadră otomană în Marea Neagră care să asigure paza traficului maritim, la Istanbul marinarii au trebuit mănăți cu bastoanele ca să se urce pe corăbiile. Atunci când, din diferite motive, erau forțați să debarce, își organizau o tăbără circulară. În timpul atacurilor asupra coastelor, foloseau cu mare pricepere vegetația și formele de relief. Evliya Çelebi — celebrul călător otoman din secolul XVII — povestea că „necredincioșii” cazaci organizează ambuscade, capturau oameni, îi urcau în bărcile lor și dispăreau cât ai clipi din ochi.

Raidurile căzăcești se desfășurau cu viteza fulgerului, noaptea sau în primele ore ale dimineții, evitându-se angajarea unor forțe inamice puternice și cu retragerea imediat după încheierea atacului. În vara anului 1624, jaful pe ambele maluri ale Bosforului a început înainte de răsărit și a continuat timp de șase ore. Beauplan — autorul celei mai informativă relatări contemporane despre cazaci — afirmă însă că, de regulă, atacurile dinspre mare începeau cu o oră înainte de apusul soarelui. Cazacii se apropiu dinspre vest, pentru a profita de unghiul favorabil pe care îl formau razele soarelui înainte de dispariția acestuia. Raidul era precedat de culegerea unor informații cât mai complete despre țința de atacat. Așa, în 1614, atacul asupra Trebizondei s-a bazat pe informațiile primite de la refugiați sosiți din Imperiul otoman. Iar înainte de a porni pe drumul de întoarcere, cazacii s-au informat

despre locul unde se afla flota otomană, pentru a evita o întâlnire pe mare. Doi ani mai târziu, când au atacat din nou Trebizonda, cazacii au aflat că o flotilă otomană a fost trimisă spre Oceaov să le blocheze calea. Drept urmare, s-au întors prin Marea de Azov, îndreptându-se spre Nipru prin est. Bine informați, cazacii au reușit să evite capcana celor 40 galere otomane care-i așteptau la gurile Niprului. În loc să meargă pe apă, cazacii și-au transportat bărcile pe uscat. În 1624, știind că flota otomană era blocată la Caffa pentru întronarea lui Mehmet Giray, hanul tătar, cazacii au jefuit suburbiile Istanbulului.

Tătucul țar ii domolește

Retragerea constituia un moment la fel de important ca și declanșarea atacului. Întrucât urmărirea bărcilor căzăcești era dificilă, din cauza vitezei lor, inamicul îi pândea în apropierea casei, lângă Oceaov sau la gurile Dunării. În 1615, după un raid asupra suburbiilor Istanbulului, 80 bărci căzăcești s-au ciocnit cu otomanii în dreptul gurilor Dunării. Cazacii au reușit să se urce la bordul câtorva galere și să îl captureze pe amiral. Acesta le-a promis 30 000 piaștri ca răscumpărare, dar a murit în captivitate. Dacă reușeau să ajungă la gura de vărsare a unui râu, cea mai sigură cale era să se ascundă în tufisurile și stufărișul ce se găsesc de obicei în asemenea locuri.

Uneori, pierderile cazacilor erau mari. În timpul expediției din 1622, din Marea Neagră, condusă de atamanul Hilo, din cei 1 500 oameni care au plecat s-au mai întors doar 700. Din cei 2 500 cazaci de pe Don care — alături de 10 000 zaporojeni — au atacat în 1625 Sinope, Trebizonda și Samsun, 1 300 au pierit. La fel, în 1614, fiind surprinși pe când reveneau dinspre Sinope, unde arseră arsenalul, mulți cazaci au fost omorâți sau capturați

și duși la Istanbul. În 1633, 150 șaiaci au atacat țărmurile Bosforului, dar 100 din ele au fost distruse, 2 000 cazaci omorâți și 1 000 luați în robie.

Totuși, pe mare cazacii erau mai puțin vulnerabili. Sigur, întâlnirile cu navele de luptă erau evitate, dar corăbiile negustorilor nu aveau nici o șansă în fața șaicilor căzăcești. Nava era abordată, se jefuia tot ce era de jefuit, echipajul și pasagerii erau fie omorâți, fie luați în robie. Dar atunci când situația o impunea, cazacii nu se dădeau în lături să angajeze lupta și cu nave de război. Urmărite de o flotilă otomană, în 1615, 80 șaiaci au angajat lupta, abordând și capturând câteva galere. Iar un an mai târziu, după un atac asupra Trebizondei, șase galere mari otomane și alte nave mai mici le-au tăiat calea fugărilor. Cazacii — în număr de aproximativ 2 000 — au scufundat trei galere. Pe vreme nefavorabilă, singura șansă a șaicilor era să se strângă la un loc. În vara lui 1624, după un îndrăzneț atac asupra țărmurilor Bosforului, cazacii au așteptat să vadă reacția otomanilor. Aceștia au adunat în grabă o flotilă de nave mai mici. Atunci, cazacii s-au strâns în mijlocul strâmtoării, așezându-și bărcile în semicerc. Din cauza vântului potrivnic, nu puteau ataca și nu au angajat lupta cu navele inamice, care încercau să le lovească cu foc de la distanță. Până la urmă, șaiacii s-au retras fără pierderi. În sfârșit, în 1639, 1 500 cazaci, dispunând doar de șase tunuri, s-au ciocnit cu 400 galere și 150 nave mai mici, reușind să distrugă 10 galere.

În a doua jumătate a secolului XVII, frontiera căzăcească din nordul Mării Negre a cunoscut însemnate transformări. În 1667, Rusia și Polonia au căzut de acord să împartă Ucraina. În urma campaniei din 1671-1676, Poarta și-a instalat stăpânirea asupra Podoliei și suzeranitatea asupra restului Ucrainei. Pacea de la Bahçesaray, din 1681, fixa Nipru drept graniță

a Imperiului cu Rusia. Rostul cazacilor s-a schimbat fundamental. Ei participau doar la expedițiile inițiate de statul rus în direcția Mării Negre. Iar după cucerirea Azovului de către ruși, cu ajutorul cazacilor de pe Don și al celor ucraineni, în 1696, a început o nouă fază a relațiilor dintre țară și cazacii de pe Don. Căci atunci când a căzut Azovul, amenințarea otomană a fost îndepărtată și Moscova s-a simțit capabilă să îi supună pe cazacii de pe Don. Reformele militare introduse de Petru cel Mare au redus dependența Rusiei de aportul militar al cazacilor. După re-

volta lui Bulavin din 1707-1708, înfrântă de Petru, mulți cazaci au fugit la otomani¹. Cum și zaporojenii, care se aliaseră cu suedezii contra Rusiei, în 1709, fuseseră crunt loviți de Rusia lui Petru, cazacii nu mai reprezentau un pericol pentru siguranța navigației din Marea Neagră. ■

**Prezentare și
versiune românească:
Dorin MATEI**

¹ Ei au fost așezați mai întâi în Kuban, apoi mutați, pe la 1720, în Delta Dunării; sunt strămoșii lipovenilor de astăzi.

PINACOTECA

(7, 6, 4, 7, 5, 5, 5)

*Când n-am de lucru, vizitez ades
pinacoteca din oraș. O știi?
Ca asta-n caltea nu sunt bucurii
mai calde și mai pline de-nțeleș.*

*Privesc, oprit în loc, un peisaj,
un colț de țară luminos și drag,
apoi, dintr-un tablou de lângă prag,
îmi râde-un măscărici sub machiaj.*

*Năluci uitate! Cum să nu le-admiri?
Naive par lucrările de-aci,
dar un portret din hol te-ar cuceri,
cu lacrimi mari arzându-i în priviri.*

Andrei CIURUNGA

**Aflați prin ligamentare numele a 7 doamne și domnițe
din trecutul țărilor românești.**

Regele Eduard VIII — colaboraționist?

FRANCISCO SÁNCHEZ RUANO

Ducele de Windsor, fostul rege Eduard VIII, născut la Londra în 1894, i-a succedat tatălui său George V în ianuarie 1936. Din acest moment începea curba tumultuoasă a destinului său, curbă consumată într-o perioadă de maximă aprindere a vulcanului ce avea să erupă la 1 septembrie 1939, când s-a declanșat a doua mare conflagrație mondială.

După cum se știe, personajul a făcut mare valvă în epocă. Și dincolo de ea. Anunțarea de către el a unei viitoare căsătorii cu o americană divorțată, Wallis Warfield Simpson, a generat o criză între suveran și guvernul conservator prezidat de Stanley Baldwin.

În decembrie 1936, după abdicarea lui Eduard VIII, în favoarea fratelui său George VI, ex-regele a adoptat titlul de duce de Windsor, numele familiei casei regale a Angliei din 1917, căsătorindu-se în anul următor, 1937, cu d-na Simpson și, evident, asumându-și riscurile neconformistului său gest. Vreme de cinci ani, între 1940 și 1945, ducele a fost guvernator al insulelor Bahamas, timp în care germanii s-au mângâiat cu iluzia că „dizidentul” ar putea fi folosit de ei împotriva prieteniei lui țări, Anglia. După căsătoria sa morganatică, mult discutată sa colaborare cu serviciile secrete hitleriste reprezintă al doilea aspect de senzație al vieții lui Eduard VIII. A fost sau nu reală această

colaborare?

Greu de spus chiar și după peste 50 de ani de la evenimentele. În orice caz, nici memoriile ducelui, publicate în 1951 (apărute și în limba franceză sub titlul *Histoire d'un roi*), nici cele ale ducesei de Windsor, care au văzut lumina tiparului cinci ani după cele ale soțului ei, nu clarifică această fațetă a înaltei personalități monarhice.

Recent, revista spaniolă *Historia y vida*, sub semnătura lui Francisco Sánchez Ruano, aduce în discuție cazul Windsor, afir-

mând existența unei posibile legături între începutul atacului întreprins de Luftwaffe asupra Marii Britanii, în 1940, și eșecul sechestrării ducelui de către serviciile secrete germane, în colaborare cu autorități francheiste: generalul Franco, șeful statului spaniol pe atunci, și ministrul său de Interne — ulterior de externe — Ramón Serrano Suñer. Este un aspect confuz încă, delicat, încărcat de mister. Articolul publicat în revista spaniolă exploatează mărturia unui anume Angel Alcázar de Velasco, unica persoană în viață dintre cele ce astăzi ar mai putea aduce informații clarificatoare despre „colaboraționistul” Windsor. Dar să-l lăsam să vorbească pe de Velasco, într-o discuție cu Francisco Sánchez Ruano.

F.D.

— Nimeni nu se bucură mai mult decât mine pentru ocazia de a putea comunica informația pe care o dețin, nu numai britanicilor, ci și spaniolilor, pentru care ducele de Windsor a fost întotdeauna un personaj popular, apreciat.

— Puteți, deci, să-mi relatați detaliat cum s-a produs intervenția dv. personală în această complicată problemă?

— Da. A fost ceva neașteptat. Cam în prima săptămână a lunii iulie din 1940, am primit un telefon de la fiul dictatorului Primo de Rivera (1870-1930), Miguel Primo de Rivera, pe atunci guvernator civil al Madridului. El mi-a spus că trebuia să ne întâlnim urgent. În aceeași seară a venit să mă vadă, însoțit de șeful Serviciului de contraespionaj german, tânărul Walter Schellenberg, pe care Hitler și von Ribbentrop îl însărcinaseră cu mutarea ducelui de Windsor într-o țară neutră, probabil Elveția, unde conducătorii naștiți urmau a-i pune la dispoziție o importantă sumă de bani...

— Dar ducele se afla atunci în Portugalia, după câteva zile petrecute în Spania (între 20 iunie și 3 iulie). De ce s-a așteptat plecarea sa din Spania?

— Primo de Rivera a recunoscut că ducele plecase atât de repede din cauza gafei comise de ziarul *Arriba*, care în ziua de 22 iunie a publicat știrea falsă că Windsor negocia pacea cu Germania.

— Să continuăm cu Schellenberg, care spune în Memoriile sale că a fost într-o casă particulară din Madrid, înainte de a-l vedea pe ambasadorul german, și că a tratat cu un prieten spaniol despre chestiunea Windsor.

— El a fost în casa mea (Conde de Xiquena, nr. 6) cu Primo de Rivera. Cu siguranță, acesta era prietenul spaniol la care Schellenberg s-a referit mai târziu. De Rivera mi-a spus atunci că ex-regele britanic era sincer

îngrijorat, deoarece știa că Churchill urmărea să-l îndeparteze de pe scena politică, dându-i funcția de guvernator al insulelor Bahamas, pe care ducesa le numea „Sfânta Elena a noastră” cu aluzie la Napoleon, iar el nu dorea să accepte această funcție.

— Ce rol juca Miguel Primo de Rivera?

— El fusese însoțitorul lui Windsor, când acesta venise pentru prima dată în Spania în 1927, ca prinț de Gales, ca și în timpul șederii ducilor la Madrid, în iunie 1940. De aceea, când a început să se contureze ideea de a-l reține în Europa pe ex-regele britanic și de a-l folosi în beneficiul cauzei naziste, mulți s-au gândit la Rivera ca emisar. El își făcuse cunoscut dezacordul cu proiectul lui Churchill de a-l trimite pe ducele în Bahamas și acordul cu hotărârea fostului monarh de a nu se întoarce în Anglia dacă nu i se acorda soției sale respectul pe care-l merita. Ducele cerea să fie primit de către fratele și succesorul său, regele George VI, și să îndeplinească în Regatul Unit o funcție în acord cu rangul familiei și poziția sa. În plus, la Madrid garantase că lucrul cel mai urgent pentru țara sa era începerea tratativelor de pace cu Germania. În Portugalia îi asigurase pe prietenii săi de acolo că îl supăra numirea sa ca guvernator în Bahamas și că prefera să trăiască într-o țară neutră din Europa. Astfel, când la 4 iulie Churchill l-a confirmat în noul său post, în Bahamas, ca guvernator, și-a manifestat fără rețineri supărarea, comunicând-o ambasadorului nord-american, H. Clairbone Pell, care l-a informat imediat pe Roosevelt și pe ambasadorul Spaniei, Nicolás Franco, acesta din urmă transmitând imediat informația fratelui său, dictatorul Francisco Franco.

— A făcut ducele de Windsor vreun pas care să-i facă să creadă pe naștiți că el se afla mai

aproape de ei decât credeau ei la început?

— Da. Soții Windsor aveau un apartament la Paris, pe bulevardul Souchet, și o casă la Cap d'Antibes, în Franța neocupată, dar controlată de germani prin intermediul guvernului lui Pétain, din Vichy. Ambasada britanică în Portugalia i-a împiedicat pe soții Windsor să meargă la casa lor de pe Coasta de Azur, pentru a-și strânge portelanurile și tablourile pe care doreau să le ia cu ei. Dar nu s-a putut evita ca ducele să ceară germanilor protecția pentru domiciliul său din Paris și să obțină permisiunea acestora de a o trimite acolo pe subreta ducelui, domnișoara Moulichon, să strângă toate obiectele de valoare. În acest demers un rol deosebit l-a avut diplomatul spaniol Javier „Tigre” Bermejillo, prieten al ducelui, care a acționat cu permisiunea ministrului afacerilor externe Beigbeder și a ambasadorului german von Stohrer.

— În acele momente s-a concretizat ideea de a-l aduce pe duci în Spania?

— În iunie 1940, ambasadorul von Stohrer îl informase deja pe Ribbentrop despre sosirea ducilor în țara noastră, ca și despre posibilitatea de a intra în contact cu ei și de a-i reține în Spania. După cât se pare, această idee a fost foarte bine văzută de către ministrul german, care îl cunoștea pe regele Eduard VIII și nu uitase unele declarații ale sale favorabile celui de-al treilea Reich, făcute când ducii vizitaseră Germania, în octombrie 1937, în călătoria lor de nuntă. (Atunci Windsor s-a întâlnit chiar cu Hitler, pe care l-a elogiat în public.) Ribbentrop, dornic să-i facă plăcere lui Hitler, l-a lăsat să înțeleagă pe Führer cât de important este să-l țină pe ex-monarhul englez într-o țară prietenă și să ajungă la un acord cu el, înainte de proiectata debarcare germană în Marea Britanie. Faptul ar fi putut provoca divizarea opiniei britanice, criza

guvernului lui Churchill și probabil formarea unui cabinet partizan al unei păci negociate cu Germania. În ultimul caz, dacă Wehrmachtul invadea Anglia, repunerea lui Eduard VIII pe tron ar fi facilitat conviețuirea între ambele tabere. Planul, în acea ambianță de război, nu era lipsit de logică...

— Care era atunci atitudinea autorităților spaniole?

— Ambasadorul german la Madrid, von Stohrer, inițial a salutat ideea lui Ribbentrop, dar ulterior, nu s-a mai adresat lui Beigbeder la Ministerul afacerilor externe, ci lui Serrano Suñer care, în afara faptului că era ministru de interne, era cumnatul lui Franco și o persoană foarte influentă. L-a pus la curent cu planul conducătorilor naziști, dar i-a spus că pentru moment Germania trebuia să rămână în culise și de aceea a propus un emisar spaniol de încredere pentru a duce în Portugalia mesajul lor: propunerea ca ducii să se întoarcă în Spania sub pretextul unei vânători în Extremadura, ceea ce le-ar facilita ocazia de a parlamenta cu trimișii lui Hitler. Serrano Suñer a acceptat planul, deoarece nu se putea opune acestuia în situația dată, având puternicul Wehrmacht la frontiera cu Franța, dar, comentând despre cine ar putea fi emisarul, a fost foarte surprins auzind rostindu-se numele, deja hotărât, al lui Miguel Primo de Rivera, pe care nu-l considera pregătit pentru această extrem de importantă misiune. În orice caz, l-a acceptat și l-a propus lui Franco. Conform istoricului britanic M. Bloch, autor al cărții *Operation Willi* (nume cifrat pe care germanii l-au dat încercării de a-l conduce pe Windsor în Spania), atât von Stohrer cât și Serrano Suñer erau de acord că Spania nu trebuia să intre în război alături de Germania și, în fața presiunilor germane în acest sens, s-au gândit că ar putea fi oportun un plan care să distragă atenția naziștilor

în acel moment, fapte pentru care au sprijinit ideea, deși atât Serrano Suñer, cât și Franco îl considerau pueril și greu de realizat.

— Miguel Primo de Rivera și-a îndeplinit misiunea dată?

— Da. A fost în Portugalia între 14 și 22 iulie și a prezentat un raport foarte optimist despre întrevederile sale cu ducele, care au avut loc în zilele de 17 și 20. I-a făcut cunoscut acestuia că ministrul spaniol de interne avea să-i comunice ceva urgent în legătură cu securitatea sa și că îl va primi în palatul contelui de Montarco în Ciudad Rodrigo, unde ducii ar putea locui pentru moment. Windsor a răspuns că era din ce în ce mai nemulțumit în Portugalia, înconjurat de spioni ai serviciilor britanice și considerându-se aproape un prizonier. L-a criticat pe fratele său, noul rege al Marii Britanii, pe care-l considera stupid, și pe cumnata sa, regina, despre care a spus că era o intrigantă, dușmană a soției sale, Wallis. Este posibil ca pentru a da astfel mai multă importanță demersului său, Primo de Rivera să fi exagerat buna dispoziție a lui Windsor de a trece în Spania, cu atât mai mult cu cât el avea propriile sale planuri secrete de a-l răsturna pe Franco, cu ajutorul unui rege britanic prieten. A ajuns chiar să spună ducilor că — datorită războiului — Constituția britanică ar putea fi schimbată, iar Eduard s-ar întoarce pe tron.

— Care a fost rolul dumneavoastră, domnule Alcázar de Velasco, în această acțiune?

— Prezentându-mă lui Schellenberg la 25 iulie, Primo de Rivera a spus că eu aș fi al doilea emisar și că în această calitate voi duce o scrisoare de-a sa ducelui, iar apoi îl voi însoți la palatul contelui de Montarco, unde trebuia să aibă loc întrevedere cu Serrano Suñer.

— Dar Schellenberg era

un șef al S.S., iar dumneavoastră, d-le Alcázar, ca agent al „Abwehr”, depindeați de amiralul Canaris. Nu v-a atras atenția faptul că șeful „Operațiunii Willi” nu era șeful dumneavoastră ierarhic?

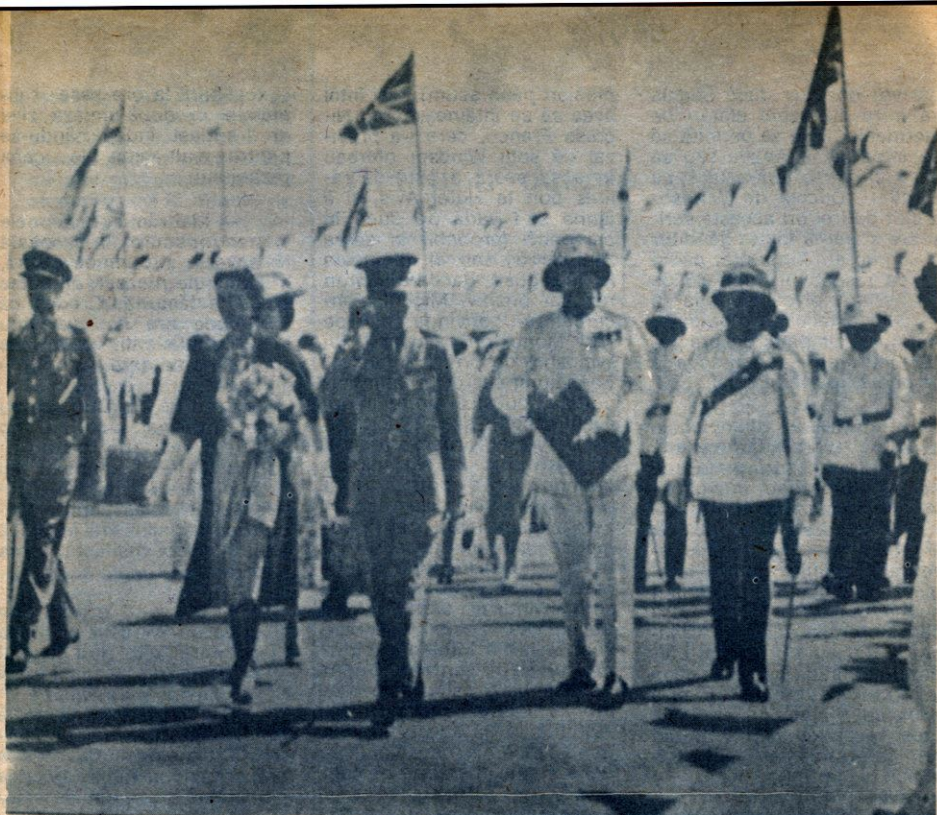
— Da, dar Schellenberg mi-a spus să nu abordez această temă cu Canaris, căci pe atunci acesta era deja suspectat că nu era leal față de al treilea Reich.

— L-ați cunoscut bine pe Schellenberg?

— În timpul „Operațiunii Willi” am tratat de câteva ori cu el, iar apoi a fost șeful meu după destituirea lui Canaris. Era un tânăr care trezea multe invidii, căci înaltei sale funcții i se adăuga o vastă cultură și cunoașterea câtorva limbi străine. A fost primul care a propus unificarea tuturor serviciilor secrete și îi ura aproape pe toți miniștrii, deoarece spunea că, făcând politică, nu se va câștiga războiul. De asemenea, a fost primul care i-a propus lui Himmler, în anul 1942, o pace negociată cu occidentali... Dar nu dau multă crezare *Memoriilor* sale. După război, Schellenberg s-a pus în serviciul englezilor care, după ce au obținut de la el tot ce știa, l-au predat, în 1949, Tribunalului de la Nürnberg, unde a fost condamnat la șase ani. Însă cum era foarte bolnav, englezii au dobândit grațierea sa și i-au plătit o luxuoasă vilă în Pallanza, pe malul lacului Maggiore. Acolo și-a scris *Memoriile*, la cererea serviciilor secrete britanice. Bolnav de cancer, a murit la câteva luni după ce a fost eliberat și n-a mai apucat să vadă publicat ceea ce scrisese. Pentru a complica și mai mult lucrurile, un ziarist german, K. Karppecht, îl ajutase în munca de redactare...

— Să revenim la Windsor. Care a fost rolul dumneavoastră în această poveste ce amintește despre cele mai bune filme de intrigă și spionaj?

— Aici totul este real. În

La sosirea în Bahamas, în calitate de guvernator

ziua următoare convorbirii cu Primo de Rivera și Schellenberg, m-am dus să-l văd pe Serrano Suñer, de care pe atunci mă lega o mare prietenie. Mi-a recomandat că, la Lisabona, să intru în contact cu Nicolás Franco, ambasadorul spaniol, care mă va informa despre tot ce era în legătură cu ducii de Windsor. Dar înainte de a întreprinde călătoria, am cercetat fișa fratelui lui Franco aflată în arhivele „Abwehr”-ului și am găsit că el era în serviciul „Intelligence Service”-ului britanic de mulți ani și o făcea direct și exclusiv pentru Churchill... După puțin timp am plecat la Lisabona. La rândul său, Schellenberg a plecat și el cu avionul, pe data de 26, urmat pe șosea de agenții S.S., Heineke și Böcker, care au ajuns pe 27. Schellenberg n-a pierdut timpul și a tratat chestiunea cu

mai mulți prieteni portughezi, un japonez și ambasadorul german, prieten al bancherului Espirito Santo, la a cărui fermă — situată în „Boca do Inferno”, în apropiere de Lisabona — locuiau ducii de Windsor. A constatat că relațiile dintre Portugalia și Germania s-ar deteriora mult dacă planul continua și mai ales dacă dezvăluia ordinul primit de la Ribbentrop, în ziua anterioară plecării soților Windsor din Lisabona, de a-i sechestra pe duci în cazul în care aceștia n-ar fi fost de acord să se întoarcă în Spania. A înțeles că era adevărată aversiunea pe care aceștia o simțeau față de gardienii lor (agenții lui Churchill), că nu doreau să meargă în Bahamas și că ar fi preferat să rămână într-o țară neutră europeană; dar că niciodată n-ar accepta să se întoarcă în Spania.

— Schellenberg povestește că dumneavoastră, citat ca „Viktor” în nume cifrat, l-ați văzut pe ducii de Windsor în după-amiaza zilei de duminică, 28 iulie. Cum l-ați tratat dv. pe ducii și cum a reacționat el în fața sugestiilor pe care i le-ați dat?

— Atât Primo de Rivera cât și eu ne adresam ducelui, în particular, cu Majestate și cred că el asculta acest cuvânt cu satisfacție. I-am înmănat scrisoarea lui Miguel care, în rezumat, spunea că ministrul de interne spaniol, Serrano Suñer, avea ceva foarte important să-i spună în legătură cu siguranța sa personală și a soției sale. Le cerea să-și amâne călătoria în Bahamas și îi invita să treacă în Spania, la palatul Montarco din Ciudad Rodrigo, unde el îi va vizita imediat. Ar putea să rămână în Spania

cât vor dori, iar dacă Spania va intra în război alături de Germania, li se va permite să se întoarcă în Anglia sau să se ducă într-o țară neutră, ca Elveția... Ducele de Windsor a citit de trei ori această scrisoare și părea foarte gânditor și îngrijorat. A anunțat că-mi va da răspunsul după 48 de ore, și atât el cât și soția sa — care a făcut un comentariu foarte simpatic despre părul meu creț — mi-au spus la revedere foarte amabil.

— Ce s-a întâmplat în timpul ultimei întrevederi?

— L-am văzut pe duce pentru ultima dată în ziua de 30 după-amiază și mi s-a părut că plânse. M-a privit fix și mi-a spus că mulțimea guvernului spaniol pentru interesul lui, dar că va pleca la 1 august spre Bahamas, așa cum hotărâse guvernul britanic. Când eu am insistat oferindu-mă să-l însoțesc până la frontiera spaniolă, mi-a spus cu tristețe că era deja prea târziu și mi l-a arătat, prin fereastră, pe agenții britanici.

— Și dv. ce-ați făcut atunci?

— N-am pierdut nici o clipă. După ce l-am informat pe Schellenberg că ducele nici nu se gândea să treacă în Spania, m-am îndreptat cu mașina spre Madrid, străbătând peste 650 km, chiar și noaptea, oprindu-mă abia în Badajoz pentru a-i telefona lui Serrano Suñer și a-i spune să mă aștepte în dimineața zilei de 31 la Ministerul de interne, unde mă voi duce cu Miguel de Primo de Rivera. Informându-l despre eșecul misiunii mele, Serrano a înțeles că nu se putea face nimic și a considerat cazul închis. Totuși, Primo de Rivera a insistat să mă întorc la Lisabona și să-l aduc pe duce în Spania, „cu binele sau cu răul”. Serrano, după ce s-a consultat cu ambasadorul german, l-a autorizat să zboare din nou la Lisabona, unde Miguel a ajuns în după-amiază zilei de 31, cu o misivă de la Generalissim (scrisoare care nu s-a găsit

nicăieri până acum). Mai întâi avea să se întâlnească cu Nicolás Franco, care l-a precizat că soții Windsor ofereau în acea seară o cină de rămas bun la Hotel Avis, și a ajuns să-l vadă pe duce în persoană (probabil în seara zilei de 31 sau în dimineața lui 1 august), dar fără nici un rezultat pozitiv. Miguel a încercat să-l convingă chiar pe Mr. Monckton, avocatul lui Windsor, despre „complotul” Serviciului secret britanic împotriva ducelui. Între timp, evenimentele s-au precipitat, căci Winzer (reprezentantul Gestapoului la Ambasada germană din Madrid) a trimis o telegramă lui Heydrich în care explica faptul că un comando german luase poziții la frontiera hispano-portugheză pentru a-i proteja pe soții Windsor când o vor trece. Este posibil ca toate acestea să fi influențat curajul lui Ribbentrop, căci Schellenberg asigură în *Memoriile* sale că a primit o telegramă de la acesta în ziua de 31 iulie, în care i se ordona să-i sechestreze pe soții Windsor! (din nefericire, această telegramă nu s-a găsit și nu avem decât informația dintr-o carte asupra autenticității și sincerității căreia există multe îndoieli, așa după cum am arătat).

— S-a ajuns să se încerce sechestrarea?

— Eșuaseră toate manevrele pentru a evita plecarea spre Bahamas. Nu mai rămânea decât posibilitatea sechestrării. Dar Schellenberg a înțeles că sechestrarea ar implica un schimb de focuri cu agenții britanici, ceea ce ar fi pus în pericol viața ducilor de Windsor și, dacă ceea ce dorea Germania era să facă pace cu Marea Britanie, a violenta voința ex-regelui ar fi avut un efect contrar, deoarece i-ar fi pus pe nașiți într-o situație proastă și s-ar fi îndepărtat voința aceluia pe care Hitler și Ribbentrop doreau să-l repună pe tronul britanic. Așa că hotărârea lui Schellenberg de a evita sechestrarea a permis ducilor să se îmbarce pe vaporul

„Excalibur” la ora șase și jumătate în după-amiază zilei de 1 august, îndepărtându-se pentru mult timp de scena războiului.

— Mai rămân încă unele necunoscute în această poveste și dumneavoastră, domnule Alcázar, ați putea să le lămuiri. Credeți că Franco era de acord cu „Operația Willi” și a scris scrisoarea care nu s-a găsit?

— Cred că da. După ce eu l-am informat pe Serrano despre refuzul ducelui, acesta i l-a comunicat lui Franco, care l-a certat pe fraatele său Nicolás pentru eșecul operațiunii. Fără îndoială, pentru el era neplăcut și era supărat...

— Dv. v-ați gândit vreodată clipă că Windsor ar putea accepta din nou tronul britanic, de această dată din mâna germanilor?

— Da. Ducele avea stofă de dictator și în timpul scurtei sale perioade ca rege a dat dovezi că nu se gândea să se lase manevrat de către miniștri. Nu uitați că le-a cerut germanilor, prin intermediul nostru, să i se protejeze casa din Paris și să i se permită domnișoarei Moulichon, servitoarea ducelui, să meargă acolo pentru a strânge câteva din lucrurile care îi aparțineau... Credeți că un om care considera Germania drept un dușman ar fi făcut această cerere în 1940...? După publicarea *Memoriilor* lui Schellenberg la Londra, în 1956, ducele a asigurat că nu se gândise niciodată la posibilitatea de a rămâne în Spania, în loc de a se duce în Bahamas, așa cum îi ordonase guvernul englez. Dar spunând aceasta, cu siguranță mințea, deoarece și lui i s-a întâmplat același lucru, ca și lui Schellenberg: fusese prizonier de lux în Bahamas, iar în 1957, mulți ani după înfrângerea germană, n-a vrut să-și toarne țărână în cap povestind tot adevărul.

— După ce am vorbit

indellung cu Alcázar de Velasco despre această chestiune, m-am dus la Londra pentru a mă întâlni cu alte personaje care au studiat-o, cu M. Bloch, de pildă, pe care l-am întrebat ce părere are despre ce s-ar fi întâmplat în cazul în care germanii ar fi putut debarca în Marea Britanie. Ar fi acceptat ducele un rol similar celui al lui Pétain în Franța?

— Este foarte greu să știi ceea ce gândea realmente Windsor în 1940, și eu nu pot să spun nici da nici nu. Singurul lucru care a rămas clar a fost că n-a acceptat jocul propus, țara sa aflându-se în război... și încă nu-l pierduse așa după cum credeau unii. Sigur că nu-l aprecia pe Churchill, căci acesta a ajuns să-l amenințe chiar cu un Consiliu de Război și că nu se va mai întoarce niciodată în Anglia...

Pe de altă parte, Lady Frances Donaldson, autoarea biografiei Eduard VIII (tradusă în spaniolă și care a servit drept scenariu pentru un serial TV despre soții Windsor, ce s-a bucurat de mare popularitate), m-a primit, de asemenea, la locuința sa și a admis că Windsor, în Bahamas, a continuat să mențină relații cu bancherul portughez Espírito Santo, care avea importante relații cu Germania. Dar „nu putem crede — mi-a spus — că ducele ar fi fost un trădător pentru faptul că a cerut ca naștiții să-l protejeze casa din Paris, deoarece, în definitiv, s-a supus guvernului britanic și s-a dus în Bahamas...” În orice caz, eșecul de a-l aduce pe Windsor în Spania l-a încurajat pe Hitler și Goering să dea ordin, la 1 august 1940, ca Luftwaffe să atace Marea Britanie și să distrugă RAF-ul. Bătălia pentru Anglia începuese...■

În românește de
Ana VĂDEANU

Din nou despre „cazul Precup”

Am primit la redacție o scrisoare din partea domnului Constantin Tatu, ziarist, colonel (r) din Ministerul Apărării Naționale. Domnia sa aduce o serie de precizări și completări la articolul „Cazul Precup”. Mai întâi, domnul Tatu ne precizează că împreună cu domnul Dumitru Mocanu s-au ocupat de același subiect, prezentându-l în serial, în *Armata poporului*, între 28.02-27.03.1991 și în *Presa panoramică*, nr. 11/Iulie 1991. Remarcând că articolul publicat în *Magazin istoric* „tratează mult mai pe larg despre ecolul internațional al „cazului Precup”, ceea ce este neîndoielnic pozitiv”, domnul Tatu consideră că nota lui Moruzov referitoare la prezența lui Victor Precup la Budapesta „este insidioasă”, oferiturlu-se acolo în calitatea sa de combatant în cadrul unei unități românești participante la campania împotriva Ungariei lui Bela Kuhn”. Având acces la arhiva militară de la Pitești, domnul Tatu aduce și alte elemente în completare. Astfel, într-o foaie calificativă a lui Victor Precup se arată că în calitate de șef al Biroului 2 a contribuit „la descoperirea și prinderea mai multor organizații comuniste și teroriste”. Domnia sa recunoaște că „desigur, este greu de stabilit adevărul. Cert este însă că atunci ca și mai târziu, între serviciile de informații ale armatei și Ministerului de interne au existat serioase fricțiuni”. Cea mai importantă contribuție a domnului Tatu — pe baza autobiografiei scrise de Victor Precup și aflată în arhiva de la Pitești — se referă la intervalul 1940-1958. În scrisoarea sa, domnul Tatu reproduce din articolul publicat împreună cu domnul Mocanu: „Și iată-l pe Victor Precup — dacă e să luăm de bune afirmațiile lui [din autobiografie — n.a.] — îndeplinind, în timpul războiului, misiuni încredințate de către conducerea din ilegalitate a P.C.R. între altele, în octombrie 1941, asigurase legătura dintre aceasta și conducerea partidelor istorice, în rândurile cărora avea cunoștințe vechi. Oricum, după 23 august 1944 va

îndeplini funcția de șef de stat major al formațiunilor de luptă comandate de Emil Bodnăraș, apoi va ocupa funcția de șef al secției militare de la C.C. al P.C.R.” După avansarea la gradul de general de brigadă, „ascensiunea sa va fi vertiginoasă: director superior al armatei pentru educație, cultură și propagandă (E.C.P.), comandant politic (sic!) al armatei, comandant al Comandamentului Teritorial Cluj, apoi al Regiunii Militare Iași. În 1947 era avansat general de divizie, iar în februarie 1948, la propunerea lui Emil Bodnăraș, proaspăt ministru al apărării, la gradul de general-colonel [echivalentul gradului de general de corp de armată, după 1 ianuarie 1948 — n.n.].

Spre uimirea tuturor însă, numai la trei zile după noua avansare, Victor Precup era trecut în rezervă, deși nu împlinise nici 59 de ani. Soarele îi apusese definitiv, pentru foarte scurt timp, va fi primar al Clujului [provizoriu — n.a.], președinte al Camerei de industrie și comerț din același oraș, apoi, mutându-se la București, președinte al consiliului de administrație al unui sovrom și consilier tehnic al C.S.M. [denumirea de pe atunci a sindicatelor — n.a.]. Abia în 1953 se mai „înălță” puțin, căpătând o funcție, dacă nu chiar militară, cumva, totuși pe aproape. Cea de vicepreședinte pe țară a A.V.S.A.P. (Asociația Voluntară pentru Sprijinirea Apărării Patriei).

Oare ce determinase conducerea partidului comunist să-l treacă pe Victor Precup pe linie moartă? Faptul că în toamna anului 1947 se căsătorise cu fiica fostului lider țărănist Aurel Dobrescu? Teama ca având prea multă putere, să nu încerce a o folosi în alte scopuri? Sau trecutul său controversat, care, odată cu scurgerea vremii și consolidarea noii puteri, devenise compromițător? În sfârșit, la moartea lui, survenită la 2 septembrie 1958, Victor Precup a beneficiat, totuși, de un necrolog cuprinzător în presa oficială și de onorurile cuvenite unui militar”.

CELE DOUĂ PASIUNI ALE PREȘEDINTELUI JEFFERSON

ANDRÉ CASTELOT

De zece ori pe zi, tânărul student în drept Thomas Jefferson deschidea cutiuța de la ceas și privea portretul Rebeccăi Burwell, o tânără veselă, încântătoare, de care era îndrăgostit nebunește, dar căreia nu îndrăznește să-i declare dragostea.

Cel care a fost arhitect, matematician, avocat, fermier, filosof, inventator, autor al celebrei Declarații de independență americană și al statutului libertății religioase în Virginia, cel care, cumpărând Luisiana de la Franța, aproape a dublat teritoriul Statelor Unite, cel care, în sfârșit, a fost de două ori președinte al S.U.A., avea, în 1762, 19 ani și era stagiar la prietenul său George Wythe. Pasionat de studiile sale, deja exaltat de idelle ce aveau să-l anime întreaga viață, își repeta pe atunci: „A te revolta împotriva tiranilor înseamnă a face voia Domnului”. Tiranul era regele George III al Angliei, suveranul coloniilor americane...

Bellinda cea frivolă

Dar Thomas se inhiba în fața Rebeccăi, fiica președintelui Consiliului Virginiei. Cu fermecătoarea Jane Nelson, cu dragălașa Betsy Page, dansează și flirtează — căci, în această epocă, îi place dragostea la fel de mult ca politica —, dar cu d-ra Burwell lucrurile stau altfel: se mulțumește să suspine, să se vaiete chiar, contemplând „portretul scump”.

În mod cert, Rebecca nu este o intelectuală, dar nu ajunge ca este el și pentru ea? Din nefericire, tânărul îl găsește prea slab pe adoratorul ei, cu maxilarele prea pătrate, cu părul bătând prea mult în roșu. Umerii largi, privire ageră, ochi de culoarea alunei, profund adânciți în orbite, emanând vioiciune și inteligență, voce armonioasă, știe să poarte elegant o conversație, dar are Rebecca ochi pentru toate astea?

În fața ei, Thomas rămâne împietrit, la fel cum este portretul din cutiuța pe care îl tot privește. În luna ianuarie

Jefferson (în stânga), în timpul redactării Declarației de independență americană din 1776

1763, Jefferson își ia drept confident pe prietenul său John Page. În fine, poate să-i mărturisească acestuia că iubeste din tot sufletul. Primul lui gând este să se arunce în genunchi la picioarele iubitei — pe care el o numește Bellinda — și să-și deschidă inima.

Dar, suspină el, rațiunea îi spune: „Dacă o faci și demersul va fi infructuos, vei fi de zece ori mai mizerabil”.

John îl sfătuiește pe timidul său prieten să înceteze să mai deschidă cutiuța ceasului

și să se lanseze „într-un adevărat în toată regula”. Dar Thomas nu îndrăznește, pentru că Rebecca „nu i-a dat niciodată vreun motiv să spere”. El jură:

— Dacă Bellinda nu vrea să-mi accepte serviciile — vrea să zică dragostea — nu mai fac niciodată față de nimeni un asemenea gest.

John n-ar vrea să-i vorbească el Rebeccăi, în numele îndrăgostitului? Nici vorbă. Page refuză... Suspirul lui Thomas se prelungește astfel mai bine de zece luni.

În sfârșit, în luna octombrie 1763, pe când dansa cu tânărul în sala „Apollo” din Williamsburg, în taverna Raleigh, locul unde se reuneau „revoluții” care pregăteau independența, Thomas a îndrăznit.

Dar privirea batjocoritoare — cum i s-a părut lui — a Bellindei l-a tulburat în așa hal, încât n-a putut decât să bolborosească lamentabil „câteva fraze discutate, articulate în cea mai desăvârșită dezordine”.

N-a mai avut curaj să pună partenerii sale de dans „o problemă ce comporta un răspuns categoric la jalnica sa declarație”.

¹ Reproducem acest text, într-o formă prescurtată, cu substituirile redacției noastre, din revista franceză *Histoire*.

Singură filosofia putea să-l consoleze, să-l facă să o uite pe tânăra ce procedase cu atâta cruzime. Astfel, când a aflat că Rebecca se căsătorise cu Jacques Amber, Thomas a tratat evenimentul cu seninătate, declarându-i lui John Page:

— Foarte bine! Fie ca bunul Dumnezeu să o binecuvânteze! Celibatul oferă compensații.

Cu atât mai mult că Jefferson devenise între timp un avocat renumit. Dar, din nefericire, el știa să se exprime perfect în fața unui tribunal, mult mai bine decât în fața unei priviri persiflante a unei femei frumoase. Era sfâșiat de o dorință neostoită de a ști, a cunoaște. O doamnă din Williamsburg afirma, în epoca aceea „că nu a văzut în viața ei o persoană care să pună atâtea întrebări”.

Dragoste și politică

În 1769, după ce citise numeroase tratate de arhitectură, Jefferson a început să construiască, pe vârful unei coline, în centrul unui domeniu de trei mii de hectare, admirabila reședință din Georgia de la Monticello. Era pe vremea când se lăsa inspirat de femeia cu care se va căsători într-o zi.

Doi ani mai târziu, era locuibil numai un pavilion mic, în cărămidă roșie, acoperit cu iederă. Casa familiei sale arzând în primăvara anului 1770, Thomas s-a instalat în acest pavilion, unde o va conduce, într-o zi de An Nou, pe cea aleasă a-i fi soție, în căntătoarea Martha Wayles Skelton.

Era o văduvă de 21 de ani. Avea veselia Rebeccăi, dansa foarte frumos, la fel ca ea, dar nu era deloc frivolă, cum fusese cruda Bellinda. Martha se va dovedi cultivată. Cânta admirabil la clavecin. De altfel, în casa ei — nu departe de Williamsburg — ascultând-o cântând, se îndrăgostise Thomas.

Căsătoria a avut loc într-o zi a anului 1771. Ningea cu fulgi mari, pe când tinerii că-

sătoriți au pornit spre reședința de la Monticello, pe o zăpadă înaltă de trei picioare. Pe drum, o roată de la trăsură s-a rupt. Fiul cel mare al lui Jefferson avea să povestească mai târziu:

„Părinții mei au fost obligați să abandoneze trăsura și să-și continue drumul călare. După ce s-au oprit pentru puțină vreme la Blenheim, au pornit din nou la apusul soarelui, pe un drum de munte, acoperit cu multă zăpadă, parcurgând astfel opt mii înainte de a ajunge la Monticello”.

Odată sosiți, Thomas a refuzat să-și trezească sclavii, a aprins el focul, a adus o sticlă cu vin și tinerii căsătoriți, îmbrățișați în fața căminului, au toastat pentru fericirea lor.

La Monticello au aflat Martha și Thomas că, în primăvara lui 1774, răsculați din

citind cu o voce infierbântată soției sale manifestul, de 6 500 cuvinte pe care le încredințase hârtiei, înainte de a lua drumul spre Williamsburg. Acest pamphlet a fost „prima verigă ce l-a legat pe Jefferson de inșeși destinele țării sale”, cum scrie un contemporan. Din acest embrion a provenit Declarația de independență. Jefferson nu a scris-o la Monticello, ci la Philadelphia, într-un mic salon situat la etajul doi al unei case de cărămidă din Market Street. În conținutul documentului se putea citi și fraza: „Deținem adevăratele următoare, evidente prin ele însele, că toți oamenii sunt născuți egali; că sunt înzestrați de Creatorul lor cu drepturi inerente și inalienabile. Între aceste drepturi se află: viața, libertatea și căutarea fericirii.

Marie Cécile fuge

Jefferson era guvernator al Virginiei pe când Washington și camarazii săi — între care și La Fayette — luptau pentru independență. Ora speranței va suna în septembrie-octombrie 1781. Prin victoria navală reputată de amiralul de Grasse asupra flotei engleze, apoi prin capitularea lordului Cornwallis la Yorktown, ziua glorioasă sosise. Coloniile engleze erau libere.

La Fayette părăsise Statele Unite de trei luni când, în primăvara lui 1782, Thomas și Martha au primit la Monticello vizita marchizului de Chastellux, care avea să scrie:

„Aveam să întâlnesc un om ce nu împlinise încă 40 ani, înalt de statură, cu un chip agreabil, deschis, dar al cărui spirit și ale cărui cunoștințe ar fi putut suplini toate înzestrările exterioare; un american, care, fără a fi ieșit vreodată din țara lui, era muzician, desenator, geometru, astronom, fizician, juriconsult și om de stat... cu o soție amabilă și binevoitoare, copii draguți, cinci la număr, de care se îngrijea să-i crească...”

Marie Cécile Cosway l-a făcut să uite de promisiunea față de Martha

Massachusetts sau aruncat o încărcătură de ceai peste bord și că autoritățile britanice au ordonat închiderea portului Boston, iar Virginia a declarat că sprijină din toată inima colonia soră. Libertatea americană era pe drum...

Când Camera Reprezentanților din Virginia a fost dizolvată și „oamenii liberi” s-au reunit la Williamsburg, în sala Apollo, hotărând crearea unui congres, contele Albenmarle l-a desemnat pe Jefferson pentru a-i reprezenta. Să ni-l imaginăm pe Thomas

Dar vail în vremea aceea, în urma venirii pe lume a unei fete, în luna mai 1782, soția „amabilă și binevoitoare” a căzut grav bolnavă. Patru luni, Thomas nu a părăsit patul unde Martha — marea dragoste a vieții lui — pornise încet către moarte.

Când Martha a simțit că îl va părăsi, l-a pus să-i promită „solemn” că nu se va recăsători niciodată și Thomas i-a făgăduit.

După moartea ei, Jefferson s-a comportat ca un animal în cușcă. Trei săptămâni a refuzat să părăsească camera. Iar când, în sfârșit, a ieșit din ea, s-a plimbat călare — zile în șir — pe domeniul său.

Dușmanii săi au afirmat că s-a consolat cu negresele de pe plantație. I s-au atribuit chiar — fără dovezi însă — numeroși bastarzi cu piele bronzată.

Thomas își va distrage singur atenția de la suferința lui citind enorm, corespondând la fel, dând frâu liber spiritului său inventiv. A pus la punct un orologiu perpetuu, un pluviometru, pereți mobili ce măreau sau micșorau — după dorință — camerele de la Monticello. S-a amuzat chiar creând automate ce transportau sticlele cu vin din pivniță pe biroul lui...

18 luni după moartea Marthei, Jefferson a acceptat postul de ministru plenipotențiar la Paris, pentru a negocia, însoțit de John Adams și Benjamin Franklin (*Magazin istoric*, nr. 7/1984), tratatul de comerț cu națiunile europene.

La Fayette îl va introduce în societatea franceză, de care inițial va fi cucerit, pentru ca ulterior să cadă în decepție. În ajunul Revoluției, el descria situația Franței prin această formulă: „Jos mizerie, sus rău” și, în concluzie: „un american care merge în Europa pentru a se instrui pierde în cunoștințe, în morală, în sănătate, în obiceiuri și în fericire”.

După moartea soției, Thomas, aflat la Paris, nu credea că ar mai putea fi îndrăgostit. Și totuși... nu o franțuzoaică

va fi cea care îl va iubi, ci o englezoaică devenită pariziancă: Marie Cécile Cosway, o pictoriță. Când ea a părăsit Parisul, Thomas a rămas trist și solitar, plângându-și în jurnalul personal durerea despărțirii. Marie Cécile i-a răspuns la scrisorile sale înflăcărâte prin epistole scurte și reci, pentru că, în viața ei, Jefferson era deja o filă întoarsă.

La sfârșitul lui noiembrie 1789, după cinci luni de absență, Thomas Jefferson s-a întors la Monticello, unde a fost primit de scalvi și de copii. Washington îi va oferi postul de secretar de stat, „necunoscând pe nimeni care să poată exercita mai bine această sarcină”. Thomas a acceptat fără entuziasm.

Era, în continuare, foarte preocupat de evenimentele ce se desfășurau în Franța.

Capitularea lordului Cornwallis la Yorktown echivala cu sfârșitul victoriei al războiului de independență

După opinia lui, de succesul sau eșecul Revoluției depindeau soarta și rolul pe care l-ar fi putut juca democrația americană. De aceea, va susține permanent strângerea legăturilor americano-franceze, chiar și după moartea lui Ludovic XVI. „Tratatele între Statele Unite și Franța nu sunt tratate între Statele Unite și Ludovic Capet, ci între două națiuni, America și Franța”, va spune el celor care cereau ruperea relațiilor cu Franța, după decapitarea regelui francez.

Regăsirea de Dincolo

În 1796, Jefferson a devenit vicepreședintele Statelor Unite, iar patru ani mai târziu a candidat, pentru a doua oară, la președinție. La 17 februarie 1801, Jefferson a fost ales al treilea președinte al Statelor Unite, după George Washington și John Adams. Pe jos — ca și astăzi președintele Republicii — a mers la Capitolul din Washington, să-și ia postul în primire, în vreme ce Adams venise cu o trăsură trasă de șase cai.

Patru ani mai târziu avea să fie reales, cu o majoritate zdrobitoare, ca unul dintre cei mai buni președinți pe care îi avuseseră Statele Unite. În martie 1809 s-a retras definitiv din politică. La patru luni după întoarcerea sa la Monticello, Jefferson a primit-o pe ziarista Margaret Bayard Smith, care îl descria astfel: „Are o seneritate pe care numai pacea interioară ți-o poate conferi. Înalt și fragil, deopotrivă, nu poartă amprenta trecerii anilor. Părul alb nu rimează cu activitatea și forța, cu sănătatea, temperamentul, ardoarea și veselia lui”.

În 1815, Jefferson avea 72 de ani. A primit atunci la Monticello o scrisoare de la Marie Cécile. De data asta îi scria mai mult de patru rânduri. D-na Cosway, cea care îi sfâșiasse sufletul prin plecarea ei din Paris, îl anunța acum că se retrăgea la mănăstire.

Oare din dragoste pentru Jefferson? Thomas va lăsa să treacă un an și jumătate înainte de a-i răspunde. „Religia pe care o practicați cu atâta evlavie ne învață că trebuie să ne regăsim; modul cum am trăit ne asigură că acest lucru va fi întru fericirea noastră”. Se referea, bineînțeles, la regăsirea de Dincolo.

Thomas Jefferson a murit doi ani mai târziu, la 4 iulie 1826, exact la 50 ani de la Declarația de independență. ■

În românește de
Florentina DOLGHIN

CHARLES ȘI BARBARA JELAVICH LA 70 ANI

Cititorilor revistei Magazin istoric le este cunoscut numele primului dintre semnatarii acestui articol, din nr. 5/1990 și 3/1993. Le reamintim că domnia sa este profesor emerit de istorie la Huntington College, statul Indiana, S.U.A., și secretar-editor al Societății pentru studii române.

Doamna Jean T. Michelson este scriitoare. Acum cei doi autori ne-au trimis o evocare scrisă special pentru revista Magazin istoric despre doi iluștri istorici al spațiului central și sud-est european¹.

PAUL E. și JEAN T. MICHELSON,
Huntington College, S.U.A.

Charles Jelavich s-a născut la 15 noiembrie 1922, la Mountain View, California. Barbara — care se numea Brightfield, înainte de căsătorie — s-a născut la 12 aprilie 1923, la Bellevill, Illinois. Cei doi, profesori la Indiana University, s-au născut, după cel de al doilea război mondial, printre promotorii studierii istoriei Rusiei și a Europei de Est în Statele Unite ale Americii. Contribuția lor a fost recunoscută, printre altele, și prin alegerea lui Charles Jelavich, în 1986-1987, ca președinte al lui „American Association for the Advancement of Slavic Studies”, cea mai puternică instituție americană care grupează specialiștii din acest domeniu, și prin alegerea Barbarei ca președintă a lui Society for Romanian Studies, în 1988-1990, și ca membru de onoare al Academiei Române, în 1992. În plus, rolul lor de deschizători de drumuri a fost recunoscut și printr-un recent publicat volum omagial, cu numeroase contribuții semnate de foștii lor studenți. Editat sub îngrijirea prof. Richard Frucht, volumul — intitulat *Labyrinth of Nationalism/Complexities of Diplomacy: Essays in Honor of Barbara and Charles Jelavich* (Labi-

rintul naționalismului. Complexitățile diplomației: studii în onoarea Barbarei și a lui Charles Jelavich) — nu numai că prezintă pe larg activitatea soților Jelavich, dar chiar prin numele celor care semnează contribuții constituie o dovadă a rolului pe care ei l-au jucat în ultimele decenii în cercetarea istorică și în pregătirea specialiștilor în istoria Europei de Est.

Charles Jelavich și-a făcut studiile universitare la Universitatea statului California din Berkeley. A predat la Facultatea de istorie de acolo din 1949 până în 1961, a fost președintele Centrului pentru studii slave și est-europene ale Universității din 1957 până în 1960 și a predat, cu o bursă Fulbright, la Universitatea din München între 1960-1961. În 1961, s-a mutat la Facultatea de istorie a Universității din Indiana. Barbara a studiat tot la Berkeley. În 1961 — după ce, între timp, îi crescuse pe cei doi fii ai lor, Mark și Peter — a fost numită ca profesoară la Facultatea de istorie din Berkeley; din 1984 a devenit profesor emerit.

Charles și Barbara Jelavich au scris peste 100 de articole și au editat peste 20 cărți, au îndrumat studenți și absolvenți preocupați de studiul istoriei Europei de Est; i-au sprijinit și încurajat și pe cercetătorii ce proveneau din țările acelei părți a Europei. Rolul lor este cu atât mai important, cu cât puțini oameni

erau calificați în S.U.A. să se ocupe de acest domeniu iar și mai puțini au contribuit ca acea regiune a bătrânului continent să își afle, într-o măsură mai mare, locul între preocupările istoricilor din toată lumea. Lucrând în echipă, prin călătoriile de documentare, cercetări și eforturi îndelungate, ei au căpătat o cunoaștere aprofundată nu numai a istoriei și culturii principalelor țări din Balcani (România, Bulgaria, Iugoslavia și Grecia), dar și a imperiilor care au influențat atât de puternic istoria lor: cel rusesc, cel austriac și cel turc.

Pentru publicul și pentru studenții din S.U.A., Charles și Barbara Jelavich au jucat un rol major în discutarea și explicarea naturii istorice și a caracterului aparte ale Europei de Est, cât și a semnificațiilor lor. Această regiune merită atenție, au subliniat soții Jelavich, pentru că reprezintă un fascinant „mozaic istoric influențat de evoluții divergente, de-a lungul secolelor, din punct de vedere politic, social, economic, religios, cultural și lingvistic... un laborator politic, social și economic unic, ale cărui semnificații pentru istoria universală contemporană nu pot fi neglijate”.

Așa cum soții Jelavich* au demonstrat în numeroasele lor scrieri, Europa de Est prezintă interes și din punct de vedere comparativ, pentru că în diversitatea ei cuprinde „cel puțin o duzină de gru-

¹ Acad. Cornelia Bodea a scris, în 1985, în *Revue Roumaine d'Histoire*, nr. 3/1985, un articol pe aceeași temă, iar în *Academica*, august 1992, a apărut, în traducerea dr. Florin Constantiniu, un alt articol semnat de Paul și Jean Michelson.

puri naționale, [care] au fost influențate și modelate de evenimentele majore ale civilizației europene; de Roma clasică și creștină, de Bizanț și Biserica Ortodoxă, de turcii otomani și Islam, de Renaștere, Reformă, Iluminism, naționalism, socialism și revoluția industrială”.

În sfârșit, soții Jelavich au învățat două generații de cercetători americani că, deși popoarele din Europa de Est au fost din plin influențate de vecinii lor imperiali (ruși și sovietici, habsburgi, otomani și germani), popoarele acestei regiuni și-au păstrat identitatea, au adus contribuții semnificative la civilizația europeană și constituie „nu numai un subiect interesant pentru studii comparative, dar vor avea o mare influență în viitor asupra deciziilor politice și economice ale altor țări”.

In ciuda tuturor acestor lucruri — au subliniat soții Jelavich — și în ciuda evidentei importanțe a Europei de Est pentru Europa și pentru întreaga lume, atât în trecut cât și în prezent, studiilor est-europene li s-a acordat puțină importanță. Desigur, dificultățile lingvistice pe care le ridică cercetările asupra zonei, imposibilitatea de a prevedea evoluția politică, cât și nefericita dominare exercitată mai ales în secolul XX de către Rusia, apoi U.R.S.S., au fost tot atâtea obstacole. Culmea ironiei, până și cercetările est-europene au fost subordonate și s-au topit în cea privind Rusia și U.R.S.S.

Cea mai însemnată contribuție a lor a fost promovarea studiilor asupra Balcanilor ca o entitate coerentă, într-o „unitate a dezvoltării sale istorice, sociale, economice, politice și culturale”, în „dorința de a scăpa de stăpânirea străină și de a atinge standardele de viață de care se bucură națiunile din Vest”, cât și în caracteristicile, mentalitățile, instituțiile lor similare și schemele de evoluție și tranziție.

Astfel spus, au argumentat

soții Jelavich, tocmai istoria, cu izvoarele sale continuu-tăți și severele discontinuități, este cea care a făcut din cele „șapte popoare balcanice — albanezii, bulgarii, croații, grecii, românii, sârbii și slovenii —, care toate au o bază istorică antică egală sau mai mare decât cea a statelor europene din Vest”, o zonă unitară de studii, în ciuda faptului că spre deosebire de „statele vest-europene medievale, continuitatea istorică a dezvoltării naționale în Balcani a fost întreruptă de o lungă perioadă de subjugare față de stăpâniri externe”.

Când epoca naționalismului și a revoluției s-a născut și s-a dezvoltat în secolul XIX, problemele popoarelor din Balcani erau, din nefericire, nerezolvate. După cum au subliniat soții Jelavich, toate noile state au adoptat modele occidentale și, în ciuda variațiilor locale, au dezvoltat sisteme puternic centralizate, care au concentrat prea multă putere în capitală și au distrus specificul local.

Europa de sud-est a fost mai curând o ipotecă a geografiei sale, sunt de părere soții Jelavich. „Subordonarea Balcanilor dictaturilor străine a fost provocată mai curând de geografie decât de libera alegere, iar efectele au fost nefericite pentru noile state. Tentația fiecărui guvern balcanic de a coopera cu o mare putere contra unui vecin și nevoia de a se înarma puternic au fost rezultatele directe ale faptului că peninsula a fost o zonă principală de tensiune în politica mondială. Procentajul din venitul național consacrat de fiecare națiune pentru război a fost foarte mare. În fapt, aceste națiuni au avut cheltuieli pentru înarmare, raportate la numărul de locuitori, mai mari decât ale marilor puteri.

Europa de sud-est rămâne un „mozaic de o complexitate care te lasă perplex”. Și, deși „fascinația pe care o exercită zona și-a aflat întotdeauna originea în contradicțiile și conflictele istoriei

sale”, Charles și Barbara Jelavich accentuează că trebuie să nu uităm faptul că „exact condițiile care îi apar cercetătorului ori observatorului ocazional romantice sau excitante sunt cele care au făcut dificilă viața oamenilor direct implicați”. În concluzie, Europa de sud-est „merită un loc mai important în studiile istorice moderne” datorită importanței sale din trecut și de azi, rolului pe care îl joacă în competiția pentru puterea mondială și naturii sale, „un teren de testare a sistemelor alternative în sensul real al termenului. În ultimele două secole, Balcanii au fost un laborator în care au putut fi observate unele dintre cele mai neașteptate forme de organizare politică și dezvoltare economică națională și liberală...”. Și, în acest sens, sunt departe de a-și pierde importanța sau utilitatea.

Contribuțiile aduse de Charles și Barbara Jelavich la studiile est-europene au fost substanțiale, la toate nivelele, de la migăloasă și plină de osteneală cercetare a arhivelor, până la superbe tratate monografice, de la excepționalele sinteze, la concisele lucrări de popularizare care joacă un rol atât de important în ancorarea rezultatelor cercetării în conștiința unei audiențe mai largi decât restrânsul cerc al specialiștilor est-europeni. De la volumul inspirat și editat de ei — *The Balkans in Transition* (Balcanii în tranziție), 1963 —, care a jucat un rol esențial în apariția și maturizarea celei de a doua și a treia generații de specialiști americani în problemele Balcanilor, până la eforturile lor repetate de a contribui la elucidarea istoriei Europei de sud-est — precum *The Balkans* (1965), *The Establishment of the Balkan National States, 1804-1920* (Intemeierea statelor naționale în Balcani, 1804-1920), 1977, sau *History of the Balkans* (1983), semnată de Barbara — și până la articole din enciclopedii și conferințe la

universitate sau în fața altor auditori, soții Jelavich și-au făcut mai mult decât datoria în încercarea de a risipi ignoranța despre Europa de sud-est.

La toate acestea, trebuie adăugat faptul că Barbara Jelavich a fost liderul cercetărilor asupra istoriei României în S.U.A. S-a aflat la originea întemeierii lui „Society for Romanian Studies”, în 1973, și i-a fost președintă între 1988-1990, după cum am mai spus. De asemenea, a făcut parte din colegiul de redacție al publicației editate de Keith Hitchins, *Romanian Studies*, începând din 1970. Și a mai fost și mentorul unei însemnate părți din actuala generație de specialiști americani în problemele românești.

Prima ei carte importantă, *Russia and the Romanian National Cause, 1858-1859* (Rusia și cauza națională românească, 1858-1859), apărută în 1959, a fost una dintre primele cărți consacrate istoriei României tipărită în Statele Unite. Interesul continuu manifestat de Barbara Jelavich față de România și de diplomația românească s-a reflectat apoi într-o varietate de studii privind Revoluția din 1848, principele Cuza, criza dinastică din 1870-1871, Basarabia, Problema orientală între 1870-1880, poziția geostrategică a României, impactul situației internaționale asupra evoluției României. În 1984, și-a adunat toate aceste cercetări privind raporturile ruso-române sub titlul *Russia and the Formation of the Romanian National State, 1821-1878*, studiu care va rămâne multă vreme o cercetare de referință.

Astăzi, după prăbușirea dictaturii sovietice, există temeiuri atât pentru optimism, cât și pentru pesimism în Europa de Est. Concluziile trase de Charles și Barbara Jelavich pentru o fază anterioară a evoluției sud-estului european sunt aplicabile și situației actuale: „În studierea istoriei oricărei țări, indiferent cât de puternică sau bogată ar fi, o cât mai largă perspec-

tivă istorică și depărtarea în timp ușurează marcarea eroilor și eșecurilor în dezvoltarea națională. În privința statelor balcanice, marile realizări ale secolului [XIX] și achizițiile pozitive obținute din unificarea națională ar trebui, într-o analiză finală, să prevaleze asupra oricăror rezerve sau judecăți negative. S-a criticat aplicarea soluției naționale la problemele peninsulei, dar trebuie spus clar că atunci nu exista vreo altă soluție practică. Dintr-un punct de vedere strict teoretic se poate regreta faptul că

nu a fost posibilă acea evoluție politică prin care să se permită adoptarea unui sistem pe baza căruia diferitele naționalități să poată trăi în pace sub același guvernământ, dar adevărul este că în timpurile moderne nu s-a dezvoltat undeva o asemenea structură... În ciuda gravei lor înapoieri și a creșterii dificultăților economice, fiecare stat a realizat multe lucruri... Rămân încă de făcut multe altele, dar există un început...” Aici se găseau Balcanii în 1920. Destul de surprinzător, tot aici par să fie și în 1993. ■

Iunie
1943

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

ÎN BUCUREȘTI.

ACUM 50 ANI

Cronică mărunță

● În colecția „Cartea cu vieți ilustre” a Editurii Vremea, Barbu Theodorescu, publică monografia Nicolae Iorga, închinată — scrie ziarul Viața — „memoriei aceluia a cărui lipsă este cu deosebire astăzi simțită dureros în întreaga simțire românească”.

● La Ateneu, scriitorul Radu D. Rosetti prezintă conferința Testamentele voievozilor români. „Ce te mișcă mai mult la citirea acestor testamente, mai ales la cele redactate în străinătate, e iubirea de patrie a voievozilor pe cari împrejurări vitrege i-au silit să moară în pribegie. Miron Baranovschii, domnul Moldovei, căzut în mâna turcilor, lasă cu limbă de moarte «să pule boilerii mână de la mână să mă aducă să fiu îngropat la sfânta mănăstire Dragomirna, să nu zacă oasele mele în păgâni»”.

● Se acordă premiile Academiei Române pe 1943. Printre laureați: Ion Irimescu (sculptură, marelui premiu „C. Hamangiu” de 100 000 lei); D. Tudor (pentru lucrarea Oltenia română, premiul „Vasile Pârvan”, 30 000 lei).

● Editura „Scrisul Românesc” din Craiova publică sub îngrijirea lui Ion Const. Chițimia ediția comentată a scrierilor lui B.P. Hasdeu Ioan Vodă cel Cumplit. Să reținem această constatare a lui Hasdeu: „prima și fundamentală trăsătură a oamenilor mari, în orice ram, este că lor nu le lipsesc niciodată instrumente; prima și fundamentală trăsătură a oamenilor mici, iarăși în orice ram, este că ei nu

La 22 iunie 1943 se împlinesc doi ani de la intrarea României în războiul împotriva Uniunii Sovietice, alături de Germania hitleristă.

Într-o cuvântare ținută la radio, ministrul apărării naționale, generalul Pantazi, reamintește condițiile în care România a fost nevoită să intre în război. „Să ne amintim de acele clipe de umilință și deznădejde, când țara noastră încolțită din toate părțile a fost sfâșiată fără luptă. Să ne amintim de atitudinea fără precedent în istoria statelor civilizate a Rusiei Sovietice, impunându-ne evacuarea în 3 zile a două provincii românești.

Lovitura pe care Republicile Socialiste o dădeau României — continuă generalul Pantazi — era în același timp un aspru avertisment pentru civilizația și securitatea Europei. După această agresiune a Sovietelor, procesul de descompunere a României a fost continuat de către ceilalți dușmani ai ei”.

Sunt evocate, apoi, bătăliile purtate de ostașii români în Basarabia, în Bucovina, în Crimeea și pe Don. „Lupta aceasta peste granițele țării a fost impusă României de două mari imperative, subliniază ministrul Pantazi. Acela de a cruța patria de un război pe teritoriul ei, ceea ce ar fi dus-o la ruină, și acela de a contribui la o cât mai mare slăbire a adversarului care se dovedea atât de puternic. Sântem siguri că nu există nimeni în această țară care să nu înțeleagă acest lucru”.

Cu acest prilej, în Palatul Culturii din Piața Senatului este deschisă o expoziție anticomunistă. Intitulată *România în război*, expoziția prezintă, după cum scrie ziarul *Acțiunea* din 24 iunie, „în prima parte caracterul destructiv, pe plan intern și internațional al comunismului, iar în cea de-a doua parte eroismul creator de jertfă pentru binele Europei și de neînfrântă credință în victoria justiției”.

Iată și cum este văzut soldatul român în străinătate. Astfel, la Amsterdam, *Deutsche Zeitung in den Niederlanden*, într-un reportaj consacrat luptătorilor români de pe fronturile războiului, arată: „Caracteristica soldatului român: marea lui modestie și marea lui rezistență.

Soldatul român este asemenea calului său. Nici el nu face în aparență o impresie deosebită, dar dispune de o mare rezistență fizică, realizând cele mai grele marșuri prin praf și arșiță, chiar și atunci când aprovizionarea nu i-a sosit încă.

În felul cum apare, soldatul român — continuă ziarul amintit —

¹ Pentru a ușura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text la extrasele preluate din ziare și celelalte surse. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original.

Ciadirea
Clinicii de medicina
pentru copii
din B-dul Mărăști,
inaugurată
la 12 mai 1943

Echipa
de intervenție
a STB

este totdeauna liniștit și modest. Dacă știe că are în unitatea lui un ofițer viteaz și întreprinzător și în funcție de calitățile sale de modestie, de rezistență sa, de asprimea vremii pe care o suportă, de repeziunea cu care se descurcă în fiecare situație nouă, de disciplina lui necondiționată și de marea sa bunăvoință, acest soldat își găsește în fiecare situație locul potrivit.

Soldatul român — se spune în încheierea articolului citat — poartă permanent în ochi icoana Patriei. Mulți dintre ei țin la piept un săculeț cu pământ din Patria lor”.

La 3 iunie 1943 se serbează Ziua Eroilor. „Această zi, scrie ziarul *Viața*, a fost totdeauna cinstită de sufletul românesc de pretutindeni cu un adânc și total sentiment de adevărată în fața jertfei tuturor acelor care au murit pentru a asigura neamului viața și libertatea”.

Pamfil Șeicaru, în *Curentul*, notează la rândul său: „Ziua de închinare a morților Patriei, ziua de confruntare morală a fiecăruia cu colectivitatea națională, ziua de adâncire în noi înșine pentru a asculta vocea poruncitoare a morților celor trei războaie ale aceluiași idei naționale, în cele trei etape spre desăvârșire”.

În această zi, la Cimitirul militar Ghencea are loc o slujbă de pomenire a eroilor neamului, oficiată de patriarhul Nicodem. Participă reprezentantul regelui Mihai, colonelul adjutant Marcel Olteanu, mareșalul I. Antonescu, Mihai Antonescu, președintele Consiliului de Miniștri, membrii guvernului, diplomați japonezi, germani și italieni.

Ceremonii similare au loc la monumentul Eroului necunoscut, la cimitirele Bellu militar și Bellu civil, româno-italian Ghencea, turcesc Ghencea, Pro Patria.

Meditații despre *Mitul istoriei* publică într-un editorial ne-semnat ziarul *Viața* din 8 iunie 1943. „Istoria este o mare întinsă, veșnic schimbătoare, având curenți ce se schimbă neîncet, arătând furtuni și valuri agitate sau uneori o suprafață liniștită și clară ca oglinda — etern neliniștită și totuși aceeași, cu adâncuri de nepătruns și enigme de nedezlegat”.

Referindu-se la istoria prezentului, articolul continuă: „Ne aflăm și trăim într-un timp de furtună și de revoluții. Valurile se năpustesc și fac spume, marea este agitată. Este un moment istoric: O lume este pe cale să se nască, întinzând mii de brațe spre soare, spre viață, spre lumină. Milioane de suflete sunt jertfite în același timp și aruncate în moarte și prăpăd. O lume apune pentru ca să facă loc altei lumi noi”.

Este exprimată speranța că „uraganul se va liniști” și „viitorul ne va apare în față cu toată puterea-i creatoare”.

Cronică mărunță

văd instrumentele zăcând la picioarele lor și în zadar își frâng capul căutându-le alurea”.

● La Sofia, revista *Serdica* consacră un număr special României, sub patronajul primului ministru Bogdan Filov și care se deschide cu articolul României și Bulgaria, semnat de Boris Iakov, ministrul instrucțiunii publice.

● De la Prefectura poliției Capitalei: „S-a ordonat tuturor organelor de stat să supravegheze și să reprime în modul cel mai strict abateri de la norma unel condulte demne, care, deși nescriși în nici o lege, este înscrisă în tradiția de civilitate și de seriozitate a poporului român.

Astfel, tineretul feminin care se manifestă printr-o fardare exagerată, coafuri extravagante, rochii prea scurte, atitudini nepermise în cinematografe, în grădini publice sau chiar pe stradă, bărbați care sub pretextul excesului de căldură își scot halna, își deschid cămașa la gât sau își suflecă mânecile în localuri publice sau pe stradă, cei ce fac vacarm la manifestațiunil sportive și toți cei ce nu înțeleg a avea o ținută corectă vor fi identificați de agenții de poliție, înscrisi în controale speciale și în caz de recidivă vor fi supuși unui regim de corecție în școli de reeducare sau în lagăre. De asemenea, cei ce-și fac din dezmăd o ocupație, precum și vagabonzii, vor fi trimiși în lagăre de muncă, iar copiii ce fumează vor fi arestați și predați familiilor prin poliție, iar în caz de

Iunie
1943

Pe ecranele
Capitalei:
Caprices
cu Danielle Darleux
și Albert Prejan

Cronică mărunță

reclivă vor fi trimiși la școli de corecție".

• La Padova, prof. Scarlat Lambrino, directorul Școlii române din Roma, conferențiază despre Cultura română în Dacia. Este proiectat filmul documentar România. Sorra di Roma.

• În zilele de 23-29 Iunie în Capitală se desfășoară exercițiile de apărare pasivă, în scopul — după cum notează ziarul Acțiunea — „de a se verifica lucrul pe teren al formațiunilor de apărare pasivă ale Capitalei, ca și pentru a orienta masa populației asupra celor ce are de făcut în cazuri de atacuri aeriene și în special a obșnui pe șeful de apărare pasivă al fiecărei locuințe cu măsurile care trebuiesc luate de el imediat ce s-a produs un seismul la imobilul respectiv".

• Din inițiativa Căminului cultural „Avram Iancu” al refugiaților ardeleni (Magazin istoric, nr. 4/ 1993), la 27 Iunie se comemorează 30 ani de la moartea scriitorilor Șt. O. Iosif și Ilarie Chendi. La Teatrul Național are loc un festival literar artistic, unde vorbesc Ion Chinezu și Vasile Netea, iar la cimitirul Bellu se oficiază un parastas și la cuvantul Gabriel Tepelea.

• Der Abendstern se intitulează versiunea în limba germană a Luceafărului eminescian, traducere datorată lui Zoltan Franjo care, notează ziarul Viața, „îzbuteste să prezinte cititorilor săi o lucrare de scrupuloasă ținută literară și, incontestabil, de reală utilitate pentru difuzarea litera-

„Atunci — se spune în încheiere — problemele de astăzi vor deveni realitățile de mâine și mulți dintre noi vor zâmbi gândindu-se la trecut. Noi vom recăștiga liniștea noastră interioară și ne vom continua munca de toate zilele, generație după generație, până când străvechea noastră comunitate culturală va fi silită să treacă printr-o nouă furtună. Acesta este mitul istoriei".

Sub titlul *Biserica ortodoxă a Transilvaniei*, prof. D. Stăniloae prezintă, în revista *Gîndirea*, rolul deosebit de important pe care l-au avut biserica și slujitorii ei în Ardeal pentru menținerea naționalității și credinței strămoșești, pentru împlinirea idealului unității naționale. „Biserica — scrie autorul — era aceeași în Transilvania și aceeași în sudul și răsăritul Carpaților. Prin aceasta ea era un factor puternic de legătură între românii de pe cele două versante ale Carpaților. Ierarhii ardeleni veneau din mănăstirile Moldovei și Munteniei, fiind hirotoniți de mitropolitul Ungrovlahiei. Biserica ortodoxă se înfățișa nu numai prin faptul că-și împletea soarta cu obijduitul neam românesc din Transilvania, ci și prin aceea că ierarhia și preoția ei păstrau legăturile cu Biserica din Principate, ca o biserică a neamului, cu o soie a fraților de la sud și răsărit, ca o mână de ajutor și de binecuvântare întinsă de la ei".

În condițiile din Ardeal, sub îndelungă stăpânire străină biserică, continuă autorul, a devenit, „mai mult ca oriunde o biserică a poporului. Boierii și puținii intelectuali ce s-au ridicat din când în când s-au maghiarizat, pierzând deodată credința și naționalitatea. Biserica s-a îmbrățișat cu poporul, purtându-și împreună jalea și durerea. Poporul având în biserică singura mângâietoare și sprijinitoare s-a atașat ei cu toată ființa lui, nemaifiind în stare să o părăsească pentru nici o altă credință. Biserica trăind lângă sufletul poporului a dobândit înțelegere și o iubire nemărginită pentru comorile lui și pentru durerea celor obidiți și împovărați".

In *Revista Fundațiilor regale*, Al. Popescu-Telega publică studiul *România văzută de spanioli*. Sunt menționate câteva dintre vechile mărturii ale interesului cu care oameni politici sau cărturari spanioli din sec. XVII-XX priveau spre români și istoria lor.

Astfel, la 19 Iulie 1600 Consiliul de stat al Spaniei recomandă lui Filip II să răspundă la o scrisoare trimisă de Mihai Viteazul „grațios” laudându-i-se bunul zel și curajul, buna corespondență pe care o întreține cu Maiestatea Voastră Crăiască, îndemnându-l să continue, arătându-i multă stimă pentru el și vitejia lui”. Lope de Vega, la rândul său, scrie despre luptele lui Mihai împotriva

Amiralul Togo
omul în care —
scrie Realitatea, ilustrată —
„japonezii au
o încredere oarbă”

C. TĂNASE

TEATRUL SAVOY

Comp. Carabuş

Dir. C. TANASE

Irreversibil ultimolo zău

Joi, Sâmbătă şi
Duminică Ultimole

MATINEURI

cel mai mare succes al anului
revista de mare montare

Avanti Tănase

cu C. Tănase

şi întreg ansamblu de revistă

Biletele la casa teatrului Tel. 3.55.03

Ultimul
succes
la „Carabuş”

otomanilor (*Magazin istoric*, nr. 5/1979), lăudându-i vitejia şi „statura de uriaş”.

Sunt consemnate şi unele mărturii ale diplomaţilor spanioli acreditaţi la Bucureşti în secolul trecut sau în secolul nostru. Altfel Don Pedro de Prat y Soutzo nota în 1929: „Prima impresie atât în Bucureşti cât şi în restul ţării a fost pentru mine de familiaritate, de ceva văzut şi cunoscut, de ceva ce nu-i străin.

Pământ, caracteristici ale locuitorilor, produsele ţarinelor sunt aci, asemănătoare cu ale noastre şi mărturisesc de-a lungul a douăzeci şi două de secole înăurirea latină, pecetea nepieritoare a neamului, întipărită în Dacia romană de marele împărat hispan (Traian), prin coloniile şi legiunile pe care România a ştiut să le păstreze până azi ca o moştenire scumpă”.

Personalitatea şi faptele lui Vlad Tepeş sunt prezentate de P.P. Panaitescu în *Convorbiri literare* (studiul *Vlad Tepeş. O problemă psihologică*). Rediscutând informaţiile din sursele contemporane domnitorului român, istoricul conturează portretul psihologic al celui „despre ale cărui cruzimi s-a dus vestea în toată Europa prin mici broşuri scrise cu litere groase şi cu gravuri în lemn închipuind grozăviile cruntului tiran”, dar care „a fost totuşi socotit ca un făcător de dreptate şi apărător al celor năpăstuiţi. Într-un ceas de desnadejde, Eminescu, care prevedea necesitatea unui mântuitor al neamului cu misiune mesianică, îl invoca să vie să curme nedreptăţile vieţii noastre sociale, care necinstesc amintirea marelui nostru trecut”.

Analizând scrisoarea pe care Vlad i-a trimis-o regelui Ungariei, Matei Corvin, în urma victoriei asupra otomanilor în bătălia de la Giurgiu (*Magazin istoric*, nr. 4/1979, 11/1985), istoricul o consideră „o splendidă pagină de istorie „ca şi ale lui Ştefan cel Mare de mai târziu”.

Solicitând sprijinul regelui ungar în lupta împotriva otomanilor, Vlad scria: „Noi nu vom fugi în faţa cruzimii lor (otomanilor), şi cu orice preţ vrem să ne batem cu dăşii. Dacă însă, ferească Dumnezeu, am fi învinşi şi mica noastră ţară ar pieri, aceasta ar fi o mare nenorocire, nu numai pentru ţara mării tale, ci pentru întreaga creştinătate”.

Această scrisoare, subliniază P.P. Panaitescu, „are un caracter istoric care trece de capitolul restrâns al vieţii lui Vlad Tepeş. În ea răsună lupta seculară a românilor împotriva turcilor în cadrul creştinătăţii întregi, ca o sentinelă înaintată a ei. Acest destin european al istoriei noastre întregi, Vlad Tepeş îl înţelege deplin şi-l primeşte nu numai cu bărbăţie şi mândrie, dar îl împlineşte cu vrednicie, luând ofensiva peste Dunăre”. ■

Rubrică realizată de: Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ

Cronică măruntă

turii române în cercurile străine”.

- Începând cu 1 iunie se pun în funcţiune 8 solarii pentru copiii Capitalei în vârstă de la 5 la 14 ani care nu au posibilitatea să plece din Bucureşti pe perioada vacanţei de vară. Cantinele care funcţionează pe lângă aceste solarii asigură hrana copiilor la un preţ foarte modest. Cel lipsiţi de mijloace sunt scutiţi de orice fel de taxe.

- Vineri, 18 iunie, la uzina electrică Grozăveşti, s-au pus în funcţiune instalaţiile pentru alimentarea cu gaz natural a Capitalei.

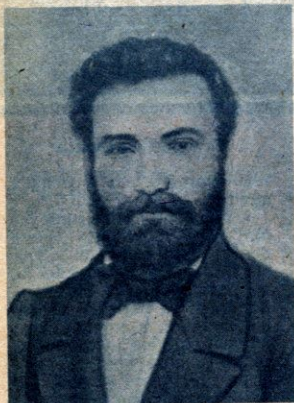
- Firme. „Foarte rar trecătorii găsesc prilejul să privească mai cu atenţie firmele magazinelor, scrie *Evenimentul zilei*. S-au obișnuit să le ştie în acelaşi loc de ani de zile şi trec indiferenţi pe lângă ele, fiecare văzându-şi de drumul lui. Un om care ar veni însă pentru întâia oară în Bucureşti şi ar sta să privească totul în amănunţime cu multă curiozitate s-ar amuza grozav de ridicolul unora din aceste firme, ce şi-au găsit embleme care de care mai caraghioase.

Alteori însă ar avea surpriza să constate că acele câteva cuvinte scrise pe câte o firmă sunt curioase combinaţii de limbă dincolo de orice regulă ortografică.

Nu ştim care din cei doi este agramat: vopsitorul de firme sau proprietarul care a primit să agăte deasupra magazinului său un astfel de certificat de sărăcie a duhului”.

GUVERNE ȘI GUVERNANȚI

Continuând serialul nostru, vă propunem în acest număr alte trei personalități care au figurat în lista președinților de Consilii de Miniștri ale României moderne, publicată în nr. 1/1993 de revista Magazin istoric.

ALEXANDRU G. GOLESCU. Cunoscut și sub numele de Arăpila („Negru”), era fiul lui Iordache Golescu și al Mariei Balăceanu, văr cu Ștefan și Nicolae Golescu (*Magazin istoric*, nr. 5/1993). S-a născut în 1819; a urmat Colegiul „Sf. Sava” din București, iar în 1834 a plecat la Paris. A urmat cursurile Școlii Politehnice, dar diploma de inginer și-a luat-o la Școala centrală de arte și meserii (1839). În același an, împreună cu D. Brătianu și I. Ghica, a pus bazele Societății pentru învățătura poporului român.

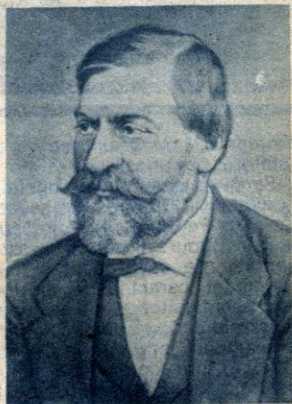
Întors în țară a fost angajat ca constructor de șosele, cu misiunea de a realiza șoseaua Ploiești-Câmpina. S-a încadrat în Societatea secretă „Frăția” (1843) și a luat parte la activitatea Asociației literare; susține material Societatea studenților români de la Paris (înființată în decembrie 1845). În 1847, aflat din nou la Paris, a contribuit la con-

stituirea Societății în vederea înființării de școli în Principate („Insocierea Lazariană”).

În aprilie 1848 s-a înapoiat în țară, implicându-se în pregătirea revoluției. A fost membru al Comitetului revoluționar și al Comisiei executive a acestuia; secretar în Guvernul provizoriu al Țării Românești (14 iunie 1848) și împuternicit pe lângă guvernul Franței pentru a obține sprijin militar și diplomatic din partea acestuia. Aflat în exil după înăbușirea revoluției din 1848, redactează memoriile și acționează în favoarea drepturilor naționale ale tuturor românilor. Din noiembrie 1856 s-a aflat printre fruntașii mișcării unioniste: vicepreședinte al Comitetului Central al Unirii-București (3 martie 1857), deputat în Divanul ad-hoc din Muntenia (1857).

După Unire, a fost numit ministru al cultelor și instrucțiunii publice în guvernul Țării Românești (11 octombrie 1859-28 mai 1860).

În noul regim politic instaurat după îndepărtarea lui A.I.I. Cuza a fost deputat în Constituanta din 1866, agent diplomatic la Constantinopol (aprilie 1866), ministru de finanțe (12 august - 16 noiembrie 1868 și 16 noiembrie 1868 - 26 ianuarie 1870); președinte al Consiliului de Miniștri, ministru de interne și ad-interim la afacerile străine (2 februarie - 18 aprilie 1870). S-a aflat printre membrii fondatori ai Partidului Național Liberal, ales în Comitetul executiv al acestuia (1875); deputat și senator. A încetat din viață la 15 august 1881, în Rusănești (jud. Olt).

MANOLACHE COSTACHE EPUREANU. Descendent al unei familii boierești, cu strămoși menționați încă din vremea lui Ștefan cel Mare, s-a născut la Iași, în ziua de 22 august 1820. Era fiul vornicului Ioan Epureanu și al Catincăi Costache Negel, cu proprietăți în ținutul Tutova. La o vârstă fragedă a fost trimis la Heidelberg, în Germania, unde a făcut studii primare și secundare sub supravegherea fratelui său mai mare, Grigore. Și-a continuat studiile la Berlin, Göttingen și Jena, luându-și doctoratul în drept (1839); a plecat apoi la Paris, revenind în țară în 1843.

Între 1844 și 1846 a fost președinte al Tribunalului Tutova. Adept al ideilor novatoare, a luat parte la mișcările revoluționare din Moldova (27-29 martie 1848); a fost arestat și trimis sub escortă spre a fi preluat de autoritățile otomane, dar a reușit să scape, cu sprijinul con-

sulului englez de la Brăila. A participat la Adunarea națională a revoluționarilor români din Transilvania organizată la Blaj (3-5 mai 1848) și a fost unul dintre semnătarii programului *Prințiunile noastre pentru reformarea patriei*, lansat de revoluționarii moldoveni la Brașov, la 12 mai 1848; a fost membru activ al Comitetului revoluționar de la Cernăuți.

Sub domnia lui Grigore Al. Ghica, s-a reîntors în țară, fiind numit președinte al Divanului de întărituri (1854-1856); demisionează din această funcție și se angajează în mișcarea unionistă, devenind unul dintre liderii acesteia; deputat în Divanul ad-hoc (1857) și în Adunarea electivă a Moldovei (decembrie 1859), figurând pe lista candidaților la domnie.

După Unire, domnitorul Al. I. Cuza I-a numit ca membru în Comisia Centrală de la Focșani (27 aprilie-1 mai 1859). A făcut parte, situându-se pe o linie moderată, din mai multe guverne ale Moldovei: ministru de justiție (17 ianuarie-6 martie 1859); președinte al Consiliului de Miniștri și ministru de justiție (27 aprilie-10 noiembrie 1859), ad-interim la interne (21 septembrie-10 noiembrie 1859) și ad-interim la finanțe (27 aprilie-4 mai 1859 și între 30 iulie-29 august 1859); din nou președinte al Consiliului de Miniștri și titular la finanțe (10 noiembrie 1859-3 aprilie 1860) și ad-interim la interne (14 martie-3 aprilie 1860). A făcut parte și din guverne ale Țării Românești: președinte al Consiliului de Miniștri și titular la finanțe (13 iulie 1860-14 aprilie 1861), ad-interim la interne (11-14 aprilie 1861) și ad-interim la control (23 noiembrie-31 decembrie 1860).

În 1866 a fost vicepreședinte al Constituanței. S-a remarcat ca lider al conservatorilor ieșeni. A fost numit președinte al Consiliului de Miniștri și ministru de interne (20 aprilie-14 decembrie 1870); ministru de justiție (28 octombrie 1872-31 martie

1873). Conservator dizident, treptat se orientează spre liberali și face parte din primul Comitet executiv al Partidului Național Liberal (1875). Din nou președinte al Consiliului de Miniștri (26 aprilie-23 iulie 1876). După demisie, a revenit la conservatori, fiind proclamat (în februarie 1880) șef al Partidului Conservator. A încetat din viață la 7/19 septembrie 1880, în Wiesbaden (Germania).

IOAN EM. FLORESCU. Fiul al marelui vornic Manolache Florescu și al Zincăi Faca, s-a născut la 7 august 1819, la Râmnicu Vâlcea. Primește o educație aleasă în familie, fiind apoi înscris la Colegiul „Sf. Sava” (1832). În anii de școală s-a simțit atras de actorie și a încercat traduceri din limba franceză. La 14 ani a intrat în armată ca iuncăr, în 1835 fiind înaintat praporcic. În 1836 a fost trimis la Paris, unde a urmat patru ani cursurile Liceului „Louis le Grand” și doi ani la „Ecole d'Etat Major”.

În 1842 s-a întors în țară, în anul următor fiind adjutant al domnitorului Gh. Bibescu și avansat căpitan. În 1845 s-a căsătorit cu fiica domnitorului, Ecaterina, fiind înaintat la gradul de maior; în același an figurează printre membrii fondatori ai Asociației literare. La 23 aprilie 1848 a fost avansat colonel și numit vornic al temnițelor. În timpul revoluției și-a dat demisia din armată (16 iunie 1848), apoi,

în timpul domniei lui Barbu Știrbei a devenit adjutant domnesc, vornic al temnițelor, efor al drumurilor, membru în comisia de organizare a Școlii militare, unde predă cursul de strategie și tactică militară. În timpul războiului Crimeei, slujește la Cartierul general rus, sub ordinele generalilor Lüders și Dannenberg.

Deputat în Adunarea electivă munteană (1859) și membru în Comisia Centrală de la Focșani; ministru de război în mai multe guverne ale Țării Românești (28 noiembrie 1859-28 mai 1860; 30 august 1860-14 aprilie 1861) și ale Moldovei (14 iulie 1860-16 ianuarie 1861; 18 ianuarie-17 aprilie 1861) și apoi ministru în guvernele unice din timpul domniei lui Al. I. Cuza; ministru de război (30 septembrie 1862-11 octombrie 1863); ministru de interne, agricultură și lucrări publice (14 iunie 1865-30 ianuarie 1866). În anii 1859-1866 a fost comandant șef (cu gradul de general) al Școlii superioare de război. Lui — scria în memoriile sale Carol I — „I se datorește mult din punctul de vedere al dezvoltării armatei române”.

După 1866 s-a manifestat ca adept al ideilor politice conservatoare. În perioada 14 martie 1871-30 martie 1876, a fost ministru de război; președinte al Consiliului de Miniștri, ad-interim la interne și titular la război (4-26 aprilie 1876). Împreună cu toți membrii cabinetului conservator a fost dat în judecată (iulie 1876) de Camera liberală și împiedicat de guvernul liberal să participe la războiul pentru cucerirea independenței. S-a numărat printre conducătorii Ateneului Român, a fost președinte al Societății pentru învățătura poporului român și președinte de onoare al Societății de dare la semn. Din nou președinte al Consiliului de Miniștri (21 februarie-27 noiembrie 1891). A încetat din viață la Paris, în ziua de 10 mai 1893.

**Documentar realizat de
dr. Ion MAMINA**

ISTORIA ȘI ȘCOALA

Când citiți aceste rânduri, unii dintre voi, dragi cititori și prieteni din școli, vă aflați în preajma vacanței de vară, alții în febra concursurilor de admitere la liceu sau ale examenelor de bacalaureat.

Vă felicităm pentru rezultatele obținute în acest an școlar care se apropie de încheiere sa, și vă dorim vacanță plăcută, cu multe bucurii și zile frumoase.

lata-ne, așadar, și noi cu rubrica pe care v-am pus-o la dispoziție în pragul vacanței... voastre. Căci, atenție, rubrica noastră nu-și întrerupe apariția pe durata verii.

În cadrul acestor pagini închinate școlii, am publicat și vom publica materiale și informații documentare pe care cititorii noștri, aflați pe băncile școlii, nu le pot afla în sursele de informare ce le stau la îndemână, cum sunt: lista guvernelor, a miniștrilor de externe, portrete ale prim miniștrilor României etc.

Așteptăm, în continuare, scrierile voastre.

ISTORIA ȘI ȘCOALA

DIN TREI ORAȘE

lata, succint, câteva dintre gândurile transmise de cititorii noștri de pe băncile școlilor:

Un grup de elevi (din păcate semnăturile sunt îndescifrabile) ai Școlii normale din Râmnicu Vâlcea, secția istorie și științe sociale, „care iubesc istoria în general și îndeosebi istoria neamului nostru”, ne comunică o dorință de-a lor: „Vă rugăm să publicați în paginile revistei un subiect posibil pentru admiterea în învățământul superior, la istorie”. Vom încerca să dăm curs dorinței cititorilor noștri vâlceeni, cu precizarea că noi, fiind revistă de cultură istorică, nu ne putem suprapune publicațiilor coordonate de Ministerul învățământului și care oferă consultații privind concursurile de admitere atât în liceu, cât și în învățământul superior.

OSCAR STANCIU, din Mărășești, ne scrie că a început să-și alcătuiască „colecția Magazinului istoric odată cu luna martie 1992, când s-au împlinit 25 de ani de la înființarea frumoasei reviste de istorie”. Totodată, Oscar ne comunică hotărârea sa de a începe să studieze opera marelui nostru istoric Nicolae Iorga. Aceasta însă „după examenul de admitere în liceu”. Succes, draga prietene!

Într-un stil ușor enigmatic, NICOLAE ALEXANDRU BOICU, din Tecuci, elev la Liceul „Spiru Haret” din localitate, își cere scuze că „datorită lipsei de bani” nu prea poate să cumpere regulat revista, pe care totuși o citește, „fiind un împătimit al istoriei”. În finalul scrisorii sale, Nicolae Alexan-

dru ne declară și vârsta sa: „5580 și ceva de zile”. La cât mai multe și frumoase alte zeci de mii de zile!

COMPLETAREA COLECȚIILOR

Despre colecția sa completă *Magazin istoric* ne scrie CEZAR CODREȘ, din clasa a XI-a a Liceului „Andrei Șaguna”, din Brașov, care, pasionat din copilărie de studiul istoriei, și-a realizat o colecție integrală *Magazin istoric*.

Având în plus numere disparate din anii 1967-1992, prietenul nostru dorește să ia legătura cu alți colegi colecționari spre a le oferi din surplusul de reviste.

Deci, cei dornici de a-și completa colecția *Magazin istoric* sunt invitați să-i scrie pe următoarea adresă: Cezar Codreș, str. Cocoșului, nr. 1, sc. A, ap. 1, Brașov, cod 2200.

CERCETÂND ARHIVELE

O scrisoare venită de pe plaiuri clujene,

„Mă numesc CÂMPEAN IOAN, sunt profesor de istorie la Școala generală nr. 1 Gherla, județul Cluj, și slujesc școala românească de peste două decenii. În toată această perioadă revista *Magazin istoric*, alături de alte publicații și lucrări de specialitate, mi-au fost de un real sprijin în îmbogățirea cunoștințelor de istorie, în pregătirea și desfășurarea multor lecții de istorie. Mă număr printre cei care socotesc că revista

d-voastră contribuie, în mai mare măsură decât manualele actuale, la cultivarea interesului pentru istorie. Am recomandat frecvent elevilor revista *Magazin istoric* pentru a-și clarifica și îmbogăți cunoștințele însușite în lecțiile de istorie.

În perioada 1979-1989 am funcționat ca profesor la Școala generală Geaca, județul Cluj, perioadă în care m-am implicat în cercetarea istoriei locale, preocupându-mă de școlile confesionale românești din zonă. Am cercetat arhivele parohiale din Geaca, Mociu, Sucutard, Buza, precum și documente aflate în Arhivele Statului din Cluj-Napoca, Fondul Episcopiei greco-catolice Gherla, perioada 1860-1914. Doresc să vă trimit diferite aspecte din activitatea școlilor confesionale românești din zona Gherla, în speranța că, în limita spațiului de care dispuneți, unele vor fi publicate. Menționez că despre aspectele pe care vi le trimit nu s-a tipărit nimic până în prezent. Intenționez să prezint istoricul unor școli confesionale (Geaca, Mociu, Sucutard), aspecte privind starea școlilor din zona Gherla în perioada regimului dualist, pregătirea, perfecționarea, instituirea și salarizarea învățătorilor, manualele școlare folosite în școlile din zona menționată. De asemenea, doresc să surprind și aspecte din lupta autorităților școlare, bisericești pentru apărarea, menținerea și îmbunătățirea activității școlilor confesionale românești din zona Gherla în perioada regimului dualist. Pentru început vă trimit materialul intitulat *Școala confesională din Geaca*.

Vom publica, într-una din edițiile viitoare, contribuția dv. d-le profesor Câmpeanu, pentru care vă mulțumim.

DIN SIBIU

Dl. prof. VASILE-MIHAI CÂMPEANU, de la Colegiul „Gheorghe Lazăr”, din Sibiu, este autorul compendiului monografic, *Li-ceul „Gheorghe Lazăr”, Sibiu. 1692-1992*, publicat de Editura sibiană „Caleidoscop”.

Trimițându-ne un exemplar al lucrării (84 pagini text și 64 pagini iconografie), dl. Câmpeanu ne scrie: „Am apreciat, întotdeauna conținutul revistei *Magazin istoric*, conținut care, de la primul număr și până în prezent, a analizat cele mai importante fenomene istorice naționale și universale.

În calitate de profesor de istorie, la Colegiul „Gheorghe Lazăr” din Sibiu, am folosit în lecții numeroase informații, ce au întregit conținutul științific al acestora”.

Felicităm elevii și cadrele didactice ale colegiului sibian pentru tricenara aniversare a școlii lor, precum și pe corespondentul nostru pentru compendiul monografic realizat, publicat într-o aleasă ținută grafică.

Într-una din edițiile viitoare ale rubricii noastre vom reproduce câteva informații din această microistorie a învățământului și școlii sibieni.

CORRESPONDENȚĂ

Iată dorința exprimată de un prieten al revistei noastre din Turnu Măgurele: „Mă numesc MARCU OCTAVIAN, am 18 ani și sunt un cititor frecvent al revistei *Magazin istoric* (din 1986).

Aș dori să corespundez cu tineri din întreaga țară, pe teme de istorie.

Adresa mea este: Marcu Octavian, str. Pompierilor, Bl. P-1, sc.A, et. 1, ap. 7, Turnu Măgurele, cod 0750”.

fundația culturală magazin istoric

MAGAZIN ISTORIC LA OLIMPIADA DE ISTORIE A ROMÂNIEI

Între 12 și 15 aprilie a.c., la Caransebeș, s-a desfășurat, în organizarea Ministerului învățământului și a Inspectoratului școlar al județului Caraș-Severin, cea de-a XVII-a ediție a Fazei naționale a Olimpiadei de Istoria României, la care a fost prezent și domnul Ioan Lăcustă, din partea Fundației Culturale Magazin Istoric.

Au participat 205 elevi din clasele a XI-a și a XII-a, care au tratat următoarele teme din concurs: pentru clasa a XI-a — Dacia în timpul stăpânirii romane și Relațiile româno-maghiare în sec. XIV; pentru clasa a XII-a — Istoria constituției românești (1848-1878) și „Cereriile norodului românesc”.

Elevilor care au învins punctaje peste media 8 le-au fost acordate premii și mențiuni, precum și mai multe premii speciale.

Fundația Culturală Magazin Istoric a oferit o bursă specială câștigată de eleva Roxana Șerban, din clasa a XII-a a Liceului sanitar din Pitești.

Pe locul întâi s-au situat elevele Paula Corban (clasa a XI-a, Liceul „Știrbei Vodă”, din Călărași) și Ioana Boca (clasa a XII-a, Liceul „G. Bacovia”, din Bacău).

Cu prilejul Olimpiadei, Inspectoratul școlar și Casa personalului didactic ale județului Caraș-Severin au tipărit numerele 7 și 8 ale periodicului Școala caraș-severineană, îngrijite de Alexandru Bărsescu și Gheorghe Magas.

MIRAJUL COLONIILOR

ORIZONTAL: 1) Țară imaginară, în care conchistadorii sperau să găsească bogății fabuloase, după descoperirea Americii - Efect comic dintre cele realizate de Charles Chaplin în filmul „Goana după aur”. 2) Cel „probabil” era determinat de organizatorii vehicului expediții prin aparate rudimentare sau după diferitele semne ale naturii - Tudor Jianu - Intervallul de ani scurs între cele două călătorii în Africa ale exploratorului Mungo Park. 3) Ion Barbu - Localitate în Spania unde comisia de experți alcătuită din ordinul suveranilor a apreciat negativ proiectul lui Cristofor Columb de a porni în prima sa expediție, considerându-l fantezist. 4) Mic afluent al Bicăului - Comparativ - Metoda folosită pe scară largă de colonizatorii europeni, pentru a supune și jefui ținuturile cucerite. 5) Tânăr chirurg scoțian, descoperitorul fluviului Niger din Africa Occidentală, ale cărui ape i-au fost și mormântul, în anul 1806 - Natriu - Abreviație pentru „Butler vector analog computer”. 6) Regiune în Etiopia, unde au fost înfrânți coloniștii italieni în marea bătălie de la Adua, în luna martie 1896. 7) Prinse în lacăt! - Importanță localitate în Persia, cântată de poeții antichității pentru minunații săi tindaferi - Sandu Rosculeț. 8) Călugărul înțelept din suita conchistadorului Cortez, ale cărui îndemnuri la moderație au încercat să potolească setea de sânge a cuceritorilor Mexicului - Veche cultură peruană, distrusă de conchistadorii conduși de aventurierul analfabet Francisco Pizarro, odată cu lichidarea poporului care-i dăduse naștere. 9) Reglat la centru! - Sentiment josnic de care erau animați noii veniți, îndreptat împotriva băștinășilor din teritoriile cucerite - Omul „față palidă”, cuceritor al ținuturilor negrilor și ale pieilor-roșii. 10) Relicvele marelui oraș african Zimbabwe, descoperite întâmplător de-un vânător portughez în Rhodesia, în 1868 - A umbla pe ghicite (reg.). 11) Cetate în Nubia antică - Corabia încărcată cu aur, trimisă de Hernando Cortez împăratului Carol Quintul, pentru a-i capta bunăvoința și a-i lăsa mână liberă în cucerirea Mexicului - Salut roman. 12) Fir de mătase naturală, una dintre avuțiile Chinei, care i-a atras pe cuceritorii portughezi și englezi - Tiran de talia unor Cortez, Pizarro sau Velasquez, cuceritori fără scrupule ai teritoriilor Americii de Sud și Centrale.

VERTICAL: 1) Țară africană pe care italienii au încercat s-o colonizeze la sfârșitul secolului trecut, dar au reușit abia în 1935-1936 - Mod de comunicare pe care coloniștii au fost nevoiți să-l învețe, pentru a se înțelege cu băștinășii. 2) Țară nord-africană devenită colonie italiană în anul 1911 sub denumirea Tripolitania, în urma războiului de cucerire inițiat de primul ministru Giovanni Giolitti - Marele descoperitor al Americii, de la al cărui prim contact cu coastele Lumii Noi s-au împlinit în 1992 500 ani. 3) Decimetru - Peisaj ca-n basme, așa cum le apăreau conchistadorilor orașele fastuoase ale amerindienilor precolombieni (din nou). 4) Mops decapitat! - Carol Roth - „Imago...”, tratat geografic al cardinalului Pierre d'Ailly, studiat de Columb în vederea

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
2											
3											
4											
5											
6											
7											
8											
9											
10											
11											
12											

primei sale călătorii peste Atlantic. 5) Unealta croitorului - Râu în Franța, afluent al Ronului. 6) Continent legendar dispărut în valurile Atlanticului și explorat fără succes de echipe de scafandri temerari - Dumitru Iuga. 7) Departament în Camerun - Localitate în Corsica - „Ochiul dracului”, care a pus în mișcare toate expedițiile cuceritorilor europeni, în goana lor după aur. 8) La intrarea în Mozambic! - Dumneaei - Taxă impusă de cuceritori popoarelor subjugate. 9) Fluviu între Rhodesia și Zambia, în sudul căruia portughezii bănuiau încă din anul 1517 un mare regat denumit Benametapa. 10) Mare putere comercială și maritimă a Evului Mediu, patria lui Cristofor Columb - Ca un conchistador întors dintr-o expediție fructuoasă. 11) Capitala republicii Ghana, regiune descoperită de portughezi în 1471 și denumită „Coasta de Aur” - Oameni vânzându de cuceritori ca niște simple vite de muncă, obiect al celui mai rușinos comerț practicat de europeni pe piețele lumii. 12) Zeița Pământului, cel atât de răvnit și cutreierat de cuceritorii tuturor timpurilor - Temerarii colindători ai mărilor și oceanelor lumii, în căutare de noi pământuri și de bogății fabuloase (sing.).

Dicționar: OII, AMAD, ISERE, ARRO

Andrei CIURUNGA

Soluția careului Răscoala lui Horea, Cloșca și Crișan: CLOȘCA - VITE - RUSU - BC - LEX - IC - TARANIME - SAVU - UP - NEC - A - I - ADICA - U - NA - OM - TA - AT - BUCINATORI - ADI - NINO - DE - RIBITA - LAE - ACARI - GILAU - DARI - NICOLA

DIALOG CU CITITORII

DE JUMĂTATE DE SECOL

Clind scrisoarea d-nel Florica Costea din București, publicată în cadrul Dialogului nostru cu cititorii din nr. 10/1992 sub titlul Istorie încă vie și dureroasă, și răspunsul primit din partea Direcției evidența populației din cadrul Ministerului de Interne (nr. 1/1993), d-na ing. NATALIA SOROCLEAN, din București, ne scrie — cu îndreptățire — următoarele: Trebuie să menționez că eu mă aflu într-o situație asemănătoare cu cea a soțului doamnei Florica Costea, adică sunt născută în comuna Securenii, jud. Hotin, în anul 1929 și bineînțeles că în actele mele de naștere și identitate figurez născută în Securenii — U.R.S.S.

Or este știut faptul că în anul 1929 jud. Hotin, aparținea României și deci eu m-am născut în România.

Inițiativa Direcției de Evidența Populației de a înscrie pe noile acte de identitate, în loc de U.R.S.S., denumirea statului pe teritoriul căruia se află în prezent localitatea de naștere, nu schimbă cu nimic situația. În cazul meu, în loc de U.R.S.S., se va înscrie — Ucraina, deci voi rămâne în continuare considerată ca născută în străinătate și nu în țara mea — România.

Drept și corect ar fi fost ca să se modifice actele respective, în lumina stabilirii adevărului istoric, în sensul indicării că la data respectivă localitatea se afla în România (de ex. comuna, județul, România, actualmente R. Ucraina, R. Moldova etc.).

Consider că noi, cei sute de mii de cetățeni români, născuți în stânga Prutului în perioada României Mari (cu excepția eventuală a perioadei 28.06.1940-iulie 1941), după ce am fost hăituiți în 1944-1945 în vederea repatrierii forțate în U.R.S.S., apoi marginalizați până în decembrie 1989, merităm să intrăm în rândul populației născute în România, desființându-se această discriminare, care durează o jumătate de secol.

BĂTĂLIE TERESTRĂ

Colaboratorul nostru dl. NICU-LAE KOSLINSKI, din București, ne aduce unele binevenite precizări la articole publicate în nr. 2/1993 al revistei noastre.

Astfel, notează d-sa, constat o confuzie la nota de subsol de la pag. 20. Nu este vorba de **bătălia navală** de la Abukir (1 august 1798), ci de **bătălia terestră** de la Abukir (24 iulie 1799). O flotă engleză a debarcat la Abukir o oaste otomană de 18 000 de oameni; generalul Bonaparte, venit cu armata sa de la Alexandria, a înfrânt pe turci, resturile oastei lor fiind silite să se reîmbarce.

Povestitorul turc din articol (Un hatman la răspântie de veacuri) precizează de altfel că a fost rănit în lupta împotriva lui Napoleon.

Tot în nr. 2/1993, p. 54, în foarte interesantul articol **Sar în aer Ploiești**, se dă că ora de bombardare a Ploieștiului în noaptea de 11/12 iunie 1942, ora 22.30. Mă aflam atunci ca ofițer activ în port la Constanța. Întorcându-ne la baza de plecare, o parte din cele 12 bombardiere au trecut (4 aparate) deasupra portului Constanța între 03³⁰-04³⁰ când nave din port au tras asu-

pra lor. Poate că e vorba de o eroare de tipar: 02³⁰, în loc de 22³⁰.

Tidal Wave înseamnă „**Valul de mare**” și nu valul nimicitor.

168 PUBLICAȚII

Statornicul nostru cititor și colaborator, preot IOAN SPIRU, din Alexandria, ne semnalează împlinirea, în noiembrie 1992, a 120 ani de la apariția primului ziar teleormănean — Teleormanul (noiembrie 1872-august 1873), gazeta a Partidului Conservator, publicată la Turnu Măgurele de N.R. Lepădătescu și Anton Dimitrescu.

Împlinirea a 120 ani de presă teleormăneană a fost marcată printr-un simpozion organizat de Inspectoratul pentru cultură al județului Teleorman. Cu acest prilej, Editura Teleormanul liber a publicat un indice cronologic al celor 168 publicații teleormănene apărute între 1872 și 1992.

MONUMENTE DISTRUSE

Di. prof. MIRCEA CRĂCIUN, din satul Vișoara, com. Ștefanesti, jud. Argeș, ne scrie despre unele monumente istorice din Pl-

tești, distruse în anii dictaturii comuniste. Printre acestea s-a aflat biserica „Sfântul Nicolae”, ridicată în 1812. Aici s-a oficiat, în prezența prințului Carol I și a statului său major, primul Te-Deum în memoria ostașilor români căzuți în Războiul de Independență, în amintirea acestui fapt, Carol I a donat bisericii un candelabru aurit care, după demolarea acestui sfânt lăcaș în 1963, a fost dus în biserica lenculești-Valea Mare, în apropiere de Pitești.

Alte monumente distruse: Bustul lui I.C. Brătianu, bustul istoricului Gh. Ionescu-Gion și monumentul Mariei Teuleanu (1839-1922), întemeietoarea primei Școli profesionale de fete din Pitești.

Din satul Florica a fost demolată și mutată la Olănești biserica de lemn din Albac (construită de Horea), evocată într-o poezie și de Octavian Goga. În locul ei a fost ridicat un monument închinat frunții lui comunist grec Nikos Beloiannis care, apreciază corespondentul nostru, pentru noi, argeșenii, nu prezintă nici un interes sau semnificație istorică.

CABINETE NATURISTE

Din Ploiești, profesor DUMITRU POPESCU ne mulțumește pentru serialul extrem de interesant pe teme medicale Rhône-Poulenc: Călătoria într-o lume necunoscută. Totodată, domnia sa ne solicită ajutorul pentru aflarea unor cabinete naturiste din București. În mod excepțional, fiind un vechi cititor al revistei noastre, vă comunicăm că recent s-a deschis „Centrul de Medicină Naturistă” Nr. 1 al S.C. „Naturismul”—S.R.L. din București, str. N. Filipescu (fostă Snagov), nr. 53-55, et. 7, sector 2, având următoarele specialități: homeopatie, acupunctură, energoterapie, psihoterapie, masaj de întreținere, ecografie etc.; programări la telefonul 611 78 40/interioare 108/121.

ERATĂ

La p. 58 din nr. 2/1993 în coloana I, ultimul rând al notei de subsol, numărul corect de revistă indicat în paranteză este 8/1982 și nu 8/1992, cum eronat a fost transcris.

CONTENTS (Romanian History)

D. Stăniloae Dimensions of the Romanian spirit • **S. Dragomir** Facts and Heroes from 1848 • **P. Cernovodeanu** Glimpses from the Phanariote Morals and Manners (II) • **Th. Văcărescu** From Cuza's Time (II) • **Mihai Antonescu** Thoughts for the Peace Conference (1940-1944; III) • **C. Troncotă** From the Special Intelligence Service History: Traian Borcescu • **I. Hudiță** 1944. Excerpts from His Diary • **D. Păsat** POW in Russia • **J.F. Harrington, B.J. Courtney** The Seventies. Bucharest-Washington. Behind Closed Doors (VI) • In Bucharest, 50 Years Ago • **P.E. and J.T. Michelson** Mr. and Mrs. Jelavich and Romanian History

SOMMAIRE (Histoire roumaine)

D. Stăniloae Les dimensions d'esprit roumain • **S. Dragomir** Faits et héros de l'an 1848 • **P. Cernovodeanu** La chronique des mœurs phanariotes (II) • **Th. Văcărescu** Le temps de Al. I. Cuza (II) • **Mihai Antonescu** Dans la perspective de la conférence de paix (1940-1944; III) • **C. Troncotă** Pages de l'histoire des Services de Renseignement: Traian Borcescu • **I. Hudiță** 1944. Pages de journal • **D. Păsat** Prisonnier des Russes • **J.F. Harrington, B.J. Courtney** Les années 70. Bucarest-Washington. Derrière les portes closes (VI) • A Bucarest, il y a 50 ans • **P.E. et J.T. Michelson** Les époux Jelavich et l'histoire de la Roumanie

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) **Д. Стăнілоае** Масштабы румынского духа • **С. Драгомір** Факты и герои 1848-ого года • **П. Черноводяну** Летопись фанариотских нравов (II) • **Т. Вăкăреску** время Ал. И. Кузы (II) • **Михай Антонеску** Приготовления к мирной конференции (1940-1944; III) • **К. Тронкотă** Из истории Спецслужб: Траян Борческу • **И. Худіță** 1944. Дневниковые записи • **Д. Пăсат** Быть в плену у русских • **Дж. Харрингтон, Б. Дж. Кортней** 70-ые годы: Бухарест-Вашингтон. Позади закрытых дверей (VI) • В Бухаресте, 50 лет назад • **П.Е. и Дж. Г. Майкельсон** Супруги Йелавич и история Румынии

INHALT (Rumänische Geschichte)

D. Stăniloae Dimensionen des rumänischen Geistes • **S. Dragomir** Ereignisse und Helden in 1848 • **P. Cernovodeanu** Aus der Chronik der phanariotischen Sitten (II) • **Th. Văcărescu** Aus Al. I. Cuza's Zeit (II) • **Mihai Antonescu** Vorbereitungen für den Frieden (1940-1944; III) • **C. Troncotă** Aus der Geschichte des Rumänischen Geheimdienst: Traian Borcescu • **I. Hudiță** 1944. Aus den Tagebuch • **D. Păsat** Gefangener bei den Russen • **J.F. Harrington, B.J. Courtney** Die 70-er Jahre. Bukarest-Washington. Hinter den geschlossenen Türen (VI) • In Bukarest, vor 50 Jahren • **P.E. und J.T. Michelson** Eheleuten Jelavich und die rumänische Geschichte

SUMARIO (Historia romana)

D. Stăniloae Dimensiones del espíritu rumano • **S. Dragomir** Hazanas y héroes de 1848 • **P. Cernovodeanu** De la crónica de las costumbres fanariotas (II) • **Th. Văcărescu** De la época de Cuza (II) • **Mihai Antonescu** Preparaciones con vistas a la paz (1940-1944; III) • **C. Troncotă** De la historia de SSI: Traian Borcescu • **I. Hudiță** 1944. Páginas de diario • **D. Păsat** Prisionero de los rusos • **J.F. Harrington, B.J. Courtney** Los años '70. Bucarest-Washington. Detrás de las puertas cerradas (VI) • En Bucarest, hace 50 años • **P.E. y J.T. Michelson** Los esposos Jelavich y la historia de Rumania

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali de la orașe și de la sate.

ABONNEMENTS: RODIPET S.A., P.O. BOX 33-57

FAX 0040-1-3129432 sau 3129433,

telex : 11995 — Piața Presei Libere, nr. 1,

sector 1, București, România

Abonamentul pe un an — 60 dolari U.S.A.

Tiparul executat la R.A.I. — Imprimeria „Coresi” — București

ISSN 0541-881X

Lei 17

BINE ATI VENIT
ÎNTR-O LUME
MAI PURĂ,
MAI CURATĂ,
MAI RESPONSABILĂ.

Să respecti natura, să dezvoltai tehnologii curate, să valorifici deșeurile, să recuperezi energia, să diminuezi noxele trimise în aer și în apă, să pui la punct noi proceduri pentru a preveni și a trata emisiile nocive. Prin etica sa de întreprindere responsabilă, Rhône-Poulenc se angajează să respecte cadrul natural al vieții și să contribuie la preservarea lumii de mâine.

24/38

大舜
舜之妃娥皇女英

舜父瞽瞍

与象製璫并

周太姒

周太任

周太王

魯太公望

春

周太王生太王曰太王也
太王生太王曰太王也
太王生太王曰太王也
太王生太王曰太王也
太王生太王曰太王也
太王生太王曰太王也
太王生太王曰太王也
太王生太王曰太王也
太王生太王曰太王也
太王生太王曰太王也

魯太公望
魯太公望
魯太公望
魯太公望
魯太公望
魯太公望
魯太公望
魯太公望
魯太公望
魯太公望